

Педагогічний вісник

3 - 2016

ВЕЛЬМИШАНОВНІ ОСВІТЯНИ!

*Вітаємо вас із Днем знань
і початком нового навчального року!*

З нагоди свята бажаємо вам незабутніх миттєвостей шкільного життя, справжніх професійних відкриттів, пізнання світу! Хай усі ваші помісли й устремління будуть спрямовані на бездоганне виконання такої відповідальної місії, як виховання підростаючого покоління в душі любові до рідного краю, України. Бо саме ви сприяєте формуванню юних особистостей, від яких залежить майбутнє українського народу, завтрашній день нашої Вітчизни. Бажаємо вам міцного здоров'я, витримки, довгих щасливих років життя.

*Уже не допікає літня спрага,
І на порозі вересень - День знань.
Пора надій, бадьорості й наснаги,
Яскравих, світлих мрій і сподівань.
Дзвінок дзвенить - нам до роботи стати
В Країні знань до пошуків основ.
В собі нові таланти відкривати,
Плекати в душах щастя і любов.*

(поетичні рядки **Миколи Попова**, викладача української літератури Черкаського музичного училища імені С.С. Гулака — Артемовського)

Редакційна колегія

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
послідипломної освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, доцент
(головний редактор)

В.В.Данилевський, начальник Управління
освіти і науки Черкаської обласної державної
адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)
Г.А.Назаренко, проректор

з наукової роботи інституту, кандидат
педагогічних наук (науковий редактор)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти інституту, кандидат
педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Інституту модернізації змісту освіти МОН
України, доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрюшенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних
наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

І.О.Ніколаску, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшур

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол №3 від 25.05.2016
Підписано до друку 15.08.2016
Папір друкарський №1
Умовн. друк. арк. 6,25

Зам. №1454

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
ОІПОП, т. +380-472-64-21-78
e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Данилевський В.В. Освіта Черкащини: стан та перспективи розвитку.....	2
Підоплічко М.Д. Популяризація творчих здобутків освітян.....	6
Неділя Л. Ф. Конкурс на кращу серію цифрових ресурсів.....	8

МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ НА 2016-2017

НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Замулко О.І. Ефективні форми організації професійної комунікації педагогічних працівників.....	11
Литвин І.М. Особливості організації та змісту навчально-виховного процесу з інклюзивного та спеціального навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	14
Чиркова С.І. Шляхи формування самоосвітньої компетентності старшокласників.....	17
Сіренко А.Є., Ванько К.І. Сучасним дошкільникам - сучасний педагог.....	21
Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Оновлення початкової освіти.....	24
Козлова О.М. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні математики.....	28
Новосельський М.А. Формування ключових компетентностей на уроках фізики та астрономії.....	32
Гейко Л.І. Шляхи формування ключових компетентностей на уроках хімії.....	34
Даниленко Л.І. Інноваційні освітні технології в організації біологічної освіти.....	37
Мойсеева С.Г. Формування прикладних навичок учнів засобами економічної освіти.....	41
Мойсеева С.Г. Формування географічних компетенцій учнів в умовах впровадження державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.....	43
Мойсеева С.Г. Запровадження європейських цінностей у навчальних закладах Черкащини.....	45
Січкач С.І., Ющенко Л.О. Основні вектори процесу навчання і виховання національно свідомої мовної особистості.....	46
Степанова Н.М. Вивчення предметів суспільно-гуманітарного спрямування у 2016/2017 навчальному році.....	50
Савицька Г.І. Сучасні тенденції у викладанні другої іноземної мови в рамках європейської мовної політики.....	55
Пахомова Т.Г., Голоднюк Н.Ю. Ways to prepare your students for the 21st century.....	57
Шемшур В.М., Безпоясний Б.С. Науково-методичний супровід впровадження інформаційних технологій в освіті.....	59
Кондратюк С. Ю. Професійна компетентність учителя трудового навчання - важлива складова діяльності в умовах реформування освіти.....	62
Кудін В.С. Роль методичної служби у професійному становленні педагога позашкільного навчального закладу.....	65
Кудін В. С. Сучасні форми роботи з учнівською молоддю щодо виховання соціально активного громадянина України.....	67
Бугайчук Н.В. Організація системи громадянсько-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в загальноосвітніх закладах Черкаської області.....	69
Гловацький С.В. Викладання дисциплін художньо-естетичного циклу.....	72
Лемешева Н.А. Вчимося бачити і творити прекрасне.....	76
Гловацький С.В., Лемешева Н.А. "Художня культура" в 9-10-11 класах.....	81
Ярова В.Д. Вивчення предметів "Основи здоров'я", "Фізична культура".....	83
Плахута В.В. Формування готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни.....	85
Войцях Т.В. Особливості організації роботи психологічної служби Черкаської області в конфліктний період в країні.....	86
Ворона І.А. Особливі завдання психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі.....	93

ПІДРУЧНИКИ ДЛЯ ШКОЛИ

Основний інтелектуальний продукт освіти.....	97
--	----

ІНФОРМАЦІЯ

Вимоги до оформлення статей.....	98
----------------------------------	----

В.В.Данилевський,

начальник управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації

ОСВІТА ЧЕРКАЩИНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сьогодні проблеми освіти і виховання стають ще актуальніші й виходять на перший план. Доля і майбутнє України в руках освітян. А тому, як ніколи, відповідальними і зваженими мають бути кроки і заходи, які ми здійснимо в наступному навчальному році. В основі всіх заходів від управлінських до учнівського самоврядування мають бути ідеї якості освіти та виховання патріотів своєї держави.

Закон України "Про дошкільну освіту" проголосив: "Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні". Тому одним із пріоритетів був, є і залишається курс на високу якість **дошкільної освіти**.

В області обліковується 679 дошкільних навчальних закладів (далі - ДНЗ), у тому числі у містах - 171, сільській місцевості - 501; з них 239 навчально-виховних комплексів "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній заклад" (далі - НВК): у містах - 7, селах - 232, де здобувають дошкільну освіту 43 186 дітей. Усіма формами дошкільної освіти, а саме - ДНЗ, НВК, соціально-педагогічним патронатом, охоплено 98 % дітей віком від 3 до 6 (7) років. Охоплення дітей 5 - річного віку усіма формами дошкільної освіти становить 100 %, дошкільними закладами - 97 %.

З метою забезпечення максимального охоплення дітей дошкільною освітою та надання їм якісних освітніх послуг після реконструкції відкрито садочок "Яблунька" у селі Степанки Черкаського району. Додатково відкрито 13 груп при функціонуючих дошкільних навчальних закладах, що дало можливість охопити дошкільною освітою ще 203 дитини.

Завдяки спільній роботі влади, освітян, батьків, Черкащині вдалося відновити свої позиції на рівні України у дошкільній галузі. **Згідно з рейтинговими показниками ми посідаємо перше місце в Україні щодо відсотка охоплення дітей дошкільного віку від 3 до 5 років дошкільними навчальними закладами** (обласний показник - 95 %, по Україні - 83,8 %).

На сьогоднішній день чисельність дітей у ДНЗ з розрахунку на 100 місцях становить 102 особи, це **4 місце у всеукраїнському рейтингу** (всеукраїнський показник - 116).

Проте кількість дітей значно перевищує норму у Городищенському (113), Корсунь-Шевченківському (117), Черкаському (125), Шполянському (133) районах, містах Ватутіне (109), Золотоноша (140), Канів (117) та Черкаси, Умань (118) та місті Сміла (121).

Органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, педагогічними колективами із залученням батьків і громадськості приведено приміщення ДНЗ у належний технічний та безпечний стан. У кожному закладі виконано поточні ремонти групових, спальних, допоміжних приміщень. Окремі види робіт з капітальних ремонтів проведено у 138-и ДНЗ. Проведено капітальні ремонти дахів і покрівель 10-и ДНЗ, у 22-ох виконані ремонти, замінено інженерні (електричні, водопровідно-каналізаційні) мережі.

Зроблено багато, проте ми не повинні зупинятися на досягнутому.

Які плани на наступний навчальний рік?

Насамперед, приведення мережі ДНЗ у відповідність із потребами населення, а саме: реконструкція ДНЗ "Веселка" у с. Леськи Черкаського району, відновлення діяльності ДНЗ "Ромашка" у с.Харківка Маньківського району, що тривалий час не

працював, відкриття 11 додаткових груп у функціонуючих ДНЗ. Усього в 2016 році планується створити додаткових 332 місця для дітей дошкільного віку і таким чином збільшити кількість дітей у ДНЗ до **99 відсотків**.

На сьогодні одним із основних напрямів державної освітянської політики в Україні визнано модернізацію системи дошкільної освіти з урахуванням принципів демократизації, гуманізації, індивідуалізації педагогічного процесу. В її основу покладено пріоритетність дошкільної ланки в єдиній національній системі неперервної освіти, а основним завданням визначено своєчасне становлення і повноцінний розвиток життєвокомпетентної творчої особистості з раннього дитинства.

Якісну дошкільну освіту може надати лише кваліфікований фахівець. На сьогоднішній день освітній рівень педагогічних працівників з вищою педагогічною та дошкільною освітою становить 56%. Найнижчий показник у місті Ватутіне - 32%, у Золотоніському - 33%, Смілянському - 34%, Жашківському - 35%, Катеринопільському та Монастирищенському по 38% районах.

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234 затверджено новий **Санітарний регламент** для дошкільних навчальних закладів **усіх форм власності**, виконання якого дозволяє створити нешкідливі умови розвитку, виховання, навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я дітей. У документі відсутня дрібна регламентація, але при цьому чітко визначені вимоги до чистоти, організації харчування, температурного режиму, освітлення, утримання басейнів, розпорядку дня дитини.

З метою забезпечення рівного доступу кожної дитини до якісної дошкільної освіти звертаємо увагу на необхідність вжиття дієвих заходів щодо розвитку мережі ДНЗ (груп) різних типів та форм власності. В області функціонує лише 1 приватний дошкільний навчальний заклад Центр розвитку дитини "Монтессорі Фемелі" у місті Черкаси. Управління освіти і науки зацікавлене у тому, щоб приватні заклади працювали, їх кількість збільшувалася. Вони займуть свою нішу в системі дошкільної освіти. І завдяки приватній освіті ми зможемо охопити 100% дітей дошкільною освітою.

Ми розуміємо, що вирішити водночас усі перелічені проблеми досить складно, проте спільними зусиллями керівників органів управління освітою з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, батьківською громадністю ми зуміємо досягти бажаного результату.

Щодо **загальної середньої освіти**, то вона сьогодні переживає етап активного реформування. Структура освітньої системи держави загалом і області зокрема не є оптимальною. Вона є гіпертрофованою, розпорошеною, а відтак витратною і недостатньо якісною.

На кінець 2015-2016 навчального року функціонувало 628 загальноосвітніх навчальних закладів всіх типів і форм власності з контингентом 110,1 тис. учнів. Через відсутність учнів не працювали, проте не були ліквідовані 22 загальноосвітні навчальні заклади.

Для роботи з обдарованою молоддю діють 15 гімназій, 16 ліцеїв, 3 колежіуми, 30 спеціалізованих шкіл.

38,1% закладів загальної середньої освіти є недостатньо ефективними через їх малоккомплектність.

Тобто, майже кожна третя школа в області була малокомплектною, в країні - кожна п'ята. У таких закладах вартість утримання вдвічі, в окремих випадках втричі, більша за фінансовий норматив бюджетної забезпеченості.

Так, у 2015 році розрахунковий показник Мінфіну становив 8 898,47 грн., середня ж вартість по області - 18 257 грн., коли один учень у Виграївському НВК I-II ступенів (6 учнів) - 48,6 тис. грн., Комарівському НВК I ступеня Корсунь-Шевченківського району (13 учнів) - 31,5 тис. грн., Синьоківському НВК I-II ступенів Золотоніського району (17 учнів) - 38,0 тис. грн., Хижнянському НВК I-III ступенів Лисянського району (37 учнів) - 35,3 тис. грн.

У 2016 році з метою приведення мережі шкіл у відповідність до контингенту ліквідовано 3 та реорганізовано 30 шкіл.

Ми сьогодні спільно з батьківською громадою повинні чітко розуміти, що початкова школа повинна знаходитися там, де мешкає дитина, а старша, - де є необхідна матеріально-технічна база та фахівці.

Стратегічним напрямком роботи органів управління освітою є організація діяльності опорних шкіл.

Розроблено перспективні плани реорганізації освітнього процесу в умовах **об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ)**. Визначено опорні школи та філії, що будуть існувати в межах ОТГ.

Розроблено варіанти та окреслено маршрути підвезення учнів інших населених пунктів для навчання в опорному навчальному закладі.

Згідно з результатами проведення обласного конкурсу на кращий проект опорної школи визначено переможцями та, відповідно до перспективних планів об'єднаних територіальних громад, будуть визначені як опорні такі навчальні заклади: Монастирищенська спеціалізована школа I-III ступенів № 5 Монастирищенської районної ради, Городищенська загальноосвітня школа I - III ступенів № 3 Городищенської районної ради, Білозірська загальноосвітня школа I-III ступенів Білозірської сільської ради Черкаського району Черкаської області.

Також в області визначено 27 навчальних закладів, на базі яких створюватимуться опорні школи у 2016 році.

Для створення єдиного освітнього простору, забезпечення рівного доступу до якісної освіти функціонувало 89 освітніх округів.

Крім того, для "пілотного" проекту, що був започаткований спільно з Міністерством освіти і науки України та став можливий завдяки підтримці групи донорів, серед яких - Уряд США, Western NIS Enterprise Fund, а також компанія "Майкрософт Україна", яка погодилася надати технічну допомогу в оснащенні опорних навчальних закладів, відібрано Катеринопільську загальноосвітню школу I-III ступенів № 1 Катеринопільської районної ради.

Опорні округи та школи, в свою чергу, вимагають стовідсоткового виконання програми "Шкільний автобус", яка вдало реалізується в області.

У 2015-2016 навчальному році безкоштовним підвезенням до місця навчання і додому було охоплено 8 671 учня та понад 1600 педагогів. Підвезення здійснювалося до місць навчання і додому 176-ма шкільними автобусами.

Упродовж літа 2016 року на засадах співфінансування додатково придбано 22 автобуси.

Наступне, ми завершили комп'ютеризацію шкіл, інформатизацію шкільних бібліотек.

Наразі в школах області за рахунок різних джерел фінансування встановлено 11962 комп'ютери, у тому числі працює 805 навчальних комп'ютерних комплексів, використовується 241 інтерактивні дошки та 769 проекторів.

Створений єдиний інформаційний освітній простір Черкащини. Всі (100 %) загальноосвітні навчальні заклади комп'ютеризовано та підключено до мережі

Інтернет. Усі вчителі (100%) володіють інформаційно-комунікаційними технологіями. На один комп'ютер в області припадає 9 учнів 1-11 класів та 5 учнів 5-11 класів.

З метою виявлення та розвитку у дітей творчих здібностей, створення оптимальних умов для формування у них дослідницького типу мислення внесено зміни до Обласних програм підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти та "Сто відсотків".

У рамках реалізації програм у 2015 році за сприяння голови Черкаської облдержадміністрації Юрія Ткаченка було закуплено 4 навчальні системи LEGO Education. До кінця 2016 року ще планується придбати 5 комплектів LEGO, а також 4 лінгвафонні кабінети та 4 шахові кабінети.

Це сприятиме формуванню в учнів початкових знань з інформатики та програмування, фізики й математики, умінню використовувати інформаційно-комунікаційні технології для ефективного розв'язання нетипових завдань та створення власних проектів, забезпечить поглиблення знань з іноземних мов.

Велика увага приділяється роботі з **обдарованими дітьми**. Як результат - 24 учні навчальних закладів області здобули перемогу на заключному етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад. 4 з них нагороджені дипломами I ступеня, 8 - II ступеня, 12 учнів - III ступеня.

За результатами виступу на Всеукраїнських змаганнях учнів-членів Черкаського територіального відділення Малої академії наук у 2016 році 24 стали переможцями. Варто зазначити, що цього року команда Черкаської області здобула **5 золотих медалей**, що є найвагомішим досягненням за останні 10 років. Абсолютна першість МАНівців-фіналістів засвідчує блискучий рівень підготовки учасників до фінального етапу конкурсу, їхню конкурентоздатність та особистісні якості справжніх науковців.

У місті Фінікс (Арізона, США) відбувся міжнародний науково-технічний конкурс молодих вчених Intel ISEF 2016 (ІНТЕЛ ІСЕФ), який називають **"Олімпіадою юних геніїв"**.

Проект випускниці Черкаського фізико-математичного ліцею **Чан Фіонг Ань**, присвячений фігурним числам, став своєрідною сенсацією конкурсу. Вона досліджувала властивості фігурних чисел і змогла вивести формулу для знаходження загальних елементів двох їх послідовностей. Тема властивостей фігурних чисел цікавила багатьох відомих математиків, серед яких Фермі, Ейлер, Коші. Але до цього часу ще нікому не вдавалося вирішити цю задачу.

Учениця виборола III місце в категорії "Математика", а II місце її роботі присудила Американська асоціація математиків.

Значна увага приділяється формуванню в учнів кращих духовних цінностей та гуманізму. Для цього у навчальних закладах викладаються курси духовно-морального спрямування. У 202 загальноосвітніх навчальних закладах області означеними курсами охоплено 5,2 тис. учнів. У результаті такої роботи маємо високі здобутки. Зокрема, у IX Всеукраїнській олімпіаді "Юні знавці Біблії-2016" учні Черкащини вибороли два перших місця і одне друге.

З метою відзначення обдарованих дітей, їх мотивації до розвитку здібностей та фінансової підтримки, 46 обдарованих учнів отримують регіональні стипендії, які запроваджено у кожному районі і місті Черкащини.

Разом з цим, засновано 5 стипендій голови обласної державної адміністрації. Крім того, 11 учнів отримують стипендії Президента України, 1 - Кабінету Міністрів України.

Не менш вагомі здобутки мають і наші педагогічні працівники.

На Всеукраїнському конкурсі "Учитель року-2016" у номінації "Історія" посіла I місце **Олена Вікторівна Бурлака**, учитель історії Городищенського економічного ліцею. Крім того, ще два педагоги стали дипломантами

конкурсу (**Наталія Олексіївна Назаренко**, учитель англійської мови Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради та **Алла Володимирівна Бегерська**, учитель математики Монастирищенського навчально-виховного комплексу "Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів "Ерудит" Монастирищенської районної ради).

У фінальному етапі Всеукраїнського конкурсу "Класний керівник року" **Світлана Анатоліївна Бузенко** (Золотоніська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3) та **Зоя Віталіївна Тарасенко** (Червонослобідська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1) здобули два перших місця.

Якщо говорити про зовнішнє незалежне оцінювання у 2016 році, то воно проведено з чітким дотриманням відповідних нормативно-правових та процедурних вимог і норм, визначених Міністерством освіти і науки України, що і підтвердили 153 представники "Громадянської мережі "ОПОРА", батьківських комітетів та студентських рад вищих навчальних закладів, які здійснювали контроль за дотриманням процедури ЗНО, його учасниками та персоналом пунктів тестування.

Підсумки ЗНО 2016 року дозволили проаналізувати рівень якості навченості випускників загальноосвітніх навчальних закладів області.

Особливістю минулого навчального року було те, що проведення державної підсумкової атестації учнів 11-х класів у формі ЗНО відбулося з трьох навчальних предметів, а саме: української мови, математики та історії України. Які результати отримали випускники і які висновки нами зроблено?

З української мови пройшли державну підсумкову атестацію 6247 випускників: 21% отримав результати високого рівня, 39% - достатнього, 31% - середнього, 9% - низького; середній бал по області - 7.

Найкращий результат показали одинадцятикласники навчальних закладів міст Черкаси (середній бал - 9 балів), Канів, Золотоноша (по 8 балів), найнижчі - Христинівського, Драбівського, Золотоніського, Канівського, Уманського районів (по 6 балів).

ДПА з математики складали 2225 випускників, з історії України - 4011 осіб. Високий рівень показали 13%, з історії - 9%; достатній рівень: з математики - 35%, історії - 26 %; середній рівень: з математики - 44%, історії - 59%; низький рівень: з математики - 9%, історії - 5%.

Середній бал по області з математики становить 6,6 бала, з історії - 6,1 бала.

Найкращий результат з математики у випускників міст Черкаси, Канів, Умань (по 8 балів), Сміла, Золотоноша та Катеринопільського району (по 7 балів), найнижчі результати - Золотоніського, Уманського, Христинівського, Смілянського, Канівського районів (по 5 балів), а з історії України - випускники міст Канів, Черкаси, Золотоноша, Умань та Городищенського району (по 7 балів), найнижчі результати показали учні Уманського, Золотоніського, Драбівського районів (по 5 балів).

За результатами ДПА та ЗНО 5 випускників отримали по 200 балів: 2 учні з Черкаського ФІМЛП, по одному - з Черкаської гімназії № 31, Черкаської ЗОШ № 19, одна випускниця минулих років з м.Чигирини.

Щодо виховної роботи та позашкільної освіти

Упродовж навчального року, реалізуючи Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджену Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року, освітянами зроблено надзвичайно багато.

У порівнянні з 2014 роком у чотири рази збільшилася кількість гуртків патріотичного спрямування (функціонував 1 061 гурток, 13 тис. учнів).

Активізовано роботу із впровадження дитячо-юнацької військово-спортивної гри "Сокіл" ("Джура"). Цього року в обласному її етапі взяла участь рекордна кількість школярів - 21 команда (рйй).

На базі Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №6 Черкаської міської ради з вересня 2015 року відкрито вже три козацькі ліцейні класи для 89 учнів. Заплановано створення у 2016 році таких класів у кожному районі, місті.

Проводиться робота із вшанування воїнів, які захищали і захищають територіальну цілісність і незалежність України. Поновлено експозиції шкільних музеїв, кімнат та музейних куточків. Наразі функціонує 2 150 музейних об'єктів, понад 1 300 з яких відкрито у 2015-2016 навчальному році. 170 музеїв присвячені героям Революції гідності та героям АТО. У 61 навчальному закладі встановлено меморіальні дошки та куточки пам'яті на честь загиблих патріотів.

Крім цього, 1 163 шкільні волонтерські загони, які об'єднують понад 14,5 тис. учнів, надають шефську допомогу близько 1 500 родинам учасників антитерористичної операції та Революції гідності.

Проводиться популяризація професії захисника Вітчизни. Вже традицією стало проведення на базі Навчального центру Державної прикордонної служби України імені генерал-майора І.Момота зльоту загонів Юних Друзів Прикордонників.

З ініціативи голови обласної державної адміністрації Ю. О. Ткаченка вже два роки поспіль ми нагороджуємо учнів за найкращі результати у вивченні предмета "Захист Вітчизни" обласною почесною відзнакою "Відмінник Захисту Вітчизни". Таку відзнаку отримав 161 учень загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів.

Сучасні виклики, що стоять перед Україною, вимагають дальшого вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, оптимізації державної політики у зазначеній сфері. Цього можливо досягти шляхом системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства і громадян.

Наразі у результаті комплексної роботи щодо виховання школярів, простежується тенденція до зниження підліткової злочинності і зменшення кількості неповнолітніх, причетних до здійснення злочинів. Однак ситуація з дитячими правопорушеннями досить нестійка. Протягом 2015 року 34 учнями загальноосвітніх навчальних закладів було скоєно злочини (у 2014 р. - 48). Найбільше було скоєно злочинів учнями навчальних закладів м. Золотоноші (5 учнів), Золотоніського та Черкаського районів (по 4 учні), Чигиринського району та міст Черкаси і Канів (по 3 учні). За 6 місяців 2016 року в області скоєно 11 (за аналогічний період 2015 року - 22 злочини).

Профілактика правопорушень дій у учнівському середовищі напряму залежить від зайнятості школярів у позаурочний час. Тому важливим чинником у цьому є організація позашкільної освіти. В умовах скрутного становища з фінансуванням галузі ситуація, що складається з позашкільям, не може не турбувати.

Сьогодні освітяни змушені вперто доводити місцевим депутатам необхідність існування позашкільля для того, щоб не допустити скорочення видатків на утримання цих закладів, а іноді і для того, щоб зберегти їх мережу.

Закрыття, перепрофілювання, злиття позашкільних навчальних закладів сьогодні неприпустиме. Про це неодноразово наголошує наше профільне Міністерство, про це неодноразово наголошуємо ми. Скорочення мережі сьогодні призведе до росту злочинів серед неповнолітніх завтра.

Разом з цим, прикро констатувати факт її скорочення, коли у квітні 2016 року рішенням сесії Золотоніської міської ради Золотоніську станцію юних техніків реорганізовано шляхом приєднання її до Золотоніського будинку дитячої та юнацької творчості.

Хочу зупинитись на освіті дітей з особливими потребами. Для утримання та виховання 3,2 тис. дітей, які потребують соціальної допомоги, у т.ч. 55 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 403 дитини з інвалідністю та 929 дітей з особливими потребами, в області функціонує 22 інтернатні навчальні заклади. Однак на сьогодні мережа цих закладів потребує реорганізації та оптимізації. Насамперед, ми маємо забезпечити право кожної дитини на виховання у сім'ї. Цей процес триває і в його ході набувають розвитку сімейні форми виховання, щорічно зменшується кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є учнями інтернатних закладів. Так, у 2010 році в інтернатних закладах обліковувалося 483 дитини означеної категорії (що вдвічі менше, ніж було у 2006 році), у 2016 - 55. Наразі ці діти навчаються у 8 навчальних закладах. Для забезпечення якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами інтернатні заклади мають розширювати спектр надання освітніх послуг, зокрема спеціальні школи-інтернати та навчально-реабілітаційні центри.

З цією метою у лютому 2016 року рішенням сесії обласної ради Чигиринську спеціальну загальноосвітню школу-інтернат І-ІІ ступенів Черкаської обласної ради реорганізовано у комунальний заклад "Чигиринський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради", що дає можливість охопити корекційною освітою дітей зі складними вадами розвитку.

На сьогодні залишається надзвичайно актуальним питання забезпечення якісної освіти для дітей з особливими потребами. І, перш за все, це організація для них інклюзивної форми навчання.

Успіх запровадження інклюзії залежить від умінь педагогів диференціювати навчальний процес, щоб забезпечити доступність освіти для дітей з різними можливостями і потребами. Але й навчальні заклади повинні бути підготовленими, щоб приймати особливих дітей.

Наразі в освітній галузі області спільно з органами місцевого самоврядування впроваджується комплекс заходів щодо розвитку мережі навчальних закладів, які запроваджують інклюзивне навчання. За останній рік їх кількість зросла майже на третину. Відповідно більш, ніж у 1,5 рази збільшилась і кількість дітей, охоплених інклюзією.

Однак, важливу роль у забезпеченні якісної освіти для дітей з особливими потребами відіграє підготовка педагогічних кадрів. Тому кожен керівник навчального закладу має спрогнозувати потребу у таких кадрах та забезпечити їх своєчасну підготовку.

Разом з цим, результат навчання дітей з особливими потребами буде задовільним лише за умови консолідації зусиль усіх інституцій, що опікуються долею таких дітей. Коли в одній команді будуть працювати управлінці, науковці, педагоги та відповідні фахівці, а також, безумовно, батьки.

Хочу акцентувати увагу на створенні безпечних умов навчання, праці, виховання всіх учасників навчально-виховного процесу. Ми стурбовані виникненням різного виду надзвичайних ситуацій, які трапилися з дітками впродовж 2015-16 років.

Так, у 2015 році нещасні випадки на воді, дорожньо-транспортні пригоди, самогубство, отруєння, хвороби і травмування забрали життя 18 дітей, що на 1 більше, ніж у 2014 році.

Протягом 6 місяців 2016 року вже трапилося 12 випадків зі смертельними наслідками (у 2015 за аналогічний період - 13): 4 дитини померло з причин хвороби, 5 - вчинили самогубство, 2 - утоплення, 1 - ДТП.

Отже, завданням для всіх керівників навчальних закладів є забезпечення неухильного виконання всіх нормативних документів щодо безпеки життєдіяльності наших дітей як у навчальному закладі, так і за його межами; виконання комплексу організаційних та практичних заходів, спрямованих на створення

безпечних умов перебування учасників навчально-виховного процесу у навчальному закладі; тісна співпраця зі службами, які здійснюють державний контроль у сфері охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Забезпечується соціальний захист педагогів, що полягає в поліпшенні їх житлових умов, появи позитивних тенденцій у демографічній ситуації в сільській місцевості та підвищенні престижу професії вчителя. У сільській місцевості області потребують безкоштовного підвезення до місця роботи і додому 2101 педагогічних працівників, забезпечено - 1939, разом з тим заборгованості за підвезення не має.

Упродовж цього 2015-2016 навчального року 6 освітанських родин поліпшили житлові умови. Зокрема, 4 педагогічні працівники отримали житло та 2 - пільгові молодіжні кредити на ремонт, реконструкцію, добудову житла.

У 6 районах (Драбівський, Кам'янський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Шполянський) потреби щодо забезпечення житлом педагогічних працівників немає. Водночас потребують житла ще 283 педагогічні працівники (у тому числі у сільській місцевості - 26).

Черкаська земля славиться своїми видатними педагогами, які зробили вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки. Область пишається своїми педагогами, досвід яких - це золоті зерна мудрості, доброти та турботи про виховання підростаючого покоління, закладені в душах багатьох вихованців.

Упродовж двох років за вагомі особисті досягнення в реалізації державної політики в галузі освіти чотирьом педагогічним працівникам було присвоєно почесне звання "Заслужений вчитель України", 1 - "Заслужений працівник освіти", 25 нагороджені відомчими відзнаками Міністерства освіти і науки України. Два педагогічні працівники отримали премію Верховної Ради України.

Приділяється значна увага морально-матеріальному заохоченню педагогічних працівників на обласному, районних та міських рівнях. Нагороджено Почесною грамотою обласної державної адміністрації та обласної ради - 90 працівників, Почесною грамотою управління освіти і науки - 322, грамотами райдержадміністрацій та міських рад - 214, грамотами районних та міських відділів освіти - 1255 осіб.

Крім того, в області упродовж майже 10 років запроваджена обласна премія народного вчителя О.А. Захаренка (в сумі 5 тисяч гривень). Щороку нагороджується 10 педагогічних працівників області. У цьому році, за дорученням голови облдержадміністрації запроваджено нагородження обласною премією ім. О.А.Захаренка переможців і лауреатів третього (заклучного) туру Всеукраїнського конкурсу "Учитель року" у розмірі: за І місце - 20 тис.грн., за ІІ - 10 тис.грн., за ІІІ - 5 тис.грн.

Шановні колеги!

Минулий навчальний рік приніс нам, освітянам, багато позитиву в роботі і якісних результатів у співпраці з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Підтвердження цього є рейтингові показники Кабінету Міністрів України, **адже освітня галузь Черкаської області займає ІІІ місце в Україні.** І це результат спільної роботи влади, батьків, громадськості.

У новому 2016-2017 навчальному році усі навчальні заклади готові прийняти своїх учнів, вихованців. Діти зайдуть у відремонтовані, обладнані класи, відкриють підручники і з задоволенням візьмуться до навчання.

Від імені колегії управління освіти і науки облдержадміністрації вітаю з величним святом - Днем незалежності держави, з початком нового навчального року. Зичу вам, шановні, щоб новий навчальний рік позначився спокоем та миром у нашій державі, здобутками та вагомими результатами і успіхами наших учнів!

М.Д.Підоплічко,

завідувач кабінету передового педагогічного досвіду КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

**ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧИХ
ЗДОБУТКІВ ОСВІТЯН**

"Без творчого вчителя не може бути ні нової школи, ні нового суспільства, ні вільної України" - ці слова народного учителя, колишнього директора Сахнівської середньої школи Корсунь-Шевченківського району Олександра Антоновича Захаренка стали девізом роботи XXI обласної педагогічної виставки "Освіта Черкащини - 2016".

Проведення виставки - подія знакова не тільки для КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", а і для усього освітянського загалу області, адже саме у ході цього презентабельного свята творчості відкриваються інноваційні практики і методики, нові шляхи впровадження інформаційних технологій, формування науково-дослідницьких умінь та навичок учнів.

Протягом року кожен освітній заклад області намагається зібрати найкращі зернинки творчості для того, щоб вони врожайно заколосилися на виставці і збагатили скарбницю передового педагогічного досвіду області... І ця діяльність є стимулом для педагогів бути успішними, інтелектуально розвиненими, мудрими і всесторонньо ошатними....

Цього року у конкурсній частині виставки взяла участь більше 1000 навчальних програм та навчально-методичних посібників. Матеріали педагогів усіх міст та районів області відобразили найбільш актуальні на сучасному етапі розвитку освіти напрями діяльності.

Експозиції виставки висвітлювали роботу освітян за такими напрямками:

- Інноваційні технології патріотичного та військово-патріотичного виховання.
- Перспективний досвід управлінської діяльності керівників навчальних закладів.
- Актуальні аспекти розвитку інклюзивної освіти. Навчання і виховання дітей з особливими потребами.
- Роль дошкільної освіти у вихованні та соціалізації дитини.
- Сучасне навчально-методичне забезпечення позашкільної освіти.
- Психолого-педагогічний супровід регіональної системи освіти у контексті викликів сьогодення.
- Навчально-методичне та технологічне забезпечення профільної освіти.

Програмно-цільове та навчально-методичне забезпечення сучасного освітнього процесу.

Усього від районів і міст області надійшло близько 850 робіт. Найбільше матеріалів надали методичні кабінети м. Сміли (70), м. Золотоноші (57), Корсунь-Шевченківського (53) та Черкаського (45) районів. Позашкільні навчальні заклади представили 82 роботи, спеціальні загальноосвітні навчальні заклади обласного підпорядкування - 62.

Хоча на часі - оптимізація освітньої мережі, реалізація профільного навчання в старшій школі, створення опорних шкіл та освітніх округів, ця тема не широко висвітлена у роботах. Серед небагаточисленних матеріалів, поданих на виставку, можна назвати методичний посібник "Модель опорної школи як центру освітнього округу", автори Миронюк Галина Миколаївна, директор, і Кучеренко Наталія Яківна, заступник директора з навчально-виховної роботи Стеблівської загальноосвітньої школи I-III ступенів імені І.С. Нечуя-Левицького Корсунь-Шевченківської районної ради; методичний посібник "Професійні проби. Художнє ткання" Титаренко Оксани Василівни, методиста районного методичного кабінету Тальнівської райдержадміністрації, і Уланович Галини Василівни, учителя трудового навчання Тальнівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - гімназія" Тальнівської районної ради; методичний посібник "Профільне навчання в загальноосвітніх закладах" Канівець Наталії Юрівни, практичного психолога Вереміївського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Чорнобаївської районної ради.

Із організації методичної роботи та управлінської діяльності відзначені такі матеріали: "Створення районним методичним кабінетом інформаційно-методичного простору та мотиваційного середовища для управління розвитком навчальних закладів", автор Лобова Світлана Василівна, завідувач районного методичного кабінету відділу освіти Тальнівської райдержадміністрації; "Організація роботи з цивільного захисту в опорній школі", автори Блюма Таїса Іванівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти Тальнівської райдержадміністрації, і Солошенко Тарас Васильович, директор Тальнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Тальнівської районної ради; "Інновації в розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у контексті реалізації Національної стратегії розвитку освіти на період до 2021 року", автор Церковна Вікторія Олександрівна, завідувач районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації; "Освітній маркетинг сучасної школи" творчої групи вчителів Скородистицької загальноосвітньої школи I-II ступенів Чорнобаївської районної ради; "Сучасне управління дошкільним закладом", автори Коваль Вікторія Іванівна, завідувач, Брежко Зінаїда Олександрівна, методист дошкільного навчального закладу "Сонечко" Золотоніської міської ради та виконавчого комітету; "Школа майбутнього - мікромодель суспільства", автори Денисюк Любов Іванівна, директор, Буряк Світлана

Дмитрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Золотоніської гімназії ім. С.Д. Склярєнка Золотоніської міської ради.

Багато матеріалів присвячені проведенню Року англійської мови в Україні. Серед них методичні рекомендації "2016 - Рік англійської мови в Україні" Титаренко Оксани Василівни, методиста районного методичного кабінету Тальнівської районної державної адміністрації; навчальна гра "My Ukraine" розроблена Шастун Вікторією Анатоліївною, методистом районного методичного кабінету Городищенської райдержадміністрації; матеріали для організації роботи мовних таборів "Літній мовний табір" творчої групи вчителів англійської мови Звенигородської спеціалізованої школи № 3 Звенигородської районної ради; "Summer is fun" Галати Людмили Володимирівни і Волошин Вікторії Анатоліївни, вчителів англійської мови Кам'янської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Кам'янської районної ради; "Організація роботи літнього екологічного табору "BEAR" Гаврюшової Людмили Михайлівни і Кузькіної Світлани Юріївни, учителів англійської мови Червонослобідської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради; "Практичні поради щодо організації та проведення літнього англійського табору "A Whale at English" Сущенко Вікторії Іванівни, учителя англійської мови Медведівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Чигиринської районної ради; "Досвід роботи міжшкільного мовного табору "SLC" творчої групи вчителів англійської мови загальноосвітніх навчальних закладів Шполянського району.

До розділу патріотичного та військово-патріотичного виховання учнів надійшло 117 посібників. Серед них кращими є такі методичні посібники, як "Веб-квест "Моя Україна" вчителів Ватутінської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 Ватутінської міської ради; "Виховання громадянина - патріота своєї держави" творчої групи вчителів Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 25 Черкаської міської ради; "Формування свідомої особистості у контексті реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді" Висоцької Марії Петрівни, методиста районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації; методичні матеріали з військово-патріотичного виховання учнів 10-11 класів Отземко Василя Миколайовича, учителя історії Квітчанського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради; "Інноваційні технології національно-патріотичного виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі" Андрейко Тетяни Костянтинівни, учителя історії та правознавства Зорівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Золотоніської районної ради; "Виховуємо патріотів України" Карпенко Вікторії Володимирівни, учителя початкових класів, практичного психолога Воронівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад" Городищенської районної ради.

Найбільшу кількість матеріалів (468) подано до розділу "Програмно-цільове та навчально-методичне забезпечення сучасного освітнього процесу". Серед них особливе значення мають

методичні посібники для організації освітнього процесу за новими Державними стандартами. Варто відзначити методичні посібники творчої групи вчителів біології загальноосвітніх навчальних закладів Монастирищенського району "Викладання біології за новим Державним стандартом у 8 класі"; творчої групи вчителів української мови та літератури загальноосвітніх навчальних закладів Жашківського району "Сучасний урок української літератури у 8 класі"; творчої групи вчителів української мови загальноосвітніх навчальних закладів Звенигородського району "Українська література. Плани-конспекти уроків. 9 клас"; творчої групи вчителів математики загальноосвітніх навчальних закладів Черкаського району "Формування інформаційної, інтелектуальної та полікультурної компетентностей шляхом використання проектних технологій на уроках алгебри та геометрії (за новим Державним стандартом, з електронним супроводом, 7-8 класи)"; методичні розробки дидактичних матеріалів до уроків хімії у 8 класі творчої групи вчителів хімії загальноосвітніх навчальних закладів міста Сміла; авторських колективів учителів української мови та літератури загальноосвітніх навчальних закладів м. Черкас "Українська література" та "Українська мова" для 8 класу; Стеценко Ірини Володимирівни та Овчаренко Ірини Юріївни, учителів хімії Черкаських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів № 15 і № 32 Черкаської міської ради, "Формування ключових і предметних компетентностей на уроках хімії у 7 та 8 класах за інтегральною технологією".

На сьогоднішньому етапі розвитку освіти залишається актуальною проблема **впровадження інклюзивної освіти.** З цього напрямку подано 62 посібники. Увагу журі привернули такі роботи: "Ефективність використання дитиною кохлеарних імплантів, слухових апаратів у побутових ситуаціях та для спілкування" Іващенко Вікторії Вікторівни, учителя-дефектолога комунального закладу "Черкаський навчально-реабілітаційний центр "Країна добра Черкаської обласної ради"; "Корекція мовленнєвих вад у дітей" Римар Любові Якимівни, учителя-логопеда логопедичного пункту Кам'янської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Кам'янської районної ради; "Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи. Досвід закладів м. Умані" Алексеєнко Юлії Вікторівни, завідувача Уманської міської психолого-медико-педагогічної консультації відділу освіти Уманської міської ради, та Однороженко Ірини Владиславівни, учителя початкових класів Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 Уманської міської ради.

Журі відзначило 300 матеріалів, які отримали винагороди різного рівня та увійшли до даного каталогу, а саме: 58 навчально-методичних посібників та навчальних програм нагороджено Дипломом управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації, 71 робота відзначена Дипломами КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", решта напращовань отримали сертифікати лауреата виставки.

Виставка підтвердила думку про те, що освітяни Черкащини мають потужний творчий і методичний потенціал для того, щоб плідно працювати та досягати успіхів у справі навчання і виховання підростаючого покоління.

Л.Ф.Неділя,

методист інформаційно-ресурсного центру КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

КОНКУРС НА КРАЩУ СЕРІЮ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ

З 01 березня по 14 квітня 2016 року на базі комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" відбувся конкурс на кращу серію цифрових ресурсів. Конкурс був започаткований у 2009 році методистом Людмилою Федорівною Неділею і проводиться щорічно у рамках виставки передового педагогічного досвіду "Освіта Черкащини".

Основною метою проведення конкурсу є підвищення ефективності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів області. Завданнями конкурсу є: виявлення творчих доробків педагогічних працівників з упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в організацію навчально-виховного процесу; максимально повне забезпечення навчально-виховного процесу освітніх закладів області додатковими ресурсами - наочними засобами та інформаційними матеріалами; підвищення якості, доступності та конкурентоспроможності освітніх послуг у навчальних закладах області; створення умов для системного впровадження та активного використання інформаційно-комунікаційних технологій всіма учасниками освітньої галузі у власній педагогічній діяльності; поповнення "Колекції цифрових ресурсів" на Черкаському освітянському порталі.

Кожного року збільшується інтерес педагогічних працівників до конкурсу, про це свідчить збільшення кількості учасників та покращення якості цифрових ресурсів. У 2009 році для участі в конкурсі було представлено 175 комплектів (520 одиниць цифрових ресурсів) із 20 районів та міст Черкаської області, у 2010 році - 244 комплекти (всього 957 одиниць) із 24 районів та міст Черкаської області. Тоді більшість розроблених ресурсів являли собою мультимедійні презентації, аудіо та відео файли.

У 2016 році для участі у конкурсі представлено 676 комплектів (всього 4528 одиниць) цифрових ресурсів із усіх районів та міст області. Більшість серій цифрових ресурсів розроблені у вигляді електронних програмних засобів, електронних посібників, електронних підручників, включають в себе розробки уроків, мультимедійні презентації, авторські відеофільми, аудіо файли, аудіо книги, дидактичні та наочні матеріали, тестові комп'ютерні програми, практичні, контрольні роботи, електронні довідники, мультимедійні ігри, конкурси тощо. Найбільшу кількість ресурсів представлено освітянами міст Черкаси (67 комплектів), Золотоноша (31 комплект), Монастирищенського (53 комплекти), Черкаського (52 комплекти), Христинівського (45 комплектів), Чорнобаївського (42 комплекти), Катеринопільського (33 комплекти), Смілянського (32 комплекти) районів. Проте найкращі роботи надіслали освітяни міст Сміли (81% робіт), Умані (70% робіт), Черкас (61%

робіт), Канева (55% робіт), Золотоноші (52% робіт), Лисянського (77% робіт), Городищенського, Шполянського (по 69% робіт), Черкаського (63% робіт), Тальнівського (61% робіт), Золотоніського, Катеринопільського (по 52% робіт) районів.

Журі відзначило високий рівень естетичного оформлення представлених обкладинок до дисків та компакт-дисків міст Ватутіне, Золотоноша, Сміла, Умань, Городищенського, Драбівського, Звенигородського, Кам'янського, Лисянського, Маньківського, Смілянського, Тальнівського, Уманського, Христинівського районів.

Серії цифрових ресурсів розроблені відповідно до чинних навчальних програм з дошкільної, початкової та загальної середньої освіти, орієнтовані на сучасні форми навчання із забезпеченням сумісності з традиційними методами та прийомами навчання, у відповідності до документів, що регламентують зміст освіти, покликані доповнити матеріал уроку додатковими наочними та пізнавальними матеріалами. Можуть використовуватися викладачем та учнем у підготовці до уроку, при проведенні уроку із використанням мультимедійних засобів навчання, при самостійній індивідуальній роботі учня за комп'ютером.

332 комплекти (усього 2450 одиниць) цифрових ресурсів відповідають всім вимогам положення про конкурс, виконані на достатньо високому методичному та технічному рівні.

А саме, для дошкільної освіти - 26 комплектів цифрових ресурсів, які висвітлюють такі теми:

- Формуємо математичну компетенцію дошкільника.
- Організація трудової діяльності з дітьми дошкільного віку
- Навчаємо дітей розповіданню
- Гра дитини (враховуються всі види гри).
- Духовно-моральний розвиток дошкільника.
- Виховання патріотичної особистості дитини дошкільного віку.
- Особливості організації роботи з дітьми раннього віку.
- Шахи для малят.
- Дошкільнятам про освіту сталого розвитку
- Хореографія в умовах ДНЗ.
- Навчаємо дітей дошкільного віку співу.

Для початкових класів - 76 комплектів цифрових ресурсів:

- Англійська мова (мультимедійний супровід до усіх уроків у 3 класі, розділи "Природа і навколишнє середовище", "Подорож", "Свята і традиції" у 4 класі).
- Математика (розділи "Просторові відношення. Геометричні фігури" у 1 класі; "Сюжетні задачі" у 2, 3, 4 класах; "Числа. Дії з числами", "Величини" у 3 класі).
- Образотворче мистецтво (розділи "Стилізування й орнаментальне оздоблення форм у декоративно-прикладному мистецтві" у 1 класі; "Мова графіки та живопису" у 2 класі, "Образи природи, тварин, людей у мистецтві" у 4 класі).

**Рейтинг якості поданих матеріалів
на конкурс на кращу серію цифрових ресурсів – 2016**

№	Район (місто)	Кількість поданих серій	Диплом	Грамота	Сертифікат	Всього прийнятих	% якості робіт
1.	м.Сміла	16	4	4	5	13	81.25%
2.	Лисянський	22	2	3	12	17	77.27%
3.	м.Умань	10	4		3	7	70.00%
4.	Городищенський	29		6	13	20	68.97%
5.	Шполянський	19	4	2	6	13	68.42%
6.	Черкаський	52	3	7	23	33	63.46%
7.	м.Черкаси	67	12	15	10	41	61.19%
8.	Тальнівський	18	5	1	3	11	61.11%
9.	м.Канів	11	1	1	4	6	54.55%
10.	Золотоніський	25		3	10	13	52.00%
11.	м.Золотоноша	31	3	6	7	16	51.61%
12.	Катеринопільський	33		3	14	17	51.52%
13.	Маньківський	20	1	2	6	10	50.00%
14.	Драбівський	18	1	3	5	9	50.00%
15.	Чорнобаївський	42	5	5	10	20	47.62%
16.	Звенигородський	19	2	3	4	9	47.37%
17.	Монастирищенський	53	3	6	13	22	41.51%
18.	Смілянський	32	1	5	7	13	40.63%
19.	Жашківський	13		1	4	5	38.46%
20.	К.-Шевченківський	16		1	5	6	37.50%
21.	Кам'янський	25			9	9	36.00%
22.	Уманський	21		1	6	7	33.33%
23.	Христинівський	45	2	1	12	15	33.33%
24.	Канівський	29		2	6	8	27.59%
25.	м.Ватутіне	7			1	1	14.29%
26.	Чигиринський	2	-	-	-	0	0.00%
27.	Всього:	676				332	

- Основи здоров'я (усі розділи та теми 3 класу).
 - Трудове навчання (усі розділи та теми 1, 4 класів; розділи "Аплікація з використанням ниток", "Робота з пластиліном на площині" у 2 класі; розділ "Самообслуговування. Культура харчування. Одяг і взуття" у 3 класі).
 - Українська мова (розділи "Навчання читати", "Навчання письма", "Робота з дитячою книжкою" у 1 класі; "Говоріння", "Речення" у 2 класі, "Аудіювання - слухання-розуміння усного мовлення", "Читання", "Речення", "Фонетика і графіка. Правопис" у 3 класі, усі розділи та теми 4 класу).
 - Фізична культура (тема "Школа пересувань" у 4 класі).
 - Літературне читання (розділи "Формування і розвиток навички читання", "Робота з науково-художніми творами" у 3 класі; усі розділи та теми для 4 класу).
 - Інформатика (розділи "Алгоритми та виконавці" у 3 класі; "Висловлювання. Алгоритми з розгалуженням і повторенням" у 4 класі).
 - Я у світі (усі розділи та теми 3 класу).
 - Природознавство (розділи "Рідний край", "Моя країна - Україна" у 1 класі; "Вплив Сонця на природу і погоду на Землі", "Природа взимку" у 2 класі; "Вода", "Гірські породи. Ґрунти" у 3 класі; "Тіла і речовини" у 4 класі).
 - Група продовженого дня (Презентації та розробки занять з питань організації самопідготовки, проведення гуртків та клубних годин).
- Для загальної середньої освіти - 232 комплекти цифрових ресурсів:
- Англійська мова - 21 комплект (розділи "Свята і традиції", "Шкільне життя" у 5 класі; "Стиль життя", "Засоби масової інформації", "Музика", "Великобританія", "Шкільне життя" у 8 класі; "Засоби

- масової інформації" у 9 класі; "Я, моя сім'я, мої друзі", "Природа і погода" у 10 класі).
- Німецька мова - 2 комплекти (розділ "Свята і традиції" у 5 класі).
- Математика - 21 комплект (усі розділи та теми 8, 10, 11 класів із алгебри; усі розділи та теми 10, 11 класів із геометрії).
- Біологія - 23 комплекти (усі розділи та теми 7 класу; розділи "Одноклітинні організми перехід до багатоклітинності" у 6 класі; "Обмін речовин і травлення" у 8 класі, "Терморегуляція", "Нервова регуляція функцій організму людини" у 9 класі; "Неклітинні форми життя" у 10 класі).
- Екологія - 1 комплект (Проблема забруднення природного середовища та стійкості геосистем до антропогенних навантажень у 11 класі).
- Географія - 12 комплектів (розділ "Планета людей" у 6 класі; розділи "Полярний материк планети", "Материки Північної півкулі", "Океани" у 7 класі; розділ "Природа та населення свого адміністративного регіону" у 8 класі).
- Хімія - 15 комплектів (усі розділи та теми 7 класу; розробки навчальних проєктів у 8 класі; тема "Розчини у 9 класі").
- Фізика - 13 комплектів (усі розділи та теми 7 класу; розділ "Електричні явища. Електричний струм" у 8 класі; розділ "Хвильова і квантова оптика" у 11 класі).
- Астрономія - 2 комплекти (теми "Основи практичної астрономії", "Наша галактика" у 11 класі).
- Всесвітня історія - 11 комплектів (розділи "Середньовічний світ Західної Європи", "Середньовічний Схід" у 7 класі; усі розділи та теми 8, 11 класів).
- Правознавство - 1 комплект (тема "Основи теорії держави" у 10 класі).
- Курс "Людина і світ" - 5 комплектів (розроблені усі розділи та теми курсу).

- Християнська етика - 1 комплект (розділ "Слово Боже виховує нас" у 6 класі).
- Інформатика - 18 комплектів (усі розділи та теми у 5, 6, 7 класах та тема "Кодування даних у 8 класі").
- Образотворче мистецтво - 10 комплектів (усі розділи та теми 6 класу; тема Мистецтво в нашому житті у 7 класі).
- Інтегрований курс "Мистецтво" - 2 комплекти (усі розділи та теми 8 класу).
- Художня культура - 3 комплекти (тема "Поліхудожній образ світу" у 6 класі; усі розділи та теми 10 класу).
- Музичне мистецтво - 2 комплекти (усі розділи та теми 7 класу).
- Українська мова - 7 комплектів (розділи "Повторення вивченого у початкових класах", "Речення з однорідними членами" у 5 класі; "Повторення, узагальнення та поглиблення вивченого" у 6 класі; "Складне синтаксичне ціле" у 9 класі, усі розділи та теми 10 класу).
- Українська література - 23 комплекти (розділ "Рідна Україна. Світ природи" у 5 класі; теми "Марина Павленко "Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських", "Андрій Малишко. "Пісня про рушник", "Чому, сказати, й сам не знаю...", "Вчителька" у 7 класі; усі розділи та теми 8 класу; розділи "Родинно-побутові пісні", "Українська література доби Ренесансу і доби Бароко", "Література українського романтизму" у 9 класі; теми "Борис Грінченко "Каторжна", "Дзвоник", "Іван Карпенко-Карий "Мартин Боруля" у 10 класі; теми "Улас Самчук "Марія", "Нарід чи чернь?", "М. Дочинець "Криничар"" у 11 класі).
- Російська мова - 2 комплекти (розділ "Лексикологія. Фразеологія" у 7 класі).
- Зарубіжна література - 19 комплектів (тема "Джек Лондон" у 6 класі; розділи "Билини і балади", "Дружба і кохання", "Літературний детектив", "Світова новела" у 7 класі; розділи "Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури", "Античність", "Середньовіччя", "Відродження", "Література ХХ - ХХІ ст. у 8 класі; усі теми 10 класу).
- Захист Вітчизни - 3 комплекти (розділи "Збройні Сили України на захисті Вітчизни", "Військово-медична підготовка" у 10 класі).
- Основи здоров'я - 4 комплекти (усі розділи та теми 6 класу; розділ "Здоров'я людини" у 7 класі; розділ "Фізична складова здоров'я" у 9 класі).
- Фізична культура - 5 комплектів (варіативні модулі "Футбол" у 5 класі, "Футбол", "Баскетбол" у 6 класі, "Настільний теніс у 9 класі").
- Трудове навчання - 7 комплектів (блоки "Технологія виготовлення швейних виробів", "Технологія виготовлення виробів інтер'єрного призначення" у 8 класі; варіативні модулі: "Технологія виготовлення виробів, в'язаних спицями", "Технологія виготовлення виробів, оздоблених гладдєвими швами", "Технологія виготовлення писанок", "Технологія вирощування рослин та догляд за ними").

70 переможців, які представили на конкурс матеріали, що мають найбільшу навчально-методичну цінність, нагороджені дипломами управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, 102 автори серій цифрових ресурсів, яких визнано кращими, нагороджені грамотами Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 231 особа отримали сертифікати про розміщення матеріалів на Черкаському освітянському порталі.

Проте частина матеріалів не відповідали вимогам, визначеним Положенням про конкурс. Зокрема, серії цифрових ресурсів не відповідають темам, які подані у додатку Положення про конкурс (м.м. Канів, Сміла, Умань, Черкаси, Драбівський,

Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Чигиринський, Чорнобаївський райони); представлено одну-дві роботи, а не серію цифрових ресурсів (м. Черкаси, Жашківський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Монастирищенський, Уманський, Тальнівський, Черкаський, Чигиринський, Чорнобаївський райони); недостатня кількість авторських розробок, більшість представлених матеріалів дубльовані із мережі Інтернет, містять менше ніж 30% авторського змісту (м.м. Ватутіне, Канів, Драбівський, Кам'янський райони); одна картка опису цифрового ресурсу та пояснювальна записка додана до всієї серії, а не окремо до кожного цифрового ресурсу (м. Черкаси, Кам'янський, Катеринопільський, Лисянський, Уманський, Христинівський, Чорнобаївський райони); не зазначені використані джерела інформації в кінці кожного цифрового ресурсу (м. Канів, Черкаси, Городищенський, Канівський, Катеринопільський, Уманський, Христинівський, Шполянський райони); обкладинка до диска та компакт-диск неестетично оформлені, не відповідають шаблону Положення про конкурс (Жашківський, Монастирищенський, райони); розмір ресурсів перевищує встановлені норми (Уманський, Чорнобаївський райони); наявність методичних недоречностей в розробках уроків (Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Христинівський, Черкаський райони); низький методичний рівень презентацій "Microsoft Power Point" (м. Черкаси, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Маньківський, Монастирищенський, Тальнівський, Смілянський, Уманський, Христинівський, Черкаський райони); оформлення презентацій "Microsoft Power Point" не відповідає вимогам (м.м. Ватутіне, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Лисянський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чорнобаївський, Шполянський райони); у текстах та презентаціях допущені граматичні, орфографічні та фактичні помилки (м.м. Золотоноша, Сміла, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чорнобаївський, Шполянський райони); представлені лише текстові файли або методичні посібники, які не є цифровими ресурсами (Драбівський, Кам'янський, Корсунь-Шевченківський, Тальнівський, Уманський райони); диск не записаний, пошкоджений (м. Золотоноша, Городищенський, Корсунь-Шевченківський, Смілянський, Чорнобаївський райони); розробки уже були розміщені на Черкаському освітянському порталі (м. Черкаси, Драбівський, Христинівський райони).

Радимо методистам та педагогічним працівникам вище зазначених районів та міст краще опрацювати положення про конкурс, враховуючи зауваження, розробити заходи щодо усунення недоліків.

Усі серії цифрових ресурсів, які відповідають положенню про конкурс, автори яких нагороджені відповідно до додатків наказу УОН ЧОДА від 04.05.2016 № 128 будуть розміщені на Черкаському освітянському порталі у розділі "Колекція цифрових ресурсів": <http://oiopp.ed-sp.net/digital-resources-collection>. Рекомендуємо усім педагогічним працівникам системно впроваджувати цифрові ресурси у викладання навчальних дисциплін.

О.І. Замулко,

завідувач лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

*Якщо ви хочете, щоб вас поважали, майте
справу тільки з людьми, гідними поваги.*

Жан де Лабрюйєр

Постійні зміни стають нормою життя сучасного суспільства. У таких умовах продуктивність професійної діяльності людини залежить не від володіння якоюсь раз і назавжди заданою спеціальною інформацією, а від вміння орієнтуватись в інформаційних потоках, ініціативності, вмінні справлятися з проблемами, шукати і використовувати знання та ресурси, яких не вистачає для досягнення поставленої мети. Тому на перше місце виходить працівник компетентний: ініціативний, який вміє брати на себе відповідальність і приймати рішення в невизначених ситуаціях, ефективно працювати в групі на загальний результат, самостійно навчатись, заповнюючи недостачу професійних знань, що необхідні для розв'язання конкретної проблеми.

Освіта, відповідаючи на виклики сучасного суспільства, впроваджує компетентнісний підхід в навчанні, зосереджуючись не на збільшенні об'єму інформованості людини в різноманітних предметних областях, а на формуванні вміння самостійно розв'язувати проблеми в незнайомих ситуаціях. Дослідження визначають якості, які необхідні людині в будь-якій професійній діяльності:

- здатність працювати самостійно без постійного керівництва, брати на себе відповідальність за власною ініціативою, виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити, засвоювати будь-які знання за власною ініціативою;
- уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу, приймати рішення на основі здорових суджень;
- готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення.

Професійна компетентність учителя визначається у: здатності до успішного розв'язання завдань навчання й виховання, досягненні бажаних результатів у розвитку особистості учнів, задоволенні професією, усвідомленні перспективи свого професійного розвитку, відкритості для постійного професійного навчання, збагаченні досвіду професії завдяки особистому творчому внеску, соціальній активності в суспільстві, відданості педагогічній професії та прагненні підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику. Умовою реалізації педагогічним працівником цих якостей є сформованість однієї з ключових компетентностей - комунікативної. Тобто, вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкуватись без обмежень, а відповідно - розуміти інших (учнів, учителів, батьків, керівників).

Компетентність у здійсненні професійної комунікації педагогічного працівника передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації для професійної діяльності, що відображає систему цінностей комунікативних знань і визначає цілеспрямовану діяльність вчителя щодо їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як комунікативної особистості, своїх переваг та недоліків, усвідомлення етичних норм і правил комунікативної взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних комунікативних дій і прийнятих рішень, сформованість комунікативних умінь та розвинутий емоційний інтелект.

У професійному спілкуванні виділяють два взаємопов'язаних компоненти:

1) **загальні** - закладаються характером суспільного ладу, культури, духовних цінностей країни, державними метою і завданнями навчання та виховання;

2) **індивідуальні** - громадянська позиція, стиль спілкування, власні знання, професійний досвід, здібності, уміння, конкретні прийоми і засоби, які педагогічний працівник реалізує у своїй діяльності, залежно від конкретних умов і можливостей навчання та виховання.

Ми щодня використовуємо різноманітні види комунікацій, але, нажаль, не завжди робимо це узгоджено. Особливої значимості комунікації набувають в управлінні. Для досягнення цілей роботи навчального закладу необхідно організувати ефективний обмін інформацією між учасниками навчально-виховного процесу та між іншими зацікавленими сторонами. Відсутність можливості обмінюватись інформацією не дозволяє продуктивно працювати разом, формулювати цілі, завдання та реалізувати їх відповідно до умов навколишнього середовища.

Але комунікації - це процес, що складається з взаємозалежних кроків, які роблять наші дії зрозумілими іншим, а іноді і нам самим. Мета кожного керівника - зробити процес комунікації у навчальному закладі якнайбільш ефективнішим і не втратити при цьому змісту. Керівники від 50 до 90% усього часу витрачають на комунікації (особистісне спілкування, інформаційний обмін і процес прийняття рішень, планування, організація, мотивація, контроль). Тобто, обмін інформацією вбудований у всі основні види управлінської діяльності, комунікації є процесом, що зв'язує. Тому неефективні комунікації - одна з основних сфер виникнення проблем. Відповідно ефективні керівники - це ті, хто є ефективним в комунікаціях.

Вони уявляють суть комунікаційного процесу, мають добрі вміння усного й писемного спілкування та розуміють вплив середовища на обмін інформацією.

Ключовими складовими ефективних комунікацій є дані - неопрацьовані цифри й факти, які відображають окремий аспект дійсності; а також інформація - дані, представлені у вигляді або формі, які мають сенсові навантаження. Інформація є цінною, якщо вона достовірна, своєчасна, повна й доречна.

За організаційним аспектом професійної взаємодії в освітньому закладі виокремлюють **такі форми спілкування**: індивідуальні й групові бесіди; телефонні розмови; наради; конференції; збори; дискусії; полеміка, електронна пошта, записки, листи, звіти. Всі зазначені форми спілкування повинні бути спрямованими на розвиток зацікавленості учасників в обговоренні проблеми, підвищення їх активності, актуалізацію творчого й комунікативного потенціалу педагогічних працівників.

Успіх комунікації залежить від багатьох непередбачених обставин, відповідно прогнозувати його можливо не завжди. Тому вчитель має діяти одночасно у кількох вимірах: безпосередньо спілкуватися з партнером, спостерігати за собою і своїми діями, утримувати під контролем свідомості мету спілкування, оцінювати доцільність її досягнення або необхідність зміни. Співвіднесення прогнозованого перебігу подій із фактичним є підставою для внесення коректив.

Важливим у професійно-педагогічній комунікативній компетентності педагогічного працівника є його здатність передбачити і врахувати важливість та наслідки власної комунікації у навчальному процесі.

Типи комунікацій:

- міжособові комунікації; комунікації в системах зв'язку та командах; комунікації в організаціях та електронні засоби комунікації;
- усні та письмові;
- вертикальні та горизонтальні;
- вербальні та невербальні.

Усні комунікації (розмови віч-на-віч, групові, телефонні розмови) - забезпечують негайний зворотній зв'язок і взаємний обмін. Але їх недоліком часто є недостовірність (неправильно вибрані слова для вираження змісту; якісь перешкоди, що переривають процес; слухач забуває частину або все повідомлення; не вистачає часу на виважені відповіді тощо).

Письмові комунікації - це звіти, записки, листи, записи тощо. Їх перевага у достовірності (є письмовий запис про те, що відбувалося), а недолік у затримці зворотнього зв'язку та взаємообміну, вони складніші за усні та потребують більше часу.

Вертикальні комунікації відбуваються вгору й вниз у ієрархічній структурі навчального закладу: директор - заступники директора - керівники МО - педагогічні працівники. Для ефективно роботи навчального закладу вертикальні комунікації повинні бути - двонаправленими (спрямовані зверху вниз і знизу вгору). Таким чином реалізується 2/3 комунікативної діяльності.

Горизонтальні комунікації відбуваються між колегами на одному рівні. Вони сприяють координації дій особливо при організації роботи у робочих командах з педагогічних працівників різного фаху.

Неформальні комунікації - канал розповсюдження чуток, який працює набагато швидше ніж формальні канали. Іноді керівники цілеспрямовано можуть використовувати чутки для

запланованого витоку й розповсюдження певної інформації, що стосується роботи навчального закладу, але ні в якому разі не варто використовувати чутки щодо особистого життя або емоційно забарвлену інформацію.

Найчастіше невербальна комунікація відбувається одночасно з вербальною й може підсилювати або змінювати зміст слів. Обмін поглядами, вираз обличчя, наприклад, посмішки й виразу несхвалення тощо - усе це приклади невербальної комунікації. Використання вказівного пальця, щоб показати щось, прикриття роти рукою, доторкання, млява поза також відносяться до невербальних способів передачі значення. Інтонація, модуляція голосу, плавність мовлення тощо. Те, як ми проголошуємо слова, може суттєво змінювати зміст цих самих слів.

Здатність розуміти ситуацію, оцінювати її, орієнтуватися в ній, управляти нею - це найважливіший компонент професійної комунікації вчителя. Реалізуються ці здібності через тон мови, виправданість використання оцінних думок, здатність спілкуватися з учнями, відповідати їм через характер міміки, жестів, рухів, що супроводжують мову. Все це і створює індивідуальний стиль педагога. Таким чином, справжній вчитель - це завжди комунікативний лідер, який здатний прикувати увагу монологом, організувати діалог і вести його відповідно до норм національного мовного етикету.

Повноцінна професійно спрямована комп'ютерна комунікація педагогічного працівника включає в себе володіння умінням використовувати інформаційні ресурси комп'ютерних технологій (робота з різними видами комп'ютерів, носіями інформації, електронними банками інформації; швидкий пошук інформації, добір необхідних даних з різних джерел інформації; робота з текстом, використання можливостей ІКТ для організації навчально-виховного процесу та управління ним; обмін повідомленнями електронною поштою).

Як зекономити час та по-сучасному і ефективно вести документообіг у навчальному закладі? Використовувати можливості Google! В деяких навчальних закладах з цією метою створено віртуальну учительську, е-методичний кабінет або методичне об'єднання вчителів. **Це ефективно за наявності доступу до інтернету у всіх зацікавлених сторін та проведення певної підготовчої роботи адміністрації навчального закладу:**

- організувати навчання для керівників навчального закладу щодо використання можливостей Google в управлінській діяльності;
- створити хмарні кабінети для ведення електронного документообігу та збирання і обробки даних (Сайт Google, GoogleDrive, GoogleDocs, GoogleForms, GoogleTabs...);
- провести навчання педагогічних працівників у навчальному закладі з створенням електронної пошти, аккаунта Google, Диск Google;
- організувати підтримку педагогів - консультації та поради щодо розв'язання проблемних ситуацій, поширення власного досвіду використання можливостей Google.

Можливості Диску Google як хмарного сховища для впорядкованого і систематизованого зберігання електронних матеріалів у різних форматах дозволяють мати доступ до них з будь-якого гаджета з доступом до інтернету. Зникає проблема "забув перекинути", "з'їли віруси", "полетів вінчестер"... документи завжди під рукою, їх можна доопрацьовувати у вільний час, редагувати спільно з колегами.

В рутинній роботі директора школи та його заступників значну частину часу забирає збір та обробка інформації з різноманітних напрямів роботи (анкетування учнів, вивчення потреб батьків, вчителів, звітність навчального закладу...). Використання GoogleForm для створення анкет, тестів. Її переваги в легкості роботи, багатоваріантності видів оформлення запитань, можливості розміщення і на сайті навчального закладу і надсилання на електронну пошту опитуваних, а головне - автор отримує відповіді в електронному вигляді. Таблична форма дозволяє впорядковувати та фільтрувати дані з певними критеріями, окрім того результати можна отримати у вигляді аналітичних діаграм. Результати опитування чи анкетування можна опрацювати за допомогою інструменту Flubaroo. Для цього в таблиці з результатами необхідно обрати Доповнення -> Завантажити доповнення -> обрати сервіс Flubaroo і встановити його -> виконати обчислення. Flubaroo дозволяє оцінити відповіді, отримати звіт і проаналізувати успішність учасників, визначає як були розв'язані завдання, отримати середню оцінку і загальний бал кожного учасника, відправити на електронні скриньки учасників їхні оцінки.

Іноді потрібно швидко надіслати інформацію певній групі педагогічних працівників. Просто це зробити можна за допомогою створення контактних груп у пошті Gmail. Для цього необхідно створити в електронній пошті контактні групи, наприклад "Керівники МО", "Учителі української мови", "Математики" (у лівому верхньому куті біля слова Gmail натиснути на стрілочку -> відкривається прихований список -> відкриваємо Контакти -> Групи -> Створити групу -> даємо назву групі -> Створити). При надсиланні листа в рядку "Кому" вказуємо назву групи - автоматично з'являються адреси усіх її членів.

Для організації ефективної взаємодії між членами педагогічного колективу можна використати можливості соціальної мережі Google+:

- отримувати новини;
- публікувати інформацію, повідомлення, фото, відеоматеріали;
- створювати Кола (об'єднання учасників за інтересами), Події (інформацію про подію для її учасників), Спільноти (окрема сторінка, присвячена певній темі для певних учасників);
- створювати спільні ресурси (розробки занять, дидактичні матеріали, документи...);
- презентувати свою діяльність, ділитись новинками, успіхами.

Кожного дня ми плануємо свою роботу - заводимо щоденники, блокноти, аркуші. Частина цієї інформації може втрачатися, виникають незручності. Календар Google дозволяє:

- упорядковувати свої справи; систематизувати події (навчальні плани, розклади уроків, нарад, засідань, зустрічей; персональну інформацію - дні народження, особисті зустрічі);
- планувати колективні заходи і розсилати запрошення на них колегам, батькам...;
- зберігати особисто для себе інформацію про заходи і події;
- синхронізувати дані календаря з додатком Події, і всі заплановані там заходи будуть відображатись у Календарі;
- доступ з будь-якого пристрою, підключеного до інтернету;
- налаштування нагадувань про події, спільного використання;
- можливість роздрукувати календар на день, тиждень, місяць.

Отже, сервіси Google є зручним і ефективним способом для керівника навчальним закладом оптимізувати свою роботу, зробити інформацію доступною для зацікавлених сторін, підвищити рівень педагогічних працівників щодо використання сучасних інформаційних технологій.

Професійна комунікація в освіті - це складний, багатоплановий процес установалення й розвитку професійних і ділових контактів між суб'єктами освіти; взаємодія цих суб'єктів, що здійснюється знаковими засобами, породжується потребами в спільній діяльності й містить у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини, вплив на неї з метою внести зміни в її стані, поведінку тощо.

Професійно-педагогічна комунікативна компетентність педагогічного працівника - це результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, емпатійність, об'єктивність, толерантність, організованість, ініціативність тощо), які дозволяють встановлювати психологічний контакт із учнями, їхніми батьками та колегами; логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію; керувати процесом спілкування та організовувати педагогічно доцільну взаємодію в навчально-виховному середовищі; виховувати гармонійно розвинену особистість, творчо вирішувати педагогічні завдання, що виникають у навчально-виховному процесі.

В умовах інформатизації суспільства необхідно розвивати комунікаційну культуру всіх педагогічних працівників. Кожен працівник повинен займатись самонавчанням та самовдосконаленням. Для якісної роботи в колективі щодо розвитку сучасних комунікативних навичок необхідно організувати методичну підтримку у вигляді певного консультативного простору. Наявність консультанта - людини, до якої можна звернутись з своїми утрудненнями щодо використання сучасних технологій у своїй діяльності, яка вислухає та допоможе - є засобом забезпечення якості та ефективності роботи навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Букач А. Використання сервісів Google у професійній діяльності заступника директора / А. Букач / Заступник директора школи. 2015. - №08. - С. 41-48.
2. Дмитренко К.А. Сутність професійно-педагогічної комунікації у педагогічній освіті / К.А. Дмитренко. [Електронний ресурс] - Режим доступу : file:///C:/Users/User/Downloads/Nzspp_2012_7_4.pdf.]
3. Доброскок І.І., Овсієнко Л.М. Організація сучасної ділової комунікації : навчальний посібник для студентів ВНЗ / І.І. Доброскок, Л.М. Овсієнко. - Переяслав-Хмельницький : "Видавництво КСВ", 2015. - 446 с.
4. Котляренко С. Професійна комунікація вчителя / Світлана Котляренко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство), 2012. - Випуск 4.
5. Манако А. Стратегічні питання впровадження ІКТ у навчальний процес. / А. Манако // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах, 2014. - №5. - С. 3-9.
6. Попель С. Сучасна школа з інформаційно-комунікаційними технологіями: успішний директор, вправний завуч і професійний учитель / С. Попель // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах, 2014. - №5. - С. 42-54.
7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Дж. ; пер. с англ. - Москва : "Когито-Центр", 2002. - 396 с.

І. М. Литвин,

кандидат педагогічних наук, методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ З ІНКЛЮЗИВНОГО ТА СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Право на рівний доступ до якісної освіти є невід'ємним правом кожної дитини, яке закріплене в основному Законі України - Конституції України та інших законодавчих документах.

Особливості організації та змісту навчально-виховного процесу з інклюзивного та спеціального навчання дітей з особливими освітніми потребами у 2016/2017 навчальному році здійснюється на основі Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Державний стандарт визначає оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою.

За Державним стандартом діти з особливими потребами можуть здобувати освіту у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів: спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах (спеціальні загальноосвітні школи з продовженим днем, школи-інтернати, спеціальні навчально-виховні комплекси, об'єднання, навчально-реабілітаційні центри далі - НРЦ), загальноосвітніх школах зі спеціальними та інклюзивними класами. Право вибору навчального закладу або форми навчання належить батькам дитини.

Характерною особливістю сьогодення є удосконалення системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх потреб. В основу цього підходу покладено **два принципи**: не відривати дитину від сім'ї й суспільства, коли це можливо, і сприяти природному процесу її соціалізації; розробити та апробувати додаткові моделі спеціальної освіти та надати можливість батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку вибору форм і видів майбутньої освіти.

Для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах необхідно створити **відповідні умови**: безперешкодний доступ до території та приміщень навчального закладу, зокрема, для дітей з вадами опорно-рухового апарату, в тому числі для дітей, які пересуваються на візку, та дітей з вадами зору; забезпечення навчального закладу необхідними навчально-методичними посібниками, наочно-дидактичними та індивідуальними технічними засобами навчання; наявність кабінетів учителя-дефектолога, учителя-логопеда, психологічного розвантаження, логопедичного з відповідним корекційно-розвитковим обладнанням; забезпечення педагогічними кадрами, які володіють методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

(зокрема, учителями-дефектологами, учителями інклюзивного навчання (асистентами учителя).

Інклюзивне навчання організовується у загальноосвітніх навчальних закладах, незалежно від типу, форми власності та підпорядкування, на основі комплектування класів учнями з типовим розвитком та учнями з особливими освітніми потребами. Рішення про створення класів з інклюзивним навчанням приймається засновником (власником) загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою та органом державної санітарно-епідеміологічної служби (Постанова КМУ від 15.08.2011 №872 "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі).

Для роботи з учнями з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням вводиться додаткова посада вихователя (асистента вчителя) з розрахунку 0,5 ставки на клас, у якому навчаються такі діти, що передбачено наказом Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205 "Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів". Крім того, для супроводу дитини можуть залучатися волонтери з числа батьків, студентів, представників громадських організацій при наявності медичного огляду.

Асистент вчителя призначається на посаду та звільняється з неї наказом керівника місцевого органу управління освітою.

Основні завдання асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами та застосування під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу (детальну інформацію щодо ведення документації можна отримати на сторінках Інтернет клубу "Крок у майбутнє").

Навчання дітей у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів. Схема складання календарно-тематичного планування відповідає загальнонавчальній формі.

Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної роботи досягається шляхом проведення з такими учнями корекційно-розвиткових занять, спрямованих на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, а саме:

розвиток мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості; формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітній школі; створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетенцій.

Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 2 до 8 годин на тиждень, відповідно до особливостей психофізичного розвитку учня. Кількість годин на тиждень для проведення корекційно-розвиткових занять з кожним учнем встановлюється з урахуванням рекомендацій ПМПК. Корекційно-розвиткові заняття проводяться як у першу, так і в другу половину дня вчителями-дефектологами за кваліфікацією: логопед, тифлопедагог, сурдопедагог, олігофренопедагог, ортопедагог, а також практичними психологами.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти та обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою.

Розклад уроків у класах з інклюзивним навчанням складається відповідно до робочого плану навчального закладу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та гігієнічних вимог.

У процесі підготовки до уроку в класі з інклюзивним навчанням вчитель складає план-конспект уроку, в якому інтегрує учбовий матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці діти з різним станом психофізичного і інтелектуального розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня. Інформація, одержувана учнем з теми, що вивчається, повинна відповідати рекомендованій йому для навчання освітній програмі. Закріплення і відпрацювання отриманих знань, умінь і навичок ведеться на різному дидактичному матеріалі, підбраному для кожного учня індивідуально: роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників. Така побудова учбових занять створює умови, при яких всі учні класу залучаються до загальнокласної роботи.

У роботі в класах з інклюзивним навчанням важливою є співпраця з додатковими фахівцями (аудіологами, психологами, логопедами, фахівцями з лікувальної фізкультури і працетерапії та іншими спеціалістами). Вузькі фахівці працюють в тісному контакті з вчителями, постійно ведуть відстежування розвитку дитини. Вони можуть допомагати задовольняти індивідуальні потреби дітей, а також надавати вчителям і батькам необхідну інформацію.

Якщо дитина навчається за спеціальною програмою для розумово відсталих дітей у загальноосвітньому навчальному закладі (за індивідуальною формою чи в класі з інклюзивним навчанням), навчання її завершується після закінчення 9 класу.

Випускникам, які мають особливі освітні потреби, видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були. У додатку до свідоцтва про базову загальну середню освіту вказуються лише ті предмети, які вивчав

учень у процесі навчання. Після цього дитина має право на вступ до професійно-технічного навчального закладу з урахуванням рекомендацій лікарів.

Відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 18.02.2008 № 94, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27.02.2008 № 151/14842 (зі змінами), учні з особливими освітніми потребами звільняються від атестації. Також, учні, які навчаються за спеціальними програмами у загальноосвітніх навчальних закладах, за станом здоров'я можуть бути звільнені від проходження державної підсумкової атестації за висновком лікарсько-консультативної комісії. Учням, які звільняються від атестації, необхідно подати заяву батьків або осіб, які їх замінюють, довідку лікарсько-консультативної комісії, засвідчену печаткою закладу охорони здоров'я.

Підставою для звільнення від атестації є рішення педагогічної ради, на основі якого видається наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Для осіб, звільнених від державної підсумкової атестації, у додаток до свідоцтва про відповідний рівень освіти виставляються річні бали та робиться запис "звільнений".

Однак, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, такі учні можуть допускатися до проходження атестації.

Учні з особливими освітніми потребами є активними учасниками позакласної роботи, яка проводиться з урахуванням психофізичних можливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості, формування позитивного соціально-психологічного статусу. Вони залучаються до позашкільної роботи відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я.

Для організації навчально-виховного процесу з даною категорією дітей необхідно користуватися листом Міністерства освіти і науки України від 19.01.2016 № 1/9-28 "Про доповнення до Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей з особливими освітніми потребами (за нозологіями) у 2015/2016 навчальному році.

Діти, які не можуть за станом здоров'я відвідувати школу, навчаються за індивідуальною формою.

Індивідуальне навчання впроваджується з метою забезпечення права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти з урахуванням індивідуальних здібностей та обдарувань, стану здоров'я, демографічної ситуації, організації їх навчання і регламентується наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2016 № 8 "Про затвердження Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах" (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.02.2016 № 184/28314).

Індивідуальна форма навчання може запроваджуватися для осіб, які:

- за станом здоров'я (у тому числі особи з особливими освітніми потребами, інвалідністю та ті, яким необхідно пройти медичне лікування в закладі охорони здоров'я більше одного місяця) не можуть відвідувати навчальний заклад;
- проживають у селах і селищах (коли кількість учнів у класі становить менше 5 осіб);
- проживають у зоні збройного конфлікту, на тимчасово окупованій території України або у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному

обсязі свої повноваження тощо та надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру (з використанням дистанційної форми навчання) відповідно до Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України";

- мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу;
- є іноземцями або особами без громадянства (діти-біженці, діти, чиї батьки подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового чи тимчасового захисту, діти іноземців та осіб без громадянства, які утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства).

Кількість годин для організації індивідуального навчання відповідно до кількості предметів інваріантної частини навчального плану визначається наказом директора та затверджується відповідним органом управління освітою (згідно з довідкою ЛКК): 1-4-ті класи - 5 годин на тиждень на кожного учня; 5-9-ті класи - 8 годин на тиждень на кожного учня; 10-12-ті класи - 12 годин на тиждень на кожного учня за умови виконання вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Кількість годин для організації індивідуального навчання учнів, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, відповідно до кількості предметів інваріантної складової навчального плану за умови виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти та Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, визначається наказом директора навчального закладу, затверджується відповідним органом управління освітою і становить (згідно з довідкою ПМПК): 1-4-й кл. - 10 год. на тиждень на кожного учня; 5-9-й кл. - 14 год. на тиждень на кожного учня; 10-12-й кл. - 16 год. на тиждень на кожного учня.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах запроваджено поетапне введення в дію нових навчальних планів, розроблених відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, які складаються:

- для підготовчого, **1-4 класів** - за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа), затвердженими наказом МОН України від 28.01.2014 № 80 (зі змінами, внесеними наказами МОН України від 11.02.2014 № 133 та від 15.07.2014 № 828);
- для **5-7 класів** - за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 22.04.2014 № 504 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.06.2014 № 701);
- для **8-10 класів** - за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 09.04.2015 № 416 "Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.08.2008 № 778;
- для **11-12 класів** - за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 12.02.2015 № 134.

Під час складання робочих навчальних планів для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для

дітей з особливими освітніми потребами, дозволяється перерозподіл до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Типових навчальних планів. Всередині освітньої галузі перерозподіл здійснюється за погодженням із відповідним органом управління освіти, між галузями - за погодженням із Міністерством освіти і науки України.

Навчальні плани для учнів з помірною розумовою відсталістю складаються на основі Типових навчальних планів для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня для розумово відсталих дітей з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.06.2016 № 1/9-296 "Про структуру 2016/2017 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів".

Типові навчальні плани для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів обов'язково включають години корекційно-розвиткових занять, зміст яких спрямований на вирішення завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів.

У старшій школі для дітей сліпих, із зниженим зором, глухих, із зниженим слухом, із порушеннями опорно-рухового апарату уведено курс "Захист Вітчизни", основна мета якого підготовка молоді до забезпечення власної безпеки у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на основі Типових навчальних планів складають щорічні робочі навчальні плани, конкретизуючи варіативну складову з урахуванням особливостей розвитку та індивідуальних освітніх потреб учнів. Під час складання робочих навчальних планів для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, дозволяється перерозподіл до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Типових навчальних планів. Всередині освітньої галузі перерозподіл здійснюється за погодженням із місцевим органом управління освітою, між галузями - за погодженням із Міністерством освіти і науки України.

Навчальний процес у спеціальних навчальних закладах для дітей глухих та зі зниженим слухом організовується за програмами загальноосвітньої школи для 5-11 класів (програми розміщені на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua). Вчителі вносять корективи до них з урахуванням індивідуальних особливостей учнів глухих та зі зниженим слухом та строку навчання у школі II та III ступенів.

У межах програм для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей для дітей із складними вадами розвитку (глухих та зі зниженим слухом у поєднанні з розумовою відсталістю) дозволяється вносити корективи з урахуванням індивідуальних особливостей даної категорії дітей.

Законодавство в галузі освіти передбачає можливість створення загальноосвітнього навчального закладу нового типу - навчально-реабілітаційний центр (для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку). Саме у таких центрах діти з інвалідністю, ускладненою тяжкими порушеннями розвитку (у тому числі діти, які самостійно не пересуваються), можуть здобувати освіту відповідного рівня у поєднанні з реабілітаційними послугами.

Система наукового обґрунтування та фахового супроводження процесу реабілітації дітей з тяжкими порушеннями розвитку в умовах їхнього навчання в НРЦ передбачає послідовне вирішення комплексних

проблем, починаючи від складання індивідуальних навчально-реабілітаційних програм на основі індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда з наступним їх коригуванням. При цьому педагогічними, медичними працівниками забезпечується специфічність процесу реабілітації дитини з інвалідністю на основі здійснення індивідуального підходу, оскільки такі діти потребують фахового супроводження і підтримки на всіх вікових етапах, особливо в дошкільному та молодшому шкільному віці.

Діти з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують індивідуального догляду, зараховуються до інклюзивних груп при забезпеченні постійного супроводу асистентом дитини. Така норма встановлена пунктом 7 Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, затвердженого спільним наказом МОН та МОЗ від 06.02.2015 за № 104/52.

Для формування навичок соціальної поведінки такі діти потребують спеціальних умов у спеціально організованому середовищі. Чим раніше таке середовище для дитини буде створено, тим успішнішою буде її адаптація та менше її розвиток відхилитиметься від норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / [Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда]; під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. - Київ: ТОВ Видавничий дім "Пляди", 2015. - 172 с.
2. Даніельс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. - Львів: Т-во "Надія", 2000. - 255с.
3. Дятленко Н. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту, звіт за результатами оцінки ВФ "Крок за кроком" / Дятленко Н., Софій Н., Кавун Ю. - Київ: 2004. - 78 с.
4. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням: методичні рекомендації / [Укладач О. В. Гаяш]. - Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2014. - 108 с.

С.І.Чиркова,

методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Нічому тому, що важливо знати, навчити не можна,- усе, що можна зробити учителю, це вказати доріжку.

Ричард Олдингтон

Завдання загальної освіти в XXI столітті коротко визначені в документах ЮНЕСКО: навчати вчитися (вчити, пізнавати); створювати (практична спрямованість); жити разом (культура людських відносин).

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич презентувала пріоритетні напрями діяльності сучасної освіти у 2016 році: "Питання оновлення змісту і запровадження компетентнісного підходу - основа реформи середньої школи. Ми повинні навчити наших дітей використовувати знання і вміння, які вони отримали, для вирішення повсякденних життєвих ситуацій".

Тому проблема набуття навичок життя і необхідних компетенцій є однією з головних проблем, які постали перед освітньою галуззю. Йдеться про необхідність проектування компетентнісно спрямованої освіти. Випускник школи повинен володіти такими компетентностями: ціннісно-сміисловою, загальнокультурною, комунікативною, соціально-трудою, навчально-пізнавальною, особистісного самовдосконалення, самоосвітньою.

У контексті компетентнісно спрямованої освіти необхідно вносити зміни у функції навчального процесу школи:

- творче засвоєння певної суми базових знань має залишатися важливою складовою навчально-виховного процесу;
- навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями й інформацією, навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя;
- навчати особистість використовувати здобуті знання у своїй практичній діяльності - навчальній, професійній, громадсько-політичній, у побуті тощо;
- у навчально-виховному процесі утверджувати діяльнісний підхід, перетворювати навчальну діяльність на органічне засвоєння знань як методологію, базу, основу діяльності людини в різних сферах життя.

У Державному стандарті мету середньої освіти визначено як "формування покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, матиме необхідні знання, навички й компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях; здатним до навчання впродовж життя", тобто "проектуються загальна орієнтація на такі результати навчання, які би забезпечили учнів не лише необхідними знаннями, а й життєво важливими компетентностями, що сприятимуть розвитку особистості та її повноцінній самоорганізації в житті".

Отже, завданням керівників навчальних закладів, учителів є забезпечення педагогічної підтримки формування ключових компетентностей, що ґрунтуються на оновленому змісті освіти, використанні активних методів, групової організації навчання, особистісного підходу в навчанні і вихованні.

Однією із найважливіших складових сучасної освіти - підготовка випускника, здатного до саморозвитку, компетентного у власній життєдіяльності.

В сучасних навчальних закладах учні переважно отримують готові знання, мало уваги приділяється формуванню вмінь аналізувати, співставляти, робити власні висновки. Сьогодні в школі спостерігаємо репродуктивне відтворювання, повторення чужих думок, списування творів із посібників, яких багато, а часто зовсім не розуміння ані теми, ані основної думки інформаційного повідомлення.

Метою нової реформованої школи є підготовка компетентної людини, нового учня, який прагне саморозвитку й самовдосконалення, уміє самостійно здобувати інформацію, розвивати власний світогляд.

Участь в олімпіадах, турнірах, різноманітних інтелектуальних заходах сприяє саме цьому. Зупинимось на порівняльному аналізі участі команд Черкаської області в IV етапі Всеукраїнських олімпіад з навчальних предметів у 2016, 2015 роках.

У 2016 році взяли участь у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів 59 учнів із 7 районів (1 - Чорнобаївський, 1 - Черкаський, 2 - Городищенський, 1 - Тальнівський, 2 - Маньківський, 1 - Корсунь-Шевченківський, 1 - Золотоніський, 1 - Звенигородський, 1 - Черкаський) і міст (43 - Черкаси, 4 - Умань, 1 - Сміла) області.

У 2015 році взяли участь у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів 80 учнів із 8 районів (1 - Чорнобаївський, 1 - Черкаський, 3 - Городищенський, 1 - Тальнівський, 2 - Маньківський, 1 - Жашківський, 2 - Корсунь-Шевченківський, 1 - Шполянський) і 5 міст (55 - Черкаси, 8 - Умань, 2 - Сміла, 2 - Золотоноша, 1 - Канів).

Нагороджені дипломами (2016 р.):

I ступеня - 4 учнів (райони: Маньківський - 2; Городищенський - 1; Тальнівський - 1);

II ступеня - 8 учнів (м.Черкаси - 6 учнів, по 1 учню із міста Умані і Городищенського району).

III ступеня - 12 учнів (м.Черкаси - 9 учнів, 2 учні із міста Умань, 1 учень із міста Сміла)

24 учні вибороли призові місця, що становить 40,7%. З них 15 - учні навчальних закладів міста Черкаси, що становить 62,5%.

Із гімназій, ліцеїв, колегіумів 38 учасників, з них переможців 16, що становить 42,1%.

Учні із сільських шкіл - 5 (8,5%; I місце - 2).

Не вибороли жодного призового місця команди учнів з іспанської і французької мов, фізики, астрономії, хімії, екології.

Найкраще виступили команди учнів із української мови і літератури, англійської і німецької мов, російської мови, правознавства, географії, економіки, біології, інформаційних технологій, інформатики.

Із 4 учасників (українська мова і література) 3 переможці: I місце - ; II місце - 1; III місце - 1.

Із 2 учасників (англійська мова) 2 переможці: II місце - 1; III місце - 1.

Із 2 учасників (німецька мова) 2 переможці: III місце - 2.

Із 1 учасника (російська мова) 1 переможець: III місце - 1.

Із 4 учасників (біологія) 3 переможці: II місце - 1; III місце - 2.

Із 3 учасників (економіка) 2 переможці: I місце - 1; II місце - 1.

Із 3 учасників (правознавство) 2 переможці: III місце - 2.

Із 2 учасників (інформаційні технології) 1 переможець: II місце - 1 : .

4 переможці має Перша міська гімназія (директор Саєнко С. І.), по 2 переможці у Городищенському економічному ліцеї (директор Жуган Н. Г.), Уманському колегіумі (директор Матвієнко Л. Д.), Черкаській загальноосвітній школі № 32 (директор Овчаренко І. Ю.), Черкаському гуманітарно-правовому ліцеї (директор Гайдук В.Г.), Черкаській спеціалізованій школі І-ІІІ ступенів № 17 (директор Бунякін Д. В.), Черкаському фізико-математичному ліцеї (директор Плющай І. І.).

По 1 переможцю мають Черкаський колегіум "Берегиня" (директор Титаренко В. А.), Черкаські гімназії № 9; 31 (директори Толпчий І. В.; Пивоваров В. М.), Тальнівський ліцей (директор Нерубайський В.А.), Іваньківська і Крачківська загальноосвітні школи І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради (директори Кондратюк В. М., Котик Г. І.), Уманська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 (директор Пікалюк А. І.), Смілянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7 (Ярошик Л. І.).

Нагороджені дипломами (2015 рік):

I ступеня - 2 учнів (Маньківський район - 1; м.Черкаси - 1);

II ступеня - 10 учнів (м.Черкаси - 5 учнів, Умань - 3 учні; по одному учню із міста Сміли і Маньківського районів);

III ступеня - 25 учнів (із міста Черкаси - 16 учнів, Умань - 3 учні, Городищенського району - 2 учні, по одному учню із м.Сміли, Тальнівського і Черкаського районів)

Всього 37 учнів здобули перемогу, що становить 46,3%. З них 22 призових місця вибороли учні навчальних закладів міста Черкаси, що становить 59,5%.

Із гімназій, ліцеїв, колегіумів - 52 учасники (65% всіх учасників). Переможців - 23 (44,2% переможців).

Учні із сільських шкіл - 3; (I місце - 1; II місце - 1).

Найкраще виступили команди учнів із правознавства (100%), англійської мови (83,3%), біології (75%), екології (66,7%), історії (66,7%), української мови і літератури (57,1%).

Не виборола жодного місця команда учнів з інформаційних технологій.

Із 8 учасників міста Умань 7 учнів вибороли призові місця: II місце - 3, III місце - 4. В Уманських загальноосвітніх школах І-ІІІ ступенів № 3 переможців 3, № 11 - 2, по одному переможцю в колегіумі і гімназії Уманської міської ради.

По 5 переможців мають Черкаський гуманітарно-правовий ліцей і Перша міська гімназія, 4 переможці - Черкаська гімназія № 31, 3 переможці - Черкаський колегіум "Берегиня". По 2 переможці мають Іваньківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради, Смілянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7, Черкаська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 17, Черкаський фізико-математичний ліцей, по 1 - Тальнівський ліцей, Городищенський економічний ліцей, Городищенська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 1 Городищенської районної ради, Хацьківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради і Черкаська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 32 Черкаської міської ради.

Заслужений вчитель України Іщенко Олена Олександрівна, учитель з Іваньківської та Крачківської загальноосвітніх шкіл Маньківської районної ради, підготувала в 2016 році двох абсолютних переможців IV етапу Всеукраїнських олімпіад з географії.

Щорічно такі директори навчальних закладів доводять свою високу професійність і компетентність готуючи переможців Всеукраїнських учнівських інтелектуальних змагань як Жуган Надія Григорівна (Городищенський економічний ліцей), Матвієнко Любов Дмитрівна (Уманський колегіум), Пікалюк Андрій Іванович (Уманська ЗОШ І-ІІІ ступенів). Приємно, що в цьому році цей почесний список доповнив Нерубайський Володимир Артемович, директор Тальнівської гімназії.

Освітня, учнівська та батьківська громада Черкащини добре відомі імена учителів - ентузіастів,

професіоналів своєї справи: Карпенко Ніни Володимирівни, Зімніна Юрія Фіроновича (гуманітарно-правовий ліцей Черкаської міської ради), Сізьона Івана Петровича, Темченко Марини Валентинівни (фізико-математичний ліцей Черкаської міської ради), Ярошенка Павла Володимировича (колегіум "Берегиня" Черкаської міської ради), Бондаренко Тетяни Миколаївни (ЗОШ № 7 Смілянської міської ради), Карнаухової Надії Костянтинівни і Силенка Валерія Анатолійовича (Перша міська гімназія Черкаської міської ради), Котика Романа Юрійовича (Черкаська спеціалізована школа № 17 Черкаської міської ради), Фрідман Лариси Семенівни (гімназія № 31 Черкаської міської ради), Шевченко Лідії Яківни (ЗОШ № 32 Черкаської міської ради), які не рахуючись з власним часом, прославляють Черкащину та вибудовують оптимальну траєкторію для досягнення мети.

Сьогодні ставить перед школою завдання:

- підготувати школяра до дорослого життя;
- навчати дитину працювати з інформацією, довідковою науковою літературою;
- знаходити в інформації відповіді на поставлені питання.

Процес формування самоосвітньої компетентності включає такі етапи: адаптаційний етап; етап накопичення особистого досвіду в самоосвітній діяльності; власне етап оволодіння самоосвітньою компетентністю. Логіка процесу припускає поступове просування учнів від епізодичних спроб і досягнень в самоосвітній діяльності до вироблення їхньої власної системи і включення самоосвіти в спосіб життя старшокласників. Основною метою адаптаційного етапу є актуалізація мотивів і пошук сенсу в самоосвітній діяльності. Формування досвіду самоосвітньої діяльності починається з простих спроб самостійного цілепокладання і реалізації освітніх намірів, які потім зростають у власну самоосвітню систему фахівця. Засобами актуалізації мотивів самоосвітньої діяльності є поле життєвих і професійних проблем; суб'єктивні переживання дітьми колізійних ситуацій, реалізація можливості вільного вибору завдань, оцінки своєї готовності до вибору освітнього завдання.

Тож, удосконалюючи процес самоосвітньої діяльності, що слугує важливим джерелом пізнання, учні набувають особистий практичний досвід.

В ідеалі педагог виконує роль партнера в роботі з вихованцем, є організатором самостійного навчального пізнання учнівської молоді; їхня взаємодія з навчальним матеріалом, одного з іншим і учителем будується як одне з джерел інформації. Тут програма дій та інформація ускладнюються, стають більш розгалуженими, диференційованими, що забезпечує моделювання реальних самоосвітніх ситуацій.

На третьому етапі оволодіння самоосвітньою компетентністю відбувається становлення стійкого сенсу самоосвіти. Система самоосвітньої діяльності включається в спосіб життя майбутнього фахівця, є домінуючою потребою і основним елементом особистого досвіду старшокласника, хоча до цього рівня доходить в сучасних умовах порівняно незначна група учнів.

Отже, зміст процесу розвитку самоосвітньої компетентності учнів повинен бути спрямований на накопичення особистого досвіду в сфері освіти і самоосвіти, з урахуванням перенесення цього досвіду в майбутню професійну діяльність.

Вивести особистість на шлях самоосвіти, сформувати життєві компетентності - це зовсім не просто. Тому основна увага педагогів концентрується на переході школярів до нової діяльності, яка постійно ускладнюється і набуває самостійного характеру. Кожен учитель має створити відповідні умови для самостійної організації навчальної діяльності, допомогти учням увійти в новий режим роботи, підтримувати і розвивати їхнє бажання вчитися.

Складниками самоосвітньої компетентності є такі:

- навчально-організаційні вміння - уміння раціонально планувати діяльність, визначати головні завдання, створювати умови діяльності, працювати за алгоритмом, самостійно складати алгоритм, працювати в колективі;

- навчально-інформаційні вміння - уміння працювати з книгою, складати план, рецензію, конспект, здійснювати бібліографічний пошук, проводити спостереження, експеримент;

- навчально-комунікативні вміння - уміння керувати увагою, володіти прийомами запам'ятовувати інформації;

- навчально-інтелектуальні вміння - уміння виділяти головне, аналізувати, порівнювати, синтезувати, здійснювати контроль, самоконтроль, доводити, обґрунтовувати, виконувати творчі завдання.

Сучасний випускник має бути здатним до неперервної самоосвіти та саморозвитку. Тому виокремлюють чотири рівні самоосвітньої компетентності учнів:

- підготовчий (уміння здійснювати первинне оброблення навчальної інформації за вказівкою вчителя);
- перший (уміння вибирати відомі способи дій);
- другий (уміння здійснювати окремі самоосвітні операції);
- третій (володіння умінням творчої пошукової діяльності).

Результатом самоосвітньої діяльності особистості є її саморозвиток і самовиховання, які сприяють самореалізації особистості в житті. Перед учителями-предметниками стоїть завдання пробудити в учнів прагнення займатися самоосвітою, тобто мати внутрішній мотиваційний фактор. А ефективним мотивом самоосвіти є пізнавальний інтерес, переконання, прагнення самоствердження.

На основі вищесказаного можна визначити завдання для керівників, методичних служб навчальних закладів, вчителів, які необхідно реалізувати для розвитку готовності учнів до самоосвіти:

- спрямувати методичну роботу навчальних закладів на забезпечення більш якісної підготовки учнів щодо участі у предметних олімпіадах, турнірах та конкурсах всіх рівнів;
- районним методичним службам більш активно популяризувати кращий досвід роботи учителів області щодо роботи з обдарованою учнівською молоддю (майстер-класи, творчі групи, семінари-практикуми) та розміщувати матеріали на сайті школи;
- проаналізувати результати III-IV етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад на засіданнях методичних районних об'єднань та розробити рекомендації щодо покращення роботи з обдарованими учнями.
- формувати в учнів стійкий інтерес до пізнання, бажання і уміння самостійно навчатися;
- давати глибокі знання, які використовують як фундамент самостійної діяльності;
- розвивати операції розумової діяльності (аналіз, синтез, порівняння);
- створити оптимальні умови для виявлення пізнавальної активності учнів;
- сприяти формуванню вмінь і навичок здобувати знання самостійно за допомогою різних джерел інформації;
- формувати свідоме ставлення до навчання;
- знайомити учнів із методами та прийомами самоосвіти;
- застосовувати в своїй діяльності творчі та дослідницькі методи навчання.

Самостійність учнів у навчанні - найважливіша передумова ефективного оволодіння знаннями, уміннями й навичками, адже ще швейцарський педагог Й. Песталоцці зазначав: "Повноцінні лише ті знання, які дитина здобуває завдяки власній активності". Прагнення до самоосвіти виявляється лише завдяки власній

діяльності з появою внутрішньої потреби в знаннях, пізнавальних інтересах, захопленості. Цей процес відбувається, якщо старшокласник має потужну мотивацію, бачить перспективи практичного застосування знань у майбутній професійній діяльності. Таку самостійність можливо виховати в процесі самостійної роботи разом з учителем-партнером.

Учителі-предметники мають застосовувати такі види самостійної діяльності під час виконання домашніх завдань:

- робота з книгою - універсальний вид діяльності для всіх предметів. Збільшуємо обсяг читання книг у класі під керівництвом учителя, цим самим забезпечуємо розуміння прочитаного. Конспектування прочитаного - важлива навичка, якої учні мають набути в процесі класного читання;
- творчі вправи і завдання;
- проведення уроків-семінірів;
- складання задач-прикладів, практичних та лабораторних робіт;
- тести, провірочні самостійні роботи, контрольні роботи;
- доповіді і реферати;
- виконання індивідуальних і групових завдань, пов'язаних із самостійними спостереженнями в природі, під час екскурсій, на літній виробничій практиці тощо;
- самостійне здобування інформації на задану тему з джерел масової інформації;
- домашня навчально-пізнавальна діяльність.

Самоосвіта не може бути успішною, якщо вчителі не озброять учнів системою вмінь і навичок навчальної праці. Від сформованості цих умінь значною мірою залежить навченість школярів, темпи засвоєння інформації і в кінцевому підсумку - якість навчання. Для формування навчально-пізнавальних умінь доречно використовувати пам'ятки: "Як готувати уроки", "Як доводити теорему", "Як читати книгу", "Як підготувати реферат", "Як вести спостереження", "Як працювати над переказом", "Як вивчити вірш", "Як розв'язати задачу", "Як тренувати своє тіло".

У працях вітчизняних науковців зазначено, що вміє вчитися той учень, який:

- сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем;
- проявляє зацікавленість у навчанні, докладає зусиль;
- організовує свою працю на досягнення результату;
- відбирає або знаходить відповідні знання та способи для розв'язання задачі;
- виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийом, операції;
- усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалення;
- має вміння і навички самоконтролю і самооцінки.

Поставлені перед школою завдання щодо формування самоосвітньої компетентності учнів вимагають створення системи педагогічного керівництва розвитком самоосвітніх здібностей школярів.

Результатом роботи педагогічного колективу має стати випускник, готовий до самоосвіти, яка сприятиме саморозвитку та самовихованню школярів. А це, у свою чергу, стане фундаментом його самореалізації та досягнення життєвого успіху.

Розвитку самоосвітньої компетентності старшокласників сприяє участь в проєктах, в тому числі міжнародних. Народне фінансування нових ідей (як прийнято називати краудфандинг) нарешті дісталось і освіті. Тому сучасні навчальні заклади (особливо гімназії, ліцеї, колеґіуми) ніяк не можуть оминати цей новий вид взаємодії між людьми задля просування цікавої ідеї. Відтепер кожен учитель має можливість не тільки урізноманітнити і покращити умови для навчання і

виховання учнів, а зробити свою школу кращою, і навіть вивести освіту на новий рівень розвитку. Платформи "Gofunded", "Na-Starte", "Bidea", "ArtistShare", "Kickstarter", "IndieGogo", "RocketHub", "Сім зірок", "Ioby", "Sponsume" стануть в пригоді, якщо ви маєте креативні ідеї, але вам бракує коштів.

Пропонуємо вашій увазі освітні проєкти, які вже зібрали потрібні кошти на платформі Спільнокошт. В проєкт EKOWORLD організатори запросили іноземних екологів-волонтерів у ролі тренерів, які ділилися досвідом вирішення екологічних проблем в їхніх державах. А учні пропонували свої власні проєкти. Три кращих проєкти отримали кошти на реалізацію своїх інноваційних ідей.

Проєкт EDCAMP UKRAINE передбачає безкоштовну участь українських педагогів, які мають можливість поділитися власним досвідом та збагатити його, щоб діти України навчалися у професійних, талановитих, натхнених і щасливих педагогів.

Проєкт "Світ без кордонів" вчить дітей складати резюме, знайомить з різноманітними професіями, проводить воркшопи з метою обізнаності у перевагах і недоліках кожної з професій. Діти вчать роботи в команді, правилам спілкування, набувають фінансової та ІТ грамотності.

Проєкт "EDERA" зібрав команду креативників, програмістів, методистів, фокус-групи для того, щоб допомогти учителям подати матеріал найцікавішим найвразливішим способом. Проєкт став своєрідним інкубатором для творчих людей, які мріють поділитися своїми знаннями з учнями в якісному вигляді.

Сучасне життя ставить перед школою, педагогічними працівниками такі завдання:

1. Робота вчителів повинна забезпечувати базовий рівень підготовки, самоосвітню компетентність учнів.
2. З метою координації діяльності педагогів і з питань формування самоосвітньої компетентності учнів головам методичних об'єднань провести навчально-методичні семінари для вчителів-предметників.
3. З метою розвитку самоосвітньої компетентності учителів та учнів методичним службам районів провести ознайомлення с сучасними освітніми платформами, які підтримують освітні проєкти
4. Учителям-предметникам:
 - 4.1. Формувати в учнів стійкий інтерес до пізнання, бажання, уміння самостійно навчатися.
 - 4.2. Розвивати операції розумової діяльності (аналіз, синтез, порівняння).
 - 4.3. Створити оптимальні умови для виявлення пізнавальної активності учнів.
 - 4.4. Сприяти формуванню вмінь і навичок здобувати знання самостійно за допомогою різних джерел інформації.
 - 4.5. Формувати мотиви самоосвіти, свідоме ставлення до навчання.
 - 4.6. Створити умови для розумового самовиховання учнів, їхньої самоосвіти.
 - 4.7. Створити умови для усвідомлення учнями ефективності своєї навчальної праці.
 - 4.8. Використовувати у своїй діяльності творчі та дослідницькі методи роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Педагогіка: Большая современная энциклопедия [Текст] / [Сост. Е.С.Папачевич]. - Минск. : Соврем. Слово, 2005. - 720 с.
2. Коваленко Н.В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.09 [Текст] / Н.В.Коваленко. - Київ, 2009. - 20 с.
3. Савченко О.Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися [Текст] / О. Я. Савченко // Початкова школа. - 2007. - № 8.

А. Є. Сіренко,

завідувач відділу дошкільної освіти КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

К. І. Ванько,

методист відділу дошкільної освіти

СУЧАСНИМ ДОШКІЛЬНИКАМ - СУЧАСНИЙ ПЕДАГОГ

У дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності навчально-виховний процес організовується згідно з положеннями Конституції України, Законів України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", Положення про дошкільний навчальний заклад, Базового компоненту дошкільної освіти, Концепції Національно-патріотичного виховання дітей та молоді, інших нормативно-правових актів, що унормовують діяльність закладів дошкільної освіти. Через всі ці документи проходить питання розвитку якості освіти. Враховуючи основні положення, увага педагогів усе більше зосереджується на створенні моделі дошкільного навчального закладу як відкритої цілеспрямованої соціальної системи, яка у своїй діяльності використовує загальні закономірності менеджменту. Визнання необхідності свідомого управління змінами, передбачення, регулювання, пристосування до змінних зовнішніх факторів прискорює процес оновлення методів та форм роботи дошкільного навчального закладу. Однак на практиці дошкільні установи часто виокремлюють деякі аспекти, акцентують увагу на фрагментарному підході. Тому найпершою необхідною умовою є усвідомлення керівником дошкільного навчального закладу необхідності прийняття рішення про те, що заклад потребує змін і ці зміни мають бути комплексними, педагоги мають оновити свої підходи та моделі взаємодії з дітьми дошкільного віку. У даному випадку вимоги стоять і перед самим керівником, який має володіти оновленим, креативним і інноваційним мисленням, гнучкою свідомістю, який здатен вільно підходити до впровадження і апробації нового.

Важливо розуміти і знати кінцеву ціль тих інновацій, які впроваджуються. Інновації є засобом досягнення удосконаленої мети, а не сама ціль.

За останні десятиліття в Україні з'явилося багато інновацій. Перед педагогами і колективами дошкільних навчальних закладів постає питання, яку інновацію апробувати, впроваджувати, а, може, всі одночасно? Рекомендуємо керівникам дошкільних навчальних закладів вважати ставитися до вибору інновацій, участі в апробації нових методик, технологій, підходів. Розроблення та впровадження інновацій не повинно стати вимогою до кожного педагога у закладі чи педагогічного колективу в цілому. Людині, яка бере участь у розробленні, або апробації новацій, має займатися саме цією темою, її поглибленим вивченням та генерації нових ідей щодо її реалізації. Іншими словами: людина має бути готова професійно та морально до змін у власній педагогічній діяльності.

Зміни у свідомості сучасного педагога дошкільної освіти не єдина актуальна проблема сьогодення, такої ж зміни потребують і батьки. Родини сучасних вихованців спрямовують свої зусилля на навчання дітей навичок читання та письма, рахунку в межах 100 і т.д.. Батькам складно зрозуміти, момент втрати дитинства через байдуже ставлення до гри, материнської уваги, яка включає в себе активне слухання дитини, бесіди з дітьми, пояснення навколишніх процесів, введення дитини у соціальні відносини, оздоблення дитини навичками соціальної комунікації.

Сучасні нормативні документи і оновлене методично-програмове забезпечення акцентує увагу батьків і педагогів на тому, що уміння читати склади, слова з друкованого тексту, або вивіски на оголошеннях - це далеко не справжнє (свідоме) читання. Адже механічно пов'язуючи звук із буквою, що його позначає, діти досить часто не мають уявлення про зміст прочитаного слова чи фрази. Натомість інтерес до читання виховується насамперед через розвиток пізнавальної активності дитини. Завдання дорослого - усвідомити, що книжка є одним із засобів пізнання нового, а художнє слово - високим мистецтвом.

У той же час механічний рахунок в межах 100 не дає можливості дитині скористатися ним у повсякденному житті. Радимо звертати увагу дітей на визначення номера будинку, поверху, квартири, транспорту, яким найчастіше користується, вправляючи у порядковій та кількісній лічбі. Доцільно вправляти у розрізненні грошей (купюр по 1, 2, 5, 10 гривень і монет номіналом 1, 2, 5, 10, 25, 50 копійок). Ознайомлення з грошима, крім того, що є складовою економічного виховання, поглиблює уявлення про числа і цифри, склад числа з двох і більше менших чисел.

Таких прикладів щодо навчання дітей дошкільного віку безліч. Єдиною вимогою до навчання - дитина має розуміти для чого їй потрібні ті знання, які ви їй нав'яжете, де вона може їх використати. За таких умов навчання буде проходити цікаво та вмотивовано.

Педагогам дошкільних навчальних закладів варто доносити до родин варіанти навчання дітей у повсякденному житті для підвищення батьківської педагогічної культури та збагачення досвіду навчального спілкування.

Крім того, слід зауважити на тому, що підготовка дитини старшого дошкільного віку до школи не обмежується вимогами комісії школи, до якої першого вересня завітає дитина. Міністерство освіти і науки України чітко обумовило правила прийому дітей до першого класу, а саме: наказ МОНУ № 204 від 07.04.05 року "Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів", де у п.5 зазначено "При прийомі дитини до 1 класу є неприпустимими проведення тестувань, співбесід, екзаменів тощо з перевірки її знань щодо засвоєння навчально-виховної програми дошкільного навчального закладу" та наказ МОНУ № 389 від 19.06.2003 "Про затвердження Інструкції про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), в якому чітко прописано, п.п. 3.2. "Співбесіда з дитиною, яка вступає до 1-го класу спеціалізованої школи (школи-інтернату), повинна включати виконання спеціальних діагностичних завдань для перевірки рівня загального розвитку дитини, її функціональної готовності до систематичного навчання та здатності до вивчення дисциплін відповідно до спеціалізації закладу. Такі завдання розробляє педагогічна комісія на основі матеріалів, запропонованих центрами практичної психології і соціальної роботи (психологічними службами), та затверджує директор навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою. Не допускається перевірка знань та умінь дитини понад

обсяги державних вимог навчально-виховних програм дошкільного навчального закладу".

Отже, виходячи з вище зазначеного, рекомендуємо у дошкільних навчальних закладах, під час підготовки дитини до школи, не виходити за межі Базового компоненту дошкільної освіти, як Держстандарту. При цьому пам'ятаючи, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра. Грі також треба навчити.

Рекомендуємо, починаючи з раннього віку, озброювати дитину ігровими діями. Вчити відтворювати ігрові дії в нескладних сюжетах за допомогою образних іграшок (прання білизни, керування автобусом, годування та вкладання спати ляльки). **Орієнтовна тематика ігрових дій для дітей раннього віку:** "Сім'я", "Дитячий садок", "Лікарня", "Водії". Здобувши такий ігровий досвід, дитина у майбутньому буде мати можливість організовувати власний вільний час без супроводу дорослого. Організуючи своє дозвілля сама дитина навчається діяти самостійно, а залучаючи до своїх ігор додаткових героїв та персонажів, навчається соціальним відносинам та нормам поведінки.

У більш старшому віці, у II молодшій групі, варто розширювати ігрову тематику побутовими та суспільними сюжетами відповідно до знань і досвіду дітей. Формувати вміння виконувати обрану роль, добирати атрибути, використовувати предмети-замінники; виконувати дії в ролі послідовно. **Орієнтовна тематика ігрових дій для дітей четвертого року життя:** "Сім'я", "Дитячий садок", "Лікарня", "Водії", "На будівництві", "Магазин", "Пожежники" тощо. Підбір тематики ігор залежить від рівня сприймання та вміння дітей орієнтуватися у варіації сюжетів на задану тему.

Творчі ігри дітей п'ятого року життя вимагають від вихователя вміння організовувати гру: обирати місце та облаштовувати його відповідно до сюжету. Збагачувати зміст ігрової діяльності за рахунок розгортання нових, послідовно пов'язаних між собою сюжетів, відображення подій з реального життя. **Орієнтовна тематика ігрових дій для дітей п'ятого року життя:** "Сім'я", "Дитячий садок", "Лікарня", "Швидка допомога", "Водії та пішоходів", "Рятувальники", "Льотчики", "Листоноші", "Будівництво", "Перукарня", "Ательє мод", "Магазин", "Супермаркет", "Пекарня", "Фермерське господарство", "Садівники" тощо. Зазначені сюжети дають можливість дітям поєднувати між собою декілька сюжетів, тим самим створювати декілька паралельних ігрових ситуацій.

Репертуар творчих ігор у дітей старшого дошкільного віку збагачений тематикою сюжетно-рольових ігор на основі знань отриманих під час аналізу навколишніх подій, сюжетів літературних творів, телевізійних передач. Дитину шостого року життя вихователь має навчити розгортати сюжет гри за допомогою поєднання різних тематик (сім'я - магазин - дитячий садок - поліклініка тощо), збагачувати ігровий задум. **Орієнтовна тематика сюжетних ігор дітей старшого дошкільного віку доповнюється такими як:** "Ветеринарна лікарня", "Аптека", "Бібліотека", "Військові", "Моряки", "Банк", "Радіо- телекомпанія", "Дизайнерська студія", "Модний подіум", "Космічна подорож", "Мандрівники", "Зоопарк", "Автомийка" тощо.

Ігри творчого характеру збагачують досвід дитини соціальними нормами взаємодії, правилами та нормами поведінки, формують моральні цінності допомагають швидко орієнтуватися у ситуації приймати як успіх так і переживати поразку. Все це дозволить дитини швидко адаптуватися до нових умов і вимог оточуючого середовища.

Сьогодні в Україні набирає обертів освіта дітей з особливими освітніми потребами. Держава нормативно-правовими актами забезпечує необхідність здобуття такими дітьми обов'язкової дошкільної освіти, як базової для формування особистості. Отже Постановами Кабінету Міністрів від 29.07.2015 під №530,531 внесено зміни до Положення про дошкільний навчальний заклад,

де передбачено створення інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах. До Класифікатора професій наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.09.2015 №1084 внесено професійну назву роботи під кодом 3340 "Асистент вихователя дошкільного навчального закладу". Також спільним наказом МОНУ та МОЗУ 06.02.2015 за № 104/52 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26 лютого 2015 року за № 224/26669 "Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах".

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати територіально найближчий до місця проживання дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, дошкільний навчальний заклад, в якому дитина буде здобувати дошкільну освіту.

До заяви батьків або осіб, які їх замінюють, додаються: медична довідка про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад, довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтво про народження, висновок психолого-медико-педагогічної консультації, копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу, відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" або копія медичного висновку про дитину-інваліда віком до 18 років (виданого лікарсько-консультативною комісією), копія індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда.

Варто зазначити, що виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, має бути направлена на їх соціалізацію, формування позитивної самооцінки тощо. Особливістю навчально-виховного процесу інклюзивної групи є його індивідуалізація і диференціація. Здійснюється навчально-виховний процес в інклюзивних групах відповідно до Базового компонента дошкільної освіти за програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку МОН, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

Відповідно до висновку та рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації, група фахівців дошкільного навчального закладу (група фахівців індивідуального супроводу дитини) (вихователь-методист, вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, медична сестра та інші) із обов'язковим залученням батьків дитини, або осіб, які їх замінюють, розробляють індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю та здійснюють відповідний психолого-медико-педагогічний супровід цих дітей. Залучення батьків до написання програми забезпечить їх інформування про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює низку суперечливих питань, які можуть виникати між батьками та педагогами в навчально-виховному процесі. Склад групи фахівців індивідуального супроводу дитини визначається керівником дошкільного закладу і затверджується відповідним наказом.

За письмовою заявою батьків, або осіб, які їх замінюють, адміністрація дошкільного навчального закладу може надати дозвіл щодо участі у навчально-виховному процесі асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

Звертаємо також увагу на те, що питання щодо подальшого навчання в інклюзивній групі дитини, у якій проявляється неконтрольована поведінка, вноситься на розгляд педагогічної ради лише за умови, що така поведінка дитини загрожує життю чи здоров'ю інших дітей.

Розгляд цього питання на педагогічній раді відбувається з обов'язковою присутністю батьків дитини

(або осіб, які їх замінюють). За рішенням педагогічної ради дитина може бути направлена до психолого-медико-педагогічної консультації для додаткового обстеження з метою отримання рекомендацій щодо проведення ряду заходів психолого-педагогічної корекції відхилень поведінки та подальшого порядку здобуття дошкільної освіти. Таке рішення має бути обґрунтованим та виваженим і прийматися з урахуванням інтересів та права на дошкільну освіту усіх дітей.

Для педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, важливою якістю є любов до дітей, сприйняття таких малюків, як звичайних з своїми індивідуальними особливостями.

Одним з пріоритетних напрямків роботи з дітьми дошкільного віку у 2016-2017 навчальному році залишається національно-патріотичне виховання.

На часі актуальними є робота у міні-музеях; ознайомлення дітей з історією рідного краю, через організацію зустрічей з цікавими та відомими людьми; активізація народознавчого характеру діяльності; організація екскурсій у музеї, що найближче розташовані; запровадження інтерактивних форм роботи під час ознайомлення дітей з народними ремеслами, донесення до дітей унікальності краси природи рідного краю під час спостережень, пішохідних переходів, цільових екскурсій і прогулянок тощо.

Національно-патріотичний аспект роботи з дітьми вимагає від педагога дошкільного закладу сформованої національної свідомості, гордості за власні досягнення та досягнення народу, за багату історичну спадщину. Тому варто звертати увагу на формування любові до Батьківщини, а не на формування негативу проти інших національностей та їх історії.

На сьогодні посилюється увага до організації музичного виховання у дошкільних навчальних закладах. Музичні керівники, які працюють з дошкільниками, мають володіти методикою музичного виховання. Чітко розуміти вікові можливості дітей кожного вікового періоду дошкільного дитинства, знати репертуар та організовувати різні види музичної діяльності.

У 2016-2017 році не залишається поза увагою участь у дослідно-експериментальній діяльності, створення інновацій колективами дошкільних навчальних закладів та НВК "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа".

Аналізуючи творчу активність педагогів дошкільних навчальних закладів області, хочеться відмітити, що під час організованих конкурсів та фестивалів колективи та окремі педагоги виявили високий рівень креативності, у фестивалі "Калейдоскоп педагогічних ідей з екологічного виховання дошкільників" прийняли участь 11 дошкільних навчальних закладів із восьми районів та міст Черкаської області, а саме: м. Канів - 2 (дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №5 "Зайчик" Канівської міської ради Черкаської області, дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу №7 "Сонечко" Канівської міської ради Черкаської області); м. Сміла - 2 (дошкільний навчальний заклад №18 "Чебурашка" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради Черкаської області, дошкільний навчальний заклад №23 "Чиполіно" (ясла-садок) комбінованого типу Смілянської міської ради Черкаської області); м. Умань - 1 (Дошкільний навчальний заклад ясла-садок комбінованого типу №18 Уманської міської ради); Драбівський район - 1 (Центр розвитку дитини "Сонечко" смт Драбів Драбівської селищної ради Драбівського району Черкаської області); Катеринопільський район - 1 (Катеринопільський дошкільний навчальний заклад (ясла - садок) "Казка" Катеринопільської селищної ради Черкаської області); Жашківський район - 1 (Дошкільний навчальний заклад №3 "Сонечко" місто Жашків Черкаська область); Тальнівський район - 2 (Дошкільний навчальний заклад №8 "Казка" м. Тальне, Дошкільний навчальний заклад №4 "Світлячок" м. Тальне);

Черкаський район - 1 (Дошкільний навчальний заклад "Лісова казка" с. Мошни Мошнівської сільської ради Черкаського району Черкаської області).

Найбільше голосів набрали:

- Канівський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №5 "Зайчик" Канівської міської ради Черкаської області - 111

- Дошкільний навчальний заклад №18 "Чебурашка" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради Черкаської області - 84

- Катеринопільський дошкільний навчальний заклад (ясла - садок) "Казка" Катеринопільської селищної ради Черкаської області - 26

Фестиваль-огляд кращого досвіду роботи з навчання англійської мови у ДНЗ "Hello, English"

У фестивалі взяли участь 6 дошкільних навчальних закладів з шести районів та міст Черкаської області, а саме: по 1 дошкільному закладу з міст Канева (Канівський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №6 "Теремок" Канівської міської ради), Сміли (Дошкільний навчальний заклад №57 "Берізка" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради), Умані (Уманський навчально-виховний комплекс №1 "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад I ступеня"), Черкас (Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) спеціального типу №23 "Струмок" Черкаської міської ради), та Драбівського (Центр розвитку дитини "Сонечко" смт Драбів Драбівської селищної ради Драбівського району), Христинівського (Дошкільний навчальний заклад "Мальва" загального розвитку, Христинівської міської ради) районів.

Найбільше голосів набрали:

- Канівський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №6 "Теремок" Канівської міської ради Черкаської області - 160

- Дошкільний навчальний заклад №57 "Берізка" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради Черкаської області - 79

- Центр розвитку дитини "Сонечко" смт Драбів Драбівської селищної ради Драбівського району Черкаської області - 71

У обласному конкурсі на кращу серію цифрових ресурсів для дошкільної ланки освіти у 2016 році взяли участь 73 конкурсні роботи, 6 із них отримали диплом Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, а саме: Валовенко Ніна Миколаївна, вихователь-методист, Ярмолич Ірина Дмитрівна, Железняк Надія Василівна, вихователі дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №50 "Світлофорчик" Черкаської міської ради Черкаської; Черепенко Світлана Віталіївна, вихователь дошкільного навчального закладу "Дзвіночок" с. Свидівок Свидівської сільської ради Черкаського району; Літвяк Ірина Ігорівна, вчитель-логопед дошкільного навчального закладу №1 "Дружба" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради; Гриднева Оксана Миколаївна, вихователь навчально-виховного комплексу № 1 "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад I ступеня" м. Умань; Короп Лариса Володимирівна, завідувач дошкільного навчального закладу "Яблунька" с. Худяки Худяківської сільської ради Черкаського району; Творча група педагогів дошкільних закладів району в складі: керівник - Шкапенко Людмила Василівна, методист з дошкільного виховання РМК відділу освіти Звенигородської райдержадміністрації.

7 нагороджені грамотами Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, а саме: Крупенко Ольга Володимирівна, вихователь дошкільного навчального закладу "Червона шапочка" с. Білозір'я Білозірської сільської ради Черкаського району; Брайко Тетяна Анатоліївна, вихователь, Макаренко Вікторія Олександрівна, учитель - логопед

дошкільного навчального закладу №21 "Оленка" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради; Гудзенко Наталія Савеліївна, вчитель хореограф Катеринопільського Центру розвитку дитини "Сонечко" Катеринопільської селищної ради; Олійник Олександр Олександрович, завідувач дошкільного навчального закладу № 10 "Берізка" с. Березняки Смілянського району; Луценко Світлана Миколаївна, Конет Галина Антонівна, вихователі дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №50 "Світлофорчик" Черкаської міської ради; Кисленко Ніна Володимирівна, вихователь дошкільного навчального закладу №19 "Світлячок" (ясла-садок комбінованого типу) Смілянської міської ради; Жарков Олександр Олександрович, музичний керівник Центру розвитку дитини "Сонечко" смт. Драбів.

Виходячи з вище зазначеного, хочеться відзначити за творчу активність такі райони, як Жашківський, Черкаський, Драбівський, Христинівський а також міста Умань, Сміла, Черкаси, Канів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк; авт.: кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білооскаленко [та ін.] ; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; / Мін. осв. і наук., мол. і спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. київміськради (КМДА), Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. - 3-є вид., доопр. та доп. - К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. - 304 с.
2. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку "Соняшник" / Л. В. Калуська. - Тернопіль: Мандрівець, 2014. - 144 с.
3. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років "Дитина" / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк; наук. кер. Г. В. Беленька; авт.: кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. - Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. - 352 с.

Л.Н. Добровольська,

завідувач відділу початкової освіти КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

В.О Чорновіл,

методист відділу початкової освіти КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ООНОВЛЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

2015-2016 навчальний рік був роком роздумів, обговорень, дискусій з таких тем: "Якою має бути початкова освіта?", "Як зробити навчання молодших школярів цікавим?", "Як уникнути надмірного перевантаження учнів початкових класів?". Ці та інші питання хвилюють небайдужих педагогів, змушують задумуватися над справжнім оновленням початкової освіти, дієвим розвантаженням навчальних програм, широким використанням інноваційних технологій навчання, зокрема ігрових, інтерактивних, технології розвитку критичного мислення тощо.

Новий навчальний рік передбачається непростим для вчителів, адже поряд з оновленими програмами залишаються старі підручники, в яких зміни не відображені. Тому педагог має переглянути і переосмислити методику викладання предметів, озброїтися інноваційними технологіями, вирішити питання практичного спрямування кожного завдання. Необхідно так організувати навчальний процес, щоб у дітей було бажання вчитися, створити такі умови, щоб у ході кожного уроку формувалася навчальна діяльність, яка перетворює школяра в суб'єкт, зацікавлений у навчанні і саморозвитку.

Учень на уроці - це повноцінний учасник різноманітних форм роботи. Учитель на уроці - організатор обставин, в яких учень, використовуючи всі спільні напрацювання, веде самостійний пошук. Важливо не давати учням готові знання, а пояснити, показати, натякнути,

підвести до проблеми, створити ситуацію успіху, заохотити, формувати мотиви учіння. Тому такі методи навчання, як розповідь, бесіда на уроці мають займати незначну частину часу. Перевагу варто надавати методам інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення тощо.

Уроки математики мають стати майстернею здобуття практичних навичок, умінь раціонально діяти, застосовувати набуті знання для вирішення нестандартних ситуацій реального життя. На уроках математики дуже важливо занурити учня в творчий процес так, щоб паралельно з логічними операціями мислення розвивалась його емоційно-чуттєва сфера. Цьому сприятиме створення ситуації здивування, розмірковування, дослідження, встановлення закономірностей, осягання тощо. Завдання з логічним навантаженням, посилені для молодших школярів, допоможуть учителеві активізувати творчу думку вихованців, розвинути в них гнучкість мислення.

На уроках математики та інформатики слід приділяти увагу формуванню в учнів алгоритмічного мислення, яке дозволяє продумувати практичний план дій та передбачати результати діяльності. Тому основним завданням вчителя є створення в класі атмосфери співпраці, толерантної взаємодії, бажання самостійно здобувати знання.

Курс "Природознавство" в початковій школі, основна мета якого - формування природознавчої компетентності учнів, поєднує елементи знань з географії, біології, фізики, хімії, астрономії та

екології. Зміст і методика предмета формують цілісне сприйняття навколишнього світу, екологічну грамотність і відрізняються практичною спрямованістю.

Діяльність учителя на уроках природознавства має забезпечувати не стільки засвоєння суми природничо-наукових знань, скільки формування вмінь здобувати ці знання, опанування способами навчально-пізнавальної та природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних ставлень до природи, самого себе. Оволодіння учнями окремими прийомами дослідницької діяльності є найбільш істотною функцією природознавства як пропедевтичного природничого курсу. Програма визначає обов'язковий перелік способів діяльності, до яких відносяться: практичні завдання, демонстрації, екскурсії, визначення (впізнавання), спостереження, опис, порівняння природних об'єктів, вимірювання, використання довідкової літератури, участь у проектній діяльності. Для проведення практичних робіт необхідно заздалегідь підготувати необхідні матеріали та обладнання. Важливим також є використання в навчальному процесі реальних природних об'єктів у рамках проведення уроків-екскурсій, врахування регіональних особливостей у змісті предмета.

Оптимізувати навчальний процес допоможе використання комп'ютерних технологій. Доцільно пропонувати учням (особливо в 4-му класі) такі завдання: пошук природознавчої інформації, малюнків, фотографій тіл і явищ природи, підготовка презентацій тощо). Це сприяє розкриттю і розвитку особистісних якостей кожної дитини, підвищує рівень наочності навчання, забезпечує включення широкого кола позаурочної інформації в контекст предметної освіти, навчає її сприймати і переробляти, розвиває критичне мислення, формує інформаційну культуру школяра.

Програмою передбачено залучення школярів до проектної діяльності, мета якої навчити учнів міркувати, використовуючи знання фактів, закономірностей, розв'язувати проблеми і робити обґрунтовані висновки; приймати самостійні аргументовані рішення; працювати в команді. Школярі, працюючи над проектом, проходять стадії планування, аналізу, синтезу, активної діяльності.

Проекти, які запропоновані учням початкової школи, - це доступні творчі завдання, що виконуються на уроках природознавства у формі колективних творчих справ. Усі запропоновані проекти мають, як правило, короткотерміновий характер та інтегрований зміст. Тому тривалість його виконання доцільно обмежити одним уроком або одним-двома тижнями в режимі урочно-позаурочних занять. Форма представлення проекту може бути різною: теоретичне розв'язання проблеми, діюча модель, плакат, екологічний знак, план дій, результат, готовий до впровадження тощо.

Пізнання дітьми природи не обмежується рамками уроків. Тому важливо, щоб робота з учнями, розпочата на уроках, продовжувалася у тій чи іншій формі і після них, наприклад, у групі продовженого дня, на позакласних заходах, "тижнях природознавства" в школі. Необхідно прагнути до того, щоб батьки учнів у щоденному спілкуванні зі своїми дітьми підтримували їхні

пізнавальні ініціативи, які пробуджуються на уроках. Це можуть бути і конкретні завдання для домашніх цікавих дослідів, читання та отримання цікавої інформації.

Уроки української мови, перш за все, - це уроки спілкування, взаємодії і взаємонавчання. Основою кожного заняття є формування мовленнєвої компетентності: вміння впевнено користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу; вміння слухати, формулювати запитання, відповідати, аргументувати свою думку, відтворювати і розігрувати діалоги, дотримуватись форм мовленнєвого етикету, переказувати прослуханий чи прочитаний текст, складати власне зв'язне висловлювання. Основним структурним елементом на уроці української мови є текст, який дає можливість учням здійснювати відкриття, аналізувати мовні явища, спостерігати, порівнювати і встановлювати мовні закони, робити висновки, діяти за аналогією тощо. Таким чином учні самостійно здобувають нові знання і навчаються їх практично використовувати.

Провідною метою курсу **"Літературне читання"** є розвиток особистості молодшого школяра засобами читацької діяльності. Читацька компетентність формується у процесі реалізації всіх змістових ліній курсу "Літературне читання" як інтегрований результат взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів. Метою предмета є ознайомлення учнів початкової школи з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі. Учителям необхідно звернути увагу на те, щоб учні правильно співвідносили прочитані твори із певним жанром: оповідання, казка, вірш, повість, повість-казка, байка, п'єса та розрізняли прозові, поетичні, драматичні твори. Діти мають переконатися, що читання - це важливе джерело знань, яке задовольняє їх пізнавальні інтереси.

Особливу увагу слід приділити удосконаленню умінь та навичок здійснювати структурний аналіз тексту (спостереженню за будовою тексту, виділенню у творах різних жанрів їх структурних елементів; складання плану оповідання, статті, казки). Під час художнього аналізу виділяти засоби створення художніх образів, серед яких одним із найголовніших є художня виразність мови.

Основними завданнями уроків роботи з дитячою книгою є розширення кола дитячого читання, формування читацької самостійності учнів та сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів. Тому значну увагу слід приділити формуванню умінь здійснювати добір, пошук, систематизацію та узагальнення пізнавальної інформації; практично користуватися засобами бібліотечно-бібліографічної допомоги, довідково-інформаційним апаратом книжки та Інтернет-ресурсами.

Метою уроків трудового навчання є формування і розвиток в межах вікових особливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає можливість їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові задачі, дотримуватися безпечних прийомів ручної праці та економно використовувати матеріали. При опрацюванні змістових ліній курсу необхідно розвивати творчі

здібності учнів, виховувати в них ціннісне ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливе ставлення до людей праці та їх професії, трудових традицій українського народу та інших народів світу. Важливо навчити школярів контролювати свою трудову діяльність, об'єктивно оцінювати власні вироби та результати праці своїх товаришів, пропонувати шляхи удосконалення виконаної роботи.

Посилену увагу під час навчально-виховного процесу слід приділяти формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. Такі теми, як "Вихід із непередбачуваних ситуацій поза межами домівки, школи", "Попередження тероризму" "Вплив телебачення, комп'ютерів і мобільних пристроїв на здоров'я", "Безпека у громадських місцях", "Правила евакуації з громадських приміщень", "Організація само- і взаємонавчання", "Заохочення однолітків до здорового способу життя", "Вибір і досягнення мети" тощо мають стати предметом обговорення, дискусії, практикуму, моделювання поведінки, відпрацювання алгоритму дій на уроках основ здоров'я, природознавства, інформатики.

Добираючи дидактичні матеріали до уроків, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів. Лише за цих умов реалізація освітньої траєкторії учнями за схемою "знання" - "уміння" - "ставлення" - "життєві навички" сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Під час уроків перевагу необхідно надавати таким видам діяльності, що забезпечать оптимальну рухову активність учнів. Адже залишатися протягом 10-15 хвилин в одній позі для дитини це занадто складне завдання. Навчання в русі сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, концентрації уваги, підвищенню роботи пам'яті, працездатності.

Постійної уваги вчителя заслуговує співпраця з батьківською громадськістю, адже взаємодія школи і сім'ї - необхідна умова успішного виховання і навчання дітей. Там, де педагоги і батьки виступають єдиним фронтом, там, звичайно, краще поставлена навчально-виховна робота школи і правильно організовано виховання дітей у сім'ї. Від такої конструктивної співпраці виграють усі: і діти, і батьки, і педагоги. Проведення спільних занять, уроків, заходів, походів, екскурсій, проектів тощо допомагає здружити колектив учнів та батьків, налагодити стосунки в сім'ї, підвищити авторитет батьків і педагогів.

Особливу увагу слід приділяти організації навчально-виховного процесу в першому класі, адже **адаптація до шкільного життя - важливий період у житті шестирічного учня**. Провідною діяльністю першокласника має бути гра, творчість, рухова активність. Педагогам необхідно приготувати відповідну матеріальну базу: атрибутику для сюжетно-рольових ігор, персонажів лялькового театру, цікаву наочність, дидактичні матеріали, розвивальні ігри, іграшки. Для учнів 1-го класу, які відвідують групу продовженого дня, передбачити обладнання затишної кімнати для відпочинку та ігрової кімнати. Проведення адаптаційного періоду протягом перших двох

тижнів навчання допоможе першокласникам легше увійти в шкільне життя, уникнути перевантаження учнів, налагодити позитивний емоційний контакт з однокласниками і вчителем, засвоїти норми співпраці та правила поведінки як на уроках, так і в позаурочний час.

Під час навчання грамоти варто проводити бінарні уроки, які дають можливість урізноманітнити види діяльності, підвищити пізнавальний інтерес та запобігти перевтомі маленьких школярів.

У новому навчальному році продовжуємо працювати над формуванням патріотизму та національної свідомості молодших школярів. На уроках і під час позаурочних заходів виховуємо почуття любові до рідної землі, гордості за Батьківщину та наш волелюбний народ; плекаємо у дітей бажання берегти та примножувати її багатства.

Крокуючи в новий навчальний рік, пригадаємо, яким же був попередній. А був він непростим, особливо для педагогів та дітей 4-го класу, які гідно вистояли і змогли успішно працювати в умовах відсутності та недостатньої кількості підручників.

Багато вчителів початкових класів та вихователів груп продовженого дня Черкащини не тільки плідно навчали і виховували учнів, а й щедро ділилися власними напрацюваннями, здобутками щодо поліпшення якості освіти молодших школярів, реалізації вимог Державного стандарту початкової загальної освіти та навчальних програм.

Неабиякий інтерес викликали майстер-класи, які провели вчителі-новатори: В.В. Майстер і Л.В. Білоусова (Черкаська ЗОШ I-III ступенів №32); М.Г. Довбуш (Ватутінська ЗОШ I-III ступенів № 5); Н.В. Дубенець (Золотоніська ЗОШ I-III ступенів №3).

Більше 240 вчителів початкової школи успішно пройшли підготовку з методики викладання інформатики в 2-4 класах під час експрес-курсів.

Для вчителів початкових класів були проведені тренінги з питань протидії торгівлі людьми (Л.Н. Добровольська) та організації уроків основ здоров'я у формі тренінгу (В.О. Чорновіл).

В науково-методичному Інтернет-семінарі "Забезпечення формування компетентностей молодших школярів у групі продовженого дня", взяла участь 39 робіт вихователів ГПД. Найактивнішими учасниками інтернет-семінару були педагоги міста Умані, які надіслали 12 робіт. Цікаві матеріали були представлені вихователями групи продовженого дня м. Сміла (6) та Тальнівського району(5). До участі в Інтернет-семінарі "Співпраця педагога з батьками учнів початкових класів" подано 102 роботи вчителів області. Найактивнішими були педагогічні працівники міст Золотоноші (18 робіт), Черкас (10), Звенигородського та Жашківського районів (8), Драбівського, Смілянського р-нів (7). По 5-6 робіт було представлено учителями початкових класів міст Сміли та Умані, Смілянського та Монастирищенського р-нів.

Відродно відзначити, що багато вчителів початкових класів Черкащини охоче діляться власним досвідом роботи на сторінках періодичних фахових видань, беруть активну участь у конкурсах та виставках. Так, на виставці інновацій "Освіта Черкащини-2016" було проаналізовано працівниками інституту більше 140 робіт педагогів,

які працюють з молодшими школярами. Багато з них були відзначені нагородами. **Зокрема, слід відмітити наробки педагогів м.Черкаси:** комплект "Усмішка" (С.О. Лазоренко), посібники: "Кроки до успіху" (Л.В. Білоусова), "Формування читацької компетентності учнів початкових класів" (авт. В.О. Чорновіл, Н.М. Опалко), "Різномірні завдання з української мови" для 2-4 класів (Черкаська ЗОШ І-ІІІ ступенів №5) та "Скарбничка знань. Дистанційна підтримка учнів 4 класу з української мови" (Черкаська гімназія №31). Цікаві напрацювання представили на виставку творчі групи вчителів початкових класів м. Черкас: "Сузір'я", "Скарбничка творчих ідей", "Клуб гуманістів", "Дорога в дивосвіт" (керівники: Дмитренко Л.Г. та Мединська В.М.).

Педагоги м. Сміли поділилися напрацюваннями **через посібники:** "Веселкові завдання для учнів початкових класів на засадах біоадекватної технології навчання" (С.С. Кузьменко), "Вивчаємо якість початкової освіти" (С.В. Сигида), "Урахування психофізіологічних особливостей учнів (право- та лівопівкульний інтелект) на уроках природознавства" (О.М. Брежата). "Країнами Євросоюзу" (О.В. Бурська), "Наступність у математичній освіті учнів 4-5 класів за новими Державними стандартами" (Т.А. Карло, Н.В. Маценко). Відзначені також роботи: "Особливості розвитку логічного мислення учнів початкової школи за допомогою використання творчих практичних завдань на уроках математики" (Н.П. Шехман, Маньківський р-н), "Шахова логіка" (О.І. Давиденко, І.М. Березанчук, Т.А. Богма, С.М. Шевченко, м. Золотоноша), "Використання теорії множинного інтелекту на уроках розвитку зв'язного мовлення" (О.В. Нечипоренко, Смілянський р-н), "Із Котигорошком по Країні Барвінковій" (В.В. Жила, Черкаський р-н), "Самоврядування в початкових класах" (М.Г. Довбуш, м. Ватутіне), "Впровадження інноваційної музико-терапевтичної педагогіки "ПіснеЗнайка"" (м. Умань), "Способи рухової діяльності на уроках фізичної культури у початкових класах" (Звенигородський р-н), "Національно-патріотичне виховання на уроках математики в початкових класах" (С.В. Лисенко, Ю.В. Стрічка, С.І. Крутін, Черкаський р-н), програма та посібник "Маленький патріот" (С.Г. Назаренко, м. Шпола), "Виховання громадянина. Сучасний погляд" (Н.М. Осіяненко, А.Л. П'ятківська, м. Умань) та ін..

До участі в обласному конкурсі на кращу серію цифрових ресурсів було представлено 136 матеріалів, 77 з яких були відзначені нагородами різного рівня. Слід відмітити підвищення якості поданих матеріалів. Кількість серій цифрових ресурсів, розроблених вчителями початкових класів та відзначених нагородами представлено відділами освіти: м. Черкаси - 10, Черкаський р-н - 8, Монастирищенський р-н - 6; м. Золотоноша і Лисянський р-н - 5; м. Сміла, Умань, Кам'янський та Смілянський р-ни - 4; Городищенський та Чорнобаївський р-ни - 3; Драбівський, Жашківський, Канівський і Тальнівський р-ни - 2; м. Ватутіне, Канів, Звенигородський, Катеринопільський, Маньківський та Христинівський р-ни - 1.

У 2015 році за результатами чергового Всеукраїнського конкурсу освітніх технологій, проведеного редакцією журналу "Учитель

початкової школи" читацького було визначено переможців, серед яких є освітяни Черкащини.

Це: **В. Майстер** (Черкаська ЗОШ І-ІІІ ст. №32), **Н. Нарчинська** (Жашківська СПШ І-ІІІ ст. №1), **В. Безугла** (Веселохутірський НВК, Чорнобаївської райради), **Н. Кравцова і О. Придаток** (Орловецька ЗОШ І-ІІІ ст. Городищенської райради), **О. Лугова** (Монастирищенська СПШ І-ІІІ ст. № 5), **Н. Бень** (Уманська ЗОШ І-ІІІ ст. № 5), **Н. Завальнюк, О. Кирилова та О. Макарова** (Смілянська ЗОШ І-ІІІ ст. №2), **В. Цапенко** (Смілянська ЗОШ І-ІІІ ст. №4); **О. Харченко** (Смілянська ЗОШ І-ІІІ ст. №7), **О. Волошина** (Мліївська ЗОШ І-ІІІ ст. №2 ім. М.М. Артеменка Городищенської райради), **О. Сирота** (Уманський НВК №24), **А. Пришлюк** (Кривчунська ЗОШ І-ІІІ ст. №1 Жашківської райради).

У 2016 році Жупаник Марія, учениця 4 класу Уманської міської гімназії Уманської міської ради Черкаської області (вчитель Августова Надія Миколаївна) зайняла І місце в загальнонаціональному етапі Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Це вже друга перемога вихованців Надії Миколаївни (в 2012 році Бортніченко Владлена зайняла ІІ місце). Широ вітаємо і зичимо подальших перемог і звершень!

Аналіз робіт учнів, які брали участь у ІІІ (обласному) етапі Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, показав, що школярі добре володіють знаннями програмового матеріалу з української мови. Під час написання твору за поданим заголовком "Чому годинник цокає?" і кінцівкою учні 3-го класу продемонстрували неабиякі вміння уявляти і фантазувати. Дещо важчим виявилось завдання по складанню твору на тему "Моє рідне місто" чи "Моє рідне село" для учнів 4-го класу. Більшість з них не змогли описати красу малої батьківщини, її визначні місця тощо.

Працівниками відділу були узагальнені результати апробації підручників "Математика" і "Українська мова" для 3-го класу. Слід відмітити, що педагоги детально проаналізували матеріали підручників, подали слушні зауваження і пропозиції, щодо їх удосконалення.

Ми усвідомлюємо, що працювати в час змін складно, але кожен з нас має йти в ногу з сучасністю, не боятися змінюватися самому, пам'ятати, що нам держава і батьки довірили найдорожче - дітей. Від того як ми їх виховуємо, які компетентності сформуємо, як збережемо їхнє фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я, як навчимо мислити і діяти, якими практичними вміннями і навичками озброїмо - таким і буде наше майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://iitzo.gov.ua/serednya-osvita/navchalno-metodychne-zabezpechennya-pochatkovoji-osvity/>
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. - Київ: Видавничий дім "Освіта", 2011. - 392с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (із змінами). - Тернопіль: Мандрівець, 2015. - 256 с.

О.М. Козлова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ

*Вживає не сильніший і не розумніший,
а той, хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються.*

Гордон Драйден

Школа є живим організмом, що росте, розвивається, змінюється, реагуючи на виклики часу та суспільства. Якщо ще вчора нас влаштовував випускник, озброєний знаннями, уміннями і навичками з основних шкільних предметів, то сьогодні суспільство чекає від освіти формування компетентної та активної особистості, яка буде успішною в сучасному житті.

Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципіві зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів.

Головним завданням сучасної системи освіти є створення та забезпечення умов якісного навчання. Втілення компетентнісного підходу - це найважливіша умова підвищення якості освіти. Компетентнісний підхід у навчанні пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діючим підходом до освіти, оскільки торкається особистості учня та може бути реалізований і перевірений лише в процесі виконання конкретним учнем визначеного комплексу дій. Набуття учнями компетенцій у процесі навчання - це завдання вимога, норма освітньої підготовки учнів.

Основною метою освітньої галузі "Математика", як визначено в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, є "формування в учнів математичної компетентності на рівні, достатньому для забезпечення життєдіяльності в сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, розвитку їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції". Реалізація зазначеної мети обов'язково передбачає перехід від традиційної (знаннєво орієнтованої) до компетентнісної моделі навчання математики. Орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження сприяє оновленню змісту навчання та освітніх технологій, їх узгодженню із сучасними потребами українського суспільства, його інтеграції до європейського освітнього простору. Це вимагає перенесення центру ваги із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвинення у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний позитивний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях, тобто на формування ключових компетентностей, необхідних для життя в суспільстві та швидкозмінному світі.

За С. Раковим, під поняттям "математична компетентність" розуміють спроможність особистості бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень.

До математичних компетентностей входять:

1. Процедурна компетентність - уміння розв'язувати типові математичні задачі.

Напрямки набуття:

- використовувати на практиці алгоритм розв'язання типових задач;
- уміти систематизувати типові задачі, знаходити критерії зведення задач до типових; уміти розпізнавати типову задачу або зводити її до типової;
- уміти використовувати різні інформаційні джерела для пошуку процедур розв'язувань типових задач (підручник, довідник, Інтернет-ресурси).

2. Логічна компетентність - володіння дедуктивним методом доведення та спростування тверджень. Необхідно:

- володіти і використовувати на практиці понятійний апарат дедуктивних теорій (поняття, визначення понять; висловлювання, аксіоми, теореми і їх доведення, контрприклад до теорем тощо);
- відтворювати дедуктивні доведення теореми та доведення правильності процедури розв'язання типових задач;
- здійснювати дедуктивні обґрунтування правильності розв'язання задач та шукати логічні помилки у неправильних дедуктивних міркуваннях;
- використовувати математичну та логічну символіку на практиці.

3. Технологічна компетентність - володіння сучасними математичними пакетами (пакети символічних перетворень, динамічної геометрії - Gran - 2D (3D), електронні таблиці (Excel). Необхідно:

- оцінювати похибки при використанні наближених обчислень;
- будувати комп'ютерні моделі для предметної області задач з метою їх евристичного, наближеного або точного розв'язання.

4. Дослідницька компетентність - володіння методами дослідження практичних та прикладних задач математичними методами.

Напрямки набуття:

- формувати математичні задачі;
- будувати аналітичні моделі задач;
- висувати та перевіряти справедливості гіпотез, спираючись на відомі методи (індукція, аналогія, узагальнення), а також на власний досвід досліджень;
- інтерпретувати результати, отримані формальними методами;
- систематизувати отримані результати, досліджувати межі справедливості отриманих результатів, установлювати зв'язки з попередніми результатами, шукати аналогії в інших розділах математики.

5. Методологічна компетентність - уміння оцінювати доцільність використання математичних методів для розв'язання практичних та прикладних задач.

Напрямки набуття:

- аналізувати ефективність розв'язання задач математичними методами;
- рефлексія власного досвіду розв'язування задач та подолання перешкод з метою постійного вдосконалення власної методології проведення досліджень.

Компонентами математичної компетентності, як і будь якої іншої, є:

- мотиваційний - внутрішня мотивація, інтерес;
- змістовний - комплекс математичних знань, умінь та навичок;
- дійовий - навички навчальної праці (самостійність, самооцінка, самоконтроль).

Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистої зацікавленості в даному виді діяльності.

Формування мотиваційного компонента здійснюється через:

- забезпечення позитивного ставлення учнів до математичної діяльності;
- виховання пізнавального інтересу;
- пізнавальну самостійність та активність.

Внутрішня мотивація в багатьох учнів ще нестійка і залежить від ситуації. Тому необхідно пропонувати цікаві завдання на розвиток логіки, розв'язання ситуативних завдань, цікаві факти із життя знаменитих людей, різноманітні історичні матеріали, ігрові ситуації.

Сприяють формуванню позитивної мотивації й різні форми заохочення, підтримка успіхів, емоційне спілкування.

Розвитку пізнавальних інтересів та пізнавальної активності учнів математичних класів сприяє: залучення їх до самостійного пошуку й "відкриття" нових знань, розв'язання задач проблемного характеру; якщо навчання потребує напруження думки, мислення, але посилює; коли навчальний матеріал пов'язаний з раніше вивченим; завдання практичного і прикладного характеру, зокрема і старовинні; використання диференційованих дидактичних матеріалів, комп'ютерної техніки, мультимедійних засобів навчання.

Формування змістового компоненту математичної компетентності здійснюється на основі індивідуально - диференційованого підходу.

У формуванні ключових компетентностей допомагають інтерактивні технології, метод проектів, нестандартні уроки з презентацією проведених досліджень з теми.

На уроках математики учні повинні розв'язувати задачі, які спонукають думати, зіставляти різні методи; сприяють розвитку мислення (творчого, критичного) і застосуванню різних способів вираження думки; інтуїції - здатності передбачати результат і знаходити шлях до розв'язання; знаходити їм практичне застосування.

Навчання математики має бути спрямоване на забезпечення в учнів розвитку процедур узагальнення, порівняння, конкретизації, абстрагування, аналізу та синтезу.

Тут вчителям математики можна порадити використання дидактичних матеріалів нового покоління, які призначені для перевірки математичних компетентностей. Це серія навчально-методичних посібників "Перевірка предметних компетентностей" для 5-8 класів за редакцією Н.А. Тарасенкової. Матеріали призначені для здійснення контролю навчальних досягнень учнів відповідного класу. Їхня основна мета - надати певну допомогу в реалізації завдань компетентісно орієнтованого навчання математики в основній школі. Пропоновані роботи дещо відрізняються від традиційних контрольних робіт: у кожній роботі учням пропонується життєва ситуація, учасниками якої вони можуть бути; у роботах немає завдань на кшталт "зробити за аналогією чи за заданим планом"; як і в життєвих ситуаціях, учні мають проявити кмітливість, дотепність та інші загальнокультурні якості. Усі роботи мають спільну структуру і включають декілька завдань. У кожному завданні є вихідні дані та вимоги у вигляді запитань. У вихідних даних наводиться фабула практичної ситуації, що є спільною для запитань до даного завдання. Отже, кількість завдань у контрольній

роботі - це кількість сюжетів, до умовностей яких мають призвичаїтися учні, щоб компетентно відповідати на поставлені запитання.

Формуючи дійовий компонент математичної компетентності, необхідно створити для учнів оптимальні умови для поступового переходу від дій під керівництвом учителя до самостійних, даючи їм змогу самим шукати шлях розв'язання пізнавальних та практичних завдань.

Сучасний урок, зорієнтований на реалізацію компетентісного підходу в навчанні, має вирішувати ряд завдань. Це зокрема:

- підвищення рівня мотивації учнів;
- використання суб'єктивного досвіду, набутого учнями;
- ефективне та творче застосування набутих знань та досвіду на практиці;
- формування в учнів навичок отримувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;
- здійснення організаційної чіткості та оптимізації кожного уроку;
- підвищення рівня самоосвітньої та творчої активності учнів;
- створення умов для інтенсифікації навчально-виховного процесу;
- наявність контролю, самоконтролю та взаємоконтролю за процесом навчання;
- формування моральних цінностей особистості;
- розвиток соціальних та комунікативних здібностей учнів;
- створення ситуації успіху.

Проаналізуємо етапи (модулі) конструювання вчителем уроку з точки зору компетентісного підходу.

Модуль вступного повторення

Мета: Визначити рівень попередньої підготовленості учнів, що стосується теми. Актуалізувати знання, що потрібні для введення нового матеріалу. Активізувати мислення учнів.

Методи: фронтальна бесіда, усне опитування, робота зі схемами, рисунками, метод прогнозування, робота з текстом підручника, самоперевірка за зразком тощо.

Прийоми: "Інтрига", "Дивуй!", "Фантастична добавка", "Відстрочена загадка", заповнення кросвордів, "Альтернатива", "Світлофор", "Мозковий штурм", "Асоціація", "Зайве слово", "Назви відповідь", "Пошук загального", "Групування слів", "Лото", "Зашифровки", "Незакінчені речення" тощо.

Форми навчання: індивідуальні, парні, групові, фронтальні.

Засоби: диктанти, тести, ІКТ, навчальні та наочні посібники, підручник, таблиці, моделі тощо.

Модуль вивчення нового матеріалу

Мета: Допомогти учням засвоїти факти та основні ідеї. Забезпечити якість вивчення нового матеріалу. Формувати вміння виділяти головне, актуалізувати, конспектувати, порівнювати, зіставляти. Забезпечити диференційований підхід. Встановити зв'язки між засвоєними та новими знаннями.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудову, інформаційну, загальнокультурну, соціально-трудову, уміння вчитися.

Методи: пояснення, коментоване читання тексту підручника, проблемна лекція, семінар-практикум, фронтальна бесіда, дискусія, робота з книгою, посібниками, схемами, таблицями, рисунками, моделями, демонстрація презентацій тощо.

Прийоми: "Асоціації", "Мозкова атака", створення проблемної ситуації, використання яскравих афоризмів, порівнянь, образів, "Знаємо - бажаємо дізнатися - дізналися", "Моделі, що жили", "Снігова грудка", "Ажурна пилка", "Акваріум", "Броунівський рух", "Два-чотири - всі разом", "Навчаючи - учусь", "Павучки", "Місткий кошик" тощо.

Форми навчання: парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби: ТЗН, підручники, посібники, довідники, Internet, інформаційні таблиці, роздатковий матеріал, моделі тощо.

Модуль практики

Мета: Формувати вміння практичного застосування знань, умінь і навичок. Формувати й удосконалювати вміння й навички у стандартах прямого й успішного руху до визначеної мети. Забезпечити ситуацію вибору. Формувати вміння розв'язувати типові завдання, формувати творчі вміння. Переносити знання і способи діяльності, життєвого досвіду в нову ситуацію.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудову, інформаційну, загальнокультурну, соціально-трудову, уміння вчитися.

Методи: практичні роботи, розв'язування завдань за зразком, метод коментування, робота з підручником та різними джерелами інформації.

Прийоми: "Асоціативний ряд", "Синтез думок", "Альтернатива", "Коментування", "Навчаючи - учусь", "Карусель", "Поєдинок", "Інтелектуальний тир", змагання тощо.

Форми навчання: парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби: ТЗН, математичні диктанти, тести, навчальні та наочні посібники, роздатковий матеріал, схеми тощо.

Модуль спостереження і діагностики

Мета: Організувати і підтримувати безперервний зворотний зв'язок. Одержати своєчасну інформацію про успішність просування у навчанні всіх учнів. Спостерігати за процесом засвоєння та застосування знань, умінь і навичок. Здійснювати моніторинг навчальних досягнень учнів. Комп'ютерний облік навчальних досягнень кожного учня, до якого тільки він та вчитель мають доступ.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудову, загальнокультурну.

Методи: спостереження, дискусія, створення проблемної ситуації тощо.

Прийоми: "Світлофор настрою", "Зворотний зв'язок", "Релаксаційні вправи", рефлексія тощо.

Форми навчання: індивідуальна, парна, фронтальна, колективна.

Засоби: ІКТ, завдання для моніторингу рівня знань, навчальні та наочні посібники тощо.

Модуль домашньої роботи

Мета: Удосконалити, узагальнити, систематизувати знання, вміння та навички. Розвивати самостійність та творче мислення. Формувати вміння самостійно засвоювати окремі питання навчального матеріалу.

Формувати групи компетентностей: інформаційну, уміння вчитися, соціально-трудову.

Методи: виконання вправ, письмових і графічних робіт, підготовка рефератів, доповідей, презентацій, самоперевірка, індивідуальне опитування, фронтальна бесіда, робота з підручником, довідниками, додатковою літературою, використання Internet тощо.

Прийоми: "Інтелектуальна розминка", "Одне завдання надвох", "Вірю - не вірю", "Так - ні", "Знайди помилку", "Вибери сам", "Ярмарок - подорож", "Заздалегідь", "Творче завдання", бліцопитування ланцюжком, тощо.

Форми навчання: індивідуальна, парна, групова.

Засоби: навчальні та наочні посібники, довідкова література, Internet, інформаційні таблиці тощо.

Модуль узагальнення і систематизації

Мета: Узагальнити і систематизувати знання, уміння і навички. Установити загальні зв'язки в матеріалі, що дозволяє побачити учням тему (розділ) у цілому. Формувати вміння застосовувати набуті знання під час розв'язування задач різного рівня складності. Формувати потребу до постійної самоосвіти, продуктивної творчої діяльності.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудову, загальнокультурну.

Методи: порівняння, узагальнення, усна розповідь, бесіда, вступні, оглядові, пошукові семінари, дебати, конференції тощо.

Прийоми: "Письмовий звіт", "Шпаргалка", "Пошта", "Перепишу параграф по-своєму", "Я - вчитель", "Інтелектуальне лото", "Ділова гра", "Аукціон ідей", "Творча робота", "Учені та їхні відкриття", "Фантастичні фігури" тощо.

Форми навчання: індивідуальна, парна, фронтальна, колективна.

Засоби: ТЗН, навчальні та наочні посібники, інформаційні картки, тести тощо.

Модуль психологічного супроводу

Мета: Врахувати психофізіологічні особливості учнів. Розвивати пізнавальні процеси (пам'ять, увагу, сприймання, мислення, мовлення, уяву тощо) та математичні здібності учнів. Формувати пізнавальний інтерес. Створити позитивно-емоційний настрій і психологічно комфортні умови. Сприяти позитивному відношенню учнів до навчання.

Методи: інтерактивні, ігрові, релаксаційні тощо.

Прийоми: "Світлофор настрою", "Навіювання", "Відстрочена відгадка", "Бліцопитування", "Релаксаційні вправи", "Зворотний зв'язок" тощо.

Форми навчання: індивідуальні, парні, групові, фронтальні, колективні.

Засоби: ТЗН, інформаційні таблиці тощо.

Для розв'язання задач компетентнісної освіти вчитель має керуватися такими правилами, незалежно від стажу роботи, категорії, технології, яку він використовує:

Головним є не предмет, якому ви навчаєте, а особистість, яку ви формуєте. Не предмет формує особистість, а вчитель своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням предмета.

- На виховання активності не шкодуйте ні часу, ні зусиль. Сьогоднішній активний учень - завтрашній активний член суспільства.

- Ставте учнів у ситуації, які вимагають виявлення та пояснення розбіжностей між фактами, що спостерігаються, та наявним знанням.

- Допомогайте учням оволодіти найбільш продуктивними методами навчально-пізнавальної діяльності, навчаєте їх вчитися.

- Слід якомога частіше використовувати питання "чому?", щоб навчити мислити.

- Розуміння причинно-наслідкових зв'язків є обов'язковою умовою розвивального навчання.

- Пам'ятайте, що насправді знає не той, хто переказує, а той, хто застосовує на практиці.

- Привчайте учнів думати та діяти самостійно. Поступово відходьте від механічних переказів, дослісного відтворення.

- Творче мислення розвивайте всебічним аналізом проблем, пізнавальні задачі розв'язуйте кількома способами, частіше практикуйте творчі завдання.

- Вчителі з будь-якого предмета, не тільки мови і літератури, мають слідувати за способом та формою висловлення думки учнів.

- Слід частіше показувати учням перспективи їх навчання.

- Використовуйте схеми, плани, щоб забезпечити засвоєння системи знань.

- Оскільки міцність запам'ятовування інформації, що засвоєна у вигляді логічних структур, є більш високою, ніж міцність розрізнених знань, закріплювати слід ті знання, що подані у цілісних логічних структурах. Доцільно використовувати опорні конспекти, таблиці, схеми.

- У значних блоках інформації легше встановлюються логічні зв'язки, чіткіше простежується головна думка, яку легше виділити й показати учням.

- У процесі навчання обов'язково враховуйте індивідуальні особливості кожного учня, об'єднуйте в диференційовані підгрупи учнів з однаковим рівнем.

- Вивчайте і враховуйте життєвий досвід учнів, їх інтереси, особливості розвитку.

- Будьте обізнаними з останніми науковими досягненнями із свого предмета.

- Заохочуйте дослідницьку роботу школярів. Знайдіть можливості ознайомити їх із технікою експериментальної роботи, алгоритмами розв'язання винахідницьких задач, обробкою першоджерел і довідкових матеріалів.

- Пояснюйте школярам, що кожна людина знайде своє місце в житті, якщо навчиться всьому, що необхідно для реалізації її життєвих планів.

Пропонується така послідовність рівнів у формуванні математичної компетентності учнів:

- перший (рівень відтворення) - пряме застосування в знайомій ситуації стандартних прийомів, відомих алгоритмів і технічних навичок, робота зі стандартними, знайомими виразами і формулами, безпосереднє застосування властивостей математичних об'єктів, що вивчаються;

- другий (рівень встановлення зв'язків) ґрунтується на репродуктивній діяльності щодо вирішення завдань, які хоча і не є типовими, але все ж знайомі учням або дещо виходять за рамки відомого;

- третій (рівень міркувань) трактується як розвиток попереднього рівня. Для вирішення завдань цього рівня потрібні певна інтуїція, роздуми і творчість у виборі математичного інструментарію, самостійна розробка алгоритму дій.

Кожен із рівнів математичної компетентності передбачає декілька етапів її формування. Ці етапи мають:

- бути пов'язаними з послідовністю формування досвіду учнівської діяльності відносно предметів і процесів сучасності;

- віддзеркалювати хід навчального процесу: мотивацію навчання (усвідомлення учнем цілей і завдань), актуалізацію мінімально необхідного досвіду діяльності, вивчення нового матеріалу з відпрацюванням теоретичного і практичного навчально-інформаційних блоків, самоаналіз отриманих результатів та співвіднесення отриманих результатів з нормативно передбачуваними.

Все це вимагає підвищення професійної майстерності вчителя щодо оволодіння новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів.

Свого роду змаганням на перевірку професійної компетентності вчителів є Всеукраїнський конкурс "Учитель року". У 2015-2016 навчальному році цей конкурс у номінації "Математика" проходив у три тури. До II (обласного) туру було подано матеріали 26-ти учасників. За умовами обласного конкурсу на відбірковому етапі учасники представляли відеоролики самопрезентації та презентації власної педагогічної ідеї, а також оцінювався сайт (блог) учасника конкурсу. За рейтинговою системою оцінювання цих матеріалів методистами районних методичних кабінетів були визначені шість вчителів, які крім того розробляли навчальний проект на задану тему та виконували контрольну роботу з фаху, після чого були визначені учасники фінального етапу обласного конкурсу:

- Бегерська Алла Володимирівна, учитель математики Монастирищенського навчально-виховного комплексу "Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів "Ерудит"" Монастирищенської районної ради.

- Гергель Ольга Василівна, учитель математики Орловецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Городищенської районної ради.

- Лукьященко Валентина Іванівна, учитель математики Золотоніської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 Золотоніської міської ради.

На Всеукраїнському турі нашу область представляла переможець обласного конкурсу А.В. Бегерська, яка успішно пододала змагання відбіркового

етапу та стала учасником фінального етапу Всеукраїнського конкурсу "Учитель року-2016". Аналізуючи вимоги, які ставилися до конкурсантів, та критерії, за якими оцінювалися конкурсні випробування, можна побачити, які вимоги ставляться до сучасного вчителя. По-перше, він має бути професіоналом своєї справи, тобто, добре розв'язувати задачі шкільного курсу математики. По-друге, постійно займатися своїм самовдосконаленням та підвищенням фахової майстерності, уміти проводити майстер-клас з метою презентації власного досвіду. По-третє, сучасний вчитель має добре володіти інформаційними технологіями, активно використовуючи весь спектр можливостей, яке надає нам інтернет-середовище. Зокрема, однією з вимог до учасників конкурсу було наявність персонального сайту або блогу, який би відображав діяльність вчителя. Адже сьогодні учень більше перебуває у віртуальному середовищі, аніж проводить часу за підручником, тому вчителю слід продумувати використання інтернет-середовища у навчальних цілях. Актуальним сьогодні також є розробка навчальних проектів, в основі яких лежить розвиток в учнів пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення, формування навичок мислення високого рівня.

Одним з важливих показників результативності навчання є державна підсумкова атестація. Проаналізуємо виконання випускниками завдань сертифікаційної роботи з розгорнутою відповіддю, які входили до ДПА. Завдання 31 перевіряло теоретичні знання та практичні умінь і навички з алгебри на побудову графіка функції $y = (x^2 - x - 2) / (x + 1)$, для чого спочатку потрібно було спростити дробовий вираз, розклавши чисельник на множники та правильно розкривши знак модуля у знаменнику дробу. Саме цей етап розв'язання завдання викликав у учнів труднощі, що свідчить про поверхові, фрагментарні знання з даних тем. Завдання 32 передбачало розв'язання стереометричної задачі, пов'язаною з пірамідою. Під час розв'язання такої задачі необхідно:

Обґрунтувати положення висоти многогранника.

Обґрунтувати, що просторові кути і просторові відстані позначені правильно.

На кожному кроці розв'язування вказуємо, з якого трикутника визначаємо елементи і, якщо він прямокутний, пояснюємо чому.

Наявність таких завдань спонукає школярів до ґрунтовного вивчення математики, дає можливість перевірити ті предметні вміння й навички, які складно перевірити за допомогою інших форм тестових завдань. Тому у навчальному процесі слід приділяти належну увагу розв'язуванню задач на побудову математичних моделей та їх дослідження, знаходження кількісних характеристик геометричних фігур, аналіз інформації, наведеної в графічній та текстовій формах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. - Київ: Постанова Кабінету Міністрів України № 1392 від 23.11.2011.
2. Концепція реалізації компетентнісного підходу в навчанні математики в основній школі / О. І. Глобін, М. І. Бурда, О. П. Вашуленко [та ін.] // Математика в рідній школі. 2015. № 6. С.2-10.
3. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ / С. А. Раков. Харків: Факт, 2005. 360 с.
4. Раков С. А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти / С.А. Раков // Математика в школі. 2005. № 5.
5. Сучасний урок у контексті компетентнісного підходу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: petr-ov-petr-mk.edukit.kr.ua/Files/.../УПОК%20-%20компетент%20підхід.doc.

М.А. Новосельський,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ

Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, який виконує інструментальну функцію модернізації освіти та визначає зміст шкільної освіти відповідно до потреб часу, визначено, що навчальними програмами обов'язково має передбачатися внесок кожного навчального предмета у формування особистісних компетентностей учнів. Зміст освіти переорієнтовано з відтворення набутих уявлень, знань та вмінь на діяльнісний підхід до формування вмінь застосовувати здобуті знання, використовувати експериментальні й теоретичні методи наукового пізнання.

Компетентнісний потенціал шкільного курсу фізики окреслений у пояснювальній записці до нової програми. Фізика разом з іншими предметами робить свій внесок у формування ключових компетентностей, які формуються через набуття загальнопредметних та спеціальнопредметних компетенцій і розглядаються як логічна надбудова над останніми. Отже, предметна (спеціальнопредметна) компетентність як особистісна характеристика учня передбачає реалізацію системи вимог, до яких належать такі компетенції, як здатність пояснювати перебіг фізичних явищ і процесів, і з'ясувати їхні закономірності та застосовувати основні методи наукового пізнання.

У 2016-2017 навчальному році розпочинається вивчення фізики в 8 класі за новою навчальною програмою "Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Фізика. 7-9 класи". - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013. - 13 с. У 9 класі - за програмою "Фізика. Астрономія" (Київ: Ірпін, 2005). В 10 та 11 класах - за програмами для загальноосвітніх навчальних закладів (на рівні стандарту, академічному або профільному) "Фізика. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень". - К.: 2010. Діючі програми розміщені також на сайті Міністерства освіти і науки <http://www.mon.gov.ua>.

Особливістю реалізації нового змісту фізичної освіти відповідно до Державного стандарту є те, що його побудова базується на двох концентрах:

- в основній школі (7-9 класи) вивчається логічно завершений базовий курс фізики, який складає основи фізичних знань;
- у старшій школі вивчення фізики відбувається залежно від обраного профілю навчання.

Оволодіння учнями навичками експериментальної діяльності в основній школі спрямоване на використання набутих знань у практичній діяльності, формування пізнавальних інтересів, розвиток їхніх творчих здібностей, зацікавленості до вибору майбутньої професії, пов'язаної з фізикою.

Курс фізики основної школи формує основи фізичного знання на явищному (феноменологічному) рівні. Відбувається посилення компетентнісного підходу у формуванні змісту фізичної освіти на основі компетентнісної спрямованості вимог до рівнів навчальних досягнень учнів. Це, своєю чергою, зумовлює привнесення в зміст навчання фізики елементів, засвоєння яких орієнтоване на

використання методів і форм активного навчання фізики, зокрема навчальних проєктів, що спрямовані на формування предметної та ключової науково-природничої компетентностей учнів. З цією метою в програмі запропоновано орієнтовні теми навчальних проєктів і зазначено кількість навчальних годин, що виділяється на цей вид навчальної діяльності учнів.

Одним з ефективних засобів формування компетентностей є проєктна діяльність. Виконання навчальних проєктів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів, під керівництвом учителя. У процесі вивчення того чи іншого розділу фізики окремі учні або групи учнів упродовж певного часу (наприклад, місяць або семестр) розробляють навчальні проєкти. Учитель здійснює управління такою діяльністю й спонукає до пошукової діяльності учнів, допомагає у визначенні мети та завдань навчального проєкту, орієнтовних прийомів дослідницької діяльності та пошук інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних задач. Форму подання проєкту учень обирає самостійно або разом з учителем. Він готує презентацію отриманих результатів і здійснює захист свого навчального проєкту. Захист навчальних проєктів, обговорення й узагальнення отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях.

У кожному розділі програми виділено по одній навчальній годині на цей вид навчальної діяльності учнів на уроці й перелік яких учитель може доповнювати, а також об'єднувати кілька проєктів в один. Окрім наведених у запропонованому зразку тематичного планування, досить цікаві теми навчальних проєктів можна знайти в підручнику фізики для 7 класу за редакцією В. Г. Бар'яхтара й С. О. Довгого та в авторів підручника "Фізика-7" Т. О. Засєкіної й Д. О. Засєкіна.

На думку дослідників та вчителів-практиків, і індивідуальна, і групова форма організації роботи над проєктами мають певні позитивні риси.

До переваг персональних проєктів відносять передусім те, що учень набуває досвіду на всіх без винятку етапах виконання проєкту - від народження задуму до підсумкової рефлексії, а також можливість індивідуального впливу на формування в учня важливих загальнонавчальних умінь та навичок (дослідницьких, презентаційних, оціночних).

Перевагами групових проєктів вважають такі аспекти:

- у проєктній групі формуються навички співпраці, процес навчання відбувається в спільній діяльності, що підвищує її ефективність (порівняно з індивідуальною роботою за схемою "учитель - учень" внутрішньогрупової співпраці щодо вирішення тих самих завдань ефективніша);
- проєкт може бути виконаний найбільш глибоко та різнобічно;
- в учнів формується почуття відповідальності за отримання спільного результату.

Продуктом проєктної діяльності на уроках фізики можуть бути відеофільми, виставки, газети, журнали,

колекції, моделі, матеріали для веб-сайту, довідник, навчальний посібник, мультимедійний продукт, колекція "неможливих" фізичних об'єктів, екскурсія тощо.

Презентації навчальних проєктів можуть бути проведені в такому вигляді: ділової гри, демонстрації відеофільму/продукту на основі інформаційних технологій, захисту на Вченій раді, наукової конференції, наукової доповіді, звіту дослідницької експедиції, подорожі, реклами, змагання, телепередачі.

Розв'язування фізичних задач - ще один дієвий спосіб формування предметних і ключових компетентностей учнів із фізики. В умовах особистісно орієнтованого навчання важливо здійснити відповідний добір фізичних задач, який враховував би пізнавальні можливості й схильності учнів, рівень їхньої готовності до такої діяльності, розвивав би їхні здібності відповідно до освітніх потреб. Вони повинні бути наближені до реальних умов життєдіяльності людини, спонукати до використання фізичних знань у життєвих ситуаціях, щоб розв'язуючи їх, могли добирати факти з різних розділів фізики й суміжних наук для пояснення явища; застосовувати фізичні моделі, дослідницькі стратегії; демонструвати рівень сформованості інтелектуальних умінь (доводити та обґрунтовувати), а також демонструвати готовність застосовувати свої знання в нових ситуаціях; встановлювати зв'язок між окремими знаннями й критично оцінювати ситуацію; виявляти дослідницькі вміння; оцінювати свої дії й рішення тощо.

Діяльнісний підхід до навчання фізики найефективніше здійснюється саме через навчальний фізичний експеримент, який дидактично забезпечує процесуальну складову навчання фізики.

Особливе місце в системі навчального фізичного експерименту посідають лабораторні роботи, які забезпечують формування узагальненого експериментального вміння.

Упровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів. Контрольно-оцінна діяльність учителя наразі трансформуються з контролю й оцінювання предметних знань, умінь і навичок у бік оцінювання компетентностей - готовності й здатності учнів застосовувати здобуті знання та сформовані навички у своїй практичній діяльності.

Підвищення якості шкільної освіти - ось вимога, яку диктує нам сучасність. Ефективність процесу викладання фізики визначається багатьма факторами, але головна роль, звісно, належить учителеві, основне завдання якого - виховати особистість, яка активно мислить. Від майстерності вчителя значною мірою залежить те, чи зможе учень знайти творчий підхід до вивчення матеріалу й до будь-якої діяльності взагалі.

Сформувати інтерес учнів до фізики, який сприяв би їхній навчально-пізнавальній діяльності, педагоги намагаються різними способами: зміною структури змісту предмета, удосконаленням методики його викладу, удосконаленням фізичного шкільного експерименту, застосуванням нестандартних форм і методів у організації уроку, залученням учнів до позаурочної роботи з фізики.

Учні загальноосвітніх навчальних закладів області беруть активну участь у предметних олімпіадах, інтернет - олімпіадах, конкурсі-захисті учнівських науково-дослідницьких робіт Малої академії наук, Міжнародного природничого конкурсу "Левеня".

З метою створення умов для інформаційно-методичного обміну та професійного розвитку учителів

фізики, сприянню обміну досвідом та професійному спілкуванню, розроблено сайт вчителів фізики "Електрон" (<http://ckphizik.ucoz.ua/>).

Метою діяльності спільноти "Електрон" є створення умов для інформаційно-методичного обміну та професійного розвитку учителів фізики, сприяння обміну досвідом освітян, налагодження спільної роботи над навчально-методичним забезпеченням з актуальних проблем фізичної освіти, вивчення професійних потреб учителів фізики, методистів природничих дисциплін та потреб освіти регіону, надання учителям можливості професійного спілкування та формування у освітян потреби у безперервному навчанні і самовдосконаленні.

На сайті "Електрон" розміщені сторінки: "Новини", "Документи", "Методика", "Підготовка до ЗНО, ДПА, олімпіад", які інформують учителів та методистів природничих дисциплін про зміни у нормативних документах, новини у викладанні фізики, створюють умови для обміну досвідом учителів і методистів та обговорення професійних подій, що відбулися (семінарів, конференцій, соціальних акцій, проєктів, конкурсів, тощо) та потреб учителів.

Особливим попитом у вчителів фізики користуються матеріали з досвіду роботи Совгири С.М., учителя фізики Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів ім. В. Симоненка № 33, з питання "Викладання фізики з елементами ІКТ".

Завдання шкільної освіти - створити можливості поглибленого вивчення будь-якого предмета для задоволення потреб учнів, які виявляють інтерес до вивчення тієї чи іншої науки й навчаються не тільки в спеціалізованих, а й у загальноосвітніх школах. Найбільш масовою формою поглибленого вивчення фізики є факультативні заняття, спецкурси тощо.

АСТРОНОМІЯ

Курс астрономії спрямований на розвиток загальнокультурної компетенції, розуміння астрономічних явищ, із якими людина стикається в повсякденному житті, має розкривати еволюційні зв'язки між різними формами руху та структурної організації матерії у Всесвіті, взаємозв'язок астрономічної науки з іншими природничими та технічними науками.

Навчальний предмет "Астрономія" у 2016-2017 навчальному році буде викладатися в 11 класі за програмами для загальноосвітніх навчальних закладів (на рівні стандарту, академічному або профільному) "Астрономія. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень" (Київ, 2010), які розміщені також на сайті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту: <http://www.mon.gov.ua>

Звертаємо вашу увагу на те, що астрономія як предмет входить до інваріантної складової навчальних планів в 11 класі.

Оскільки в Україні започаткована Всеукраїнська учнівська олімпіада з астрономії, при використанні програми рівня стандарту та академічного рівня (17 годин на рік) вивчення предмета рекомендуємо проводити наступним чином - у 1 семестрі по 1 годині на тиждень.

Особливістю програми профільного рівня є те, що серед державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів є й вимога вміти розв'язувати задачі. У зв'язку з цим рекомендуємо вчителів під час складання календарно-тематичного планування курсу передбачити час на формування в учнів умінь розв'язувати задачі астрономічного змісту. Розв'язування задач, особливо типових, має сприяти закріпленню вивченого матеріалу, демонструвати єдність астрономії з математикою та фізикою.

Особливої уваги потребує виконання практичної частини програми з астрономії. Програма рівня стандарту, академічного рівня передбачає виконання однієї практичної роботи. Учитель може довільно обирати тему цієї роботи з трьох, запропонованих програмою. Разом із тим практика, зокрема результати Всеукраїнської учнівської олімпіади з астрономії, засвідчує, що учні знають зоряне небо на неналежному рівні: не орієнтуються в сузір'ях; не можуть вказати найяскравіші зорі у відомому сузір'ї; недостатньо вміють працювати з картами зоряного неба. З огляду на це можна рекомендувати проведення комбінованого практичного заняття, на якому доцільно показати будову карти зоряного неба (зокрема особливості відображення на ній небесних світил, використання небесних координат) та прийоми роботи з такою картою. У другій частині практичного заняття бажано продемонструвати учням вигляд зоряного неба в ділянці північного полюса світу (сузір'я Малої та Великої Ведмедиць, Полярна зоря тощо), а також у різні пори року. Навчальна програма профільного рівня містить тематику п'яти практичних робіт, яка є орієнтовною. З огляду на можливості навчального закладу щодо технічних засобів навчання учителем добираються три роботи для проведення практичної частини курсу.

Навчання фізики та астрономії в сучасній школі є основою для формування в учнів сучасного наукового світогляду, розуміння значення основних фізичних та астрономічних понять і законів для вирішення практичних потреб суспільства та створення новітніх технологій, розвитку інтелектуальних здібностей і пізнавальних інтересів школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 23.11.2011 р. № 1392, зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 07.08.2013 р. № 538 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Орієнтовні вимоги оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти (затверджено наказом МОН від 30.08.2011 №996). [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/normativno-pravova-baza1.html>
3. Про вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році. Лист МОН України від 26.06.2015 р. № 1/9-305 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua>.
4. Ковальчук В. Інноваційні підходи до організації навчального процесу / В. Ковальчук. - Київ : Шкільний світ, 2011. - 127 с.
5. Косогова О. О. Метод проектів у практиці сучасної школи / О. О. Косогова. - Харків : Ранок, 2010. - 144 с.
6. Фізика : Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів [В. Г. Бар'яхтар, С. О. Довгий, Ф. Я. Божинова, Ю. І. Горобець, І. Ю. Ненашев, О. О. Кірюхіна]. - Харків : Ранок, 2015. - 268 с.
7. Шарко В.Д. Сучасний урок / В.Д. Шарко / - Київ : Видавництво "Фенікс", 2006. - 270 с.
8. Ятвецька Л. І. Про деякі аспекти підвищення професійної компетентності вчителів фізики / Л. І. Ятвецька // Наша школа. - 2014. - №4. - С. 156-161.
9. Програма "Фізика. 7-9 класи" [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua> (<http://old.mon.gov.ua>).

Л.І. Гейко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Найперше, що має зробити вчитель, - це розвинути в учня дух допитливості.

Д.І. Менделєєв

Хімія займає центральне місце серед природничих наук. Людство живе за рахунок природних ресурсів. Для того, щоб розумно використовувати їх, потрібно:

- виховувати особистість учня так, щоб він відчував гармонійність та внутрішню свою красу, красу довкілля;
- формувати матеріал предмета "хімія" з обов'язковим дотриманням принципів єдності теорії та практики хімічної науки, системності, доступності та послідовності.

Предмет "Хімія" відіграє важливу роль у загальній середній освіті. Він вносить істотний вклад у розуміння наукової картини світу та ролі хімії як важливої продуктивної сили суспільства. Учні знайомляться з наукою, яка не тільки допомагає пояснювати і передбачати зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі, але й фактично дозволяє управляти хімічними перетвореннями задля отримання нових

речовин, досконаліших матеріалів, економічних і ефективних процесів.

Мета навчання хімії у середніх загальноосвітніх закладах залишається незмінною, а саме формування в учнів ключових і предметних компетентностей, необхідних для самореалізації і соціалізації особистості; наукового світорозуміння, вироблення екологічного стилю мислення і поведінки.

Сучасний зміст хімічної освіти має фундаментальний та загальнокультурний аспекти.

Фундаментальний аспект шкільної хімічної освіти показує:

- зв'язок між будовою та властивостями речовин;
- уявлення про хаос та упорядкування;
- уявлення про єдиність дискретного й неперервного;
- уявлення про еволюцію речовин;
- уявлення про закон збереження.

Загальнокультурний контекст хімічних знань розкривається через виокремлення у змісті хімічної освіти таких аспектів, як:

- цивілізаційна й гуманістична роль хімії;
- зв'язок хімії з іншими природничими науками, технологіями та вплив на їх розвиток;
- роль хімії в матеріальному житті окремої людини й суспільства загалом, у розв'язуванні глобальних проблем людства;
- хімічна наука як вид інтелектуальної творчої діяльності.

Важливо, щоб отримані хімічні знання були пов'язані з повсякденним життям й ученням розумів практичну цінність навчального предмета. Учитель має донести до учнів, що хімії належить одне з провідних місць у сучасному науково-технічному прогресі.

Хімічна компетентність як складова природничо-наукової компетентності ґрунтується на провідних наукових ідеях і цінностях, що повинен засвоїти учень, аби мати право називатися культурною людиною, тобто володіти знаннями, мати ціннісні установки і використовувати це в своїй діяльності. Таким чином, під час вивчення хімії вноситься вклад у формування цілісної компетентності освіти, яка веде до формування цілісного світогляду, що дає можливість учням відчувати діалектику багатогранності та внутрішню єдність світу.

Формування предметних компетентностей учнів з хімії як складових провідних компетентностей ґрунтується на змісті предмета, який відображений в новій програмі і пов'язаний з удосконаленням методики викладання предмета та її переорієнтацією на особистісно орієнтовані технології навчання. Розглянемо методи та прийоми в діяльності вчителя, що сприятимуть формуванню основних груп провідних компетентностей учнів.

Соціальні компетентності характеризують уміння людини повноцінно жити в суспільстві, робити вибір, приймати рішення.

Формуванню таких рис особистості сприятиме організація на уроках групової роботи, використання проблемно-пошукових методів і створення умов для самооцінки та взаємооцінки. Питання проблемного змісту та питання для опрацювання в групах стимулюють учнів до вибору раціональних шляхів розв'язання навчальних проблем. Для врахування інтересів, здібностей і уподобань учнів при плануванні уроків слід використовувати різноманітні та різноманітні запитання для контролю, які сприятимуть створенню ситуації вибору та формуванню навичок самооцінки учнів. Це також створює умови для диференціації та індивідуалізації навчання.

Знання стають для дитини особистісно та соціально значимі лише тоді, коли вона розуміє їх використання в житті. Тому особливо важливим є розгляд на уроках життєвих ситуацій, пов'язаних з властивостями й застосуванням речовин, і прикладів із життєвого досвіду учнів. Це підтримуватиме інтерес до навчання та підвищуватиме пізнавальну активність. Особливо важливим з погляду соціальної компетентності є формування на уроках стійкого інтересу до предмета хімії з метою визначення майбутньої професійної орієнтації та виокремлення кола власної професійної компетенції.

Формуванню полікультурної компетентності сприятиме наведення на уроках біографічних відомостей про учених-хіміків, інформації про розвиток хімічної науки та її значення для розвитку цивілізації. Історичні відомості дають можливість учням прослідкувати за процесом здобуття знань, розвивають їхній інтелект і творчість. Висвітлення зв'язку хімії з іншими природничими науками дозволяє поступово формувати наукову картину світу. Використання в процесі навчання прикладів з

художньої літератури, демонстрація творів мистецтва не лише сприяють формуванню полікультурної компетентності, але й підвищують зацікавленість учнів до вивчення хімії. Тому особливе значення має проведення різноманітних позакласних заходів, які для багатьох учителів стали традиційними (хімічні вечори, КВК, вікторини, конкурси, виконання проектів тощо).

Розкриття ролі хімії в розв'язанні екологічних проблем, використання завдань екологічного змісту, проведення міжпредметних екологічних заходів (тижні екології, конференції, виставки, конкурси, заходи з Дня довкілля, Всесвітнього дня Землі, Дня води, Дня дій проти небезпечного спалювання відходів) створюватимуть умови для виховання екологічної свідомості школярів. Необхідно формувати в учнів думку, що тільки всебічний розвиток науки, зокрема хімії, і правильне використання здобутих знань сприятиме сталому розвитку нашої цивілізації.

Інформаційні компетентності учнів передбачають оволодіння новими інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати й творчо використовувати інформацію з різних джерел. Важливо навчити дітей опрацьовувати цю інформацію, аналізувати, систематизувати та представляти її у вигляді конспекту, плану, тез, схем, алгоритмів, малюнків тощо. Цьому сприятимуть завдання, які вчитель може пропонувати учням під час самостійного опрацювання навчального матеріалу або роботи в групах. Для залучення учнів до використання різноманітних джерел інформації (додаткової літератури, Інтернету, програмних педагогічних засобів, у тому числі й комп'ютерних мультимедійних навчальних програм та програм з віртуального хімічного експерименту) пропонується використовувати завдання проблемного та творчого характеру, теми для проектів та дослідницької діяльності. Це допоможе учням навчитися орієнтуватися в інформаційному просторі і сприятиме формуванню здатності до продуктивної творчої діяльності, стимулюватиме саморозвиток.

Створити умови для формування компетентності самоосвіти та саморозвитку можна не тільки за допомогою проблемних і творчих завдань, але й завдань практичного змісту, спрямованих на формування й розвиток навичок дослідницької роботи.

Дотримання вчителем принципів забезпечення мотивації при вивченні нового матеріалу, визначення учнями мети й планування власної пізнавальної діяльності, рефлексія результатів навчання - в структурованні уроку дозволяє керувати самоосвітньою діяльністю учнів. Особливого значення така діяльність учителя набуває при роботі з талановитими дітьми, які виявляють стійкий інтерес до вивчення предмета.

Формуванню компетентності продуктивної творчої діяльності сприятиме проведення позакласних заходів, нетрадиційних уроків, виконання цікавих домашніх завдань, залучення учнів до реалізації проектів.

Отже, формування всіх груп учнівських компетентностей пов'язане з використанням різноманітних педагогічних прийомів та методів навчання і не може забезпечуватися окремою технологією навчання. Слід зазначити, що перехід на викладання хімії за новими програмами та за новим Державним стандартом базової та повної освіти пов'язаний не тільки з новим змістом навчання, а є комплексною методичною та дидактичною проблемою, яка потребує впровадження сучасних підходів до навчання та використання сучасних ефективних педагогічних технологій.

Згідно з компетентнісним підходом предметний зміст формується з урахуванням заданого результату навчання.

Оновлення змісту навчальних програм з хімії для основної школи відбулося в кількох напрямках, а саме:

врахування змін у навколишньому світі й базовій науці; врахування пізнавальних можливостей учнів; раціональний розподіл навчального матеріалу між основною і старшою школою; оптимізація складності, обсягу і структури навчального матеріалу; вилучення застарілого матеріалу; мінімізація числа дидактичних одиниць; конкретизація результативної частини програми.

У 2015/2016 навчальному році з 7 класу розпочато вивчення хімії за новою навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки № 664 від 26.06.2012 зі змінами, затвердженими наказом Міносвіти №585 від 29.05.2015 відповідно до нової редакції Державного стандарту ("Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти", затверджений постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392).

Нова редакція програми з хімії для 7-9 класів, порівняно з програмою 2005 року, має низку особливостей.

7 клас. З метою раціонального розподілу змісту навчання між основною і старшою школою замість теми "Прості речовини метали і неметали" вивчаються теми "Кисень" і "Вода", в яких даються уявлення про оксиди й гідроксиди, необхідні для подальшого вивчення Періодичного закону в 8 класі.

8 клас. Теоретичний матеріал про Періодичний закон, будову атома, хімічний зв'язок, будова речовини і кількість речовини передуватиме вивчення основних класів неорганічних сполук. Така послідовність тем має забезпечити більш усвідомлене вивчення фактичного матеріалу на основі теоретичних узагальнень. Щоб уникнути зайвих повторень, явище радіоактивності, стабільні й радіоактивні елементи вивчатимуться лише в курсі фізики.

Відомо, що не все, що вивчається, запам'ятовується і з часом буде відтворено, особливо якщо знання є формальними, не пов'язаними з діяльністю, життєвою практикою. Аби усунути цей недолік, діяльнісна складова змісту курсу хімії поповнилася обов'язковими навчальними дослідницькими проектами.

За матеріалами Тетяни Вороненко, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, проектна діяльність учнів - це навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність, результатом якої стає розв'язання якої-небудь проблеми, представлений у вигляді його докладного опису. Саме метод проектів дає учневі змогу самореалізуватись як творчій особистості, використати й розвинути набуті знання й особистий практичний досвід, здобувати новий результат і представити його для обговорення. Проектна діяльність учня як чинник формування його ключових компетентностей важко переоцінити, оскільки вона пов'язана із застосуванням теоретичних знань, самостійним пошуком інформації, співробітництвом, виконанням практичних дій тощо.

Метод проектів дає простір для творчої ініціативи і таким чином створює позитивну мотивацію дитини до навчання. В учня має скластися відчуття необхідності здобутих під час проекту знань і можливості застосування їх.

При цьому змінюється позиція вчителя: він спрямовує учня, дає змогу йому вчитися на власних помилках. Обговорюючи з учителем мету, завдання роботи, способи досягнення мети, ресурси, перебіг і результати проекту, учень розвиває свою компетентність з широкого кола питань.

Можна виокремити кілька загальних етапів виконання проектів:

1) організаційно-підготовчий

учитель: мотивує учасників, формує мікрогрупи, доповнює у визначенні мети і завдань проекту,

розробленні плану реалізації ідеї, визначає критерії оцінки діяльності учнів на всіх етапах;

учень: визначає мету і завдання проекту, розробляє план роботи, шукає необхідну для початку проектування інформацію.

2) пошуковий

учитель: консультує за змістом проекту, допомагає в систематизації, узагальненні матеріалів, ознайомлює з правилами оформлення проекту, стимулює розумову активність учнів, відстежує практичні дії виконавців і оцінює проміжні результати кожного учасника, проводить моніторинг спільної діяльності;

учень: збирає, аналізує й систематизує інформацію, обговорює її в мікрогрупах, висуває і перевіряє гіпотези, виконує практичну частину проекту, оформляє макет або модель проекту, проводить самоконтроль.

3) підсумковий

учитель: допомагає в підготовці звіту про роботу, усного захисту, відповідей на запитання опонентів і слухачів, виступає в ролі експерта на захисті проекту, бере участь в аналізі виконаної роботи, оцінює внесок кожного з виконавців;

учень: оформляє пакет документів, інформаційний стенд за результатами проекту, готує презентацію результатів роботи.

4) презентація результатів

учитель: оцінює результати роботи;

учень: усвідомлює отримані результати і способи їх отримання і захищає зміст проекту (презентує проект).

5) рефлексія - підбиття підсумків, створення ситуації успіху.

Вважається, що без останнього етапу подальша робота над проектами для учнів буде ускладнена відчуттям того, що його робота нічого не варта, не має значення як для нього особисто, так і для оточуючих, і що час роботи над проектом витрачений марно. Наступного разу все зведеться до написання (або записування з Інтернету) реферату "на тему".

Звертаємо увагу на те, що теми проектів мають переважно міжпредметний характер, головним стає уміння пов'язати набуті в різних курсах знання і застосувати їх на практиці.

Зміст шкільної програми з хімії дає змогу розкрити сутність хімічних знань в усіх вимірах: культурному, соціальному, економічному, екологічному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко О. М. Предметні компетенції з хімії як складова ключових компетенцій особистості / О. М. Бабенко // Біологія і хімія в школі. - 2005. - № 3. - С. 38-41.
2. Григорович О. В. Хімія. 7 клас: плани - конспекти уроків / О. В. Григорович, О. М. Гостиннікова, А. В. Віценчик. - Харків: Видавництво "Ранок", 2015 - 272 с.
3. Джабка С. Б. Метод проектів як реалізація особистісно-орієнтованого навчання на уроках хімії / С. Б. Джабка // Хімія. Біологія. - 2003. - № 13. - С. 4-5.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. - Київ: Видавництво А.С.К., 2004. - 192 с.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7-9 класи. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
6. Родигіна І. В. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. В. Родигіна // Біологія і хімія в школі. - 2005. - № 1. - С. 34-36.
7. Родигіна І. В. Компетентісно-орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. - Харків: Вид. група "Основа", 2005. - 96 с.
8. Селевко Г. К. Педагогические компетенции и компетентность / Г. К. Селевко // Сельская школа. - 2004. - № 3. - С. 29-32.

Л.І. Даниленко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Швидкоплинність розвитку сучасного інформаційно-технологічного суспільства призвела до кардинальних змін і в системі освіти.

На цей час однією з найважливіших проблем, яка постала перед вчителем біології є проблема виховання свідомої людини, з достатньо сформованими компетентностями, які дають їй змогу успішно виконувати будь-які життєві та соціальні ролі, бути творцем свого життя, активно інтегруватися в українське та європейське суспільство. Вчитель сьогодні має усвідомити, що сучасна соціалізація випускника не обмежується лише його підготовкою до вступу до вищого навчального закладу. Спрямовання навчального процесу на розвиток умінь, що допомагатимуть майбутньому випускнику мобільно орієнтуватися у соціальних умовах, - це завдання, яке постає перед кожним учителем, і зокрема вчителем біології.

Прагматизація та практична спрямованість біологічних знань на розвиток соціально життєвих (ключових) компетентностей, пов'язаних з уміннями самостійно оволодівати новими знаннями та використовувати їх у конкретній діяльності, задекларовані у Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти (2011 р.) та у навчальній програмі, укладеній відповідно до нової редакції цього нормативного документа. Зазначимо, що у новому стандарті наведено ґрунтовний перелік і визначення ключових понять компетентністно орієнтованого підходу, який визначається одним з основних підходів до навчання, разом із діяльнісним та особистісно орієнтованим. Тому саме компетентністний підхід має подолати прірву між освітою і вимогами сучасного життя.

Вітчизняний вчений В. Олійник у своїх дослідженнях доводить, що передбачувані зміни в структурі організації навчально-виховного процесу за компетентнісного підходу стануть можливими за умови усвідомлення учнями того, що для життєвого успіху необхідні не самі знання, а вміння їх застосовувати відповідно до конкретної життєвої ситуації [5].

Цю думку вченого підтверджують і дослідження проведені психологами Гарвардського університету, які показали, що успіх на 85% залежить від особистісних якостей, правильного вибору лінії поведінки й лише на 15% обумовлений наявними знаннями.

Орієнтація на досягнення ключових компетентностей задає принципово інший підхід до організації біологічної освіти, що передбачає розв'язування завдань і проблем, причому не тільки і не стільки індивідуального, скільки групового, парного, колективного характеру. Відповідно перед учителем біології, якщо він прагне як освітній результат мати компетентність учнів, постає завдання мотивувати учнів до тієї чи іншої діяльності, формувати потребу у виконанні тих чи

інших завдань, сприяти отриманню досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до біологічних знань і до процесу їх отримання.

Сьогодні ми можемо впевнено констатувати специфічність цінностей, які орієнтують свідомість людини, її життєдіяльність на бачення світу в цілому. Цінності образу навколишнього світу сприймаються сучасним учнем не у вигляді абстрактних знань про себе, про людей. Він розглядає знання крізь призму їхньої важливості для себе, для розуміння оточення, часткою якого є він сам. І саме ця філософія є потужним мотиваційним стимулом школяра. Такі особисті орієнтири сучасного учня вимагають від учителя біології створення певних умов навчання, зокрема: максимально сприяти активності та самостійності учня під час здобуття ним знань; віддаючи належне навчальному матеріалу, не визнавати знання як самоціль; пам'ятати, що не менш важливим є розвиток мислення та діяльних умінь і навичок.

Саме ці специфічні педагогічні орієнтири й визначають ту ціннісну інноваційну складову, яку вчитель повинен інтегрувати у свою діяльність.

Сьогодні вкрай необхідно впроваджувати ті інновації, завдяки яким можливо створювати умови розвитку в учнів таких соціально життєвих (ключових) компетенцій:

- навички самовминь (самоосвіти, самооцінювання, самоаналізу);
- стійка спрямованість інтересів та потреби, націлені на обраний аспект соціальних цінностей;
- ознайомлення із соціальним простором через предмет, сфери використання предметних знань у суспільстві;
- працездатність і цілеспрямованість.

Наведені пріоритетні характеристики являють собою стратегічні орієнтири спрямованості педагогічної діяльності на забезпечення умов виконання державного замовлення на якісну біологічну освіту.

Формування ключових компетентностей пов'язано з необхідністю впровадження інноваційних методів і прийомів, які допоможуть учневі знайти підґрунтя для свого подальшого життя. І тому розвиток педагогічної майстерності важливо спрямувати на засвоєння базових знань, умінь і навичок; створення умов для самореалізації та розвитку діяльнісних умінь; задоволення потреб у соціально зорієнтованих знаннях; виховання потреби постійно поповнювати знання [3].

Ці задачі співзвучні із завданнями, що випливають з вимог життєвої компетентності, яка концептуально трактується як готовність особистості успішно розв'язувати життєві завдання.

Учителю біології важливо пам'ятати, що формування компетентностей - це складний, цілеспрямований процес.

Першим кроком вчителя у цьому процесі є визначення компетентностей, які можуть бути

сформовані на уроках біології, а також установлення співвідношення між ключовими і предметними компетентностями, які реалізують при вивченні шкільного курсу біології. Наприклад, формування такої важливої компетентності як "уміння вчитися" потребує постійного застосування вчителем інтерактивних та продуктивних технологій навчання.

Ефективними прийомами розвитку "вміння вчитися" є завдання продуктивного спрямування: усне й письмове рецензування відповідей однокласників, надання розгорнутих письмових відповідей, робота з біологічними термінами з метою їх усвідомленого сприйняття та свідомого використання, переклад термінів іншомовного походження, побудова асоціативних зв'язків.

Розвиток умінь працювати з підручником слід спрямовувати на виділення головної думки, ключових слів, формулювання висновків. Обов'язковим є стимулювання учнів, які використовують додаткову літературу, надають актуальну інформацію в процесі навчального спілкування.

У роботі з книжкою вчителю варто звернути особливу увагу на формування в учнів старшої профільної школи уміння читати. Наприклад, на початку читання учень має поставити собі такі запитання: "Навіщо я це читаю? Що я хочу? Про яку нову інформацію хочу дізнатися?". Після цього знаходить ідеї і факти у даній книзі. Зазвичай автор підручника або книжки завжди викладає свою мету у вступі, з якого можна дізнатися, чи є в книзі відповіді на запитання, які цікавлять, а потім вирішити - чи варто її читати. До того ж автори пишуть книги як публічні виступи: у вступі повідомляють про що вони розповідатимуть; далі викладають свої ідеї, а наприкінці резюмують сказане. Кожний розділ також має план: назва і перший абзац чи кілька описують тему, основна частина розділу розкриває її, а в кінці дається коротке резюме. Якщо в книзі є підзаголовки, вони дають додаткову інформацію. Багато книжок містять додаткову інформацію, кольорові ілюстрації, які слід переглянути і прочитати підписи. Дотримання принципу читання необхідної інформації дає змогу учневі читати кілька книжок на день. Наступною є така порада старшокласнику: не читати повільно і вдумливо. Так, вченими доведено фантастичну здатність мозку миттєво сприймати всю інформацію від 260 млн. світлових "приймачів" в очах, які передають усю картину зоровому відділу кори головного мозку, а він "фотографує" зображення цілком. Це слід навчитися використовувати.

Якщо книжка власна, потрібно використовувати її як динамічний ресурс (позначити маркером ключову інформацію), якщо ні, слід записувати номери сторінок, щоб, повернувшись до них, переписати чи передрукувати необхідну інформацію. Фізична дія (записи чи передрук) допомагає міцно закласти дану інформацію у банк пам'яті не тільки за допомогою зору, а й руху та дотику. Більше того, такі позначки допоможуть учневі швидше пригадати інформацію.

Формуючи ключову компетентність "уміння вчитися", вчителю біології необхідно пам'ятати про важливість залучення до навчального процесу всіх органів чуття. Ефективність навчання залежатиме від того, чи містить курс практичні заняття (адже

навчання не буде ефективним, якщо в ньому теорія відокремлена від практики).

Звернемось до методики підготовки спортсменів, які досягають своїх цілей, діючи. Спорт - практичний вид діяльності. Не можна досягти спортивних результатів, наприклад, у плаванні, лише прочитавши книжку "Методика навчання плавання", сформувати правильну мускулатуру, сидючи біля телевізора. Усі спортивні успіхи досягаються завдяки діям, і зокрема такій формулі: ""захоплення + бачення + дія". Тому учневі слід скористатися цими принципами для досягнення того, чого хочеш, і зробити це швидше, краще і простіше.

Також для ефективного навчання учням замість "лінійних" записів слід використовувати "образи", адже мислення на основі чуттєвого сприйняття відбувається в режимі 400 одиниць (образів) за хвилину, на базі слів - лише 125 одиниць (понять, термінів). Такими "образами" можуть бути "опорні сигнали" В. Шаталова або "карти пам'яті" Б'юзена. Так, вченими доведено, що мозок зберігає інформацію не у вигляді акуратних рядків чи стовчиків, а в своїх деревоподібних нейронах, використовуючи для її збереження приклади й асоціації. Отже, якщо при запам'ятовуванні інформації керуватися принципами роботи свого мозку, тим простіше і швидше можна навчатися [6, с.31].

Тому учневі бажано не робити звичайних записів, а складати "карти пам'яті". Їх можна малювати у вигляді крони дерева, кольором, використовуючи ілюстрації, символи, приклади й асоціації. **Головні ідеї складання їх досить прості:** 1) уявіть, що клітини вашого мозку схожі на дерева, кожне з яких зберігає на своїх гілках взаємозалежну інформацію; 2) спробуйте розташувати основні ідеї будь-якої теми на аркуші паперу в деревоподібному форматі; 3) у центрі сторінки, у вигляді символу, розмістіть головну тему, а потім намалюйте відгалуження від неї; 4) намагайтесь використовувати для позначення кожного пункту тільки одне слово чи символ, - з однієї важливої теми для кожного відгалуження; 5) розмістіть взаємозалежні пункти на одному основному відгалуженні, щоб кожний з них був окремою гілочкою; 6) використовуйте різнокольорові маркери для окремих тем; 7) намалюйте якнайбільше картинок і символів; 8) закінчуючи окреме відгалуження, обведіть його кольоровою рамкою; 9) регулярно доповнюйте карти - краще розпочати із загальних ідей і деталізувати карти пам'яті з одержанням інформації з даного предмета [2].

Для ефективного навчання важливим є повторення, тренування пам'яті, що буває "короткотривалою" і "довготривалою". Важливо знати, як зберігається і відновлюється інформація, необхідна для довготривалого застосування. Частково - завдяки асоціаціям, а створення "карт пам'яті" є одним із можливих методів. Але який би метод створення асоціацій не використовувався, треба зробити його незвичайним і емоційним, адже "фільтр" мозку, що пропускає інформацію в "довготривалу" пам'ять, дуже тісно пов'язаний з його емоційним центром [6, с.32].

Одним з основних принципів навчання ще за часів Яна Амоса Коменського було одержання задоволення від навчання і обов'язкова розповідь удома про те, що відбувалося в школі. "Нехай

кожний стане вчителем" - цей метод одночасного викладання і навчання рекомендувала американська дослідниця мозку Меріан Даймонд, директор наукового центру імені Лоуренса, центру освіти і навчальних ресурсів при Каліфорнійському університеті в Берклі. Вона намагалася впровадити концепцію, згідно з якою кожний може навчитися бути вчителем. Треба просто присіплювати ставитися до фактів, як це робить учитель, але при цьому мати достатню уяву, що дасть змогу висувати нові ідеї. Дізнаючись про факти, можна розповідати про них іншим людям, щоб асоціативні центри кори їхнього головного мозку могли створювати нові ідеї. Дослідниця стверджує, що навіть дитина в дитячому садочку може навчитися бути вчителем і зможе навчити своїх однокласників або навіть батьків того, що засвоїла у школі в перший же проведений там день. Отже, немає кращого способу ефективного навчання, ніж навчити цього інших людей, підготувати на цю тему публічний виступ або семінар [6, с.33].

Таким чином, використання вищезначених принципів ефективного навчання сприятиме формуванню в учнів такої ключової компетентності як "уміння вчитися".

Досліджуючи проблеми формування життєвої (ключової) компетентності, І. Єрмаков узагальнює різні погляди українських учених. **На думку вченого, щоб знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві і соціальні ролі, випускник української школи має володіти певними якостями й уміннями:**

- бути гнучким, мобільним, конкурентоздатним, вміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- використовувати знання як інструмент для розв'язування життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність;
- володіти комунікативною культурою, працювати в команді;
- вміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;
- дбайливо ставитись до свого здоров'я і здоров'я інших як найвищої цінності;
- бути здатним до вибору серед численних альтернатив, що пропонує сучасне життя" [3].

Варто зазначити, що організація навчальної діяльності учнів на уроках біології, яка спрямована на формування ключових компетентностей, потребує від учителя біології дотримання таких положень:

- подання навчального матеріалу має підпорядковуватися проблемі або ситуації;
- обов'язковим є визначення обсягу навчального матеріалу для запам'ятовування і для організації розвитку мислення;
- добирати методи роботи з учнями, ураховуючи вимоги програми й особливості навчального змісту конкретної теми;
- для кращого запам'ятовування поняття, головної думки використовувати "фактор краю": до інформації, яку повідомляють на початку уроку, повертатися наприкінці його;

- навчальний матеріал слід розглядати з різних позицій і на дедалі складнішому рівні;
- необхідно постійно залучати учнів до виконання самостійних завдань, що потребують різного рівня творчості й самостійності.

Також зазначимо, що процес формування предметних компетентностей передбачає застосування низки методичних засобів. Особлива роль у цьому процесі відводиться завданню вимірювання рівня сформованості предметних компетентностей. Саме тому, з метою допомоги вчителю біології у вирішенні цього завдання, відомими методистами і вчителями розроблено серію навчальних посібників "Перевірка предметних компетентностей", за сприяння Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Так, Сліпчук І.Ю. підготувала два навчально-методичних посібники "Перевірка предметних компетентностей. Біологія. 6 клас. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів" та "Перевірка предметних компетентностей. Біологія. 7 клас. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів".

У навчальних посібниках пропонується новий підхід до оцінювання навчальних досягнень учнів з біології, в основі якого - перевірка предметних компетентностей у процесі вивчення біології.

Уміщені перевірні роботи (у двох рівноцінних варіантах) до всіх передбачених навчальною програмою тем допоможуть учителю біології об'єктивно оцінити не тільки знання, уміння й навички шестикласників, а й їхню готовність і здатність до застосування здобутих знань і сформованих навичок у своїй практичній діяльності.

Серед загальних завдань, що поставили перед загальною середньою освітою, неможливо оминати одного надзвичайно важливого, а саме: підготувати вчителю нової генерації, тобто вчителя, який володів би інформаційною культурою, бо саме вона є важливим чинником успішної професійної діяльності.

Інформаційна культура - один із складників загальної культури людини, сукупність інформаційного світогляду та системи знань і вмінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність для оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій [1, с.18].

Формування інформаційної культури учнів учитель біології може здійснювати на своїх уроках. Задля цього він має бути підготовленим, мати певні інформаційно-комунікаційні компетентності, зокрема: орієнтуватися в різноманітних програмах середовищах; знати можливості апаратних засобів (працювати з програмами створення презентацій, використовувати сканер, веб-камеру, інтерактивну дошку); опановувати професійні пакети комп'ютерного моделювання та використовувати моделі електронних засобів навчального призначення з біології; застосовувати технічні засоби автоматизації досліджень (виконувати лабораторні роботи, опрацьовувати матеріали дослідних проєктів); використовувати ІКТ для задоволення своїх соціальних потреб (брати участь у форумах, листуватися електронною поштою, готувати електронні матеріали, враховуючи

правовий аспект подання та використання інформації).

Наголосимо, що саме внутрішня впевненість учителя у корисності впровадження ІКТ на різних етапах навчального процесу є сильною мотивацією до набуття знань і вмінь щодо використання ІКТ у професійній діяльності.

У разі використання комп'ютерних засобів навчання вчитель перестає бути для учнів єдиним джерелом інформації, носієм істини. Він стає партнером. Тому сам вид комп'ютерного уроку буде залежати: від його загальної дидактичної структури; варіанта використання комп'ютерних засобів ІКТ; виду використання комп'ютерних засобів (текстові, відео, аудіо); їх правильного застосування, що підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу. Актуальними для вчителя біології залишаються такі питання: "Як правильно спроектувати та провести комп'ютерний урок?", "На яких саме уроках застосувати ІКТ?".

Аналіз літературних джерел і досвід вчителів області дозволяє запропонувати такий алгоритм використання комп'ютерних технологій:

а) проектування комп'ютерних уроків починати зі складання календарно-тематичного плану вивчення теми (використання засобів ІКТ оптимально розподілити за всіма уроками). При цьому врахувати зміст досліджуваного матеріалу, основну педагогічну технологію, наявність комп'ютерних, програмних, аудіо- та відеозасобів, психологічні характеристики учнів, необхідність чергування різних типів комп'ютерних засобів тощо; б) скласти структуру уроку, добрати задачі та потрібні етапи для їх досягнення; в) із резервів комп'ютерного забезпечення відібрати найбільш ефективні засоби, розглянути доцільність їх застосування; г) відібрані матеріали оцінити в часі (їхня тривалість не повинна перевищувати санітарних норм; переглянути та прохронометрувати всі матеріали, урахувати інтерактивний характер матеріалу); д) запланувати резерв часу; е) зі знайдених матеріалів (файлів) скласти презентаційну навчальну програму (з дикторським текстом, музичним супроводом, статичними ілюстраціями, відеофрагментами, інтерактивною взаємодією учнів із включенням матеріалів із мережі Інтернет); проектуючи урок, пам'ятати, що оптимальна частота і тривалість застосування технічних засобів навчання визначаються віком учня та необхідністю їх використання; ж) пам'ятати, що ефективність застосування аудіовізуальних засобів залежить від етапу уроку. Не слід використовувати їх більше 20 хвилин. Найкраще використовувати мультимедійні засоби на початку уроку (5 хв.), а також в інтервалах між 15, 20, 30 і 35-ма хвилинами. Це дозволяє підтримувати стійку увагу учнів практично протягом усього уроку; з) правильне чергування засобів і методів навчання запобігає настанню втоми, зниженню гостроти, порога чутливості зорового та слухового аналізаторів.

Загалом використання комп'ютерів у процесі вивчення біології може відбуватися у три етапи:

- перший - початковий (застосування комп'ютерного навчання з окремих тем, розділів, із певною дидактичною метою);
- другий - основний, що визначає найбільш значущі навчальні матеріали;
- третій - монотехнологічний, коли все навчання предмета охоплене комп'ютеризацією.

Зазначимо, що систематичне використання комп'ютера на уроці біології відкриває багато можливостей перед учителем, зокрема: зумовлює підвищення якісного рівня використання наочності, продуктивності уроку, встановлення міжпредметних зв'язків; з'являється можливість організації проектної діяльності учнів зі створення навчальних програм під керівництвом учителя; спостерігається логіка подання навчального матеріалу, що позитивно позначається на рівні знань учнів; підвищується мотивація до навчання; змінюється ставлення до комп'ютера як до універсального інструменту для роботи в будь-якій галузі людської діяльності.

Звичайно, використання інформаційних технологій не вирішить усіх питань, як в освіті, так і повсякденному житті. Але вони можуть допомогти вчителю найбільш ефективно використати навчальний час заняття і час підготовки до уроку. Адже успіх навчання в цілому залежить і від того, наскільки творчо зуміє вчитель використати можливості ІКТ, з урахуванням вікових, індивідуально-психологічних властивостей школярів, а також від особистих педагогічних здібностей.

Отже, спираючись на вищезначене, можемо зробити висновок, що система біологічної освіти передбачає опору на інноваційні освітні технології, які забезпечують відповідність реаліям інформаційного суспільства. Саме сучасні інноваційні педагогічні технології дозволяють учителю біології максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, дають можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчать спілкуватися, співпрацювати, критично мислити. Результатом навчання на основі сучасних інноваційних педагогічних технологій є формування висококомпетентності особистості, яка володіє всіма життєвими компетентностями, має тісні зв'язки з суспільством, засвоїла його цінності, яка зможе в майбутньому самореалізуватися в соціумі як свідомий громадянин, професіонал, здатний успішно функціонувати в сучасному євроінтегрованому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендина Н. И. Информационная грамотность или информационная культура: альтернатива или единство (результаты российских исследований): Доклад на ИФЛА 2004 /Н. И. Гендина // Школьная библиотека. - 2005. - №3. - С.18-24.
2. Драйден Г. Революция в обучении: Пер. с англ. /Гордон Драйден, Джаннет Вос. - Москва: ООО "ПАРВИНЭ", 2003. - 672 с.
3. Єрмаков І. Г. Феномен компетентісно спрямованої освіти /І. Г. Єрмаков //Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху. - Київ: "Лат і К.", 2003. - С.6-12.
4. Матяш Н. Ю. Методичний коментар /Н. Ю. Матяш, Т. Коршевнік, Л. Рибалко //Біологія і хімія в рідній школі. - №6 (112). - 2015. - С.8-12.
5. Олійник В. В. Життєві плани випускників середніх шкіл та їх реалізація: наук.-метод. посібник /В. В. Олійник. - Київ: Міленіум, 2003. - 204 с.
6. Стрельніков В. Можливості акселеративного навчання для розвитку особистості студента /В. Стрельніков //Шлях освіти. - №2(48) - 2008. - С.31-33.

С.Г. Мойсєєва,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

ФОРМУВАННЯ ПРИКЛАДНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ЗАСОБАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Метою шкільної економічної освіти є така підготовка учнів, яка забезпечить їм достатній рівень життєвої компетентності у сфері економічних відносин на рівні держави, родини та окремої людини, забезпечить належний рівень фінансової грамотності учня старшої школи, виховання свідомого громадянина, здатного жити та діяти в сучасному світі, що постійно змінюється.

Структура вивчення економіки у Черкаській області склалася на основі багаторічного досвіду викладання курсу у навчальних закладах різного типу.

У початковій школі економічні знання інтегруються у зміст інших предметів, оскільки молодший шкільний вік - це період набуття базових життєвих компетенцій, усвідомлення власного життєвого досвіду та оточення. З 2007 року для початкової школи пропонувалися курси із споживчої освіти за програмою "Основи споживчих знань. 1-12 класи (Гільберг Т.Г., Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін.). - К.: ЄС і ПРООН, 2013.: "Абетка юного споживача", "Перші кроки споживання", "Споживання у родині", "Споживання і громада". Матеріали курсів - на сайті <http://consumerinfo.org.ua/news/>.

Цього року для розвитку фінансової компетентності учнів початкової школи підготовлений комплекс матеріалів з фінансової грамотності (програми, посібники, робочі зошити) за редакцією проф. Т.Смолженко: "Фінансова абетка" (2 клас), "Фінансова арифметика" (3 клас), "Фінансова поведінка" (4 клас). Матеріали курсів на сайті Інституту модернізації змісту освіти <http://www.imzo.gov.ua/>.

В основній школі (5-9 класи) економічні знання інтегруються у зміст географії, історії, математики, правознавства. Окрім того, можуть вивчатися курси за вибором: у 5-6-х класах - курс "Подорож у світ економіки", у 7 класі - "Підприємництво в дії", "Сімейна економіка", у 8-9-х класах - "Моя економіка", та за програмою "Фінансова грамотність" ("Родинні фінанси", "Фінансово-грамотний споживач", "Фінансова культура", "Прикладні фінанси", "Економіка і фінанси") за рахунок годин варіативної частини навчального плану. Ці курси можуть виконувати функцію допрофільного навчання школярів.

У загальноосвітніх навчальних закладах, ліцеях, класах з поглибленим вивченням економіки, окрім обов'язкового курсу, запроваджуються курси за вибором з конкретних напрямів економіки.

Основними завданнями курсів за вибором є забезпечення вивчення економіки і споріднених з нею предметів на достатньому рівні. За їх допомогою має відбуватися трансформація наукових знань учнів в практичний досвід. Курси за вибором повинні мати переважно прикладний характер. Практичні роботи, екскурсії, презентації, дослідження, моделюючи або ситуативні справи є невід'ємною складовою занять.

У старшій школі економіка є базовою дисципліною, що викладається у 11 класах усіх профілів.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011

№ 1392, у загальноосвітніх навчальних закладах вивчається курс "Економіка" (рівень стандарту - 11 клас, 35 годин; профільний рівень - 10 та 11 клас, 210 годин).

Вивчення економіки у 2016/2017 навчальному році здійснюватиметься за збірниками програм:

- Програми для загальноосвітніх закладів: 10-11 класи. Географія. Економіка. Рівень стандарту. Профільний рівень. - К.: МОНУ, 2010. - 90 с.

- Збірник програм з економіки для ЗНЗ. Програми для профільного навчання у ЗНЗ. Програми спекурсів і факультативів. Ч. І. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. - 208 с.

Рівень стандарту в 11 класі забезпечується такими підручниками:

- Крупська Л.П. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту. Академічний рівень: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.П. Крупська, І.Є. Тимченко, Т.І. Чорна - Х.: Вид-во "Ранок", 2011. - 192 с. (використовують 33 % навчальних закладів);

- Радіонова І.Ф. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І.Ф. Радіонова. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. - 176 с. (використовують 67 % навчальних закладів).

Завданням профільної економічної освіти, є формування компетентностей, які дають можливість:

- розширення уявлень про професійну діяльність у сфері економіки, отримання й закріплення навичок обраного профілю;

- забезпечення рівня економічної підготовки, що дозволить старшокласникам продовжити навчання на економічних факультетах у вищих навчальних закладах.

Профільне навчання передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів, створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у змісті та структурі організації навчання.

У старшій школі до варіативної частини профільної школи віднесено такі економічні курси: "Основи підприємницької діяльності", "Основи менеджменту", "Основи інтелектуальної власності", "Основи споживчих знань" зростає кількість навчальних закладів, де вивчається "Фінансова грамотність".

Для поглиблення знань, підготовки до конкурсів та олімпіад, а також для вивчення елективних курсів з економіки використовується значна кількість додаткової літератури, перелік якої можна побачити на сайті МОН України. Учні та учителі також можуть користуватися базою олімпіадних завдань, тестів на сайті ОІПОПП та обласної спільноти "32 довгота".

На сьогоднішній день, учитель має забезпечувати вивчення економіки на рівні формування економічних компетентностей учнів, які дадуть можливість розвинути економічне мислення, формувати вміння самостійно набувати, засвоювати й застосовувати економічні знання, пояснювати сучасні економічні явища, сприяти вихованню економічної культури, фінансової грамотності школярів та розвитку підприємницької компетентності.

Діяльність РМ(М)О, творчих груп вчителів економіки у нинішньому навчальному році має бути направлена на:

- аналіз роботи методичного об'єднання, визначенні наявних в загальноосвітніх закладах проблем щодо навчання економіки та наданні рекомендацій, над розв'язанням яких загальноосвітні навчальні заклади будуть працювати у 2016/2017 навчальному році;
- ефективне планування методичної діяльності, поширенні педагогічного досвіду, створенні системи консультаційної допомоги;
- проведення анкетування з актуальних проблем навчання економіки на кожному секційному засіданні, тематичному семінарі з наступним їх аналізом;
- організацію семінарів-практикумів, майстер-класів з розв'язування задач підвищеної складності та олімпіадних задач з економіки, упровадження інноваційних методів навчання та використання інформаційно-комунікаційних технологій ІКТ-на уроках економіки.
- виявлення обдарованих дітей, плануванні та проведенні з ними індивідуальної роботи.

Минулий навчальний рік відзначився для шкільної економічної освіти Черкаської області "грою лише одного актора". І цим гравцем на різних рівнях був Городищенський економічний ліцей. На жаль, жоден навчальний заклад області навіть не пробує серйозно конкурувати з ним. І справа не лише у фаховій підготовці учителів чи унікальності учнів, а у бажанні учителів зацікавити дітей предметом, вмотивувати їх, організувати навколо себе, брати участь у змаганнях, конкурсах, різноманітних акціях, тим самим дати можливість відчувати молодим людям, як економічні знання та компетенції, набуті у школі можна трансформувати у особисті життєві досягнення - успіх та достаток.

У останні роки в області спостерігається негативна тенденція відмови від участі учнів (1/3 районів) в обласному етапі олімпіади з економіки. Не зважаючи на те, що структура завдань олімпіади дає можливість, маючи лише теоретичні знання та виконавши творчі завдання, набрати достатньо балів, щоб потрапити у число переможців. Протягом 7 років дипломи різних ступенів отримують лише учні 10 районів та міст області (Городищенського, Чорнобаївського, Уманського, Кам'янського, Шполянського, Катеринопільського, Корсунь-Шевченківського, м.Черкас, м.Умань, м.Золотоноші).

Методичним службам всіх інших районів необхідно з особливою увагою підійти до планування роботи з учителями економічних дисциплін та регулярно відстежувати рівень навчання економіки в загальноосвітніх навчальних закладах. Для покращення результативності участі в інтелектуальних змаганнях з економіки запланувати та здійснити заходи щодо підготовки учнів до них.

Результатом участі наших трьох учнів у IV етапі Всеукраїнської олімпіади з економіки стали перемоги учнів Городищенського економічного ліцею (перше та друге місце).

Участь команди Городищенського економічного ліцею у II Всеукраїнському турнірі з фінансової грамотності принесла області друге місце. Тож ми вітали нашу команду (Романченка Дениса, Галича Івана, Дорошенко Анну, Лисенка Юрія, Масюк Поліну (нині учениця Першої міської гімназії Черкаської міської ради) та їх керівника - Софію Сотникову) разом із Лілією Гриневич із заслуженою перемогою.

У заходах Global Money Week 2016 в Україні, організованих Асоціацією нової економічної освіти, взяли участь 16 000 школярів та студентів.

У рамках GMW 2016 було організовано такі освітні заходи:

- уроки фінансової грамотності;
- семінари та майстер-класи в школах;

- дискусії учнів, студентів про економію грошей в школах та університетах;
- конкурси та фінансові ігри;
- екскурсії до музеїв грошей;
- лекції від підприємців та економістів;
- виставки в школах про правила економії;
- учнівські опитування в школах про досвід економії;
- знайомство з роботою банківських відділень та комерційних компаній.

Своїми форматами освітніх заходів, організаторів вразили як маленькі сільські школи та бібліотеки, загальноосвітні школи різних міст України, так і поважні вищі навчальні заклади. Серед найкращих були:

- Городищенський економічний ліцей Городищенської районної ради;
- Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Смілянської міської ради;
- Черкаська спеціалізована школа №3 Черкаської міської ради;
- Черкаський державний технологічний університет.

Як відомо, у старшій школі європейських країн переважають прикладні курси, саме ті, які надають учням життєвих компетенцій. Одним із таких курсів, який експериментально вводився у навчальні заклади області є курс "Фінансова грамотність". За останні 2 роки на базі Черкаського ОІПОПП було підготовлено 127 учителів з методики викладання курсу "Фінансова грамотність" у рамках Всеукраїнського експерименту. Приємно відмітити, що адміністрація 57 навчальних закладів області, розуміючи важливість фінансової підготовки учнів, входження їх до дорослого самостійного життя, знайшла місце даному курсу у своїх навчальних планах.

Незначні результати з економіки учнів нашої області, мабуть, пов'язані з підготовкою та самопідготовкою вчителів. Вже більше 7 років відсутнє замовлення з районів на курси підвищення кваліфікації учителів економіки. У кращому випадку на курсах географії формується група вчителів, які прослуховують факультативний курс з методики викладання економіки (9-12 год). Цьогоріч, вчителями економіки не було представлено жодної роботи на обласний конкурс цифрових ресурсів та жодної роботи на обласну виставку "Освіта Черкащини - 2016". Такі результати дають підставу вважати, що шкільну навчальну дисципліну "Економіка" у більшості районів нашої області сприймають як "другорядну", а надання якісних знань, умінь, навичок та компетенцій учням не вважається обов'язковим.

Отже, аналізуючи диспропорції у викладанні економіки, участі учнів у конкурсах та змаганнях різних типів, інших масових заходах, рекомендуємо учителям економіки:

- зацікавлювати учнів предметом, використовуючи інтерактивне навчання. Формувати стійку мотивацію до навчання. Працювати з економічними поняттями, виробляти навички аналізу причинно-наслідкових зв'язків у економіці.
- Учити дітей структурувати свою відповідь та творчо до неї підходити (визначення ключових понять, основна частина, приклади, власні судження, висновки).
- Під час проведення уроків економіки слід застосовувати завдання з побудови графіків і діаграм із використанням реальних статистичних матеріалів з економічного життя країни, відомих учням підприємств).
- Більше уваги приділити формуванню навичок стислого оформлення умов задач і графічних ілюстрацій до них.

Учителям, які здійснюють підготовку дітей до III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки, використовувати посібники, у яких викладено теоретичний матеріал з усіх тем курсу, подано тести та **розв'язки олімпіадних завдань**:

1. Олійник О.В. Олімпіадні завдання з економіки / уклад. О.В. Олійник, І.Є. Тимченко. - Х.: "Ранок", 2007. - 400 с.

2. Пужайчереда Л.М. Олімпіади з економіки. Завдання. Відповіді / уклад. Л.М. Пужайчереда, Т.І. Чорна. - Х.: Вид. група "Основа", 2008. - 432 с.: іл. - (Серія "Олімпіади").

3. Олійник О.В. Зовнішнє оцінювання (підготовка). Основи економіки. Репетитор / О.В. Олійник, І.Є. Тимченко, В.К. Щербина. - Х.: Факт, 2008. - 256 с. - (Серія журналу "Вісник ТІМО").

4. Бондарева Н.Ф. Економіка. 10-11 класи: Задачник із "помічником" / Н.Ф. Бондарева - Х.: Вид-во "Ранок", 2012. - 144 с.

З навчально-методичним забезпеченням щодо економічних дисципліни та вибору спецкурсів і факультативів можна ознайомитися, переглянувши методичні рекомендації на сайті МОН: <http://mon.gov.ua>.

С.Г. Мойсеева,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Для того, щоб гідно жити у сучасному суспільстві, особистість має бути компетентною у різних сферах діяльності. Основна мета географічної освіти полягає у всебічному розвитку особистості школяра з урахуванням його природних здібностей, інтересів та потреб через формування географічних компетенцій як основи світосприйняття, світогляду та діяльності. Актуальність питання компетентнісного навчання в умовах входження системи освіти України у європейський простір та упровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти зростає.

Нинішній рік характеризується запровадженням нової програми з географії у 8 класах ЗНЗ. Вивчення географії у 8 класі (**Україна у світі: природа, населення**) спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформувати знання про природу та населення країни, свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури, відчувати себе справжнім патріотом своєї держави. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких 6 годин становлять резерв часу. Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів і населення України та свого регіону з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 7 класі. Зокрема, вивчення населення України здійснюється на основі тем про населення світу в курсах географії у 6 та 7 класах та внаслідок поглиблення їх змісту. Особлива роль географії у 8 класі полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів.

Для досягнення окресленої мети вивчення географії у 8 класі спрямоване на вирішення таких завдань:

- сформувати в учнів знання та уявлення про Україну як цілісну країну, в якій відбуваються різноманітні

глобальні та регіональні природні, суспільно-географічні та екологічні процеси;

- розкрити нові поняття і закономірності та поглибити й узагальнити вже сформовані теоретичні знання з фізичної та суспільної географії;

- сформувати уявлення про окремі поняття суспільно-географічного змісту;

- продовжити розвиток практичних умінь та навичок самостійної роботи, що сприятимуть активній соціально-відповідальній поведінці учнів у географічному просторі країни.

Програмою передбачено виконання 12 практичних робіт, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь та навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємного впливу, що сприятиме подальшому розвитку в учнів навчально-пізнавальної компетенції і формуванню ціннісно-сміслової та соціально-професійної компетенцій.

Практичні роботи можуть виконуватися під час вивчення тем, де вони передбачені, і в окремо відведений час (за вибором учителя). Окремі практичні роботи є навчально-тренувальними, інші ж - підсумковими. Перевіряє й оцінює практичні роботи вчитель на власний розсуд: у всіх учнів чи вибірково. У кожному семестрі обов'язково оцінюються дві практичні роботи, які також обирає вчитель. Час проведення практичних робіт на місцевості визначає вчитель, враховуючи рекомендації Міністерства освіти і науки України. Запропоновано також завдання творчого характеру (дослідження), які, як і в попередніх курсах, можна оцінювати вибірково.

У програмі подано орієнтовний розподіл годин за розділами і темами. Частина навчального часу вчитель може використати на свій розсуд з метою кращого засвоєння або повторення певного навчального матеріалу за рахунок скорочення окремих питань і тем основних курсів.

Відомо, що рівень компетентності учня вимірюється та оцінюється здатністю учня набувати нові знання, використовувати їх в навчальній, практичній діяльності та життєвих ситуаціях. Тож у нинішньому навчальному році значну увагу слід приділити виконанню завдань такого характеру, які дають учневі можливість використання набутих компетенцій, розкриття своїх знань, умінь, навичок, демонструвати свій творчий підхід.

Актуальними сьогодні є використання практичних методів у навчанні географії, збільшення відсотку самостійної роботи учнів на уроці і розвитку навичок самоосвіти. **Реалізувати це можливо через:**

- проведення практичних робіт на місцевості;
- спостереження об'єктів і явищ у природі і суспільстві;
- формування прийомів роботи з картами, схемами, профілями, статистичними показниками, діаграмами;
- формування навичок самостійної роботи з різними джерелами інформації;
- організацію дослідницької діяльності учнів на уроках та позаурочний час;
- запровадження творчих завдань на уроках і дома;

- систему випереджаючих завдань з підготовки доповідей, есе, повідомлень, презентацій.

Саме такі форми роботи з учнями дадуть можливість набутти географічних компетентностей та вирішити ряд завдань географічної освіти:

- оволодіння умінями використовувати різні джерела географічної інформації - картографічні, статистичні, геоінформаційні технології для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних і формування в учнів на цій основі однієї з ключових компетенцій - інформаційної; застосовувати географічні знання для пояснення та оцінки географічних процесів і явищ;
- розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі географічних спостережень, розв'язання проблемних завдань, самостійного набуття нових знань з географії;

- формування здатності і готовності використовувати географічні знання та вміння у повсякденному житті для: адекватної соціально-відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; розв'язання конкретних практичних завдань;

- виховання екологічної культури, любові до свого народу, місцевості проживання, справжніх патріотів своєї держави, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів та країн світу.

Постійне використання місцевого матеріалу сприятиме зацікавленню учнів темами що вивчаються, буде "наближеним" до їх сприйняття та ознайомлюватиме з природою населенням свого краю.

Учитель має створити середовище та умови для розвитку потенціалу, самопізнання, самооцінки, самопрограмування, самореалізації та інтеграції учня до соціокультурного простору.

У роботі з учнями слід пам'ятати, що навчання - це не мета, а засіб розвитку особистості.

Разом з тим, слід відмовитися від орієнтації на "середнього учня", розвивати індивідуальні задатки і здібності кожної дитини, утверджувати співпрацю з учнями, виховувати в собі толерантність до її слабких сторін.

Зміна свідомості вчителя, залучення його до принципів особистісно-орієнтованого підходу дає вагомий результат у підготовці обдарованих учнів до різних рівнів олімпіад. Робота з обдарованими учнями не починається

за тиждень до олімпіади, а триває постійно - із вересня до вересня. Саме так працюють вчителі географії Черкащини, а їх **вихованці отримують вагомий здобутки:**

Іщенко О.О., учитель Іванківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради (чотири призових місця у ІІІ етапі Всеукраїнської олімпіади та два перших місця у ІV етапі Всеукраїнської олімпіади);

Копійка Т.Г., учитель Черкаського гуманітарно-правового ліцею (п'ять призових місць у ІІІ етапі Всеукраїнської олімпіади);

Юрковська В.В., учитель географії Староковрайської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Чорнобаївської районної ради, Алексєєнко Н.В., учитель Гельмязівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Золотоніської районної ради, Копиця В.Г., учитель Чорнобаївської гімназії Чорнобаївської районної ради, Міщенко В.В., учитель Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №17 та Ковальова М.Ю., учитель Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №28 (по два призових місця у ІІІ етапі Всеукраїнської олімпіади).

Реалізацією власної траєкторії професійного розвитку є участь учителів географії у різноманітних конкурсах, змаганнях, конференціях, авторських курсах, інтернет-заходах, створенні власних посібників, творчих проєктів.

Вже не вперше в обласній виставці "Освіта Черкащини - 2016" **переможцями стають:** творча група вчителів географії м.Сміли, творча група учителів географії м.Умані, творча група вчителів географії Звенигородського району, творчий тандем учителів Тальнівщини (Солошенко Оксана Володимирівна, учитель географії Тальнівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 Тальнівської районної ради, Сокальський Анатолій Іванович, учитель географії Легедзинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Тальнівської районної ради), динамічна група учителів географії Уманського району.

Серед учителів, які постійно оновлюють арсенал власних цифрових ресурсів, необхідно відмітити Коломійця С.В., учителя географії Шполянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. ступенів №3 - гімназія". А серед творчих груп - творчу групу учителів географії Черкаського, Маньківського району, м. Сміли, м.Черкас.

Важливим питанням географічної освіти була присвячена Інтернет-конференція "Розвиток прикладних навичок учнів засобами географічної освіти", що проходила 30 вересня 2015 року на Черкаському освітянському порталі, а саме: сучасному погляду учителя на необхідність практичних робіт з географії; літній географічній практиці, як засобу формування прикладних навичок учнів; розвитку географічних компетентностей у дослідницькій діяльності учнів; розвитку прикладних навичок та професійної спрямованості учнів засобами географічної освіти; використанню медіа-простору для розвитку прикладних навичок учнів. 26 статей учителів географії заслугоували на увагу та були сертифіковані у Черкаському ОІПОП.

Методичні рекомендації щодо забезпечення навчальними географічними програмами, підручниками, посібниками та їх використання у процесі викладання географії ви зможете прочитати на сайті Міністерства освіти і науки України (<http://mon.gov.ua>) та Всеукраїнських фахових журналах.

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та у підготовці до уроків з географії вчителям надають Всеукраїнські видання (журнал "Географія та економіка в сучасній школі" і газета "Красназнавство. Географія. Туризм"), а також постійно діючий сайт Черкаського ОІПОП (рубрики: цифрові ресурси, методичні матеріали), сайт спільноти "32 довгота".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів
2. Інтернет-заходи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://oiopp.ed-sp.net>

С.Г.Мойсєєва,

завідувач обласного Центру економічної освіти та євроінтеграції КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЧЕРКАЩИНИ

У сучасному світі, який увійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається в загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, свободу пересування, свободу отримання освіти, те що є невід'ємними атрибутами громадянського демократичного суспільства. Європейська інтеграція для України (у культурно-цивілізаційному аспекті) - це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій.

Основними напрямками культурно-освітньої та науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці, техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. Здійснення цього завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових обмежень на контакти та обміни. Особливо важливими є здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проєктів.

Відповідно до **Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014р №847-р "Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони"**, Черкаським обласним інститутом разом із агентством з освіти, аудіовізуалізації та культури, яке діє на підставі повноважень, делегованих Європейською комісією у рамках програми "Навчання впродовж життя" Жана Моне", підготовлено **150 учителів** географії та історії за проєктом "Занурення в ЄС: тренінг для шкільних вчителів".

З метою ознайомлення молоді з питань європейської інтеграції та ефективного застосування нових компетентностей учителів, набутих у рамках даного проєкту, творчю групою методистів Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, розроблено програму курсу за вибором для учнів 10 (11) класу загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. ред. Н.М. Чепурної "ШЛЯХ ДО ЄС". Програма затверджена вченою радою інституту (Протокол №3 від 29.08.2014 року).

Курс "Шлях до ЄС" завершує географічну, історичну та правову освіту в загальноосвітній школі і відповідає логіці пізнання світу. Таким чином, програма узгоджується з регіоналізацією, теоретизацією, країнознавством, краєзнавством, загальною географією і має українознавчу спрямованість. А знайомство з європейськими правовими засадами дасть змогу старшокласникам не лише розширити правові знання, а й порівняти законодавчі бази України і Європи.

Відповідно до структури і змісту навчальної програми "Шлях до ЄС" 10 (11) кл. створено посібник для вчителя з розробками уроків та позакласними заходами з означеної тематики, розроблено цифрові ресурси до всіх тем курсу та практикум для учнів.

Проведення занять у цікавій та доступній формі буде сприяти підготовці учнів до адекватного

сприйняття динаміки змін, що відбуваються у сучасному світі, усвідомленню характеру міжнародних відносин і національних перспектив у європейській та світовій інтеграції.

Користуючись нагодою, висловлюємо вдячність керівникам навчальних закладів, які підтримали даний проєкт та запроваджували курс "Шлях до ЄС" у 2014-2016 н.р.. Пропонуємо навчальним закладам області долучитися до даного проєкту та ввести новий курс до варіативної складової цього річних навчальних планів.

Навчально-методичні матеріали курсу "Шлях до ЄС" знаходяться на сайті ОІПОПП (<http://oiropp.ed-sp.net/>) у рубриці "Центр економічної освіти та євроінтеграції". Повний комплекс матеріалів можна отримати у Центрі економічної освіти та євроінтеграції (ЧОІПОПП, вул.. Бидгощська 38/І каб. 308.).

Чимало питань та протиріч у дорослого населення викликає стратегічний курс України до співпраці з Європейським Союзом. На базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників неодноразово проводилися зустрічі із відомими політичними діячами, послами європейських держав в Україні, лідерами громадських організацій. Традиційними стали євродебати серед учительського колективу області.

З метою ознайомлення молоді із історією європейської інтеграції, на сайті Черкаської ОІПОПП регулярно поповнюються матеріали до знаменних дат у житті Євросоюзу. Однією із знакових дат є святкування Дня Європи. Ця традиція стала небуденною і в нашому житті.

21 травня вся Україна традиційно святкувала день Європи. У рамках цього свята на Черкащині проходило чимало різноманітних заходів серед молоді та дорослого населення. День Європи святкують в Україні щорічно третьої суботи травня, починаючи з 2003 року. Свято започатковано колишнім Президентом України Леонідом Кучмою та підтримується стратегічним напрямком України на зближення з країнами Європейського Союзу. Про те, як святкували День Європи навчальні заклади Черкаської області можна почитати на сайті ОІПОПП. Приємно відмітити масовість таких заходів у м.Золотоноші, м.Ватутіно, м.Каневі, м.Черкасах, Чигиринському, Чорнобаївському та Канівському районах. (Інформацію про святкування дня Європи дивіться на сайті обласного Центру економічної освіти та євроінтеграції). У навчальних закладах цих міст та районів проходили традиційні заходи (радіоповідомлення, уроки Європи, інформаційні хвилини, презентації країн Європи, тематичні лекції, конкурси малюнків, фотоколажі, ігри-змагання, лекторії) і сучасні молодіжні заходи (євроквести, флешмоби).

Обласним Центром економічної освіти та євроінтеграції створена електронна база євроклубів, які функціонують у навчальних закладах області. Найбільш продуктивно працюють євроклуби: Веселогутірського навчально - виховного комплексу "Доскопільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І - ІІІ ступенів ім. Володимира Лук'янця"

Чорнобаївської районної ради, Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №17, гімназії №31 та Першої міської гімназії Черкаської міської ради, Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради, Смілянського природничо - математичного ліцею та загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради, Канівських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів №3 та №4.

У рамках Дня Європи Черкаський Центр економічної освіти та євроінтеграції проводив обласний конкурс сайтів євроклубів. У конкурсі взяли участь 13 євроклубів. Дипломами Департаменту освіти та науки Черкаської облдержадміністрації були нагороджені ті євроклуби, на сторінках сайтів яких, змістова та дизайнерська ідеї доповнювали одна одну, а концепція відображала напрямки роботи євроклубу та бачення учнями власної місії.

Диплом I ступеня отримали 2 євроклуби:

1. Євроклуб Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради (Керівник: Муха Олександр Олександрович);

2. Євроклуб Смілянського природничо - математичного ліцею Смілянської міської ради (Керівник: Ярмиш Тетяна Євгенівна).

Диплом II ступеня отримав євроклуб Першої міської гімназії Черкаської міської ради (Керівник: Корнієнко Галина Леонідівна). Третє місце у конкурсі посів євроклуб Смілянської загальноосвітньої школи

I-III ступенів №1 Смілянської міської ради (Керівник Силка Наталія Анатоліївна).

(Переглянути всі запропоновані на конкурс сайти чи шкільні сторінки можна скористувавшись гіперпосиланнями на сайті обласного Центру у рубриці "Конкурс євроклубів").

На сьогодні основними напрямками роботи євроклубів області є:

- волонтерсько-просвітницька;
- ігрова (ділові, рольові, симулятивні ігри);
- робота в інтернет-мережі (створення сайтів, блогів, спілкування однолітками з іншими євроклубів);
- робота з громадою;
- співпраці з органами місцевого самоврядування;
- налагодження контактів із однолітками із європейських країн;
- публічні заходи;
- подорожі (реальні та віртуальні);
- проектна діяльність;
- робота із ЗМІ;
- звичайні робочі зустрічі та тематичне спілкування.

Запрошуємо шкільні євроклуби до взаємної співпраці, обміну досвідом та реклами своїх кращих проєктів.

Інформацію для висвітлення вашої роботи на сайті ОІПОПП просимо надсилати на електронну адресу Світлани Мойсєєвої: moiseeva1964@ukr.net.

С.І. Січкарь,

завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради";

Л.О. Ющенко,

методист української мови і літератури лабораторії гуманітарних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах погляди на вчителя як носія культурно-історичної спадщини, загальнолюдських і національних цінностей дещо змінюються. Педагог сьогодні вже не є для вихованців єдиним джерелом знань, а тому має постійно отримувати й узагальнювати інформацію з різних джерел і володіти технологіями її передачі в такий спосіб, щоб у школярів формувалися вміння відшукувати інформацію, виробляти нові знання, співставляти, систематизувати, використовувати їх у житті. Такий наставник має формувати в собі інноваційну культуру, а отже - й у своїх учнів. Ефективність цього процесу певним чином залежить від правильного планування форм і змісту навчально-виховної діяльності. Окрім того, із початком

чергового етапу своєї діяльності вчитель має сформулювати для себе науково-методичну проблему, над якою він працюватиме протягом певного періоду (навчального семестру, року чи більш тривалого часу). При цьому слід урахувати конкретні потреби учасників навчально-виховного процесу, суспільну ситуацію, вимоги часу.

Так, у 2016-2017 навчальному році вчителям - словесникам варто долучитися до проведення в рамках **Року Державності України** окремих заходів, спрямованих на формування в учнів активної громадянської позиції, національної свідомості й почуття патріотизму та присвячених, зокрема, вшануванню письменників і науковців

(педагогів)-філологів, які боролися за незалежність України або сьогодні відстоюють ідеї суверенності й територіальної цілісності держави, її європейський вибір. **Це можуть бути:**

- **диктанти**, зміст яких пов'язаний із темою боротьби за незалежність України;
- **конкурс есе "Я - Незалежність"**;
- **конкурс презентацій**, присвячених творчості письменників рідного краю, що дає можливість продемонструвати мистецьку привабливість області (міста, району, селища, села);
- **літературна майстерня**, присвячена вивченню, читанню та обговоренню творів відповідної тематики, що сприяє розумінню учнями суспільно-політичних явищ минулого та проведенню аналогій із сучасністю;
- **науковий проект "(Не)забуті імена"** з дослідження творчості митців, чиї імена були безпідставно вилучені з наукового обігу: "Історія українського письменства" С. Єфремова, "Історія української літератури" Д. Чижевського, літературознавчі праці М. Грушевського, Г. Костюка та ін.;
- **створення книги пам'яті**, присвяченої письменникам і науковцям (педагогам)-філологам Черкащини, які в різний час боролися за незалежність України та її територіальну цілісність.

Окремо варто сказати про зовнішнє незалежне оцінювання, адже словесникам є над чим працювати. **Так, цього року в Черкаській області не склали випробування з української мови і літератури 8 осіб із 6288 (0,13 відсотків від загальної кількості учасників ЗНО).**

Для того, щоб успішно скласти це випробування, доведеться розібратися в деяких тонкощах. Звісно, кожен учитель використовує ті методи і прийоми, які є найбільш ефективними для його учнів. Утім існують загальні правила підготовки до ЗНО з української мови і літератури.

Блок "Мова". Насамперед варто повторити весь матеріал за рівнями мови: фонетика, морфологія, синтаксис та ін. Це найоптимальніший варіант: знання накопичуються від простих до складних, так з'являється системне уявлення про мову. У тестах є, наприклад, два завдання на фонетику, яку вивчають у п'ятому класі, тому до 11 класу, певна річ, учні встигають багато чого забути. Одне - стосується наголосів, яким у шкільній програмі приділено вкрай мало уваги, а друге - передбачає підрахунок звуків і букв у словах. Тому на виконання подібних завдань варто виокремити достатню кількість часу.

Найскладніший і проблемний розділ - синтаксис, а тестів, пов'язаних із ним, велика кількість, до того ж вони оцінюються найбільшою кількістю балів. Тож цій темі слід приділити особливу увагу. Лише постійна практика - виконання тестових вправ може забезпечити міцні знання.

Окрім того, мовний блок має завдання щодо аналізу тексту, у якому потрібно визначити тему, ідею, засоби логічного зв'язку тощо. Це досить просто, якщо знати, як це робити. Підготовку до такого типу завдань слід будувати за принципом "теорія-практика": вивчення правила - тренувальні вправи.

Блок "Література". Вивчати предмет варто в хронологічному порядку - від фольклору і давньої літератури до сучасних творів. Відомо, що ті особи, які починають готуватися до випробування за кілька місяців до його проходження, уже не встигають читати твори в повному обсязі, тому вчителю варто ознайомити учнів із програмою ЗНО з української літератури ще на початку 9 класу, налаштувавши своїх вихованців на серйозну й достатньо не легку працю.

Для успішного складання тестів варто пам'ятати знакові дати в історії української літератури. Не слід ігнорувати й сучасні твори - їх у програмі не багато, але вони також включені в питання ЗНО. Найбільше учнів

лякають завдання з цитатами, коли потрібно, наприклад, установити ім'я автора. Звісно, людина не може напам'ять знати всі тексти, але в багатьох цитатах уже є підказка, треба її шукати.

Власне висловлювання. Завдання відкритого типу свідчать, що не всі учасники вміють чітко, логічно викладати свої думки на папері, нерідко лише переказують зміст літературного твору. Щоб отримати більше балів, варто правильно виконати письмове завдання. Досвід показує: якщо абітурієнти не знають, як треба писати висловлювання під час ЗНО, вони пишуть звичайний твір. Але для оцінювання цієї роботи існують окремі критерії. Усього за висловлювання можна отримати 20 балів: 2 - за тезу, 2 - за аргументи, 4 - за конкретні приклади (один з мистецтва, зокрема літератури, другий - із життя або історії), 2 - за висновок, 2 - за логічність твору, 4 - за орфографію і пунктуацію і 4 - за лексику, граматику й стилістику. Проте для високої оцінки не достатньо знати цю схему і критерії, потрібно попередньо тренуватися. Окремі поради щодо написання власного висловлювання розміщені на сайті спільноти "Дивослово" <http://divoslovo.klasna.com/uk/site/dpa---zno.html>.

У процесі підготовки до ЗНО ефективним є виконання тестів попередніх років (вони є у вільному доступі в Мережі). Важливо засікати час, аби коригувати свій темп роботи.

Окрім того, можна використовувати посібники й довідники, де зібрані матеріали (статті, схеми, таблиці тощо) з мови та літератури; опрацьовувати цікаву інформацію про творчість українських письменників, а також переглядати екранізації їхніх творів.

Зрештою педагогам варто більше уваги приділяти урокам розвитку зв'язного мовлення, а також - щорічно проводити глибокий порівняльний аналіз результатів ЗНО та ДПА з української мови і літератури з метою окреслення проблем та шляхів їх подолання, надання допомоги молодим спеціалістам, вибору (корегування) методів і форм навчання з урахуванням передового досвіду.

У сучасних умовах учитель-філолог має орієнтуватися на використання під час уроків української мови і літератури інформаційно-комунікаційних засобів (колекція цифрових ресурсів (Інтернет-портал КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" <http://oipopp.ed-sp.net/taxonomy/term/209>; <http://oipopp.ed-sp.net/taxonomy/term/219>); електронні навчальні книги, зокрема у 8 класах до моменту отримання учнями друкованих підручників (оригінал-макети підручників з української мови і літератури для 8 класу розміщені на сайті спільноти вчителів української мови і літератури "Дивослово" <http://divoslovo.klasna.com/uk/site/vseukrayinskii-konkurs-uc.html>) тощо).

Звертаємо увагу філологів на те, що в загальноосвітніх навчальних закладах варто пожвавити роботу з вивчення літератури рідного краю, адже сьогодні діти мають обмежені знання із цієї теми. Так, під час III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови і літератури одним із завдань було назвати трьох письменників рідного краю та по два їхні твори. Відповіді були різними, проте багато учасників змагань не вказали жодного імені й твору.

У наш складний час зрозуміло кожному, якщо особистість втрачає зв'язок зі своєю малою вітчизною, вона втрачає прийдешнє. Тому вивчення літератури рідного краю - один із актуальних напрямків викладання літератури в школі, головна мета якого вивчати й відроджувати звичаї, традиції літературного краєзнавства, пробуджувати почуття любові до свого міста чи села, розвивати творчі здібності учнів.

Словесне мистецтво Черкащини посідає гідне місце в загальному процесі розвитку української літератури минулого і сьогодення. Звичайно, творчість тісно пов'язана з епохою. Але не менше вона пов'язана з місцевістю, де народився автор. У нашому краї є чимало талановитих митців.

Приміром, **Валентина Михайлівна Коваленко**, поетеса, прозаїк, літературознавець, член Національної спілки письменників України, лауреат обласної літературної премії "Берег надії" ім. В. Симоненка (2004), літературної премії "Благовіст" (2008).

Нещодавно виданий посібник В. Коваленко **"Роду криниця віща"** має багатий хрестоматійний та довідковий матеріал, який допоможе вчителю поглибити знання учнів про творчість письменників рідного краю, спонукатиме до роздумів про вічні моральні цінності, значення родини в житті людини, поглибить розуміння таких понять як "рід", "родина", "рідня", адже в наших пращурів була така традиція, що зобов'язувала кожного члена сім'ї досконало вивчити свій родовід до сьомого коліна.

Матеріал книги можна використовувати не тільки на уроках літератури рідного краю, а й на уроках із позакласного читання, на різних етапах уроку мови, у гуртковій і факультативній роботі.

Сьогодні з'являється багато книг, які спонукають читача замислитися над сутністю свого буття. Кожна по-своєму унікальна, проте серед них особливо вирізняється двотомник **Сергія Лукича Носаня "Міражі Істини, або Шлях до Едему"**.

Потужною художньою силою вирізняється драма "Вигнанці" - своєрідний діалог Добра і Зла, віддзеркалення картин минулого і сьогодення. Ця п'єса є надзвичайно актуальною, адже в багатьох її образах українці впізнають себе, а світоглядні позиції автора спонукають кожного з нас осмислити власне призначення і визначити майбутнє для своєї нації.

Добре обізнаний із особливостями характеру й поведінки земляків, на сторінках книги митець поступово відкриває простори української душі, намагається виявити її найпотаємніші порухи й водночас збагатити внутрішній світ читача ("Моменто морі, або Наодинці з самим собою", "В який бо час живемо..."). Такі твори, як "Вигнанці", "Помирав юнак...", "Пані", "...І для тієї жінки", захоплюють яскравими фемініними образами: юних і вродливих дівчат, вірних і коханих дружин, самовідданих матерів; щасливих і обездолених, повних жаги до життя й готових віддати себе в лабеті смерті.

Серед талановитих людей Черкащини - **Ольга Іванівна Месєвра**, член Черкаської обласної організації Національної спілки письменників України, лауреат премії імені Михайла Масла, авторка збірок поезій: "Літоросль" (2007), "Серпнева пастораль" (2012), книги прози "Чобітьківський рай" (2013), "Чому плаче дорога?" (2016), "Соняшник у відрі" (2016).

Книга "Чобітьківський рай" - це спогади дівчинки з хутора Чобітьки Чорнобаївського району. Пише вона про себе й про епоху. Перед читачем розгортається неначе невідгадлива розповідь - події очима дитини, та насправді за цими творами можна перевіряти код нації: цінності, ставлення до природи й до віри, до роботи, дітей, батьків і людей навколо. Окрім того, ця книжка є своєрідною скарбничкою фольклору, мовних і побутових традицій повоєнного села в Центральній Україні.

Історії, описані в збірочках "Соняшник у відрі" і "Чому плаче дорога?", - почуті від рідних, знайомих чи побачені на власні очі. Тому багатьом (як дітям, так і дорослим) вони будуть близькими, адже це правдиві й теплі, цікаві й зворушливі розповіді про життя звичайних українців. Це твори, які зачіпають найтонші й найніжніші струни душі кожного з нас, які привертають увагу до проблеми роду, вчать цінувати людину й життя, берегти

свої генетичні корені й національну автентичність та не розгубитися в цьому жорстокому світі.

Для більш детального вивчення учнями творчості письменників рідного краю вчитель може використовувати навчальну програму факультативу з української літератури **"Сучасний літературний процес на Черкащині"**.

Якість знань учнів із української мови і літератури суттєво залежить і від правильного вибору педагогами навчально-методичної літератури. Щороку в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки" оновлюється список навчальних програм і підручників, якими варто послуговуватися педагогам.

Нещодавно до такого переліку додано підручник з української літератури для 8 класу нашого земляка **Василя Івановича Пахаренка** (оригінал-макет розміщений на сайті спільноти "Дивослово" <http://divoslovo.klasna.com/uk/site/index.html>). Тому вчителі-філологи Черкащини перебувають сьогодні в доволі вигідних умовах, адже нерідко самі мають можливість отримати консультації й методичні рекомендації щодо викладання української літератури в школі під час зустрічі з Василем Івановичем у ході освітянських зібрань та науково-практичних конференцій.

Актуальною залишається робота з обдарованою молоддю.

Завдання вчителя - підтримати учня й розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно починатися ще в початковій школі на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення.

Реалізації інтелектуальних і творчих здібностей з української мови і літератури (як і будь-яких інших) сприяють конкурси й олімпіади.

Приємно констатувати той факт, що у 2015-2016 навчальному році в змаганнях всеукраїнського рівня учні Черкащини мають хороші результати.

- У IV етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови і літератури перемогу здобули три особи:

1. Солодько Вікторія, учениця 10 класу Тальнівського навчально-виховного комплексу "загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 1-гімназія" Тальнівської районної ради (перше місце), (учитель Неруляський В.А.)

2. Мачулка Ангеліна, учениця 10 класу Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 Смілянської міської ради (третє місце), (учитель Бондаренко Т.М.)

3. Колісник Юлія, учениця 11 класу Уманського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7 - колегіум" Уманської міської ради (друге місце), (учитель Матвієнко Л.Д.)

- У IV етапі Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка із 20 учасників (учнів 5-11 класу) перемогу вибороли десять черкащан (наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2016 №431), здобувши одне перше, п'ять других і чотири третіх місця:

Диплом І ступеня

1. Теленько Ярослав, учень 6 класу Черкаської гімназії № 31 Черкаської міської ради (учитель Коротун Людмила Валентинівна).

Диплом ІІ ступеня

1. Ващенко Тетяна, учениця 5 класу Дмитрушківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Уманської районної ради (учитель Мовчан Ніна Іванівна).

2. Бокарьова Анастасія, учениця 6 класу Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І ступеня - гімназія імені В.Т.Сенатора" Смілянської міської ради (учитель Маслюк Наталія Вікторівна).

3. Плахотнюк Вікторія, учениця 9 класу Ватутінської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 імені М.Ф. Ватутіна Ватутінської міської ради (учитель Куценко Сергій Васильович).

4. Толстюк Діана, учениця 9 класу Черкаського колегіуму "Берегиня" Черкаської міської ради (учитель Фещенко Олена Василівна).

5. Дмитренко Тетяна, учениця 10 класу Балаклівської спеціалізованої школи I-III ступенів №1 імені Євгенії Гуглі Смілянської районної ради (учитель Дмитренко Галина Михайлівна).

Диплом III ступеня

1. Цинда Дар'я, учениця 5 класу Черкаської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради (учитель Калмикова Алла Михайлівна).

2. Козодой Максим, учень 8 класу Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради (учитель Смик Зоя Анатоліївна).

3. Бринько Анастасія, учениця 10 класу Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Черкаської міської ради (учитель Поїзник Валентина Петрівна).

4. Колісник Юлія, учениця 11 класу Уманського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 7 - колегіум" Уманської міської ради (учитель Матвієнко Любов Дмитрівна).

- У Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика з 27 учасників (учнів 3-11 класу) від Черкаської області перемогу вибороли дві особи (лист Ліги українських меценатів від 26.04.2016 №189).

1. Жупаник Марія, учениця 4 класу Уманської міської гімназії Уманської міської ради (перше місце), (учитель Августова Надія Миколаївна).

2. Толстюк Діана, учениця 9 класу Черкаського колегіуму "Берегиня" Черкаської міської ради (перше місце), (учитель Фещенко Олена Василівна).

- У Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості (номінація "Література") переможцями стали дві особи (наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.2016 № 387):

1. Криворучко Олена, учениця 11 класу Драбівського навчально-виховного комплексу "загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради (учитель Косминіна Поліна Василівна).

2. Лютий Олексій, учень 9 класу Білозірської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради (учитель Лютий Роман Віталійович).

- У Всеукраїнському турнірі юних журналістів команда "Gloria Press" (керівник Мельниченко Оксана Михайлівна, Черкаська гімназія № 9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради) посіла третє місце.

- У Всеукраїнському конкурсі з українознавства Луценко Володимир, учень 10 класу Золотоніської гімназії ім. С.Д. Складенка Золотоніської міської ради (учитель Ковтуненко Людмила Олександрівна) посів перше місце.

Проте, як відомо, справжній педагог не зупиняється на етапі перемоги, ним постійно рухає необхідність розвиватися самому й давати можливість робити це своїм вихованцям.

Основним напрямком удосконалення рівня професійної компетентності вчителя є професійне самовдосконалення шляхом самоосвітньої діяльності.

Сучасний педагог має усвідомлювати: щоденне самовдосконалення та самоосвіта - це потреба, яка захищає його від інтелектуального зубожіння, допомагає підвищити педагогічну компетентність та авторитет як серед учнів, їхніх батьків, так і серед колег.

Як же може сам педагог заявити про себе?

Сьогодні існує безліч заходів, конкурсів і науково-освітніх проектів, які сприяють розвитку й реалізації сучасного креативного вчителя, професіонала. Приміром, обласний проект (2016-2017 років) КНЗ

"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" "Біоадекватна та синергетична технології у процесі модернізації гуманітарної освіти", Всеукраїнський конкурс фахової майстерності для вчителів-україністів "Соняшник-учитель", Всеукраїнський проект "Філологічний Олімп", міжнародний проект у форматі EdCamp Ukraine - (не)конференції для відкритого обміну педагогічним досвідом, співпраці й вирішення спільних завдань освітян, зокрема філологів, та ін.).

Працівники комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", керуючись нормативними документами Міністерства освіти і науки України, докладають немало зусиль, щоб полегшити працю учителів-словесників. Суттєву допомогу філологам надасть розроблена методистами закладу програма курсу за вибором "Письменники-лауреати Шевченківської премії - золотий фонд української літератури".

Для полегшення роботи вчителя з цієї проблеми у межах курсів підвищення кваліфікації та завдяки співпраці з Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького та з обласною бібліотекою для юнацтва імені Василя Симоненка проходять зустрічі з провідними письменниками сучасності. Особливо педагогам запам'яталися презентації книг Володимира Лиса, Василя Шкляра, заступника голови Національної спілки письменників України Володимира Шовкошигно, зустріч із дружиною Володимира Підпалого Нілою на честь його вісімдесятирічного ювілею.

Своїми напрацюваннями й результатами досліджень охоче діляться з колегами й залюблені у творчість сучасних письменників учителі: Т.Л.Бондаренко, Л.І.Вдовенко, Л.І.Малигіна та ін. Зустрічі з ними проходять у різних форматах: майстер-класів, дискусій, обміну думками й літературними "смаками".

Сьогодні викладати мову й літературу в школі не легко: недостатня кількість годин на вивчення предмету, велика завантаженість учнів, особливо старшокласників, тому вчитель-словесник має дбати про те, щоб його вихованці не лише добре засвоїли певний мінімум знань, а й могли застосувати його на практиці, що є основою компетентнісного підходу до навчання.

Отже, підсумовуючи вищезазначені моменти, бажаємо словесникам викладати мову й літературу цікаво, заохочувати молодь до читання, запрошувати для спілкування зі школярами професіоналів у галузі філології, журналістики, митців - "носіїв" художнього слова, активно займатися самоосвітою і працювати так, щоб учні перевершили своїх учителів, бо в цьому чи не найголовніше призначення педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу / Н. Бондаренко // Дивослово. - 2014. - № 12. - С. 2-7.
2. Голуб Н. Методичні рекомендації щодо навчання української мови в умовах компетентнісного підходу / Н. Голуб // Дивослово. - 2013. - № 9. - С. 2-7.
3. Дороз В. Переосмислення процесу навчання і виховання національно свідомої мовної особистості на уроках української мови з ціннісних пропозицій / В. Дороз // Українська мова і література в школі. - 2010. - № 2. - С. 6-11.
4. Ілясевич Н. Проблеми викладання української мови. Компетентнісно зорієнтований підхід. Проблема наступності / Н. Ілясевич // Українська мова та література. - 2014. - № 18. - С. 7-10.

Н.М. Степанова,

кандидат філософських наук, методист лабораторії гуманітарних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У 2016/2017 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Історія

Програмне та навчально-методичне забезпечення навчальних курсів "Історія України" та "всесвітня історія" у середній школі.

Особливістю 2016/2017 навчального року є те, що основна школа продовжує перехід на оновлені Державні стандарти повної загальної середньої освіти.

Для **учнів 5-х класів** у 2016/2017 навчальному році одночасно будуть чинними дві програми "Історія України. Вступ до історії" (К.: Перун, 2005) та "Історія України (Вступ до історії) (К.: Видавничий дім "Освіта", 2013). Відповідно вчителі, які працюватимуть за програмою 2005 р., можуть користуватись підручниками, що вийшли друком у 2010 році, а ті, хто оберуть програму 2013 року - підручниками, що вийшли друком у 2013 році.

Для **учнів 6-х класів** чинною залишається програма "Інтегрований курс "Всесвітня історія. Історія України", (К.: Видавничий дім "Освіта". 2013).

Для **учнів 7-х класів** - навчальні програми "Всесвітня історія" та "Історія України" (К.: Видавничий дім "Освіта". 2013).

Звертаємо увагу, для **учнів 8-х класів** - оновлена програма. Із нею можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України, а також - на Черкаському освітянському порталі у розділі "Науково-методичне забезпечення закладів освіти".

Учні 9-х класів навчатимуться за програмою "Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи" (К., Перун, 2005).

Звертаємо увагу, що в основі вивчення історії всіх курсів є поєднання проблемно-тематичного, хронологічного, цивілізаційного та культурологічного принципів.

Учні 8-х класів розпочинають вчити період становлення ранньомодерних індустріальних цивілізацій (період "нової історії" за формаційним підходом). Період XVI-XVIII століть - надзвичайно важливий етап в історії України, особливо актуалізований нашою сучасністю, що вимагає дуже відповідального, об'єктивного і зрозумілого дітям даного шкільного віку підходу до висвітлення процесів, явищ, подій, оцінки історичних постатей того часу. Звертаємо увагу на дві основні обставини, що впливають на значимість освоєння знань з історії України вказаного періоду:

а) **"зацикленість"** основних історичних явищ в рамках XVI-XVIII ст. (виникнення Запорозької Січі і реєстрового козацтва як збройної сили українського народу та ідеалу демократичного устрою суспільства і ліквідація Січі наприкінці XVIII ст.; визрівання передумов, виникнення, вдосконалення Української козацької держави - Гетьманщини і її ліквідація імперією; заселення Слобожанщини переважно українцями у XVI - середині XVIII ст., формування там полково-сотенного устрою і його знищення у другій половині XVIII ст. тощо);

б) більшість раніше ординарних сюжетів XVI - XVIII ст. сьогодні об'єктивно набули ознак витоків

(пояснення) деяких сучасних проблем в житті держави і відносин у суспільстві (як-от: історія заселення Донбасу, українсько-російські відносини від 1654 р. до кінця XVIII ст., обставини утвердження на українських землях московського патріархату, міжконфесійні суперечності всередині українського народу, офіційна заборона діловодства українською мовою, українсько-кримські відносини тощо).

Акцент переноситься із питань соціально-економічного розвитку і антифеодальних народних повстань на історію політичну і воєнно-політичну, висвітлення заселення та господарського освоєння Середнього і Нижнього Подніпров'я, Півдня України та Слобожанщини.

Звертаємо увагу, що особливий акцент у викладанні треба приділити історії формування козацтва як державотворчого чинника, а також розвитку культури як єдиного процесу на всіх українських землях з її регіональними особливостями, незважаючи на "розшматованість" українських земель між різними державами. Фактичний матеріал засвідчує, що мова, віра і культура були найважливішими чинниками єднання різних частин українських земель і збереження українського народу як етнічної одиниці.

Важливо також на конкретних історичних фактах показати зв'язок української історії з європейськими та світовими процесами (наприклад, Великими географічними відкриттями, Реформаційним рухом, впливом Контрреформації на культурноосвітній розвиток українських земель, розвитком культури взагалі тощо).

Формування сучасної української політичної нації також потребує звертати увагу й на представників інших народів, які у XVI-XVIII ст. проживали на території України і робили свій внесок у її історію і культуру. Особливо можливо і доцільно реалізувати це на уроках за темою "Історія рідного краю".

Слід уникати заполітизованих гасел, а спокійно і толерантно розглядати історичні факти (зокрема, в питаннях релігійного життя, міжнаціональних відносин). Патріотизм формують не гасла, а беззаперечні історичні факти та діяння людей.

Необхідно якомога частіше звертатися до документів (спогадів, публікацій) як свідків історії, використовувати на уроках ілюстрації як доповнення до навчального матеріалу.

Восьмикласники розпочинають вивчення історії Нового часу - від Великих географічних відкриттів до Великої французької революції 1789 р. Одним із завдань курсу всесвітньої історії є виховання в учнів стійкого інтересу, поваги до історії людства та культури, розуміння проблем сучасності крізь призму історії Нового часу.

Учні ознайомляться з характерними рисами цього періоду: зустріч цивілізацій, особливості ментальності людини XVI-XVIII ст.; зародження та розвиток капіталізму та його переваги над середньовічним суспільно-економічним устроєм;

причини революцій та реформи як альтернативний шлях розвитку суспільства і держави; міжнародні конфлікти та війни; особливості релігійно-духовного життя європейців; найважливіші досягнення світової науки, культури та їх вплив на розвиток людської особистості; зміни в повсякденному житті людей.

Школярі повинні навчитися загальним принципам постановки та вирішення пізнавальних проблем, досліджувати історичні джерела. Порівняно із Середніми віками документальна база історії Нового часу є значно ширшою, яку варто використовувати як додаток у викладанні предмета.

Художні шедеври є окремим комплексом історичних джерел, які мають щонайбільше використовуватися при вивченні всесвітньої історії у 8 класі. Учні вчать виявляти передумови та причини, пояснювати факти та порівнювати різні позиції, висловлювати при цьому власні судження. Варто ширше використовувати не лише джерела, вміщені в підручниках, а й додаткові джерела інформації, використовуючи публіцистичні Інтернет-ресурси.

Із огляду на пізнавальні та вікові можливості учнів 8 класу, рекомендується якнайширше заохочувати їх до самостійної роботи, власних творчих пошуків, розвитку аналітичних здібностей.

Зазначені особливості змістовного наповнення історії України та всесвітньої історії обумовлюють і деякі поради дидактичного характеру:

- по-перше, необхідно прагнути допомогти учневі зрозуміти зміст кожної теми, хоча деякі з них мають продовження в наступних параграфах.

- по-друге, практика свідчить, що захоплення тестами у поєднанні з можливостями Інтернету, який є у гаджетах кожного учня, негативно впливає на здатність логічно мислити, знаходити зв'язки між явищами і подіями, тим більше розуміти тенденції та процеси. У цій логіці дати, події, історичні особи мають бути лише віхами, які позначають розвиток і наслідки.

- Важливим є використання в навчанні учнів картографічних посібників: атласів, контурних карт, настінних карт. Вони допомагають продемонструвати динаміку історичних подій, встановити зв'язок між географічним середовищем та місцем тієї чи іншої історичної події.

Програме та навчально-методичне забезпечення навчальних курсів "Історія України" та "Всесвітня історія" у старшій школі.

Для учнів 10-11-х класів у 2016/2017 навчальному році діятимуть доповнені профільні навчальні програми (наказ МОНУ від 14.07.2016 року, №826).

Для академічного рівня та рівня стандарту діятимуть програми "Історія України. 10-11 класи" (52 години на рік, 1,5 години на тиждень); для класів історичного профілю - програми "Історія України. 10-11 класи" (140 годин на рік, 4 години на тиждень), доповнені практичними заняттями.

Для вивчення всесвітньої історії є чинні програми "Всесвітня історія. 10-11 класи (рівень стандарту/академічний рівень)", також доповнені практичними заняттями. Програми розраховані на 35 годин на рік (1 година на тиждень); для класів історичного профілю - 3 год (105 на рік). Всі вищезазначені програми розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Основним стратегічним ресурсом консолідації нації є освіта, зокрема - історична. Шкільний курс історії України 10-11 класів має найбільші потенційні можливості для розвитку особистості, яка усвідомлює свою приналежність до Українського народу та сучасної європейської цивілізації; необхідність збереження та збагачення українських культурно-

історичних традицій, шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, історії, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин.

Саме тому були внесені деякі зміни у навчальні програми з історії України, в основу яких покладено новітні досягнення історичної науки, особливості державотворення й закономірності формування української нації у рамках історії України XX - початку XXI ст. Акценти зроблено на тягlostі українських державотворчих традицій; постійній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність, відновленні, збереженні й популяризації особливостей розвитку й традицій української культури тощо.

Сучасна політична ситуація також впливає на навчальний процес у школі. Важливою складовою "гібридної війни", яка триває на Сході України, є маніпулювання національною пам'яттю українського народу. Тому ще актуальнішою є відновлення та збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності та відродження інтересу до історії України, її культури, традицій і звичаїв.

Загальнонаціональні історичні події, які сталися на території держави та закарбувалися в пам'яті багатьох поколінь, мають стати об'єднаним чинником нації. Адже зі спільного розуміння минулого виростає спільна проєкція майбутнього, що вкладається у формулу: **"Немає пам'яті - немає ідентичності. Немає ідентичності - немає нації"**. Саме у цій призмі учителям варто подавати новий матеріал сучасної історії України.

Україну в XX столітті спіткало чимало трагедій, серед яких - Голодомор, Голокост, українсько-польський конфлікт та Волинська трагедія, депортація кримсько-татарського народу. Вивчення цих історичних подій та явищ на основі сучасної методології має великий освітній та виховний потенціал.

У 2016 році виповнюється 75-та річниця трагічних подій Бабиного Яру. Подібно до табору смерті Аушвіц-Біркенау в Освенцимі, Бабин Яр в Україні став символом знищення євреїв Європи під час Голокосту. Тільки за два дні 29-30 вересня 1941 р. тут було розстріляно нацистами близько 34 тисяч євреїв. Декілька наступних років у Бабиному Ярі продовжувалися вбивства десятків тисяч євреїв, а також радянських військовополонених, патріотів - українських націоналістів, ромів (циган), активістів комуністичної партії та інших "ворогів рейху".

Трагедія Бабиного Яру та інші події Голокосту, масові вбивства, знецінення людського життя вплинули на загальну атмосферу в українському суспільстві, позначились на багатьох подіях історії України. Варто згадати, що з шести мільйонів європейських євреїв, знищених нацистами та їх поплічниками у ході "остаточного вирішення єврейського питання", близько 1,5 мільйона були українськими євреями. Безумовно, вивчення полікультурної історії України неможливе без розгляду цієї сторінки історії, що, зокрема, відповідає сучасним рекомендаціям Ради Європи.

29-30 вересня будуть оголошені пам'ятними датами. У всіх навчальних закладах пропонуємо провести **"Уроки пам'яті трагедії Бабиного Яру та "бабiniх ярів" України"** або виховні заходи вказаної теми. На цих заняттях варто згадати події Другої світової війни та злочини тоталітарних режимів, які є організаторами геноцидів. Важливо звертати увагу учнівської молоді не тільки на трагедію знищення, але й на опір нацистським катам та спасіння переслідуваних. Україна займає четверте місце у світі за кількістю Праведників народів світу, які з ризиком для власного життя та життя своїх рідних, дітей рятували євреїв від нацистського геноциду. Подвиг

цих українців є прикладом справжнього героїзму, важливим моральним уроком історії Голокосту. Такі ж приклади самопожертви має і Черкаська земля.

Для проведення уроків пам'яті, роботи на факультативних заняттях, у позашкільних заходах допускається використання додаткової навчально-методичної літератури, методичних матеріалів, із якими можна ознайомитися на офіційному сайті Українського інституту вивчення Голокосту "Ткума" - <http://tkuma.dp.ua/> та освітній платформі "Освіта для всіх і кожного" - <http://osvita-stn.ucoz.ua/>.

Щодо роботи учителя історії і суспільствознавства у міжкурсовий період

11-22 квітня 2016 року у м. Чернігові на базі Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти відбувся третій (заключний) етап **VII Всеукраїнського конкурсу "Вчитель року-2016"** у номінації "Історія". У ньому взяли участь 25 учителів історії - переможців обласного етапу конкурсу.

Переможцем на цьому конкурсі стала **Бурлака Олена Вікторівна**, учитель історії Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради.

Проте зупинятися на такому, хоча і досить високому, досягненні не варто. Тому декілька порад для учителів, які постійно працюють над своїм творчим професійним рівнем стосуються такого: першим конкурсним випробуванням, яке відбувалося заочно, було оцінювання Internet-ресурсу вчителя. Далеко не всі учителі із вищою категорією та педагогічним званням Черкащини можуть поділитися своїми напрацюванням у цьому плані. **Рекомендуємо звернути увагу на створення власних персональних сайтів чи блогів, врахувавши:**

- досвід роботи дистанційного навчання або окремих його елементів;
- розміщення у блозі електронних версій підручників (їх частин) або посилань на сайти, де їх можна знайти (що стане практичним додатком для навчання учнів);
- спонукання учнів до пошуку додаткової та довідкової інформації, подаючи її на окремих сторінках блогу, або, посилаючись на сайти, де можна знайти відповідні джерела;
- подання навчальної інформації у стислому узагальненому вигляді за допомогою умовно-графічної наочності, опорних схем чи структурно-логічних таблиць.
- візуалізація навчання за допомогою відеоматеріалів, які можуть використати учні вдома під час підготовки до уроку, своєрідного заміника читання тексту підручника.

Наступними випробуваннями на конкурсі були презентації навчальних проєктів, майстер-класи і проведення уроків.

Звертаємо увагу вчителів, що сьогодні актуальним у методиці викладання предмета є вміння організовувати компетентісно орієнтоване навчання. Важливо, щоб при організації навчання якнайширше використовувався діяльнісний підхід. Також на кожному із занять має переважати не авторитарний стиль викладання, а створення атмосфери співробітництва із елементами особистісно зорієнтованого навчання.

Окремо скажемо за фахово-професійний рівень учителя. На конкурсі всі учасники здавали тестовий контроль на знання фаху, педагогіки і психології. І рівно для половини учасників це завдання виявилось заважким.

Окрім цього, державна підсумкова атестація із історії у 2015/2016 навчальному році виявила цілу низку проблем, які можна віднести і на "совість" учителів. Моніторингові дослідження результатів виявили, що значна кількість колег недостатньо

детально опрацювали із учнями програмовий матеріал (на превеликий жаль, питання із теми "Українська революція. 1917-1921 рр.", 10 клас взагалі випали із поля зору у підготовці до ДПА), деякі теми були опрацьовані фрагментарно, без пояснень учням причинно-наслідкових зв'язків та хронологічних рамок періодів (наприклад, період повоєнної відбудови, радянізація західноукраїнських територій, доба дисидентів та ін.).

Враховуючи такий стан речей, рекомендуємо включити питання щодо рівня і росту професійної компетентності учителів під час засідань методичних об'єднань, організації практичних семінарів, відкритих діалогів тощо.

Правознавство

Сучасні освітні тенденції передбачають зміщення акцентів у правовому навчанні школярів із накопичення знань до формування здатності учнів самостійно здобувати, аналізувати, тлумачити, переосмислювати, інтерпретувати, оцінювати й застосовувати на практиці різноманітну правову інформацію. Згідно з вимогами Державного стандарту базової і повної середньої освіти навчання учнів правознавства має спрямовуватися на формування в них системи ключових і предметних компетентностей. Правова предметна компетентність виступає інтегрованою здатністю учня реалізовувати на практиці правові знання, загальнонавчальні та предметні вміння й навички, способи діяльності, цінності й ставлення в поведінкових моделях у правовому контексті.

При викладанні правознавства вчителю слід тримати в полі зору притаманні українському суспільству сучасні напрацювання в правовій науці, динаміку суспільних відносин, певний консерватизм національного законодавства, результати активної нормотворчої діяльності органів державної влади.

У викладанні предметів "Правознавство. Практичний курс" у 9-му класі, "Правознавство" в 10-му класі (рівень стандарту) та в 10-11 класах (профільний рівень) необхідно враховувати зміни в законодавстві України, що відбулися протягом поточного навчального року:

- "Про внесення зміни до статті 15 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" щодо призову громадян України на строкову військову службу (від 18.02.2016 р. № 1008-VIII);
- "Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України" (від 04.02.2016 р. № 990-VIII);
- "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (від 24.12.2015 р. № 921-VIII);
- "Про державну службу" (від 10.12.2015 р., набуття чинності 01.05.2016 р., № 889-VIII);
- "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг" (від 10.12.2015 р. № 888-VIII);
- "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (нова редакція, від 26.11.2015 р. № 835-VIII);
- "Про Державне бюро розслідувань" (від 12.11.2015 р. № 794-VIII);
- "Про зовнішню трудову міграцію" (від 05.11.2015 р. № 761-VIII);
- "Про електронну комерцію" (від 03.09.2015 р. № 675-VIII).

Крім цього, слід взяти до уваги перспективні зміни до Конституції та законів України, що перебувають на розгляді у Верховній Раді України: змін до Конституції України щодо децентралізації влади та правосуддя, проектів Трудового кодексу України, законів України "Про освіту", "Про професійну освіту", "Про службу в органах місцевого самоврядування".

Навчально-методичне забезпечення навчання учнів правознавства, рекомендоване Міністерством освіти і науки України, суттєвих змін не зазнало. Чинними залишаються такі програми: для 9-го класу - "Правознавство. Практичний курс" (35 год.) зі змінами, внесеними у 2015 році, для 10-го класу - "Правознавство" (рівень стандарту) (35 год.); для 10-11-х профільних класів - "Правознавство" (профільний рівень) (105 год.) зі змінами, внесеними в 2016 році. Програми названих предметів інваріантної частини навчальних планів розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України [www.mon.gov.ua](http://mon.gov.ua), Черкаському освітянському порталі <http://oiporpp.ed-sp.net/>, видані окремими брошурами та опубліковані у фахових виданнях.

Навчання дев'ятикласників предмета "Правознавство. Практичний курс" має на меті формування їхніх особистісно значущих умінь і навичок, серед яких такі як: користуватися джерелами права; володіти елементарною правовою термінологією; зв'язно та логічно викладати матеріал із морально-правових проблем; критично мислити на правовому матеріалі, аналізувати, синтезувати правову інформацію.

Особливу увагу в навчанні учнів практичного курсу правознавства слід приділяти формуванню фундаментальних цінностей, що слугують основою демократичної держави та громадянського суспільства (права і свободи людини, гідність людини, верховенство права, справедливість, народовладдя).

При організації навчання учнів 9-го класу правознавства в центрі уваги вчителя мають перебувати практичний і творчий складники їхньої навчальної діяльності. Для реалізації практико-орієнтованого спрямування практичного курсу правознавства вчителю слід широко застосовувати в навчанні дев'ятикласників пізнавальні завдання, що формують і розвивають їхні вміння й навички застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці. Це аналіз і розв'язання правових ситуацій, складання юридичних документів за зразком, аналіз фрагментів нормативно-правових актів, складання схем, логічних ланцюжків тощо. Навчання практичного курсу правознавства має спрямовуватись також на задоволення потреб учня, його особистісний розвиток. Тому в арсеналі вчителя правознавства мають бути й такі види навчальної діяльності учнів як виконання проектів (індивідуальних чи групових), підготовка міні доповідей, презентацій з актуальних правових тем, написання творів-роздумів тощо.

Варіативні курси правознавчого й громадянсько-правового змісту в основній школі виконують роль пропедевтичних курсів та курсів допрофільної підготовки учнів. Це: "Живи за правилами" (7-8 кл.); "Вчимося бути громадянами" (8 клас); "Ми - громадяни України" (9 клас).

"Правознавство" як навчальний предмет у старшій школі має на меті формування системного уявлення в учнів про державу та право як основні засоби впорядкування суспільних відносин, вміння використовувати їх у практичному житті.

Цьогоріч у навчальні програми предмета "Правознавство" як рівня стандарту, так і профільного рівня внесено зміни.

Програми посилено освітнім компонентом навчання прав людини відповідно до рекомендацій ОБСЄ щодо впровадження підходу, заснованого на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні (соціогуманітарний цикл). Так, у навчальній програмі рівня стандарту у відповідних темах виокремлено питання зі сфери навчання прав людини, а саме: в темі "Особа, суспільство держава" - питання "Покоління прав людини"; у темі "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" - "Міжнародні стандарти у галузі прав людини: поняття, акти, що їх закріплюють", а також уведено практичне заняття "Європейський суд з прав людини".

Акцент зроблено на людиноцентричному підході до шкільного правознавства як за рахунок тем із галузі прав людини, так і через введення відповідних питань, наприклад, "Основоположні та загальні принципи права" (в темі 1 частини 2), "Публічне адміністрування" (в темі 4 частини 3).

У навчальній програмі "Правознавство" (рівень стандарту) зменшено обсяг матеріалу в розділах із теорії держави і права з відповідним відображенням цих змін у державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, переструктуровано зміст окремих тем й уточнено їх назви (наприклад, тема "Загальна характеристика житлового та земельного права").

Посилено міжкурсові зв'язки між предметами "Правознавство. Практичний курс" (9-й клас) та "Правознавство" (рівень стандарту, 10-й клас) за рахунок вилучення з програми 10-го класу й винесення на повторення (етап актуалізації знань учнів на уроці) правових понять, що вивчалися учнями в 9-му класі, наприклад, у темах щодо права, правовідносин, правопорушення, юридичної відповідальності, окремих галузей права (цивільного, сімейного, трудового, кримінального) тощо.

Посилено практичне спрямування "Правознавства" як рівня стандарту, так і профільного рівня через зменшення питань теоретичного змісту й введення практичних занять (уроків-юридичних практикумів та занять із визначеною темою). Такі заняття уявляються уроками застосування правових знань, предметних умінь і навичок, де учні індивідуально й взаємодіючи між собою (у малих групах) під керівництвом учителя розв'язують юридичні задачі, відтворюють юридичні процедури, опрацьовують джерела права, ґрунтовно характеризують правові явища й процеси тощо. Практичні заняття можуть використовуватися вчителем і для тематичного оцінювання учнів.

Для 10-го класу рівня стандарту таких занять заплановано сім, три з яких є юридичними практикумами й передбачають аналіз правових ситуацій та розв'язання юридичних задач із тих чи інших галузей права, а чотири є тематичними - "Характеристика державного ладу", "Європейський суд з прав людини", "Вибори до органів місцевого самоврядування", "Особливості права власності неповнолітніх".

Кількісне співвідношення типів уроків у предметі "Правознавство" (рівень стандарту) є таким: на уроки вивчення нового матеріалу відведено 70 % урочного часу (24,5 год.), на вступну частину та уроки узагальнення й повторення - 10 % (3,5 год.) та на практичні заняття - 20 % (7 год.).

Щодо навчальної програми предмета "Правознавство" профільного рівня, то вона суттєво розвантажена за рахунок вилучення надмірно деталізованих питань практично в усіх розділах і темах програми та редагування вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. У багатьох темах зменшено обсяг змісту, особливо щодо опису й характеристики тих чи інших правових явищ, моделювання учнями правових процесів/процедур тощо.

У навчанні учнів профільних класів правознавства особливу увагу слід приділити практичним заняттям, що пропонуються новою редакцією програми. Їх заплановано 22 - по 11 в 10-му та 11-му класах. Практичні заняття надають учням можливість застосувати правові знання до конкретних ситуацій, удосконалити вміння працювати з нормативно-правовими актами, розвинути комунікативні навички, здійснити професійний вибір тощо.

Учителю правознавства слід ретельно готувати й уроки повторення та узагальнення, пропонуючи учням різноманітні завдання репродуктивного, пізнавального й творчого типу. Таких уроків у програмі 14 - по 7 на кожний рік навчання. Програмою передбачено також резервний час - 3 години в 10-му й 2 години в 11-му класі. Цей час може бути використаний для зустрічей учнів із представниками юридичних професій, державними службовцями, депутатами місцевих рад, для ділових ігор, турнірних боїв чи підбиття підсумків учнівських проєктів.

Навчання старшокласників правознавства на профільному рівні забезпечується й варіативними курсами, а саме:

- "Практичні основи юридичної професії".
- "Моя громадянська свідомість".
- "Основи державного управління, місцевого самоврядування та державної служби".

Правознавчі предмети та варіативні курси мають значний потенціал для національно-патріотичного виховання учнів, їхньої самоідентифікації, становлення активної життєвої позиції.

Для досягнення мети навчання учнів правознавства, виконання закладених у навчальних програмах завдань ефективними є інтерактивні методи як-от аналіз і розв'язання правових ситуацій, "мозковий штурм", робота в малих групах, ситуативне моделювання, дискусія тощо. Систематичне застосування вказаних методів в урочній та позаурочній діяльності учнів сприяє практичній реалізації компетентнісного та діяльнісного підходів у навчанні.

Основою знань є понятійний юридичний апарат учнів, тому на уроках правознавства вчитель має приділяти належну увагу його формуванню (через систему пізнавальних завдань, в тому числі й комплексного характеру, наприклад, складання юридичного словника за статтями закону, виявлення в тексті й пояснення чільних правових понять, завдання на порівняння, побудову графічних організаторів тощо).

Із огляду на обмежені часові рамки вивчення учнями інваріантних правознавчих предметів, слід залучати їх до позаурочних і позашкільних заходів із правової тематики (конкурси, ігри, тематичні тижні), олімпіад з правознавства та турнірів юних правознавців.

Для ефективного навчання правознавства важливими є досконале володіння вчителем змістом правознавчих предметів і курсів, інноваційними підходами до організації навчання, арсеналом активних й інтерактивних методів навчання та стратегією застосування цих методів в навчальному процесі та позаурочній діяльності учнів. Не менш важливою є й самоосвіта вчителя правознавства.

Із метою кваліфікованого викладання правознавства в загальноосвітніх навчальних закладах бажано, щоб правознавчі предмети й курси викладалися в школі одним вчителем.

Філософсько-світоглядні дисципліни

У старшій школі чинними залишаються програми "Людина і світ. 11 клас", "Філософія. 10-11 класи", (К.: Поліграфкнига, 2010).

У контексті інформаційної агресії особливе місце в нашому суспільстві посідає медіа грамотність,

що є життєво необхідною навичкою кожної людини і громадянина. Інформаційно-пропагандистська війна Росії проти України вже внесла істотні зміни до мотивації та змісту медіа освіти, з фокусом на формуванні навичок критичного мислення та імунітету до маніпуляцій громадською свідомістю та пропаганди.

Освітні заклади - це саме ті інституції, що мають усі можливості для того, щоб долучитися до формування медіаграмотного споживача. Як для вчителів, так і для учнів важливо стати інформаційно та медійно грамотним, набути певних навичок, пов'язаних з роботою в інформаційному та медіапросторі.

У 2016 році вийшов друком посібник "Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін". Це перша спроба в Україні інтеграції медіаграмотності у викладання суспільних дисциплін. З електронним варіантом посібника можна ознайомитися за посиланням: <http://www.aup.com.ua/upd/mo.pdf>

Одним з важливих напрямів освіти є розвиток толерантності й порозуміння в Україні через міжкультурну освіту, запровадження інноваційних практик роботи з формування соціальної компетентності дитини починаючи з дошкільних навчальних закладів, в початковій школі та під час виховних годин в середній та старшій школі. Рекомендуємо інтегровану програму з міжкультурної освіти "Культура добросусідства".

Курси морально-духовного спрямування

Відповідно до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664) у 2016 - 2017 навчальному році в 5-6 класах продовжується вивчення предмета "Етика" або курсів духовно-морального спрямування. Для шкіл, що користуються іншими Типовими планами, ці курси можуть вивчатись за рахунок варіативної складової.

Наразі є кілька чинних навчальних програм, які можна використовувати у навчально-виховному процесі: "Етика" (Київ, "Перун", 2005), "Християнська етика в українській культурі" (Київ, "Сім кольорів", 2013), "Біблійна історія та християнська етика" (Полтава, "АСМІ", 2011), "Основи християнської етики" (Київ, "Літера ЛТД", 2011).

Нагадуємо, що викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Г.І. Савицька,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

На сьогоднішній день стратегічною метою української освіти є виховання успішного покоління громадян країни, які володіють адекватними часу знаннями, навичками та компетенціями. В умовах інформаційного суспільства відбувається процес формування нової дидактичної моделі освіти, заснованої на компетентнісній освітній парадигмі, яка передбачає активну роль всіх учасників освітнього процесу в формуванні **вмотивованої компетентної особистості, здатної:**

- швидко орієнтуватися в динамічному інформаційному просторі, що постійно оновлюється;
- отримувати, використовувати і створювати різноманітну інформацію;
- приймати обґрунтовані рішення і вирішувати життєві проблеми на основі отриманих знань, умінь і навичок.

Основною метою навчання другої іноземної мови є формування в учнів здатності, готовності і бажання брати участь в міжкультурній комунікації та самовдосконалюватися в комунікативній діяльності.

Розвиток здатності до міжкультурної комунікації, що здійснюється за допомогою другої іноземної мови, передбачає формування в учня перш за все знань, навичок і умінь, володіння якими дозволяє йому долучитися до лінгвоетнокультурних цінностей країни другої нерідної мови, яка вивчається, і практично користуватися цією мовою в ситуаціях міжкультурної взаємодії та пізнання. Йдеться про розвиток комунікативної компетенції, що дозволяє відповідно до його реальних і актуальних потреб та інтересів використовувати другу іноземну мову на базовому рівні в найбільш типових соціально визначених ситуаціях мовного спілкування.

Сучасні підручники для вивчення другої іноземної мови повинні давати вчителям можливість реалізувати компетентнісний підхід на щоденній основі: вчити вмінно виявляти проблеми, формулювати гіпотези, збирати дані, презентувати результати, в тому числі і у вигляді "творчих проєктів". Цим вимогам повністю відповідають автентичні підручники. Щодо вітчизняних навчально-методичних комплексів, то за останні роки їх якість значно покращилася. Цього року вчителі мали змогу самостійно вибрати підручники для 8-го класу (за новою програмою). За результатами конкурсу підручників і вибору навчальних закладів в області у новому навчальному році будуть використовуватись наступні навчально-методичні комплекси **для другої іноземної мови:**

Німецька мова

	Автор (и)	Назва	Видавництво
1.	Басай Н.П.	Німецька мова (4-й рік навчання), підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів	«Методика»
2.	Сидоренко М.М., Палій О.А.	Німецька мова (4-й рік навчання), підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів	«Грамота»
3.	Сотникова С.І.	Німецька мова (4-й рік навчання), підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів	«Ранок»

Французька мова

	Автор (и)	Назва	Видавництво
1.	Клименко Ю.М.	Французька мова (4-й рік навчання), підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів	«Методика»
2.	Чумак Н.П., Кривошеєва Т.В.	Французька мова (4-й рік навчання), підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів	Видавничий дім «Освіта»

Всі автори пропонують, крім самого підручника, додаткове навчально-методичне забезпечення (аудіосупровід, робочий зошит для учня, календарно-тематичне планування, тестовий зошит тощо).

Викладання німецької і французької мов, як і раніше, у новому навчальному році буде орієнтуватись на мовну політику Ради Європи. Важливу роль тут відіграватиме співпраця з Goethe

institut в Україні і Посольством Франції в Україні. Розглянемо деякі аспекти цієї співпраці.

У минулому навчальному році Гете-Інститутом спільно з Міністерством освіти і науки України для вчителів німецької мови області було проведено два тижні підвищення кваліфікації (5-денні методико-дидактичні семінари):

1) "Граматика та фонетика - нові методичні ідеї для занять з німецької мови" (жовтень, референт Воронкова Н.Р.). Учасники семінару розглянули наступні питання:

- Який підхід правильний: граматичне заняття чи передача граматичних знань?

Що ми розуміємо під поняттям "педагогічна граматика"?

- Метод SOS
- Викладання граматики на основі ігор
- Що таке фонетика?
- Наскільки важлива правильна вимова?
- Як звучить німецька мова?

2) "Аудіювання та говоріння - онлайн-ресурси на заняттях з німецької мови" (**червень, референт Карнаухова Н.К.**). На цьому семінарі обговорювалися такі питання:

- **Що таке Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти і що повинні вміти учні на кожному рівні?**

- Як слід організувати роботу над аудіюванням?
- У чому різниця між автентичними та адаптованими текстами?

- Як інтегрувати прослуховування на заняттях, якщо вчитель змушений викладати за старим підручником?

- Як працювати на заняттях з німецької мови з музикою та відеоматеріалами по-сучасному з урахуванням певної цільової групи?

- Де і як можна знайти автентичні матеріали і що потрібно враховувати при їх дидактизації?

- Які інструменти для дидактизації можна знайти в Інтернеті?

- Як забезпечити перехід від рецептивного аудіювання до продуктивного уміння говоріння?

- Що треба знати учителеві, щоб учні змогли розуміти автентичні тексти німецькою мовою та висловлюватися на повсякденні теми?

- Як можна допомогти учням подолати труднощі?

- Як зробити заняття цікавим для всіх учнів?

Тижні підвищення кваліфікації мають на меті надати учителям німецької мови ідеї та заохотити їх до сучасних занять (на 2016-2017 навчальний рік також заплановано проведення таких заходів).

На кожному семінарі були представлені іспити Goethe-Institut, які складають інтерес для учнів (Fit in Deutsch 1 та 2, Goethe-Zertifikat B1 та B2).

Goethe-Institut у всьому світі пропонує іспити з німецької мови не тільки для окремих бажаючих, а й для цілих груп або шкільних класів. Отримання мовного сертифікату міжнародного зразка - це об'єктивний доказ гарних знань іноземної мови учня, а отже, і свідчення про високий рівень освіти відповідного закладу. Саме тому зовнішні мовні іспити і сертифікати високо цінуються та здобувають все більшої популярності. Багато черкаських шкіл вже долучилися до складання цих іспитів (Перша міська гімназія, гімназія №31, гімназія №9 ім. О.М.Луценка, спеціалізовані школи №28, №17 та ін.).

У червні 2016 року Гете-Інститутом у м. Черкаси було проведено літні інтенсивні курси німецької мови на рівні B2 для вчителів Черкащини та інших областей. Учасники семінару мали можливість розвинути у собі впевненість для спілкування німецькою мовою на заняттях, була приділена увага розвитку країнознавчої та методико-дидактичної компетенцій. Крім того, вчителі могли безкоштовно скласти іспит рівня B2.

Протягом трьох місяців (листопад 2015 - січень 2016) тривали дистанційні курси для вчителів "Вчимося викладати німецьку" (DLL), у яких взяла участь вчитель Черкаського колегіуму "Берегиня" Ярошенко Т.М.

Гете-Інститут в Україні постійно пропонує цікаві проекти для учнів. Приємно, що серед переможців проекту "Збережи енергію" є учні Першої міської гімназії Черкаської міської ради, а проект "Школи - партнери майбутнього" дозволив учням Черкаської гімназії №31 неодноразово проходити стажування у Німеччині.

Цікавим є конкурс для вчителів та учнів "Європа у школи". У фокусі конкурсу знаходиться розгляд теми Європейського Союзу з його інституціями та громадянами, особливо школярами та студентами. Українська молодь має ближче познайомитись з темою "Європа" та отримати глибше розуміння засад і цінностей, а також інституційних процесів прийняття рішень.

У грудні 2015 року Гете-Інститутом на базі Першої міської гімназії був проведений семінар "Європа? Хочу все знати!" Заняття проводила Надія Карнаухова, референт Goethe-Institut. В роботі даного семінару брали участь вчителі німецької мови міста Черкас і Черкаської області, а також викладачі кафедри німецької філології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Захід мав за мету ознайомити учасників з методикою планової гри, умінням презентувати та аргументувати свою думку під час дискусії.

Варто зазначити, що "Europa? Ich will es wissen!/" "Європа? Хочу все знати!" це планова гра, створена на замовлення Goethe-Institut в Україні Інститутом міжнародної освіти CIVIC, і пропонується для використання вчителями німецької мови у роботі з учнями. Завдяки цьому проекту українські школярі ознайомляться з країнами та діяльністю Європейського Союзу.

Багато цікавої і корисної інформації вчителі німецької мови зможуть знайти на сайті Гете-Інституту (<http://www.goethe.de/>). Це - ресурси для викладачів німецької мови, нові проекти і конкурси, стипендійні програми для стажувань у Німеччині, інформація про семінари в Києві (які проводять референти з Німеччини і України, взяти участь у яких можна зареєструвавшись на сайті), програма "Міст до вищої освіти у Німеччині", новий електронний сервіс світової мережі Бібліотек Goethe-Institut Onleihe (цей сервіс дозволяє взяти на обмежений проміжок часу електронні книжки, електронні аудіо-книжки й електронні періодичні видання у користування. Для цього потрібно просто завантажити обрані матеріали у системі Onleihe).

Посольство Франції та Міністерство освіти і науки України розпочали реалізацію в Україні програми PRO FLE. Програму PRO FLE було розроблено Міжнародним центром педагогічних досліджень (CIEP) у співпраці з Національним центром дистанційної освіти (CNED) з метою підвищення кваліфікації викладачів французької мови як іноземної за допомогою цифрових технологій. Дана програма поширюється в світі Міністерством закордонних справ Франції та Французьким інститутом.

Метою запровадження програми PRO FLE в Україні є сприяння у здійсненні післядипломної підготовки вчителів французької мови державних загальноосвітніх навчальних закладів.

У вересні 2016 року програма PRO FLE стартує на регіональному рівні. Вчителі області, які пройдуть відбір, матимуть можливість підвищити свою кваліфікацію за трьома модулями ("Construire une unité didactique", "Pilote une sequence pédagogique", "Évaluer") і отримати міжнародний сертифікат, виданий CNED.

У минулому навчальному році Посольством Франції було проведено конкурс відеокліпів серед школярів різних вікових груп (учениця 11 класу

Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка Марина Полтавець здобула один з призів). Кожного року Посольство оголошує конкурс для вчителів на отримання стипендій французького уряду для стажування у Франції. Цього року таку стипендію отримала вчитель Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №3 **Драка Оксана Василівна**.

Сучасний вчитель іноземної мови повинен прийняти нову манеру викладання, яка спирається на параметри, якими часто нехтують:

- мова існує для спілкування;
- вивчають мову у ситуаціях;
- мова - єдине ціле;
- школа готує не лінгвістів, а свідомих користувачів лінгвістичного засобу.

Робота з обдарованими учнями є важливою складовою роботи вчителя іноземної мови. При підготовці до олімпіад учителям французької мови слід більше уваги приділяти розвитку мовленнєвої компетенції учнів, формуванню навичок аудіювання автентичних текстів. Для цього бажано використовувати автентичні джерела - TV5MONDE, RFI, RTS тощо.

Учителям німецької мови слід звернути увагу на морфологічні, синтаксичні помилки, вживання епітетів, порівнянь, різноманітність вживаних структур, ідіоматичних зворотів під час виконання творчих робіт, порядок слів у реченнях, вживання часових форм і артиклів, вимоги до написання листа. Працюючи з обдарованими дітьми, варто використовувати матеріали Goethe Institut в Україні, а також Deutsche Welle та інших німецькомовних ресурсів.

Т.Г.Пахомова,

кандидат педагогічних наук, доцент, методист лабораторії гуманітарних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради";

Н.Ю. Голоднюк,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

WAYS TO PREPARE YOUR STUDENTS FOR THE 21ST CENTURY

I think we can all agree that the 21st Century is a very exciting time in education. The growing presence of the internet has changed our students more than ever for the last years. Today's students grow up with developing technology, anytime anywhere internet access. They have become familiar with mobile phones, computers, digital cameras, games etc. as soon as they were born. Our today's learners and our students at schools are "Digital Natives" (Marc Prensky) who are fluent in using computers, internet, mobile phones, messaging and gaming. They text each other every day, they send messages via mobile phones, they chat and they spend most of their lives online. Connectivity means a lot to them. Consequently, all English teachers of the 21st century need to be familiar with the growing technology because this is the only way to become a digital native. It's a long journey and there are a lot to be done not to lose anything on the way. First of all, we need to use and explore the technology personally, and as a result we will find the best ways to integrate it into our teaching to communicate, create and collaborate.

Let's start by looking at 21st century skills more carefully. 21st Century skills can actually be listed as a group of words that begin with the letter "C". These are the four skills that your students will need to be successful in the 21st Century: Communication, Creativity, Critical Thinking, Collaboration.

Is your English language classroom actually the right place to build these 21st Century skills?

Typical English language classroom is to prepare students to communicate across cultures, across borders, across perspectives. The idea is to teach an individual's ability to think outside the box, find future

solutions to future problems, collaborate across cultural and national borders.

As a general guide, however, here are "essential strategies" recommended to encourage 21st Century thinking and learning.

How to Let Your Students Lead The Learning

Learning takes place best in environments where students feel safe and empowered to learn. Effective teachers are more like moderators, offering inspiration and guiding students to discover for themselves. Give students the opportunity to be self-learners, which guarantees lifelong learning. This brings us directly to the second point.

- Community Build. All Year Long. Routinely include strategies and activities in your lessons that allow students to express their thoughts and ideas.

- Post Student Work. When displays of essays, poems, projects, and exams dominate the walls, there is student ownership of the room. When they look around and see their own writing and thinking, they certainly experience a higher level of comfort than if they see store-bought posters.

- Have Non-Negotiables. Along with classroom rules and procedures, students must know non-negotiables.

- Admit When You Don't Know. Saying "I'm not really sure. Does anyone else know or might they like to look that up for us?" is powerful stuff.

- Read with Your Students. The message this sends: I like to read. I don't just tell you this and grade you on how much you read, I read side-by-side with you. You see my facial expressions as I struggle to understand something difficult and you see when I feel emotion at a sad or funny part. I am a reader, too.

- Remain Calm at All Times. Once a teacher loses it with a class or student, it takes a long time to rebuild that feeling of safety and trust within those four walls.

- Take Every Opportunity to Model Kindness. Your students will follow.

- Circulate. Mingling lets you monitor their work, yes, but it also gives you a close view of any tensions or negative energy brewing with groups or between students. Also, circulating gives you great opportunities to overhear a student sharing an idea or question that you can use with the whole class.

- Write with Your Students. The message this sends: I like to write. I don't just tell you this and grade you on your writing, I write side-by-side with you.

- Smile Often. The more smiles we offer to students, the more we will receive.

- Use Every Opportunity to Model Patience. Students will notice.

- Give Kids a Chance to Problem Solve on Their Own. It's so much better when ideas and solutions come from the student.

- Offer Options. If we start an assignment with, "You will have three choices," kids may even get excited and are often much more willing than when we say, "The assignment is..." By giving kids choices, we send a message that we respect their decisions.

- Keep the Vibes Good. Students, no matter how young, know when a teacher is not happy. Joy can be contagious, but so too can misery. Maybe a vacation, a massage, watching a TED Talk.

- Join your students. Sitting in a chair made for a child is not the most comfortable thing for an adult. But joining a group of children at their table takes us off stage and let's us, even just for a few moments, become a member of the group. We might ask a strategic question, inquire about the group's project, or simply listen.

2. Create an Inquiry-Based Classroom Environment

If students are to lead the way to learning, they need to be able to ask questions - and then find the means to answer them. Students and teachers need to "wonder out loud" as they encounter new information. A KWL chart (What do you Know? What do you Want to know? What have you Learned?) can guide students toward true self-motivated learning.

- Listen when students speak. Listen. Try to understand what students' real question is, not what their words say. Take the time to travel the distance to a solution.

- Encourage questions. When students understand a concept more thoroughly, they will transfer that knowledge to other lessons and those will go faster than expected.

- Spend time on projects, not lecturing. Inquiry is about doing, not observing, action not inaction.

- Lessons are fluid. Learning is a web that grows out from the central question. As such, your lesson plan may change dramatically based on student inquiry. Your challenge is to track what you did in each class and pick up from where you left off. It's part of the job of teaching an inquiry-based class.

- Publish and share. Inquiry-based classrooms share knowledge. This can be accomplished via a class wiki, blogs, and websites. Students understand how to embed articles and projects onto the internet or class network so its shared by everyone.

- Reflection is included in every lesson plan. What did students learn? Where can they transfer it? Teacher should do answer these questions after every teaching experience. Your students should do it also. This will help you understand if what students learned was what you planned, or something else.

- You are a fellow learner. Students learn they are valued in the classroom experience. In this way, they understand the importance of their participation in projects, reflections, and collaborative experiences. Encourage this.

- Questions don't have yes-no answers. Use more 'how' and 'why', which requires investigation into multiple strands to answer well.

- Summative assessments are less paper-and-pencil and more hands-on, creative, and student-centered. They are less about answering teacher questions than sharing student learning.

3. Encourage Collaboration

Collaboration is one of the most important 21st century skills. Students are social beings, and even more so in a language class. Find every opportunity to allow students to form pairs and small groups. Not only does this encourage the development of speaking and listening skills, but it also teaches students how to effectively achieve goals together.

Build strong collaborative learning. Encourage classroom collaboration by assigning students to groups to review their homework, do daily class worksheets, participate in moderated discussions, and complete hands-on projects.

Create an effective classroom geography. In English classes, students sit around a table capable of seating the entire class, which allows every student to see the teacher and all the members of the class as they speak.

Focus on the process, not right answers. In English, the discussions are open-ended, allowing for multiple right answers.

4. Develop Critical Thinking Skills

Learning is more than memorizing and remembering. Critical thinking skills take students well beyond simple comprehension of information. Students use these skills to solve problems in new situations, make inferences and generalizations, combine information in new patterns, and make judgments based on evidence and criteria. Introduce activities in your lessons that build critical thinking skills along with language skills.

- Critical thinking is aimed at achieving the best possible outcomes in any situation. In order to achieve this it must involve gathering and evaluating information from as many different sources possible.

- Critical thinking requires a clear, often uncomfortable, assessment of your personal strengths, weaknesses and preferences and their possible impact on decisions you may make.

- Critical thinking requires the development and use of foresight as far as this is possible.

- Critical thinking involves reviewing the results of the application of decisions made and implementing change where possible.

5. Encourage Creativity

Encourage your students to be creative throughout each lesson. Creative activities allow students to express what they've learned in a new way. This synthesizing and personalizing of knowledge consolidates learning, and creates an experience that remains with students long after the class is over.

- Encourage the narrative voice in writing and oral presentations.
- Ask for multiple possible answers to questions or multiple possible solutions to problems.
- Give points for "design" on all assignments.
- Instead of simply telling a student his or her response is "wrong," ask for a reason why the answer was given.
- Use technologies that encourage creativity.
- Ask students to help formulate classroom rules, modify procedures, and solve issues.
- Honor students' personal interests and unique talents when teaching skills.
- Add creativity spaces for display of student work in your classroom.

By keeping these strategies in mind as you plan each lesson, you will be encouraging the development of 21st Century skills. Of course, your students may also need time to adjust to this new way of learning. However, they will soon begin to feel empowered to think more critically, to ask questions and seek answers, and to express themselves creatively. Most importantly, their communication skills will become much stronger as a result, which always remains our main objective!

BIBLIOGRAPHY

1. Collier, Bob (August 2009). How I Parent (PDF). Parental Intelligence NEWSLETTER. pp. 1-34. Retrieved July 7, 2011. [marc Prensky is a] guiding star of the new parenting movement...
2. Bax, S. 'Digital Education: beyond the wow factor' in Digital Education: Opportunities for Social Collaboration. Ed. Michael Thomas. Palgrave Macmillan, 2011.
3. "Technology and society: Is it really helpful to talk about a new generation of "digital natives" who have grown up with the internet?". The Economist. March 4, 2010. Retrieved April 22, 2012.
4. http://www.marcprensky.com/blog/archives/2011_06.html Teaching the Right Stuff-Not Yesterday's Stuff or Today's, but Tomorrow's (In Educational Technology, May/June 2012) and Before Bringing in New Tools, You Must First Bring in New Thinking (Coming in Amplify, June 2012)
5. <https://oupeltglobalblog.com/2013/10/09/5-ways-to-prepare-your-students-for-the-21st-century/> 5 Ways to Prepare Your Students for the 21st Century October 2013 by Oxford University Press ELT
6. <http://www.edutopia.org/blog/prepare-students-challenges-of-tomorrow-judy-willis> BRAIN-BASED LEARNING Subscribe to RSS Preparing Your Students for the Challenges of Tomorrow

В.М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради";

Б.С. Безпоясний,

методист лабораторії-центру

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Викладання інформатики в основній та старшій школі

У 2016-2017 навчальному році шкільний курс "Інформатика" матиме таку структуру:

Нагадаємо, що з метою розвантаження та удосконалення діючої навчальної програми з інформатики для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, збільшення обсягу

Згідно з наказом МОН України від 02.02.2016 № 73 "Про затвердження навчальної програми з інформатики для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів", з 1 вересня 2016 року вступає в дію навчальна програма з інформатики для учнів 5-9 класів, які вивчали інформатику в 2-4 класах.

викладання основ алгоритмізації та програмування Наказом МОНУ від 29.05.2015 №585 <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-06-05/4057/nmo-585-2.pdf> внесено зміни у зміст курсу інформатики та вимоги до знань учнів.

№	Назва розділу	Класи і кількість годин				
		6 кл.	7 кл.	8 кл.	9 кл.	Всього
1	Інформація, інформаційні процеси, системи, технології	–	–	3	2	9
2	Комп'ютер як універсальний пристрій для опрацювання даних	6	–	5	–	21
3	Інформаційні технології					
3.1	Створення та опрацювання текстових документів	8	–	6	5	19
3.2	Створення та опрацювання графічних зображень	–	–	–	6	15
3.3	Створення та опрацювання об'єктів мультимедіа	4	–	6	–	10
3.4	Створення та опрацювання комп'ютерних презентацій	–	–	–	6	15
3.5	Створення та опрацювання числових даних	–	8	10	–	18
4	Комп'ютерні мережі	8	4	–	16	28
5	Моделювання	–	3	–	6	9
6	Основи алгоритмізації та програмування	7	9	28	10	54
7	Розв'язування компетентнісних задач, виконання індивідуальних і групових навчальних проєктів	–	8	9	15	32
8	Резерв	2	3	3	4	15
	Всього	35	35	70	70	245

Учителі також можуть вибудовувати найбільш прийнятний для конкретного навчального закладу або класу підхід до навчання. Запропонована кількість часу на вивчення кожної теми також є орієнтовною, учителі й автори підручників можуть її змінювати у межах до 15%. Разом з тим, учитель має створити умови для забезпечення рівня навчальних досягнень учнів, зазначеного у програмі з кожної теми.

Резерв часу можна додатково використати на вивчення розділів, а також для проведення інтелектуальних конкурсів і творчих змагань, екскурсій, інших форм навчально-виховної роботи. Резервні години можна використовувати як у першому, так і в другому семестрах.

При викладанні інформатики в 5-11-х класах чинними є такі нормативні документи:

- наказ Міністерства освіти і науки України від 02.02.2016 № 73 "Про затвердження навчальної програми з інформатики для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (які вивчали інформатику в 2-4 класах)";

- наказ Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664 "Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409";

- лист Міністерства від 22.05.2015 № 1/9-253 "Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів";

- лист Міністерства від 29.08.2014 № 1/9-433 "Рекомендації щодо забезпечення навчально-виховного процесу у 6 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 навчальному році";

- додаток до листа Міністерства від 29.08.2014 № 1/9-433 "Рекомендації щодо забезпечення навчально-виховного процесу у 6 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 навчальному році"

- наказ Міністерства освіти і науки України від 04.08.2014 № 895 "Про зміни до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів";

- лист Міністерства освіти і науки України від 01.07.2014 № 1/9-343 "Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах і вивчення базових дисциплін в основній школі";

- лист Міністерства освіти і науки України від 24.05.13 № 1/9-368 "Про організацію навчально-

виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі";

- лист Міністерства освіти і науки України від 01.06.2012 року № 1/9-426 "Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін" (8-11 класи);

- методичні рекомендації щодо викладання курсу інформатики в 9 класі (Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, липень 2009, № 19-20-21);

- лист Міністерства освіти і науки України від 21.08.2010 N 1/9-580 "Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення базових дисциплін у 2010/2011 навчальному році" (10 клас);

- інструктивно-методичні рекомендації МОНСМ України з інформатики (Інформаційний збірник 2011р., № 22-24) (11 клас).

Про організацію викладання інформатики

При викладанні інформатики в усіх класах вчитель самостійно добирає засоби та методи подання навчального матеріалу, визначає форму проведення практичних робіт (робота з елементами досліджень, спільна робота в Інтернеті, проєктні роботи, практикуми тощо). Використовувати в процесі навчання інформатики можна тільки те програмне забезпечення і навчально-методичну літературу, яку рекомендовано або схвалено МОН України.

З метою реалізації практичної спрямованості курсу інформатики, незалежно від профілю навчання, віку учнів комп'ютерна техніка повинна використовуватися на кожному уроці інформатики. При проведенні всіх навчальних занять з інформатики здійснюється поділ класів на дві групи, за наявності в кожній групі не менше 8 учнів (наказ МОНУ № 128 від 20.02.2002 "Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах").

При організації навчально-виховного процесу і оснащенні навчального середовища в кабінеті інформатики слід користуватись Листом МОН України № 1/9-497 від 17.07.2013 "Про використання

Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів".

Всю необхідну документацію для кабінету інформатики та ІКТ можна завантажити на порталі "Профільна освіта. Черкаська область" або за посиланням: <https://goo.gl/4X53Lx>.

Удосконалення змісту курсу шкільної інформатики відбувається в умовах орієнтації на всебічний і гармонійний розвиток особистості учнів, створення умов для повного розкриття їх нахилів і здібностей, посилення зв'язку навчання з повсякденним життям, формування загальних прийомів наукового пізнання та творчого використання сучасних способів дослідження оточуючого середовища, на разі - це основне завдання сучасного вчителя інформатики...

Основними напрямками діяльності лабораторії-центру інформаційних технологій є розробка та впровадження дистанційних форм і методів навчання з метою забезпечення неперервності навчання вчителів інформатики в до і післякурсний період, підготовка педагогічних кадрів та науково-методичний супровід впровадження в 2-4 класах в інваріантний складовий пропедевтичного курсу "Інформатика 2-4 клас", організація та проведення масових заходів з вчителями та учнями.

Важливим етапом у вивченні інформатики є участь учнів у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з інформатики та інформаційних технологій. Цього року учні Черкаської області здобули перемоги в IV етапі Всеукраїнських олімпіад: з інформатики - II місце - **Борзяк Андрій**, учень Черкаського фізико-математичного ліцею Черкаської міської ради (учитель - Сізьон Іван Петрович), II місце - **Чернякін Дмитро**, учень Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради (учитель - Жицький Юрій Федорович); з інформаційних технологій - II місце - **Петренко Юрій**, учень Черкаської гімназії № 9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради (учитель - Іванченко Сергій Валерійович). За результатами IV етапу Всеукраїнської олімпіади з інформатики було визначено команду для відбірково-тренувальних зборів на Міжнародну олімпіаду з інформатики, в число учасників якої потрапив і учень ФІМЛП - **Борзяк Андрій**, який також посів I місце у Всеукраїнській учнівській Інтернет-олімпіаді з програмування.

Для поглиблення знань у галузі інформаційних технологій та з метою якісної підготовки учнів області до олімпіади з інформаційних технологій створена та функціонує "**Ліга юного інформатика**". Активні учасники спільноти показують якісний рівень підготовки на I-IV етапах Всеукраїнської олімпіади та отримують сертифікати курсу "Розв'язування олімпіадних задач з ІТ". Адреса спільноти: <https://goo.gl/EH175A>

З метою підготовки до олімпіади з інформатики (програмування) на сайті лабораторії розміщено систему електронної перевірки `ejudge` що дає можливість учням розв'язувати задачі та перевіряти розв'язки он-лайн.

Зазначимо, що для забезпечення навчання в міжкурсовий період вчителів інформатики області лабораторією використовується дистанційна мережева спільнота "Спільнота вчителів Черкащини".

Використовуючи соціальні сервіси WEB 2.0, здійснюється в післякурсний період консультування вчителів початкових класів, які викладають предмет "Інформатика" в 2-4 класах, забезпечується самоосвіта педагогічних кадрів шляхом використання хмарних технологій (служби Google, WindowsLive, Padlet тощо).

Під час проходження атестаційних курсів основна увага у фаховому компоненті приділяється новим сучасним мережевим технологіям. Так, вчителі інформатики розробляють дидактичні матеріали,

інтерактивні вправи, мережеві дистанційні уроки з окремих тем програми, використовуючи так звані "Хмарні технології". Їх використання зумовлює наповнення мережевої бібліотеки уроків з інформатики для вчителів та учнів ЗНЗ. Ознайомитись з ними та використати їх можна за таким посиланням: <https://sites.google.com/site/posvck/>

Протягом року систематизовано та поповнено банк ліцензійних та вільних програмних засобів навчального призначення для їх використання в навчальних закладах області під час викладання предмета "Інформатика. 2-4 класи".

Організовано та проведено курсову підготовку 240 вчителів початкових класів для впровадження Державного стандарту початкової школи (курс "Інформатика. 2-4 класи").

Зазначимо також, що у цьому році проводився VI Конкурс на кращий веб-сайт закладу освіти. Конкурс проводився Інтернет Асоціацією України та Міністерством освіти і науки України. За результатами був складений рейтинг українських навчальних закладів середньої освіти - учасників конкурсу на кращий веб-сайт закладів освіти.

Згідно з підсумками рейтингу, до числа ТОП-50 увійшов веб-сайт Золотоніської гімназії ім. С.Д. Скляренка Золотоніської міської ради; в номінації "Веб-сайти позашкільних навчальних закладів" перемогу отримала станція юних туристів м. Умань.

Важливим напрямком роботи щодо впровадження інформаційних технологій є діяльність творчих груп. Результатом роботи обласної творчої групи вчителів математики та інформатики з теми "Використання хмарних технологій в розробці навчально-пізнавальних проектів (Технологія Web-квест)" спільно з лабораторією природничих дисциплін для учнів 5 класів стало проведення Web - квесту "Зимові пригоди Олі і Петрика". У цьому Web - квесті взяли участь 112 учнів загальноосвітніх навчальних закладів області. Лабораторією було проведено вебінар "Використання квест-технологій для активізації пізнавальної діяльності учнів з інформатики". З матеріалами вебінару можна познайомитись на сторінці сайту лабораторії за посиланням: <http://cit.ckipo.edu.ua/index.php/webinary>.

Цього року в Міжнародному конкурсі з інформатики та комп'ютерної вправності "Бобер" взяли участь 1889 учнів 2-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів області, з них відмінні сертифікати отримали 412 учнів, добрі - 813 учнів.

Всесвітньо відома датська компанія LEGO у 1980 році заснувала окремий підрозділ LEGO Education, який розпочав свою діяльність у сфері освіти, співпрацюючи з відомими експертами у розвитку науки, технології, психології. За цей час було розроблено цілісну концепцію навчання для дітей віком від 1.5 до 16 років. Діяльність LEGO Education спрямована на стимулювання у дітей творчих навичок, створення проектних робіт, навчання співпраці у команді.

Варто відзначити, що Черкаська область є першою в Україні, що має цілу мережу шкіл, які навчатимуть за програмою "LEGO Education". Так, уже в чотирьох школах області, а саме - Смілянській ЗОШ № 7 Смілянської міської ради, Золотоніській гімназії ім. С.Д. Скляренка Золотоніської міської ради, Гельмязівській загальноосвітній школі I-III ступенів Золотоніської районної ради, Сигнаївському навчально-виховному комплексі "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Шполянської районної ради, - розпочато навчання з використанням вищезазначених навчальних систем. За сприяння голови Черкаської облдержадміністрації Юрія Ткаченка до кінця 2016 року ще планується придбати 5 комплектів LEGO.

Для активного впровадження програми на базі інституту було проведено семінар-тренінг із навчальних систем "LEGO Education" для представників

вищевказаних навчальних закладів. Це стало запорукою успішного виступу наших команд на Всеукраїнських чемпіонатах та фестивалях LEGO.

Зокрема, в лютому в Києві відбувся Перший Всеукраїнський науковий LEGO-турнір (FIRST LEGO League), який об'єднав 35 команд із усієї України. Команди презентували автономних чудо-роботів, яких учасники самі сконструювали та запрограмували на базі сучасного конструктора LEGO Mindstorms EV3 для виконання місій на спеціальному полі з перешкодами у "Грі роботів", а також власні інноваційні ідеї-стартапи на тему "Сміття - це прихований скарб". Команди Черкаської області продемонстрували видатні досягнення та здобули цінні винагороди: Inspiration - Командний дух, що надихає - кубок виборола команда ZoloWizards (Золотоніська гімназія ім.С.Д.Скляренка), яка до того ж показала 3 результат у "Грі роботів", тренер - Різник Сергій Петрович; Mechanical Design - Конструкційна довершеність робота - нагороду отримала команда RoboTEST (Смілянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7), яка показала 9 результат у "Грі роботів", тренер - Криворучко Віталій Васильович; Presentation - Презентація - перемогу у номінації святкувала команда Robotroniks

(Гельмязівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів) та здобула 10 місце у "Грі роботів", тренер - Міц Олександр Олександрович.

У травні відбувся **фестиваль ROBOTICA**, що зібрав близько 1000 талановитих дітей з усією України, які продемонстрували свої вміння у сфері роботобудування, інженерії й архітектури. Приємно відзначити команди Черкаської області, які продемонстрували непересічні досягнення у своїх сферах та здобули низку здобутків та перемог. Нагороду в номінації "Грандіозна Лего-модель" фестивалю Junior FLL отримала команда "Robotestic" Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №7; в номінації "Маленькі Ейнштейни" перемогу святкувала команда "Cyber Kids" Золотоніської гімназії ім.С.Д.Скляренка. У Всеукраїнській олімпіаді з робототехніки за правилами змагань Сумо та Слалом відзначилися команди Гельмязівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів та Сигнаївського НВК "ДНЗ-ЗОШ І-ІІІ ступенів". Також нагороду за власні LEGO-моделі отримали робототехніки з команди Сигнаївського НВК "ДНЗ-ЗОШ І-ІІІ ступенів".

Бажаємо у новому навчальному році вчителям бути творчими і креативними.

С.Ю. Кондратюк,

методист трудового навчання КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ - ВАЖЛИВА СКЛADOVA ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Навчально-програмне забезпечення

Викладання трудового навчання в загальноосвітніх закладах Черкаської області у 2016 - 2017 навчальному році здійснюватиметься відповідно до таких навчальних програм:

5-8 класи - "Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5-9 класи ("Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів. 5 - 9 класи", автори В. Сидоренко та інші, затверджена наказом МОН України від 29.05.2015 № 585;

9 клас - "Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5-9 класи (нова редакція)", загальна редакція В. М. Мадзігона;

10-11 класи - "Навчальна програма. Технології. 10-11 класи. Для загальноосвітніх навчальних закладів", автори: А. І. Терещук та інші.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 на вивчення трудового навчання в загальноосвітніх навчальних закладах відводиться така кількість годин на тиждень:

5, 6 класи - по 2 години;

7, 8, 9 класи - по 1 годині;

10-11 класи (крім технологічного профілю) - 1 година;

10-11 класи технологічного профілю - 6 годин.

Кількість годин на навчальний предмет можна збільшити за рахунок факультативів, індивідуальних занять варіативної складової навчальних планів.

Вивчення трудового навчання в 5-7 класах відбуватиметься згідно з методичними рекомендаціями МОН України за попередні 2014-2016 роки.

Вивчення навчального предмета у 8 класі в цьому році здійснюватиметься згідно з таким розподілом навчального матеріалу:

для груп хлопців:

- 16 годин на вивчення теми "Технологія виготовлення виробів із сортового прокату та листового металу", 16 годин на варіативний модуль, який обирається вчителем самостійно із списку варіативних модулів, затверджених Міністерством освіти і науки, 3 години - резерв часу. Всього разом 35 годин.

для груп дівчат:

- 16 годин на вивчення теми "Технологія виготовлення швейних виробів", 16 годин на варіативний модуль, який обирається вчителем самостійно із списку, затверджених Міністерством освіти і науки, 3 години - резерв часу. Всього разом 35 годин.

доцільно використовувати для змішаних груп:

- 16 годин на вивчення теми "Технологія виготовлення виробів інтер'єрного призначення", 16 годин на варіативний модуль, який обирається вчителем

**Рейтинг участі учнівських команд
у III етапі Всеукраїнської олімпіади з трудового навчання
за 2013 - 2016 навчальні роки**

№	Райони, міста	Рейтингове місце по навчальних роках				Загальний рейтинг
		2013	2014	2015	2016	
1.	м. Черкаси	3	1	1	1	1
2.	Черкаський	2	3	2	7-10	2
3.	Тальнівський	1	4-7	4-26	7-10	3
4.	Уманський	11-25	4-7	4-26	2-6	4-5
5.	м. Сміла	5-6	10-25	3	2-6	4-5
6.	Шполянський	11-25	2	4-26	7-10	6
7.	Маньківський	11-25	10-25	4-26	2-6	7-9
8.	К.-Шевченківський	11-25	10-25	4-26	2-6	7-9
9.	Звенигородський	11-25	10-25	4-26	2-6	7-9
10.	Чорнобаївський	4	8-9	4-26	12-24	10
11.	Жашківський	11-25	4-7	3	12-24	11-16
12.	м. Золотоноша	11-25	4-7	4-26	12-24	11-16
13.	Смілянський	7-9	8-9	3	12-24	11-16
14.	м. Канів	5-6	10-25	4-26	12-24	11-16
15.	м. Ватутіне	7-9	10-25	4-26	12-24	11-16
16.	Лисянський	11-25	10-25	4-26	7-10	11-16
17.	Золотоніський	11-25	10-25	4-26	12-24	17-23
18.	м. Умань	11-25	10-25	2	12-24	17-23
19.	Чигиринський	11-25	10-25	4-26	12-24	17-23
20.	Катеринопільський	11-25	10-25	3	12-24	17-23
21.	Монастирищенський	11-25	10-25	4-26	12-24	17-23
22.	Христинівський	11-25	10-25	3	12-24	17-23
23.	Драбівський	11-25	10-25	3	11	17-23
24.	Городищенський	7-9	8-9	4-26	25-26	24
25.	Кам'янський	26	10-25	4-26	12-24	25-26
26.	Канівський	11-25	26	4-26	12-24	25-26

самостійно із списку, затверджених Міністерством освіти і науки, 3 години - резерв часу. Всього разом 35 годин.

Будь-який варіативний модуль вчитель має право обирати самостійно, але лише один раз у 5-6 та 7-8 класах з затвердженого МОН України переліку. Вважаємо, що при виборі варіативного модуля доцільно обирати ті, які стосуються базових технологій: обробка деревини, металу, швейна справа.

Приклад вибору варіативних модулів

5 клас

Технічні види праці:

1. Технологія виготовлення дерев'яної іграшки.
2. Технологія виготовлення сувенірів із деревинних матеріалів.
3. Технологія виготовлення виробів із деревини та деревинних матеріалів (способом ажурного випилювання).

Обслуговуючі види праці:

1. Технологія виготовлення м'якої іграшки.
2. Технологія виготовлення виробів, оздоблених об'ємною аплікацією.

6 клас

Технічні види праці:

1. Технологія виготовлення виробів із тонкого листового металу.
2. Технологія виготовлення виробів із дроту.

3. Технологія виконання електротехнічних робіт.

Обслуговуючі види праці:

1. Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).
2. Технологія виготовлення вишитих виробів.
3. Технологія приготування страв.

7 клас

Технічні види праці:

1. Технологія виготовлення виробів із деревини (з використанням ручних способів обробки).
2. Технологія виготовлення виробів із деревини (способом токарної обробки).

Обслуговуючі види праці:

1. Технологія виготовлення виробів, в'язаних гачком.
2. Технологія виготовлення виробів, в'язаних спицями.

8 клас

Технічні види праці:

1. Технологія виготовлення виробів із сортового прокату (з використанням ручних способів обробки).
2. Технологія виготовлення виробів із металу (способом токарної обробки).

Обслуговуючі види праці:

1. Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).
2. Технологія оздоблення одягу.

Поданий приклад вибору варіативних модулів є орієнтовним та не може бути застосований для використання вчителем в примусовому порядку.

У 8 класі вводиться третій блок "Технологія виготовлення виробів інтер'єрного призначення", який доцільно використати для проведення занять у змішаних групах для більш повного врахування потреб учнів. **Варіативний модуль для цього блоку краще обрати з такого переліку:**

1. Технологія виготовлення сувенірів із текстильних матеріалів.
2. Технологія виготовлення писанок.
3. Технологія плетіння виробів із лози.
4. Технологія плетіння виробів із солом.
5. Технологія виготовлення виробів із шкіри.

Під час складання календарного плану вчителям особливу увагу слід звернути на колонку програми "Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів програми", зміст якої допоможе визначитись, які знання повинен засвоїти учень та яку практичну роботу обрати.

Всеукраїнська олімпіада з трудового навчання

В 2015-2016 навчальному році відбулася олімпіада з трудового навчання, за підсумками якої слід відмітити, що до підготовки учнів не всі райони/міста віднесли відповідально. Про це свідчать низькі результати більшої половини учасників в цьому році.

Підготовка учнів до III обласного етапу має ряд недоліків, які необхідно виправити в цьому році. Методистам трудового навчання відділів освіти, вчителям шкіл слід пам'ятати, що учень відстоює честь не своєї школи, а всього району чи міста, отже, для отримання якісних результатів, потрібно допомогти вчителю організувати підготовку учня, спираючись на спеціально створену групу вчителів.

Під час підготовки учнів до олімпіад в наступному році необхідно врахувати, що **головними критеріями оцінювання комплексної роботи** має бути функціональність виробу, творчий підхід до розробки конструкції, привабливе естетичне оздоблення, оптимальний вибір виду з'єднання деталей. В учасника має бути накопичений достатній багаж знань не лише з тем навчальної програми, вироблені навички самостійного прийняття рішень та відповідальне ставлення за доручену справу. До цієї роботи доцільно долучити творчу групу вчителів району/міста.

Викликає занепокоєння також і підготовка учнів-переможців III обласного етапу до IV Всеукраїнського етапу олімпіади. На фоні низької підготовки з обслуговуючих видів праці, а в цьому році - і з технічної, слід відмітити якісну роботу в цьому напрямку вчителя трудового навчання Черкаського колегіуму "Берегиня" **Ярошенка Павла Володимировича**. Вісім років поспіль його учні завоюють призові місця на обласному та Всеукраїнському рівні. На противагу йому, підготовка учня Звенигородського району до змагань з технічних видів праці в цьому році визнана незадовільною.

Аналіз результатів дає підстави стверджувати недостатню зацікавленість вчителів результатами досягнень їх вихованців. Цілком очевидно, що даний напрям роботи поза увагою методистів відділів освіти.

Під час складання календарно-тематичного плану необхідно дотримуватися:

- Рекомендацій листа МОН України № 1/9-630 від 05.12.2014 р. "Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя" щодо планування, яке здійснюється вчителем у довільній формі. Вимагання методистами відділів освіти додаткових розділів чи колонок календарного плану є неприпустимим.

Зміст навчального матеріалу календарного плану повинен співпадати із змістом державної програми. Він не може бути зміненим чи скороченим.

Тематичне оцінювання виставляється як середній бал поточних оцінок, тому окремий урок для цієї мети не відводиться.

Напрями здійснення методичної роботи

Справжній педагог просто зобов'язаний іти в ногу з часом, тому кожен вчитель трудового навчання має на достатньому рівні володіти інформаційними технологіями - це беззаперечна вимога до його професійної діяльності в сучасному освітньому просторі. Відсутність цих умінь веде до зниження рівня знань педагога, збіднює його потенційні можливості, що обов'язково відобразиться на результативності роботи, - отже і знаннях та умінь учнів. Тому на засіданнях методичних об'єднань варто приділяти більше уваги цій діяльності, проводити практичні заняття, майстер-класи, заохочувати вчителів використовувати можливості ІКТ. Необхідно поставити собі за мету, щоб кожен вчитель вільно володів комп'ютером. Як мінімум, він має вміти надрукувати і відформатувати електронний документ, правильно створити комп'ютерну презентацію, володіти навичками роботи в графічному редакторі, здійснювати прості обчислення та будувати діаграми в середовищі електронних таблиць тощо. Особливу роль відіграють уміння користуватися основними послугами мережі Інтернет: здійснювати пошук та зберігати потрібну інформацію, отримувати і надсилати електронні листи, спілкуватися в чатах, на форумах, вести сайт чи блог на сторінках якого поширювати власний досвід тощо.

Участь в XXI обласній виставці "Освіта Черкащини"

За представлення якісних матеріалів на обласну виставку перспективного педагогічного досвіду "Освіта Черкащини" відзначено Дипломом обласного Управління освіти творчу групу учителів трудового навчання м. Черкаси: Кисленко Т. Л., Миронюк К. В., Шмиголь О. А., Лубко Л. В., Пятяка Ю. В. та Грамотою КНЗ "Черкаський ОІПОПП" - вчительку Золотоніської

спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Степанчук О. І.

Творчо попрацювали вчителі області у конкурсі на кращу серію цифрових ресурсів. Дипломом управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації нагороджено творчу групу вчителів Черненко Т. Л. (Черкаська ЗОШ I-III ступенів № 26), Канівець О. В., Калиновський В. Ю. (Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 18). Вчитель обслуговуючої праці Миронюк К. В. (Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 20) нагороджена Грамотою КНЗ "Черкаський ОІПОПП".

При поданні матеріалів найбільш типовими помилками були наступні:

- частина робіт не відповідала темам, які подані у додатку Положення про конкурс;
- деякі роботи не є авторськими, а скопійовані з мережі Інтернет;
- оформлення частини презентацій не відповідало вимогам до них.

В наступному році в першу чергу слід готувати матеріали для 8 класу за новою програмою. Методистам трудового навчання потрібно більш уважніше аналізувати матеріали, які подаються на виставку та конкурс, обов'язково заохочувати педагогів до цієї діяльності.

Орієнтовні завдання проведення методичної роботи з трудового навчання, технологій в районі/місті:

Методистам відділів освіти:

1. Провести дослідження з визначення методичних труднощів вчителів трудового навчання свого району/міста і скоригувати власну діяльність в напрямку допомоги з подолання цих проблем та переорієнтувати власну діяльність методиста з виконання контролюючих функцій на надання дієвої практичної допомоги вчителям.

2. Активізувати роботу з пошуку, вивчення та поширення перспективного досвіду творчих вчителів, відзначення та висвітлення їх діяльності.

3. Заохочувати вчителів свого району/міста до участі в обласних конкурсах "Освіта Черкащини", "Цифрові ресурси", інших заходах.

4. Проаналізувати рейтинг участі команди свого району/міста в обласній олімпіаді за останні 4 роки. Взяти під особистий контроль підготовку учня-переможця районної/міської олімпіади з трудового навчання, технологій до III обласного етапу.

5. Брати особисту участь у проведенні обласних Інтернет-заходів та обов'язкову - у роботі вебінарів (опрацювати інструкцію з проведення вебінару за посиланням <http://virtual.at.ua/vebinar/instrukcija.zip>).

Організація роботи методичних об'єднань

1. Звернути першочергову увагу на особливості та методику проведення занять в 8 класі за новою програмою.

2. Продовжити роботу зі створення та поширення банку даних матеріалів з розробок практичних завдань для учнів 5-8 класів, зразків учнівських проєктів, майстер-класів вчителів тощо.

3. Провести якісну підготовку учнів до III та IV етапів олімпіади з трудового навчання.

4. Повторити структуру та вимоги навчальних програм, особливості проведення занять трудового навчання, технологій.

5. Провести майстер-класи, практичні заняття по використанню інформаційних технологій в професійній діяльності.

6. Розпочати підготовку вчителів до участі в конкурсі "Учитель року".

Орієнтовні завдання творчих груп

Керівником творчих груп вчителів трудового навчання обрано Бойченка Олега Васильовича, вчителя трудового навчання Черкаської спеціалізованої школи № 3. Перед творчими групами поставлені такі першочергові завдання:

1. Ознайомитися з досвідом роботи вчителя Черкаського колегіуму "Берегиня" Черкаської міської ради Ярошенка Павла Володимировича по підготовці учнів до олімпіади.

2. Взяти участь у підготовці учнів до III та IV етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з трудового навчання. Для цього доцільно розподілити обов'язки - кожен член творчої групи готує учня-переможця за певним напрямком. Наприклад: "Технології виготовлення виробів", "Основи графічної грамоти", "Конструкції виробів", "Естетичне оформлення готових виробів", "Пошук аналогів в Інтернеті та відбір кращого зразка" тощо.

3. Провести роботу з підвищення рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями вчителями, її впровадженню в свою професійну діяльність.

4. Продовжити роботу над наповненням матеріалів районного/міського електронного банку даних "На допомогу вчителю трудового навчання, технологій" та їх поширенням серед вчителів.

5. Визначити та створити каталог найбільш оптимальних об'єктів праці для виготовлення на уроках у 5-8 класах, розробити для них майстер-класи, інструкційні картки, креслення, викрійки тощо.

В.С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

РОЛЬ МЕТОДИЧНОЇ СЛУЖБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Хто не хоче відставати,
той повинен рухатися вперед
і не зупинятися досягнувши вершини,
а підійматися вище.*

Френсіс Бекон

Сучасний стан реформування системи освіти України характеризується змінами в усіх її підсистемах, ланках тощо. При цьому зміст реформ, що запроваджуються в освіті, зумовлений не лише об'єктивними вимогами часу, а й станом самої системи освіти. Інтеграція вітчизняної системи освіти в глобальний світовий, зокрема європейський, освітній простір, адаптація системи освіти до нових соціально-економічних відносин, необхідність забезпечення конкурентоспроможності освіти в інформаційному суспільстві, переорієнтація освітнього процесу на розвиток особистості тощо вимагають модернізації системи управління освітою. Ці зміни особливо стосуються позашкільної освіти, адже фінансування цієї ланки бажає бути кращим, а її роль у житті суспільства є надзвичайно важлива. На сьогодні, коли суспільство висуває нові вимоги підготовки молоді, яка прагне до саморозвитку, самореалізації, здатна самостійно орієнтуватись у світі, який є невизначеним та непередбачуваним, є нагальна потреба в педагогах нового типу. Підготовка такого креативного, творчого педагога можлива при реалізації моделі професійного розвитку, що орієнтується на активність, здібність самостійно приймати рішення і нести відповідальність за свій вибір та дії. Підготовка педагога, його професійна компетентність дозволить йому нестандартно вирішувати основні завдання позашкільної освіти, що в свою чергу потребує якісних змін у професійній діяльності працівника позашкільного навчального закладу. У зв'язку з цим актуалізується необхідність професійного саморозвитку педагога, який забезпечує його підготовку до виконання соціального замовлення

в контексті нових вимог модернізації. Соціальний запит держави на педагогічні кадри високого рівня майстерності зумовлює пошук методичними службами оптимальних форм, методів, засобів для підвищення професійної компетентності педагогів в умовах позашкільного навчального закладу. Реальні можливості змін у позашкільному закладі залежать від того, хто безпосередньо займається підвищенням кваліфікації на місцях і створює умови для професійного зростання педагогів - методиста. У позашкільних закладах працюють творчі креативні люди і створити умови для їх творчого і професійного зростання справа досить нелегка, але попри все у області є навчальні заклади діяльність яких втра для наслідування. Аналізуючи минулий рік, можна з впевненістю говорити про зростання якісних послуг у сфері позашкільної освіти області. Насамперед, мова йде про матеріали, надіслані на обласну виставку "Освіта Черкащини - 2016". У числі переможців є і відомі у позашкільній особистості, але є такі керівники гуртків, які показали **своїми роботами високий рівень своєї роботи, зокрема:** Бокарева Л. О., керівник гуртка "Дивограй" Черкаського районного будинку дитячої та юнацької творчості Черкаської районної ради "Творчий проект "Виготовлення наочності для занять у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва", Стеблина О. П., керівник зразкового художнього колективу декоративно-ужиткового мистецтва "Юний художник" Чорнобаївського районного центру дитячої та юнацької творчості Чорнобаївської районної ради "Авторська ґрунтована текстильна лялька", Євзюра О. В., заступника директора з навчально-виховної роботи

Будинку дитячої та юнацької творчості, Гончаренко Н.К., практичного психолога Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради "Щоб не згасло світло любові", Карпова А. М., керівник гуртка англійської мови Корсунь-Шевченківського районного центру дитячої та юнацької творчості Корсунь-Шевченківської районної ради "Little Stars", творча група працівників позашкільного навчального закладу під керівництвом завідувача методичним відділом Арчибасової Т.Ю., Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради "Застосування акметехнологій у національно-патріотичному вихованні молоді", Кирпата І. М., методист районного методичного кабінету відділу освіти Городищенської районної державної адміністрації, керівник гуртка районного будинку дітей та юнацтва "Чарівна стрічка" та ін.

У Національній доктрині розвитку освіти сказано "підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення - важлива умова модернізації освіти", а тому справжній учитель не лише той, хто навчає, а й той, хто вчиться сам, той, хто власним прикладом привчає до творчого злету, до відповідальності за доручену справу крок за кроком. Участь вихованців у різного роду конкурсах, фестивалях, проектах як обласного, всеукраїнського так і міжнародного рівня є показником такого підходу у роботі позашкільного навчального закладу. Саме з метою підняття престижу навчального закладу та для обміну досвідом з означеного питання і була проведена Інтернет-конференція "Міжнародна діяльність закладу позашкільної освіти" на порталі КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", у якій взяли участь не всі колективи позашкільних навчальних закладів. Участь у міжнародних проектах, перемоги вихованців на такому рівні і визначають престиж закладу, його потрібність у тому чи іншому регіоні області, що особливо актуально у наш час. Адже у зв'язку з територіальною реформою в державі це стане чи найвизначальнішим чинником збереження закладу, обсягом його фінансування у громаді. Адже участь у різного роду міжнародних проектах дає можливість закладам отримати гранди на реалізацію того чи іншого задумі, ідеї, акції. З таким підходом до діяльності закладу педагогічні працівники позашкільних навчальних закладів області мали можливість познайомитись під час роботи обласного семінару-практикуму "Етнокультурний центр "Оселя фантазії", який відбувся у Золотоніському районному будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської районної ради і справив неабияке враження на його учасників. Прикладом такої роботи може слугувати відкритий на базі Корсунь-Шевченківського районного центру дитячої та юнацької творчості Корсунь-Шевченківської районної ради центр європейсько-атлантичної співдружності. А тому керівники, методисти закладів мають бути постійно у пошуку нових шляхів удосконалення та зацікавлення своєю роботою громадою міста, села пропонуючи нові послуги для мешканців регіону.

Реальні можливості змін у діяльності позашкільних освітніх закладів залежать від того, які додаткові ресурси вони можуть отримати від методичної служби, від конкретного методиста. Саме від рівня компетентності методиста, який опікується розвитком конкретного педагога, удосконаленням його педагогічної майстерності та здібностей до професійного розвитку напряму залежить підвищення якості позашкільної освіти та її результативність. Адже важливим завданням сучасного навчального закладу є виховання громадянина, патріота і професіонала, життєздатної компетентної особистості готової до життя в інформатизованому середовищі. Мова йде про використання та запровадження ІКТ у роботі закладу, гуртка, студії та ін. Як уже зазначалось зростає роль

таких форм роботи і навчання, коли без ІКТ неможливий подальший розвиток ні закладу ні педагога. Мова йде і про підключення позашкільного закладу до Інтернету, і про створення цифрових колекцій для використання педагогами у своїй роботі, і про курси підвищення кваліфікації, на сьогодні, не можливо пройти без освоєння комп'ютера, адже пропонуються онлайн-лекції, вебінари, консультування у чатах та скайпі та інші форми роботи і спілкування. Все це сприяє засвоєнню нових знань і бути у сучасному світі корисним як для закладу, так і для вихованців, які набагато швидше орієнтуються у цьому "комп'ютерному світі". Навіть конкурси фахової майстерності, наприклад "Джерело творчості" - обов'язковою умовою яких є створення електронного портфоліо, представлення відкритих занять у відео-форматі. Голосування за матеріалами також відбувається в дистанційному режимі. Обласний фестиваль-конкурс "Мистецький дивокрай Черкащини" відбувався також в дистанційному режимі, переможців якого було запрошено на перший фестиваль Мистецький дивокрай Черкащини з майстер-класами, змаганнями, флешмобом, який відбувся на базі КЗ "Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради". Така форма роботи сподобалась учасникам і буде проводитись щорічно **до Дня захисту дітей**. Навчання інтерактивних форм роботи необхідно приділяти велику увагу при роботі з педагогічними колективами закладів. Значна частина позашкільних навчальних закладів опікується учнівськими об'єднаннями на рівні району, міста, а тому координатори діяльності учнівського самоврядування мають бути готовими до запровадження таких форм роботи як флешмоби, квести, веб-квести та включатися до роботи у всеукраїнській акції та проектах.

Потребує більшої уваги навчально-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти програмами та навчальною літературою, про що свідчить щорічний Всеукраїнський конкурс навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти. Педагоги, на сьогодні, мають змогу надрукувати програму та навчальний посібник до неї для використання у роботі, тож маємо удосконалювати навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу. Вимоги до написання програми та літератури до неї надіслані на кожен район, місто та розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (www.imz.gov.ua, <http://zpo.ucoz.ua>).

Отже, для вирішення завдань, які стоять перед закладом позашкільної освіти, важливим є зв'язок: організація освітнього процесу - розвиток методичної служби - науково-методичне забезпечення освітнього процесу - використання ІКТ у роботі закладу - запровадження інтерактивних методик навчання і виховання - розвиток закладу позашкільної освіти в цілому. У такому поєднанні методична служба забезпечить розвиток професійної компетентності педагога позашкільної освіти і буде сприяти стимулюванню суб'єктної позиції педагогів, підвищенню їх активності і ініціативності в освітньому процесі, формуванню направленості педагога на безперервний професійний розвиток та удосконаленню навчально-виховного процесу у позашкільному навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зотова О.В. Формування у старшокласників інформаційної компетентності засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій/ О.В. Зотова. - Київ: НЕНЦ, - 2013. - 286с.
2. Про Національну доктрину розвитку освіти. Президент України. Указ. Доктрина від 17.04.2002 №347/2002.
3. Пустовіт Г.П. Прогностичні орієнтири інноваційного розвитку позашкільних навчальних закладів /Г.П.Пустовіт. - Київ: НЕНЦ, 2013. - 286с.

В.С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

СУЧАСНІ ФОРМИ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЩОДО ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОГО ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

*Наздоганяй тих, хто попереду,
а не чекай тих, хто позаду*

Аристотель

Учні старших класів мають змогу вільно, не боячись осуду з боку старших та однолітків, висловити свої думки з тем: "Кого можна вважати патріотом України?", "Яким я хочу бачити майбутнє моєї держави" та ін. Прочитавши думки однолітків з актуальних питань формування патріотичних почуттів особистості, старшокласники мають змогу здійснити рефлексію, самооцінку і самовизначитись у даному аспекті. Сьогодні необхідною умовою розвитку учнівського самоврядування є створення умов для самореалізації, саморозвитку, самоствердження особистості. Саме для забезпечення цієї умови і створено сайт для старшокласників "Вчимося демократії разом", тож рекомендуємо залучати учнівські об'єднання до проходження навчання у дистанційному режимі на цьому ж сайті.

Участь у зазначених заходах є цілком добровільною, що дає підставу говорити про високий рівень розвитку демократичних засад в учнівських об'єднаннях. На сайті є можливість написати свої міркування з означеної теми в електронну газету, розмістити фото у фотогалерею, **завантажувати свої напрацювання у восьми Інтернет-проектах, а саме:**

1. Досліджуємо особливості громадянського суспільства свого регіону.
2. Вчимося захищати свої права і свободи.
3. Вчимося поліпшувати життя місцевої громади.
4. Співпрацюємо з інститутами громадянського суспільства.
5. Вчимося взаємодіяти з владою.
6. Вчимося обирати.
7. Вчимося контролювати діяльність влади.
8. Я пропоную.

Актуальною та необхідною для багатьох старшокласників стане участь у Форумі **"Все залежить від нас"**, на якому учні мають змогу почути відповіді на ті запитання, які їх турбують. Адже про створення учнівських консультативних пунктів і йшла мова на всеукраїнському зборі лідерів учнівського самоврядування за участі Уповноваженого Президента з прав дитини

Миколи Кулеби, де він наголошував на створеній гарячій лінії для дітей.

У ході проведення виховних заходів Ліги старшокласників ми рекомендуємо використовувати пошукові системи Інтернет, за допомогою яких можна одержати безкоштовний доступ до мультимедіа-документів, які зберігаються на Інтернет-серверах всього світу. Саме через пошукові системи лідери учнівського самоврядування мають змогу долучитися до участі у міжнародних проектах, конкурсах та отримати фінансову підтримку (через систему грантів) на виконання тих чи інших ініціатив та агенцій. Таким чином через подання електронної заявки-анкети можна спробувати вступити до Української Академії Лідерства. З першими випускниками такої академії лідери з усієї України мали можливість поспілкуватися та отримати відповіді на запитання під час роботи Форуму "Діти змінюють світ".

Визнаючи величезні потенційні можливості ІКТ у координації спільної взаємодії всіх осередків Ліги старшокласників, ми не відмовляємось і оптимально використовуємо й інші форми роботи. Так, добре зарекомендували себе такі ефективні форми роботи з лідерами учнівського самоврядування області, як флешмоби, квести, веб-квести, акції, "Speech Time", "круглі столи", семінари, тренінги, конференції, проекти, конкурси.

Цього року до **25-річчя незалежності України** в області триває обласна акція Ліги старшокласників **"Випробування мужністю: освітяни Черкащини на варті миру"**. Обговорення матеріалів проходить у форматі "Speech Time" в режимі он-лайн на сайті Ліги старшокласників. На Форумі КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" розміщені "Відгуки серця" на подані матеріали. Старшокласники, вчителі прислали поезії та прозові рядки, присвячені нашим освітянам-воїнам у АТО.

Дуже дієвою формою роботи з старшокласниками є зустрічі з депутатами, секретарями міської, районних рад, головами

районних адміністрацій, які залишають слід у поведінці та вчинках лідерів. Як приклад, можна говорити про місто Золотоношу, де створена Молодіжна рада, яку очолює молодіжний мер, він обирається шляхом таємного голосування за результатами презентацій своїх програм. У зазначених програмах лідери пропонують своє бачення розвитку міста та ролі молоді у цьому процесі. Вони запрошуються до роботи сесій міської ради. Міський голова проводить круглі столи з представниками молодіжної ради, що, у свою чергу, заохочує старшокласників до активної життєвої позиції. Тож і поїздка на перший Всеукраїнський Форум "Діти змінюють світ", який відбувся за сприяння Президента України та розмова у дружньому колі з Уповноваженим Президента з прав дитини Миколою Кулебою для лідерів учнівського самоврядування області стала справжньою школою громадянства.

Лідери Черкащини активно включаються до роботи у всеукраїнських проектах та акціях. **Всеукраїнська рада старшокласників пропонує до реалізації на всіх рівнях такі проекти:**

- всеукраїнська естафета учнівської молоді "Прапор доброчинності";
- проект "Схід-Захід - разом!" (в рамках проекту "Рух лідерів+");
- всеукраїнська екологічна ініціатива "Зробимо Україну чистою";
- проекти щодо підтримки дітей з особливими потребами;
- проекти патріотичного спрямування.

Безумовно, організація такої виховної діяльності учнів підвищує вимоги до рівня компетентності педагогів у цьому аспекті. І, на сьогодні, не можливо не говорити про цю проблему. Адже підготовка наставників до роботи з дітьми також надвичайно важлива і проведення Всеукраїнського конкурсу "Класний керівник" тому доказ. У колективах навчальних закладів з давніми традиціями молодіжної участі, з високим рівнем демократичності і патерства у взаєминах між вчителями та учнями та відповідною політикою керівництва, ефективність діяльності учнівського самоврядування буде значно більшою, аніж там, де активність у позанавчальній діяльності не заохочується, а спроби неформальної самоорганізації ігноруються чи навіть сприймаються як негативне явище. І у багатьох навчальних закладах можна спостерігати таке явище, коли лідерів вчителі та й керівники закладів ігнорують. Про цю проблему наголошували лідери під час зістрічі з Президентом України. На сьогодні необхідно виходити на якісно новий тип спілкування між вчителями і учнями, формування взаємин на рівні "педагог-учень", "педагог-директор" чи навіть "учень-директор", яке не слід асоціювати з утратою взаємоповаги та встановлення "панібратського" ставлення. Вийти на рівень партнерства у спілкуванні і діяльності можливо передусім через самовиховання і педагогів і учнів, і керівників школи, адже воно вимагає від усіх високої

рефлексії, усвідомлення цінності спільної діяльності та важливості спільних цілей. Саме на такому рівні партнерської взаємодії та діалогу проходив Форум "Діти змінюють світ".

На курсах підвищення кваліфікації ми пропонуємо нові підходи у роботі з лідерами, знайомимо з найновішими підходами у вихованні підростаючого покоління, розробляємо та пропонуємо лекції для розвитку професійної компетентності заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів та інших категорій з цього питання. Розробляються спецкурси, зокрема: "Використання можливостей Інтернет-технологій у виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу", "Впровадження принципів освіти демократичного громадянства та освіти прав людини в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів", проводяться сертифіковані семінари-тренінги: "Освіта для сталого розвитку: навчання для змін", у межах проекту "Повага дією" семінар-тренінг "Не смійся з мене", програми виховних заходів "Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція" та ін. Проводяться обласні семінари, Інтернет-конференції, майстер-класи, відео-майстер-класи на допомогу вчителям з означеного питання, також з метою популяризації кращих зразків з організації виховної роботи пропонуємо розмішувати на Черкаському освітянському порталі у розділі "Науково-методичне забезпечення". Крім цього, перспективний досвід з означеного питання розміщений на сайтах "Педагогічна скарбничка" та "Творча майстерня".

І, на останок, якщо ви хочете стати справжнім лідером, за яким ідуть люди, потрібно навчитися служити їм. У цьому може допомогти мудра порада видатного філософа-гуманіста Альберта Швейцера: "Не знаю, як складеться ваше життя, але одне знаю точно: по-справжньому щасливими будуть лише ті з вас, хто шукає і знайде шлях служіння іншим". Тож, сподіваємось, що використання цих та інших форм роботи, сприятиме підвищенню ефективної виховної роботи колективів навчальних закладів у справі виховання соціально-активного громадянина-патріота України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаровська В. Лідерство: деякі психологічні правила// Завуч. - 2003. - №32 (182 с.) - С.12-15.
2. Комарова Н.М. Участь молоді в процесах прийняття рішень на рівні школи/ Н.М.Комарова// за заг. ред. Шелестової Л.В. - Київ: "Видавничий дім "Калита", 2005.- 96 с.
3. Приходько М.І. Учнівське самоврядування в сучасному вимірі/ М.І.Приходько// - Харків: вид. група "Основа", 2008 - 176с.
4. Слесик К.М. Виховання лідерів/ К.М.Слесик// - Харків: вид. група "Основа", 2009.- 128 с.

Н.В.Бугайчук,

методист з виховної роботи КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Не виховуйте дітей, все одно вони
будуть схожі на вас. Виховуйте себе.*

Англійське прислів'я

Патріотами не народжуються.

*Ними стають у процесі становлення
особистості.*

О.А.Захаренко

У контексті нових викликів, що постали перед країною, педагогічним працівникам доцільно переглянути практику виховної роботи у навчальному закладі. Сучасна школа стоїть перед прикритим фактом: в умовах традиційних форм та методів навчання школярі, пасивно отримуючи інформацію, не вміють здобувати її самостійно і застосовувати те, що знають.

Сучасний суспільно-політичний та соціально-економічний стан України можна охарактеризувати як перехідний. Оскільки продовжується формування громадянського суспільства, для якого притаманна свобода віросповідання, створення політичної та правової систем, які відповідають світовим демократичним стандартам.

Характеристика сучасної освіченої людини не обмежується здобутими знаннями і сформованими вміннями і навичками. Невід'ємними ознаками її освіченості є переконання, світогляд, активна громадянська позиція особистості, що дають змогу інтегруватися в соціокультурне середовище, креативно реагувати на проблеми і виклики сучасності, усвідомлювати свою роль у суспільстві і світі. [2].

Незважаючи на численні реформи, педагог, як і раніше, залишається ключовою постаттю в усіх освітніх системах.

У житті кожної людини, яка у свій час була учнем, помітну роль відігравав класний керівник, тому удосконалення фахової майстерності класних керівників одне з важливих завдань методичних служб. На зміну виховним заходам з літературно-музичними композиціями давно прийшли нові форми роботи. Але аналіз матеріалів Всеукраїнського конкурсу "Класний керівник - 2015" показав, що не всі класні керівники знаються на сучасних, мобільних і головне ефективних формах роботи. Працювати не довше і більше а ефективніше - ось гасло сьогодення. І тут на думку спадають слова Елвіна Тоффлера "безграмотними в 21 столітті будуть

не ті, хто не вміє читати і писати, а ті, хто не вміє вчитися, розуміватися і перевчитися".

Районні та міські методичні об'єднання класних керівників, педагогів-організаторів та заступників з виховної роботи мають більше уваги приділити засвоєнню практичних навичок організації виховної роботи в навчальних закладах; сприяти підвищенню соціокультурної компетенції вчителя з метою передачі досвіду вихованцям та учням; заохотити допитливо педагога дізнатися більше, розширити діапазон професійних знань та вмінь з метою оптимальної реалізації у професійній діяльності.

Добре працюють методичні об'єднання заступників з виховної роботи, педагогів-організаторів та класних керівників у містах Золотоноша, Сміла та Городищенському, Драбівському, Жашківському, Кам'янському, К.-Шевченківському, Смілянському, Тальнівському і Чорнобаївському районах.

Соціальне замовлення не тільки України, а й світового співтовариства вимагає перш за все людей, здатних самостійно самовдосконалюватися, пізнавати, тобто оволодівати інструментарієм, необхідним для розуміння того, що відбувається у світі.

Тому підготовці педагогів до патріотичного виховання учнів слід приділяти увагу не лише на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а і в міжкурсовий період.

Методичним працівникам необхідно:

- сприяти активному формуванню світогляду суб'єкта розбудови сучасного громадянського суспільства і правової держави в Україні з метою передачі позитивного досвіду вихованцям та учням;

- підвищувати рівень методичної підготовки вчителів з метою перенесення акценту з інформативних на інтерактивні аспекти навчання та виховання, продемонструвати практичну цінність впровадження нових підходів до організації виховної роботи навчального закладу;

- пропонувати конструктивні методи взаємодії всіх суб'єктів виховного процесу;
- підвищувати соціокультурну компетентність педагогічних працівників та етичну підготовку вчителя;

- заохочувати допитливого педагога дізнатися більше, розширювати діапазон професійних знань та вмінь з метою оптимальної реалізації у професійній діяльності.

Для педагогічних колективів області патріотичний напрямок роботи був і залишається пріоритетним.

Патріотичне виховання учнівської молоді неможливе без формування активної громадянської позиції. Тому необхідно в загальноосвітніх навчальних закладах області здійснювати системні заходи спрямовані на формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- верховенство права;
- повага до прав людини;
- рівність всіх перед законом;
- участь у громадсько-політичному житті громади, села, міста, країни;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Сьогодні сучасна школа повинна дати учням не тільки певні знання, уміння та навички, але й виховати соціально адаптовану та громадсько-орієнтовану особистість, яка після закінчення школи успішно займе своє місце в житті.

Одним з інструментів для роботи з будь-якими дітьми є мультиплікаційні фільми. Цей метод має багато переваг: мультфільми дозволяють охопити велику групу дітей за короткий проміжок часу, вони не сприймаються дітьми як академічний та нецікавий спосіб навчання та виховання, дозволяють на прикладі героїв обговорити поведінку та життєві цінності самих дітей.

У наш час є багато міжнародних проектів за підтримки Ради Європи та інших громадських організацій, напрацювання яких можна використати в позакласній роботі. Наприклад ХУМРА - анімаційний проект з прав людини організований Гете-Інститутом у співпраці з міжнародним молодіжним рухом з прав людини.

Всі мультфільми, створені в рамках проекту ХУМРА є вільними для некомерційного розповсюдження, перегляду, використання.

Весь контент можна знайти на YouTube-каналі проекту ХУМРА, режим доступу: <https://www.youtube.com/channel/UCNwYFBllxgg4qBA-HkD4XJA/videos>. Там же можна знайти кілька анімованих відеолекцій про права людини, що також можуть бути корисними.

Мультфільми про права людини, режим доступу:

<https://www.youtube.com/watch?v=mVIS-d9ksyg>
<https://www.youtube.com/watch?v=Yod7L5L1QZE>
<https://www.youtube.com/watch?v=nxnQeYYjVFW>

Один із напрямів патріотичної роботи це діяльність Волонтерських загонів. У навчальних закладах Черкаської області діють 1163 волонтерські загони, які об'єднують 14542 учні. Волонтерські загони надають посильну допомогу понад 9 тис. самотнім престарілим, ветеранам та учасникам II світової війни, в тому числі 1488 родин учасників антитерористичної операції та Революції Гідності.

Волонтерські загони діють в рамках учнівського самоврядування, який об'єднав у своїй команді представників з кожного класу, дітей різних вікових категорій. Вчителі, учні старших, середніх та молодших класів, їхні батьки - всі долучилися до волонтерського руху, який піднявся потужною хвилею. Він базується на спільності інтересів, бажань, цілей, надій, ідей учнів й передбачає реалізацію поставлених цілей та самореалізацію учнів.

Сьогодні всі дорослі і діти мріють лише про одне: щоб якнайшвидше закінчилась війна, і додому повернулися всі, хто захищає нашу Батьківщину на Сході України.

Роботу щодо волонтерського руху необхідно продовжувати, а саме:

- вивчати та використовувати цінний міжнародний та вітчизняний досвід з питань волонтерського руху;
- дізнаватись про нові форми та методи волонтерської діяльності в Україні;
- співпрацювати з державними та громадськими організаціями і установами в галузі соціальної роботи;
- організовувати благодійні ярмарки та акції на підтримку хворих, учасників АТО та їх сімей;
- організовувати та проводити заходи до пам'ятних дат та подій;
- доглядати за пам'ятниками, пам'ятними знаками, могилами та обелісками;
- надавати посильну допомогу самотнім людям похилого віку, ветеранам, учасникам війн, АТО, та їхнім сім'ям;
- займатися розробкою нових проектів та подальшою реалізацією існуючих проектів задля доброї справи і т.п.

(З практичними рекомендаціями щодо роботи волонтерських груп можна ознайомитись на сайті <http://oipopp.ed-sp.net/>. та в Інтернет-клубі "Спільна дія" на <http://spilno.klasna.com/>).

Компетентнісний підхід у вихованні акцентує увагу на формування морально-духовної життєвої компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Оскільки ключові компетентності мають надпредметний характер і формуються, як правило, на міжпредметній основі, доцільно це враховувати у виховній роботі.

Аналізуючи плани виховної роботи школи, а саме: учнівського самоврядування, класних керівників, можна виявити ряд проблем: відсутня єдина структура плану; багато запланованих і проведених заходів них мають спонтанний характер і не відповідають меті та завданням виховної роботи ні школи, ні класу. Говорити про комплексну систему виховання не доводиться. Щоб виправити ситуацію, що склалася, доцільно активніше впроваджувати у виховний процес технологію методу проекту. Переваги використання цієї технології у виховній роботі очевидні. Проектна діяльність виховує і розвиває самостійність учнів у прояві себе, спирається на особистісний вибір і інтерес, і тому набагато глибше мотивована. Націленість на кінцевий результат, допомагає належним чином організувати діяльність вихованців для його досягнення. Комплексність завдань, що вирішуються під час виконання проекту, дозволяє включити кожного вихованця в посильну для нього справу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Зі зразками довгострокових загальношкільних проєктів можна ознайомитися на Черкаському освітньому порталі. Наприклад, проєкт "З Днем народження, моя Державо!" до 25 річниці Незалежності України.

Сучасні форми роботи мобільні, більш легкі в підготовці. Потрібно відходити від громіздких, з репетиціями, лініями виховних заходів. **Доречним буде активізувати впровадження нових форм та методів виховної роботи, а саме:**

- Акція.
- Проєкт.
- Флешмоб.
- Квест.
- Веб-квест.
- Перфо?манс.
- Букросинг.
- Ділова гра, рольова гра.
- Мозковий штурм, групова дискусія.
- Оксфордські дебати.
- Фасилітація.
- Воркшоп.

Зразки даних форм роботи розміщені на сайті: <http://oiporpp.ed/> в розділі "Виховна робота" та в Інтернет-клубі "Спільна дія" на <http://spilno.klasna.com/>

Продовжується робота щодо оновлення банку даних досвіду виховної роботи, який розміщено сайті Інституту модернізації змісту освіти. (<http://www.imzo.gov.ua/bank-dosvidu-vihovnoyi-roboti/>) Райони і міста області активно розміщують на сайтах навчальних закладів та відділів освіти досвід виховної роботи, який вивчено, розглянуто методичними установами та рекомендовано до впровадження у навчально-виховний процес. Лише Драбівський, Жашківський, Уманський та Чорнобаївський райони не взяли участі у створенні банку даних виховної роботи Черкаської області

Ознайомитися з роботою базових шкіл з відповідного напрямку можна на сайті педагогічного Інтернет клубу "Спільна дія" в розділі "Виховна робота" режим доступу: <http://spilno.klasna.com/uk/site/educational-work.html>

На Черкащині вибудована система діяльності навчальних закладів з питань збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді.

"Школи сприяння здоров'ю" мають активну співпрацю з місцевою владою, батьківською громадою та іншими організаціями щодо спільного вирішення питань здоров'я підростаючого покоління.

Педагогічні працівники шкіл приділяють багато уваги просвітницькій роботі з батьками, батьки часто беруть участь у позакласних заходах, виховних годинах, спортивних змаганнях тощо. Хочеться відмітити міста Золотоноша, Сміла, Умань та Городищенський, Звенигородський, Корсунь-Шевченківський, Маньківський, Тальнівський, Христинівський, Черкаський, Чигиринський, Чорнобаївський, Шполянський райони в яких робота в "Школах сприяння здоров'ю" на високому рівні.

Одним з пріоритетних завдань всіх навчальних закладів області має бути:

- організація навчально-виховного процесу таким чином, щоб він не погіршував фізичний стан дітей, а укріплював;
- координація зусиль учасників навчально-виховного процесу, спрямування їх на збереження та розвиток здоров'я учнів;
- розвиток культури здоров'я серед учасників навчально-виховного процесу,

організація їх життєдіяльності на позиціях здорового способу життя;

- формування стійких переконань щодо необхідності свідомого ставлення до власного здоров'я та його збереження.

Знання - це тільки засіб для того, щоб людина стала особистістю. [1, с. 327]. Вся інформація сприяє розвитку знань, але знання самі по собі не ведуть до зміни поведінки. Практикою доведено, що захиститись від негативних явищ лише інформацією про причини, механізми, наслідки - неможливо. Згадайте скільки ваших знайомих лікарів та і просто високоосвічених людей палять, але про шкodu паління для організму вони знають дуже добре.

Поведінкова складова - це формування відповідних навичок і у цьому процесі важливим є інтерактивні методи навчання, які дають змогу формувати свою власну життєву позицію, уміння протистояти тиску оточення, контролювати своє життя. Крім того формують навички пошуку необхідної інформації, звернення за допомогою до відповідних служб, дотримання особистої гігієни і т.д. "Людина освічена - це та, яка знає де знайти те, чого вона не знає". Г.Зиммель. Тільки слід пам'ятати, що впровадження сучасних інтерактивних методів навчання та виховання є насамперед впровадження інтерактивних методів навчання та виховання, а не прийняття рішення про їх впровадження.

Досвід роботи в проведенні виховних заходів з профілактики негативних явищ та корекції ризикованої поведінки підтверджує, що особистість педагога має велике значення для ефективності і позитивного результату заходу. Дослухайтесь до порад О.А.Захаренка і "перш за все постарайтесь завоювати авторитет в учнів. А для цього необхідно захопити їх цікавою справою і нарівні з ними брати участь у її виконанні. Саме так діти зрозуміють, наскільки доцільними були вимоги вчителя!". [5, с. 243].

Учитель має сам вірити в те що пропагує, дотримуватися принципів та норм здорового способу життя, розмовляти доступною мовою, розуміти молодіжний сленг.

Народна мудрість каже: "Добрий приклад краший за 100 слів", "Бурчання наскучить, приклад научить", "Не вчи дитину штурханами, а добрими словами".

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. - Київ: Либідь, 2003.-344с.
2. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками / За ред. Т. В. Журавель; [Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, О. М. Нікітіна]. - Київ, 2010. - 168 с.
3. Захаренко О. Учитель. Директор. Академік. Нариси, роздуми, спогади. Корсунь: видавничий дім "Всесвіт", 2012. - 286 с.
4. Маршрут безпеки: посібник для педагогов-організаторів. / Сост. И.Нерубаева, П.Фратола. - Київ, 2013. - 124 с.
5. Про зміст загальної середньої освіти: Науково-аналітична доповідь / За заг. ред. В.Г. Кременя. - Київ: НАПН України, 2015.- 118 с.

С.В. Гловацький,

методист КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

У період нововведень та реформування загальної середньої освіти, швидкої зміни техніки та технологій, зростання наукової інформації, піднесення соціальної ролі особистості та інтелектуалізації її праці на початку нового тисячоліття, реформуванню підлягає і освітня галузь "Мистецтво", що представлена сьогодні навчальними предметами "Музичне мистецтво", "Образотворче мистецтво" (1-7 класи), інтегрованим курсом "Мистецтво" (8 клас) та курсом "Художня культура" (9-11 класи). Перед педагогічною мистецькою спільнотою постає важлива проблема - забезпечувати якісний науково-педагогічний та методичний супровід організації навчально-виховного мистецького процесу в загальноосвітній школі.

Предметно-інтегративна система мистецької освіти у загальноосвітніх навчальних закладах складає основу Державних освітніх стандартів освітньої галузі "Мистецтво" як в початковій, так і в основній та старшій школі. Навчальні предмети утворюють єдиний наскрізний цикл, спрямований на всебічне неперервне опанування учнями художніми цінностями впродовж усього терміну навчання в школі на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходу.

Учитель мистецьких дисциплін нового тисячоліття повинен бути спроможним впроваджувати і застосовувати в практичну діяльність нові педагогічні технології та досягати нових якісних змін у педагогічній майстерності, стати не тільки партнером у навчанні, а і одночасно генератором нових тенденцій, новатором з упровадження інформаційних та мистецьких технологій.

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програми предметів художньо-естетичного циклу: музичне мистецтво, образотворче мистецтво, інтегровані курси "Мистецтво" та "Художня культура" мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного та образотворчого мистецтва, художньої культури).

Новий 2016-2017 навчальний рік вносить зміни у нормативно-правове забезпечення викладання дисциплін освітньої галузі "Мистецтво", серед яких:

- упровадження нового змісту освіти у 8 класі на основі Державного стандарту базової і повної середньої освіти (2011 рік) та освітньої програми "Мистецтво" (5-9 класи) в новому навчальному предметі інтегрованого курсу "Мистецтво" для учнів 8 класу;
- підготовка вчителів мистецьких дисциплін до викладання нового навчального предмету інтегрованого курсу "Мистецтво" для учнів 9 класу;
- підготовка вчителів мистецьких дисциплін до поступового впровадження з 2018 року нового змісту мистецької освіти в початковій школі, на основі оновлених програм та нової Концепції початкової освіти;
- опанування вчителями мистецьких дисциплін інноваційними технологіями організації

позаурочної виховної діяльності з мистецтва для учнів початкової школи.

Змістовими лініями освітньої галузі "Мистецтво" залишаються: музична, образотворча, культурологічна.

Нового 2016-2017 навчального року будуть діючими такі державні програми з мистецьких дисциплін:

- Навчальна програма "Музичне мистецтво" для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи (авт. Хлебникова Л.О., Дорогань Л. О., Івахно І.М., Кондратова Л.Г., Корнілова О.В., Лобова О.В., Міщенко Н.І.- 2011 рік);
- Навчальна програма з інтегрованого курсу "Мистецтво" для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи (авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В., Дмитренко О. М.);
- Навчальна програма "Мистецтво", 5-9 класи (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новікова, Н. Овіннікова), що включає три блоки "Музичне мистецтво", "Образотворче мистецтво" та інтегрований курс "Мистецтво".

Початкова школа:

Програми з навчальних предметів освітньої галузі "Мистецтво" в початковій школі мають тематичну побудову, що надає змогу вчителю об'єднувати різні види мистецької діяльності учнів (сприймання творів мистецтва (музичних, візуальних), практично-творча діяльність (репродуктивна, творча), засвоєння необхідних мистецьких понять і термінів) на одному уроці. Темі програм мають не тільки навчальний, але й художньо-естетичний характер і відкривають можливість досягнення цілісності та єдності навчального процесу не лише в межах одного уроку, а й протягом семестру, навчального року, усього навчального курсу. Зміст навчальних програм реалізується перш за все в підручниках. Робота з підручником повинна бути однією з форм діяльності на уроці. У підручниках вміщено основний навчальний (текстовий та ілюстративний) матеріал, який учні мають опанувати на уроках.

Рекомендовані підручники для учнів початкової школи:

"Музичне мистецтво", 1 клас:

- "Мистецтво", авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. вид-во "Генеза";
- "Музичне мистецтво", авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД "Освіта";
- "Музичне мистецтво", авт. Лобова О.В., вид-во "Школяр";

"Музичне мистецтво", 2 клас:

- Мистецтво", авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. вид-во "Генеза";
- "Музичне мистецтво", авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД "Освіта";
- "Музичне мистецтво", авт. Лобова О.В., вид-во "Школяр";

"Музичне мистецтво", 3 клас:

- Мистецтво", авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. вид-во "Генеза";
- "Музичне мистецтво", авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД "Освіта";

"Музичне мистецтво", авт. Лобова О.В., вид-во "Школяр".

"Музичне мистецтво", 4 клас:

"Музичне мистецтво", авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД "Освіта";

"Музичне мистецтво", авт. Лобова О.В., вид-во "Школяр";

"Музичне мистецтво", авт. Кондратова Л.Г., вид-во "Навчальна книга - Богдан";

"Музичне мистецтво", авт. Терещенко А.І., вид-во "Грамота";

"Музичне мистецтво", авт. Бондаренко М.Є, Яловська Л.В., вид-во "Астон".

З метою пробудження й поглиблення в учнів початкової школи інтересу до художнього пізнання через різноманітні форми мистецької діяльності, розкриття внутрішнього потенціалу кожного учня, незалежно від рівня його мистецьких здібностей, виховання впевненості у власних можливостях пізнавати навколишній світ і мистецтво, з предметів художньо-естетичного циклу продовжує діяти мотиваційна шкала оцінювання учнів, тобто оцінювання без балів.

Об'єктами перевірки та оцінювання (мотиваційними критеріями) у процесі навчання мистецьких дисциплін є:

- інтерес до уроків художньо-естетичного циклу та мистецтва загалом;
- спрямованість діяльності на сприймання, пізнання творів та власну творчість;
- ініціативність, що передбачає свободу творчого виявлення, активне включення у творчий процес на уроках, прагнення застосування набутого досвіду у позаурочний час.

У 1-4 класах з предметів художньо-естетичного циклу домашні завдання учням не задаються і в журналі не записуються.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до Типових навчальних планів для початкової школи лише з вивченням російської чи іншої мови національної меншини, спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов (додатки 2-5 до наказу МОН молодьспорту від 10.06.2011 № 572) на вивчення предметів художньо-естетичного циклу передбачено 1 навчальна година. Проте, для повної реалізації вимог державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь "Мистецтво") рекомендуємо використовувати додатково 1 годину за рахунок варіативної складової плану.

З метою підвищення якості викладання предметів художньо-естетичного циклу у початковій школі, під час комплектації педагогічних працівників рекомендується передбачити годинне навантаження з музики, образотворчого мистецтва насамперед для учителів музичного та образотворчого мистецтва відповідно.

Основна школа

Цілісна структура програми "Мистецтво" 5-9 класи передбачає єдиний тематизм за роками навчання (однаковий як для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, так і для інтегрованого курсу). У 5 класах основної школи учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, в 6 класі - палітру мистецьких жанрів, в 7 класі засвоюють новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства (тема навчального року "Мистецтво: діалог традицій і новаторства").

Спільна тематика року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми: предметів "Музичне мистецтво" і "Образотворче мистецтво" чи інтегрованого курсу "Мистецтво".

Основними видами діяльності учнів на уроках мистецьких дисциплін залишаються: художньо-творче самовираження дитини (спів, музично-творча та художньо-творча діяльність); сприймання, інтерпретація та оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва й засвоєння відповідної мистецької термінології, творча та дослідницька діяльність школярів тощо.

Структура програми "Мистецтво" зумовлена логікою побудови всього курсу, яка забезпечує цілісність змісту мистецької освіти в основній школі. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова як для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, так і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії, як види, жанри, стилі мистецтва. Спільна тематика року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми: предметів "Музичне мистецтво" і "Образотворче мистецтво" чи інтегрованого курсу "Мистецтво".

Визначення мети навчання мистецтва в основній школі зумовлене основними функціями мистецтва: естетичною, навчально-пізнавальною, духовно-виховною, комунікативною, емоційно-терапевтичною.

Основні види діяльності учнів на уроках включають:

- художньо-творче самовираження;
- сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів;
- пізнання мистецтва та засвоєння відповідної мистецької термінології,
- виконання творчих практичних завдань,
- підготовка мистецьких проектів тощо.

Основними і обов'язковими видами діяльності на уроках, як уже зазначалося, має бути сприймання і аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (вокально-хорова, художньо-практична, творча). Тому оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за основними видами діяльності на уроках, відповідно до орієнтовних Вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти (наказ МОН від 21.08.2013 № 1222).

Звертаємо увагу на те, що письмові тематичні перевірки (контрольні, самостійні роботи) з музичного мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво" не проводяться. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програм з музичного мистецтва розраховані на вивчення впродовж семестру. У цих випадках з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основним видом домашніх завдань в основній школі з предмета "Музичне мистецтво" мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування.

Години резервного часу можуть використовуватися на розсуд вчителя, наприклад, на тематичне узагальнення матеріалу, відвідування музеїв, виставок, театрів, в тому числі і віртуальних.

Рекомендовані підручники для учнів основної школи:

1. "Музичне мистецтво" для 5-6-7 класу (авт. Масол Л.М., Аристова Л.С. Харків: Сиція)

2. "Музичне мистецтво" для 5-6-7 класу (авт. Кондратова Л.Г., вид-во "Навчальна книга - Богдан").

Підручники для учнів 8 класів, які рекомендовано для вивчення інтегрованого курсу "Мистецтво" у новому навчальному році:

1. "Мистецтво" для 8 класу, авт. Кондратова Л.Г., вид-во "Навчальна книга - Богдан";
2. "Мистецтво" для 8 класу, авт. Гайдамака О., вид-во "Генеза";
3. "Мистецтво" для 8 класу, авт. Масол Л., вид-во "Світоч";
4. "Мистецтво" для 8 класу, авт. Назаренко Н.В., Чен Н.В., Галетова Д.О., вид-во "Оберіг".

У 2016-2017 навчальному році особливу увагу слід приділити підготовці вчителя до викладання інтегрованого курсу "Мистецтво" в 8-9 класах. У 8 класі, відповідно чинної програми, учні опановують стилі та напрями мистецтва, які історично склалися впродовж епох, тому пріоритетними стають такі види діяльності, як інтерпретація художніх творів у культурологічному контексті, виконання індивідуальних і колективних проєктів. Водночас поглиблюються знання термінології (мистецтвознавча і культурологічна пропедевтика). Окрім внутрішньої галузевої інтеграції доцільно використовувати міжпредметні зв'язки й з іншими освітніми галузями: "Мови і літератури", "Суспільствознавство", "Технологія", "Здоров'я і фізична культура" та ін. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу художнього матеріалу.

Педагог має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні та ігрові завдання для учнів, враховуючи мету уроку, програмні вимоги, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

**Витяг із нової програми:
Загальна тематична структура нової
програми «Мистецтво» 8-9 класи**

Клас	Тема	Кількість годин на тиждень		
		Музичне мистецтво	Образотворче мистецтво	Інтегрований курс «Мистецтво»
		Інтегрований курс «Мистецтво»		
8	Мистецтво в культурі минулого	1		
9	Мистецтво в культурі сучасності	1		

**Тематична структура програми інтегрованого курсу
«Мистецтво» (5-9 кл.)**

35 год на рік (1 год на тиждень), з них 4 год – резервний час

Клас	Тема року	Теми
8	Мистецтво в культурі минулого	Стилi та напрями мистецтва стародавніх епох i цивiлiзацiй: античний, вiзантiйський, романський, готика, Ренесанс
		Стилi та напрями мистецтва (продовження): бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалiзм
9	Мистецтво в культурі сучасності	Стилi та напрями мистецтва (продовження): iмпресiонiзм i постiмпресiонiзм, рiзновиди модернiзму i постмодернiзму
		Екраннi мистецтва. Форми поширення мистецтва (музеї, медiа, реклама)

Особливу увагу слід приділити методиці викладання інтегрованого курсу "Мистецтво" в 8 класі.

Ураховуючи творчий підхід до визначення змісту навчання та можливість самостійного вибору вчителем мистецьких творів для сприймання і виконання у 8 класі, педагогу інтегрованого курсу "Мистецтво" потрібно здійснити календарно-тематичне планування, за обраним підручником, в якому більшість форм і методів роботи залишається за вибором учителя. Підручник лише тільки зорієнтовує педагога в змісті матеріалу та подає палітру мистецьких творів для вивчення, а технологія ж проведення уроку, складання сценарію уроку, вибір доцільних форм і методів роботи з мистецькими творами залишається пріоритетом сучасного педагога.

Серед розмаїття типів уроків інтегрованого курсу "Мистецтво" рекомендується перевагу віддати комбінованому уроку з елементами інтеграції, а також уроку введення в тему, поглиблення в тему, урокам закріплення і узагальнення знань та підсумковому контрольному уроку (з підготовленим тематичним оцінюванням навчальних досягнень учнів).

Серед нетрадиційних типів уроків особливу увагу слід приділити урокам-екскурсіям, урокам-подорожам, урокам-вікторинам, урокам-проєктам, урокам-дискусіям тощо.

Звертаємо увагу, що в центрі кожного уроку мистецтва залишаються твори мистецтва та характеристика типових рис певного стилю мистецтва. Вчителю слід зауважити на засвоєння учнями основних знань з теорії мистецтва в межах зазначених стилів.

Перевагою в роботі вчителя повинні стати практичні і творчі форми робіт, а саме: практичні творчі завдання до вивчення архітектури, скульптури, живопису певного стилю, декоративного мистецтва та музичного і театрального мистецтв. Серед типів практичних завдань увагу слід приділити виконанню індивідуальних завдань - замальовки, нариси, малюнки, ліплення, розпис, а також музичне сприймання, виконання пісень, інсценізація та відео-перегляди, віртуальні подорож тощо.

У 8 класі пізнання мистецтва відбувається через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та творче самовираження учня, насамперед, у музичній та художній діяльності, що реалізується, зокрема, у виконанні різноманітних завдань та мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) відповідно до потреб учнів у співи чи малюванні, конструюванні тощо, що сприятиме активному **формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою, а саме:**

"наприкінці 8 класу учень виявляє здатність:

- інтерпретувати зміст творів мистецтва різних видів і стилів відповідно до соціокультурного контексту;

- розробляти індивідуальні та колективні проекти з мистецтва різних епох;
- застосовувати зв'язки між різними видами мистецтва у художньо-творчій діяльності;
- висловлювати особистісно-ціннісне ставлення щодо мистецтва різних стилів, виявляти комунікативні вміння в процесі обговорення різних явищ мистецтва в групах, виконувати проекти з мистецтва;
- здійснювати самостійну пошукову діяльність щодо мистецтва різних стилів, використовувати музейні матеріали".

Саме тому важливо не перетворити курс "Мистецтво" у 8 класі в суто інформативний, не переважувати учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Для цього навчальною програмою передбачено виконання учнями практичних завдань, зокрема пошукового (мистецькі проекти) та творчого (виконання живописних та графічних композицій, театралізацій тощо) характеру.

Важливого значення слід приділяти застосуванню на уроках інтегративних художньо-педагогічних технологій, методів і прийомів стимулювання асоціативно-образного мислення (міжвидових мистецьких паралелей, аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва, насамперед музичного і образотворчого. Також на уроках доцільно застосовувати інтерактивні, проблемно-евристичні, комп'ютерні технології; стимулювати пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

Особливу увагу приділяємо навчанню мистецтву із використанням електронних видів навчання, що дозволяє учням при наявності Інтернет- зв'язку та індивідуального гаджету миттєво відвідати віртуальний концертний зал, щоб послухати виступ видатного співака чи оркестр, насолодитися шедевром живопису або споглядати скульптурні шедеври видатних музеїв світу, ознайомитися із творчістю композитора чи виконавця через переглянутий мистецький фільм, презентацію, ролик тощо.

Електронний підручник або електронна складова сучасного підручника інтегрованого курсу являє собою електронний освітній ресурс комплексного призначення, що забезпечує безперервність і повноту процесу навчання, надає теоретичний матеріал, забезпечує тренувальну навчальну діяльність і контроль рівня знань, а також інформаційно-пошукову функцію, яка має комп'ютерну візуалізацію, сервісні функції та умови інтерактивного зворотного зв'язку. Для трансляції електронного підручника на уроках мистецтва може застосовуватися не тільки комп'ютер, ноутбук, але й планшети та телефони великих діагоналей або електронні книги. Для перегляду підручників на пристроях з операційною системою Android рекомендується використовувати програму EBookDroid, для Windows - WinDJView и Adobe Reader.

З допомогою електронного підручника з умовами інтерактивного зв'язку вчитель може: ознайомитися із текстами про композиторів, про окремі музичні твори, із відомостями про окремі музичні інструменти або колективи виконавців, користуватися словником, міні-енциклопедією, розглянути схеми з теорії мистецтв, запам'ятати нові терміни або поняття тощо. Електронний підручник допомагає виконати творчі завдання або вправи до сприймання творів.

Рекомендована література до використання:

1. Education Era Платформа освіти онлайн [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ed-era.com/>
2. Реформа початкової освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://osvita.ua/school/reform/>
3. Биков В. Ю. Інноваційний розвиток суспільства і сучасні мережні технології систем відкритої освіти / В. Ю. Биков // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: ПЗЗ зб. наук. праць/за ред. ЛЛ Товажнянського, О.Г. Романовського. - Вип. 23-24. - 2009. - С.25-49.
4. Информационные и коммуникационные технологии в образовании : монография / Под.ред. Бадарча Дендева. - М. : ИИТО ЮНЕСКО, 2013. - 320 с.
5. Курси он-лайн навчання Майкрософт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://goo.gl/pPYnTS> - Назва з екрану. - Дата зверення.-19.08.2015.
6. Кухаренко В.М. Змішане навчання. Вебінар [Електронний ресурс] /Володимир Миколайович Кухаренко/ - Режим доступу: <http://www.wiziq.com/onlineclass/2190095-intel-blended>. - Назва з екрану. - Дата зверення.- 5.12.2014.
7. Кухаренко В.Н. Роль смешанного (гибридного) обучения [Електронний ресурс] /Владимир Николаевич Кухаренко//.-22.06.2014 - Режим доступа: http://kvn-elearning.blogspot.com/2014/06/blog-post_22.html. - Заголовок с экрана. - Дата обращения.-5.12.2014.
8. Морзе Н.В. Підвищення кваліфікації вчителів з використанням дистанційних технологій навчання / Наталія Вікторівна Морзе // Зб. наук. праць. - К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. - 2001. - Вип. 4.
9. Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері мобільної освіти [Електронний ресурс]. Заголовок з екрану. - Режим доступу: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf>
10. Масол Л. М. Особливості впровадження програми "Мистецтво" в контексті науково- інтеграційної освіти / Л.М. Масол. - Початкова школа. - 2003. - №4. - С. 9-12.
11. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний та методичний аспекти: монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І. А. Зязюна. - Чернівці: Зелена Буковина, 2009. - С. 356 - 376.
12. Масол Л. М. Ігрові художньо-педагогічні технології у процесі викладання інтегрованого курсу "Мистецтво" /Л. М. Масол //Початкова школа. -2007. -№1. -С.46-55.
13. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі /Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, І. В. Руденко. -Харків, 2006. -256 с.

Н.А. Лемешева,

методист предметів художньо-естетичного циклу КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ВЧИМОСЯ БАЧИТИ І ТВОРИТИ ПРЕКРАСНЕ

ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ "ОБРАЗОТВОРЧЕ
МИСТЕЦТВО" (1-4 КЛАСИ) ТА (5-7 КЛАСИ),
ІНТЕГРОВАННИЙ КУРС "МИСТЕЦТВО" (1-4 КЛАСИ)
ТА (5-8 КЛАСИ) У 2016/2017 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Мистецтво і педагогіка - фундамент, на якому можна вибудувати справжню духовність і справжнє відчуття радощів від того, що ти існуєш на цьому світі, пізнаєш його реалізуєш та удосконалюєш свої можливості.

М.Чембержі

Сучасний етап модернізації шкільної мистецької освіти пов'язаний із активним упровадженням особистісно зорієнтованого, компетентісного, інтегративного та діяльнісного підходів до змісту та організації художньо-естетичного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Реалізація основної мети, визначеної Державним стандартом нового покоління освітньої галузі "Мистецтво", передбачає формування в учнів системи ключових (базових) компетентностей (вміння вчитися, загальнокультурна, громадська, інформаційна, соціальна, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, здоров'язбережувальна, математична), мистецьких компетентностей (пізнавальна, творча, полікультурна, методологічна, саморозвитку, комунікативна) як здатність до художньо-творчої самореалізації, культурного самовираження.

В умовах переходу на європейську модель освіти особливого значення набуває створення педагогічних умов на уроках художньо-естетичного циклу для формування в учнів підприємницької компетентності. Доповнення практичних завдань, наприклад, виготовлення листівок, візиток, буклетів, афіш, рекламних проспектів; розробка піктограми, логотипу, фірмового знаку, дизайну диску з музичними записами; замальовки ескізів одягу; створення макетів ландшафтів, архітектурних споруд; добір матеріалів для фонотек, альбомів тощо бесідами з мотивацією до підприємницької діяльності на уроках образотворчого мистецтва та інтегрованих курсів "Мистецтво" і "Художня культура" є підґрунтям для формування підприємливості й ініціативності - сучасний вид діяльності, що допоможе школярам у майбутньому стати успішними людьми в різних сферах. Отже, забезпечить плекання проактивної особистості, яка вміє ризикувати, планувати й досягати поставлених цілей.

Наводимо приклад бесіди з підприємницьким тлом до уроку образотворчого мистецтва у 7-му класі з теми "Промисловий дизайн як обличчя епохи". Практичне завдання: конструювання та естетичне оформлення підставки для олівців і ручок.

Учитель. Дизайн заснований на особливому творчому методі komponування, метою якого є досягнення якісного ефекту. Дизайнерський винахід обов'язково характеризують два нюанси: винахідливість, художність. Поміркуємо чому? (учні висловлюють свої думки).

- Які вироби промисловості є найприбутковішими, на вашу думку, в сучасному світі?

- Які будуть актуальними і прибутковими в майбутньому?

- А чи є перспективи у виготовленні канцелярських товарів?

- Якими мають бути підставки для олівців і ручок, щоб вам хотілося їх придбати?

- Які матеріали використані авторами в даних зразках?

- Які матеріали можемо використати ми для виготовлення підставки, щоб вона була не матеріально затратною, мала естетичний привабливий вигляд і була безпечною для користування?

Формування компетентностей учнів зумовлене не тільки реалізацією відповідного оновленого змісту освіти, але й сучасних методик та технологій навчання, які є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності школярів, унікальною можливістю поєднання мистецтва з мистецтвознавством, з креативністю та ініціативністю. Урок освітньої галузі "Мистецтво" має бути творчим і, як будь-яка творчість, підпорядковуватися певним закономірностям, науковим положенням і відображати специфіку навчального предмета. Учень повинен не просто подивитися на роботу художника, але і зрозуміти її ідейний зміст, не просто прослухати музику, але почути її, внутрішньо збагатитися, навчитися використовувати свої знання у подальшому житті. Тому варто перенести акцент із вивчення власне предмета на його застосування як засобу формування особистості учнів, активізацію творчої діяльності та залучення школярів до активної самостійної діяльності. На сучасному уроці освітньої галузі "Мистецтво" пріоритетними є види навчальної діяльності, що дають учням матеріал до роздумів, можливість виявити ініціативу й самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості, творчого підходу. Перелік методів активного навчання є досить широким, наприклад, це "Інтелектуальна розминка", "Групування", "Карусель", лото "Картинна галерея"; театральні-ігрові методи "Сценічні етюди", "Пластична імпровізація", "Діалог з образом"; дидактичні та рольові ігри "Art-естафета", "Туристична агенція", "Студія дизайну"; віртуальні екскурсії провідними світовими музеями, галереями; ігри подорожі у давнину; дискусія в групах тощо.

Метод проектів вважається основною технологією формування компетентностей учнів, яка

дозволяє, використовуючи найменші затрати ресурсів, створити в навчальному процесі умови діяльності, максимально наближених до реальних. Проект визначається як комплекс дій, який спеціально організований учителем, самостійно виконується школярами та завершується створенням продукту.

Моделювання життєвих ситуацій під час сюжетно-рольових ігор наприклад, "Кращий екскурсовод", "Я - мистецтвознавець", "Я висвітлюю культуру в ЗМІ", "Наш театр" сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, розвитку лідерських якостей. Тому потенціал таких продуктивних методик та технологій є дуже високим і реалізація його безпосереднім чином впливає на досягнення такого результату навчання як компетентність.

Особливості викладання предмета "Образотворче мистецтво" у 1-4 класах

Найефективніший засіб компетентісного підходу у початковій школі - застосування гри, ігрових ситуацій, завдяки яким значно зростає інтерес учнів до навчання. Гра допомагає дітям пізнати навколишнє життя і людські взаємини, набути художніх умінь. У ігрових ситуаціях учасники вчаться думати, працювати, набувати досвіду, творити і радіти успіхам. Саме ігрові технології дозволяють створити високий рівень мотивації, результативності занять та умови для соціалізації особистості школяра, його виховання.

У формуванні стійкого інтересу до навчання, здібностей до зображувальної діяльності рекомендуємо використовувати ігри нового типу: художньо-дидактичні (ігри-подорожі, ігри-загадки, ігри-змагання, композиційні ігри, підбір палітри) творчі, креативні (домалою і створи образ, художні мазки, вільний пензлик) які розвивають не тільки художні здібності, а й інтелектуальні та комунікативні. Позитивне значення у навчальному процесі мають ігри, пов'язані зі створенням перед очима учнів 1-4 класів живих образів. Естафети є своєрідними фізкультурними паузами, оскільки в момент ігрової дії діти активно рухаються. Ефективним є ігри-творчі завдання, суть яких полягає у виконанні нетрадиційного завдання, пошуку відповідей на цікаві запитання. При використанні художньо-дидактичних, настільно-друкованих ігор, різноманітних лото, парних картинок відбувається закріплення знань про властивості предметів, які потім учні повинні зобразити у власній художній діяльності (малюнку, аплікації, ліпленні тощо).

Важливо, щоб робота вчителя образотворчого мистецтва у 1-4 класах була спрямована на психологічне оздоровлення, корекцію особистісного розвитку учнів, підвищення їх адаптаційних здібностей, сприяла розвитку творчого потенціалу дітей.

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи передбачено користуватися наказами Міністерства освіти і науки України від 20.08.2008 р. №755 "Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи", від 21.08.2013 № 1222 "Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти" та "Інструктивно-методичними матеріалами щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів" від 28.01.2014 № 1/9-74.

Звертаємо увагу на те, що оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів з образотворчого мистецтва здійснюється усно і бали не виставляються.

У 1-4 класах з предметів художньо-естетичного циклу домашні завдання учням не задаються і в журналі не записуються. Окремі зошити для виконання письмових домашніх завдань не передбачені.

Особливості викладання предмета "Образотворче мистецтво" у 5-7 класах

Потенційні можливості впровадження сучасних методів формування мистецьких компетентностей учнів на уроках образотворчого мистецтва у 5-7 класах стають реально формуючими факторами лише при умові художнього відношення особистості до самого мистецтва. А сформувати його і розвивати можливо в процесі поступового, цілісного, неперервного навчання і виховання школярів на уроках образотворчого мистецтва в школі.

У системі роботи на сучасних уроках образотворчого мистецтва визначаються пріоритетні напрями: гуманістична спрямованість викладання; інтеграція навчання; всебічне використання місцевих народних традицій; виявлення та підтримка обдарованих дітей.

Одним із найважливіших завдань навчання образотворчого мистецтва у 5-7 класах є ознайомлення учнів із різними видами образотворчого мистецтва та їх взаємодією з іншими видами мистецтва (літературою, музикою, театром, цирком, кіно). Якщо людина не розуміється на мові мистецтва, то не може його адекватно сприймати. На це слід звертати увагу учнів під час їх роботи у різних видах образотворчої діяльності (образотворчій, декоративній, конструктивній).

Основними видами діяльності на уроках образотворчого мистецтва є сприймання й аналіз творів мистецтва та художньо-творча діяльність, що передбачає застосування різних художніх технік і матеріалів, інноваційних педагогічних технологій, комп'ютерних програм, Інтернет-ресурсів.

Наводимо приклад творчого аналізу живописного твору "Розмова з портретом".

Учні об'єднуються в групи по чотири особи. Вчитель пропонує кожній групі розглянути портрет. Діти повинні поговорити з фарбами, якими намальований портрет. Потім по черзі розповісти, що повідомили їм барви тла, одягу, волосся, обличчя, рук про характер, життя, звички людини зображеної на портреті.

Орієнтовні питання для бесіди:

- Що саме найголовніше в роботі портретиста?
- Якби вам захотілося мати власний портрет, якого художника ви б обрали (якого напрямлення, якої техніки виконання)?
- Які кольори кольору фону і одягу ви б замовили художнику?
- Можуть портрети бути веселими чи сумними?
- Яку роль відіграє співпраця між моделлю і художником?

Вчителі образотворчого мистецтва мають забезпечувати особистісний розвиток учнів та збагачувати їх емоційно-естетичним досвідом щодо сприймання навколишнього світу, розвитку їх художньо-практичної діяльності. Навчально-виховний процес як на уроках образотворчого мистецтва в 5-7 класах так і в позаурочний час має організовуватись за такими принципами: духовне піднесення, діяння, радість, захоплення роботою, живе мистецтво (живе слово, живі звуки, фарби, форми, ритми, рухи). У практиці роботи вчитель образотворчого мистецтва має використовувати активні методи навчання: "Портфолію художника", "Майстерня", "Арт-терапія", метод проєктів. Ефективною є гра перцептивно-аксеологічної спрямованості для сприймання живописного твору "Зустріч із знайомою картиною", коли в опануванні кольору школярам допомагає метод порівнянь. Її сутність ? у кількарізному розгляді учнями тієї ж самої картини, але на кожному наступному етапі з іншою метою.

Важливу роль для усвідомлення учнями процесу роботи на уроках образотворчого мистецтва

відіграють методичні таблиці, схеми. Послідовність роботи над малюнком слід розглядати як розкриття конкретних навчальних завдань. Рекомендуючи учням методичну послідовність виконання малюнка та ілюструючи етапи роботи таблицями, вчитель повинен сконцентрувати увагу не на зовнішньому характері зображення, а на тих навчально-аналітичних задачах, які слід розв'язати на даній стадії. Під час виготовлення методичних таблиць, що наочно розкривають етапи роботи над малюнком, вчителю необхідно мати на увазі наступні аспекти:

- демонстрація поетапності виконання конкретного практичного завдання;
- виділення найважливіших моментів побудови зображення, лаконічне висвітлення послідовності етапів;
- використання опорних слів (заголовків), текстового інструктажу з метою забезпечення цільової уважки на виконання.

Наголошуємо, наочність у всіх її формах і виявах є постійним компонентом кожного уроку образотворчого мистецтва. Принцип наочності має пронизувати всю систему навчання образотворчої діяльності учнів 5-7 класів.

Звертаємо увагу на те, що проведення динамічних (релаксацийних, музичних) хвилинок під час уроку в середній школі є важливим для відпочинку учнів і для їхнього налаштування на подальшу плідну працю; у якій саме частині уроку слід зробити таку перерву - учитель вирішує самостійно.

Об'єктами перевірки та оцінювання (мотиваційними критеріями) у процесі навчання мистецьких дисциплін є: інтерес до уроків та мистецтва загалом; спрямованість діяльності на сприймання, пізнання творів та власну творчість; ініціативність, що передбачає свободу творчого виявлення, активне включення у творчий процес на уроках, прагнення застосування набутого досвіду у позаурочний час.

З предмета "Образотворче мистецтво" у 5-7 класах домашніми завданнями можуть бути спостереження за кольорами, формами, перспективними змінами в просторі, аналіз колориту, орнаментів, природних форм, фактури, текстури, характеру тощо; добір зразків зображень до теми (графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, архітектура, дизайн, фото), добір асоціативного ряду, тла, природних матеріалів тощо для майбутньої композиції, виконання проекту та ін.

Навчально-виховний процес 1-4 та 5-7 класах з образотворчого мистецтва, як і в попередні роки, буде проводитися за чинними навчальними програмами та навчально-методичним забезпеченням.

Усе навчально-методичне забезпечення, рекомендоване міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних вебсайтах МОНмолодьспорту України (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitso.gov.ua).

Порядок заповнення сторінок класного журналу та оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 та 5-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до інструктивно-методичного листа МОН від 11.09.2007 № 1/9-532 "Вимоги щодо ведення класного журналу в 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів" та наказу МОН від 03.06.2008 № 496 "Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів".

Нагадуємо, що відповідно до наказу МОН від 01.09.2009 р. № 806 "Про використання навчально-

методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах", загальноосвітнім навчальним закладам дозволяється використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України або схвалення відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти міністерства.

Впровадження нового навчального предмета - інтегрований курс "Мистецтво" у 8-му класі

У зв'язку з поступовим переходом загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст навчання (наказ МОНмолодьспорту України 03.04.2012 №409 "Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня) з 2016/2017 навчального року реалізація змісту освітньої галузі "Мистецтво" у 8-х класах здійснюється через навчальний предмет "Мистецтво". Він належить до інваріантної складової типових навчальних планів, його зміст є логічним і необхідним продовженням змісту базових навчальних предметів "Образотворче мистецтво" та "Музичне мистецтво", 9 або інтегрований курс "Мистецтво") які вивчаються у загальноосвітніх закладах у 1-х - 7-х класах і є передумовою для вивчення подальшого вивчення інтегрованого курсу "Художня культура" в 10-х - 11-х класах.

Просимо звернути увагу керівників загальноосвітніх закладів на мистецьке наповнення змісту навчального предмета "Мистецтво". З огляду на це та відповідно листа МОНУ від 09.06.2016 № 1/9-298 рекомендуємо під час розподілу педагогічного навантаження передбачити забезпечення годинами з цього навчального предмета учителів образотворчого чи музичного мистецтва.

При атестації педагогічних працівників, які викладають навчальні предмети "Мистецтво", "Художня культура", отриману педагогічну освіту за спеціальністю "образотворче мистецтво", "музичне мистецтво" слід вважати такою, що відповідає частині першій статті 24 Закону України "Про загальну середню освіту".

Загальна тематична структура програми курсу у 8-му класі:

тема року "Мистецтво в культурі минулого" складається із 2 розділів:

I розділ. Стил та напрями мистецтва стародавніх епох і цивілізацій: античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс.

II розділ. Стил та напрями мистецтва: бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалізм

У 8-му класі учні опановують стилі та напрями мистецтва, які історично склалися впродовж епох, тому пріоритетними стають такі види діяльності, як аналіз та інтерпретація художніх творів у культурологічному контексті, виконання індивідуальних і колективних проектів, практичних та художньо-творчих завдань, дослідницька та пошукова робота час з Інтернет-джерелами та літературою у вільний час. Водночас поглиблюються знання термінології (мистецтвознавча і культурологічна пропедевтика).

Згідно з рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 26 травня 2016 року (протокол № 6/1 - 19) "Про затвердження переліку підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів, що друкуватимуться за кошти державного бюджету у 2016 році":

- Навчально-методичне забезпечення курсу "Мистецтво":
- авт. Масол Л.М., ТЗОВ "Видавництво "Світоч";
- авт. Гайдамака О.В., ТОВ "Видавництво "Генеза";
- авт. Кондратова Л.Г., видавництво "Навчальна книга-Богданавт";

- авт. Назаренко Н.В., Чен Н.В., Галегова Д.О., ТОВ "Оберіг".

Автори нових підручників "Мистецтво.8 клас" для ефективного розкриття навчальної програм вдало структурували зміст параграфів згідно з темою кожного семестру, відповідно до власного авторського бачення та доцільності komponування тематичних матеріалів.

Діалогічний виклад спонукає до розуміння учнями мови мистецтв і пошуку ними особистісних смислів у творах українського та зарубіжного мистецтва. Представлені теми проектів надихають на творчість, інтерпретацію, самостійні дослідження. Дібрані до кожної теми запитання і завдання різного типу і рівня складності забезпечують перевірку і самоперевірку засвоєння змісту

Підручники авт. Масол Л.М., та авт. Гайдамака О.В. вирізняються серед інших сучасним дизайном, повнотою викладу тем, багатством ілюстрацій, варіативністю змісту, зокрема практичних завдань, цікавим електронним контентом. Для того щоб допомогти сформувати у учнів предметні художні компетентності до кожної теми авторами запропоновані варіанти художньо-творчих завдань та педагогічні малюнки, які візуально демонструють поетапність їх виконання. Для розвитку предметних музичних компетентностей подано основні і додаткові пісні для співу з нотами, адреси сайтів для прослуховування музики. Для розвитку міжпредметних компетентностей стилі мистецтва розглянуто на матеріалі різних видів мистецтва з використанням порівнянь, аналогій.

Суттєвою особливістю викладання цього курсу є варіативність тлумачення змісту програми: на уроках курсу "Мистецтва" доцільно застосовувати різноманітні педагогічні підходи і технології, методичні прийоми, зокрема такі акмеологічні технології (педагогічне консультування, тренінг, ігрове моделювання, інтерактивна, кооперативна), а також художньо-педагогічну драматургію, метод "проектів" на основі засобів, компетентного, особистісно зорієнтованого, індивідуального, інтегративного, та діяльнісного підходів.

Художньо-творчі завдання, дібрані вчителем до уроку, мають бути спрямовані на розкриття індивідуальності особистості учнів, на вияв їх активності у процесі пізнання мистецтва (наприклад, "оживити" картину), використання медіа-ресурсу (радіо, телебачення), Інтернету для пошукової діяльності; сприяти розвитку творчих здібностей учнів, формуванню ключових і предметних компетентностей.

Викладання інтегрованого курсу "Мистецтво", 8 клас у загальноосвітніх закладах має свою специфіку, пов'язану із комплексним засвоєнням різних видів та жанрів мистецтва.

Інтеграція загалом спрямована на ущільнення змісту уроку, переведення навчання з екстенсивного на інтенсивний шлях. Це здійснюється за рахунок активізації взаємодоповнюючих функцій різних видів мистецтв як компонентів змісту, гнучкого поєднання різних видів діяльності учнів.

Виклад навчального матеріалу в ході уроку мистецтва має бути тісно пов'язаний з історичним минулим та сьогоденням, ознайомленням учнів із цікавими фактами з життя видатних художників, композиторів через розкриття своєрідності відповідних історичних епох, показувати їхній зв'язок із мистецтвом сучасності. При цьому особливо відчутними мають бути міжпредметні зв'язки з уроками української і всесвітньої історії, української і зарубіжної літератури. Інтеграція та диференціація дозволяє робити навчальний процес цікавішим, бо уможливорює розвиток кожного учня, як творчої особистості.

Для уроку мистецтва природним стає поняття "жанр уроку" (урок-портрет, урок-симфонія, урок-варіація, урок-панорама...) які включають певний комплекс властивих йому стилістичних, сюжетних, образних і технологічних ознак, що виявляються у зовнішній формі, видах спілкування, характеру змісту, а також способах мислення і сприйняття. Варто також синтезувати елементи різних жанрів на одному уроці, коли це дидактично доцільно.

Радимо в процесі викладання мистецтва застосовувати поширені в останні роки нестандартні уроки: урок-екскурсія, урок-подорож (етапами життєвого шляху митця, виконавця), урок-прогулянка (картинною галереєю), урок-геройні (пізнавальні) мандрі (до Еллади), урок-гра, урок-мистецьке-кафе (арт-кафе), урок-вікторина, урок-турнір, урок-стріла, урок-вистава, урок-мозаїка, урок-діалог, урок-варіації, урок-поліфонія, урок-вернісаж, урок-імпровізація, урок-мастерня, урок-стилізація, урок-знахідка, уроки-почуттів тощо.

Побудова композиції уроку мистецтва: зав'язка - > висунення проблеми -> розробка проблеми -> кульмінація -> узагальнення найважливіших ідей -> розв'язка -> післядія.

Візуальний тематичний ряд, запланований у програмі для сприйняття, можна розділити на дві частини, одну з яких "вплітати" в драматургію уроку, де панує музика, іншу залишити для аналізу-інтерпретації відповідно до дидактичних завдань з образотворчого мистецтва (композиція, кольорова гама, інші художньо-образні засоби). З обережністю треба включати музику під час виконання учнями художньо-творчих робіт і лише з конкретно навчально-виховною метою:

- як сугестивний метод - стимулювання емоційної сфери учнів, своєрідну "настройку" на необхідні відчуття, що підсвідомо навіюються музикою;

- з певною дидактичною метою, наприклад під час завдання з кольоромузики - передачі настрою в абстрактних кольорових композиціях тощо. Увага, надмірне захоплення "малюванням під музику" призводить до формування звички комітатного (фонового) її сприйняття без належного осмислювання образного змісту, суто на емоційному рівні.

Типовою помилкою вчителів є поєднання звучання музики зі словесним поясненням: у вчителя виникає природне намагання говорити набагато голосніше, і тоді учні не сприймають повноцінно ні музику, ні пояснення.

Ще один приклад, так би мовити, невдалого "інтегрування" - пряме, не адаптоване перенесення вчителем художньо-образного змісту одного твору на інший, хоча вони й відрізняються засобами виразності, а, отже, й не ідентичні за змістом (найчастіше ці похибки викладання спостерігаються при співставленні "музика - живопис - література"). Наприклад, розглядаючи образи птахів (петриківський розпис), тварин (художні ілюстрації, народна іграшка), дерев (краєвиди) у зразках образотворчого мистецтва, учитель у вербальних характеристиках акцентує насамперед їх зображальні властивості, які в той же час будуть недоречними, якщо їх прямо перенести на аналіз-інтерпретацію тематично спорідненої музики ("Пташка" Е. Гріга чи "Карнавал тварин" К. Сен-Санса, "Гомін лісу" Ф. Ліста). Адже музичними звуками навіть у творах із конкретними програмними назвами передається не зовнішня подібність образу та його реального прообразу, а емоційно-естетична виразність, яку лише підсилюють зображувальні елементи.

Аксіоматичним є таке положення мистецької педагогіки: будь-які асоціативно-образні зв'язки, паралелі аналогії між видами мистецтв мають обов'язково враховувати специфіку художньої мови

кожного з них. Адже "прямого перекладу" з однієї художньої мови на іншу бути не може. Разом із тим такі "арки" інтегративного спрямування сприяють розвитку синестезії.

Головні завдання учителя мистецтва: організувати зустріч учнів із творами мистецтва, домагаючись співробітництва. Урок має бути проблемним, актуальним, міжособистісним.

Вимоги до уроку інтегрованого курсу "Мистецтва":

- урок - царица мистецтва;
- на ньому здійснюється ретельний відбір фактичного матеріалу;
- на уроці панує активна взаємодія між учнями, учителем і учнями;
- пріоритетними є достовірність фактів, робота з мистецькими термінами, завдання творчого характеру.

Викладання курсу "Мистецтво" проводиться на полі модульній основі з широким використанням всіх каналів сприйняття інформації: аудіо, відео, презентаційного. Вчитель має спиратися на знання провідних репрезентативних систем при поясненні нового матеріалу, комплектувати групи для колективної роботи і підбирати індивідуальні завдання на картках.

Отже, головне над-завдання вчителя - створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім УРОКОМ МИСТЕЦТВА, надихав учнів на творчість поза його межами - в особистісній і соціокультурній діяльності.

Для більш якісного викладання предмета "Мистецтво" у 8-му класі календарне планування, конспекти уроків, методичні посібники опубліковані на сайті "Класна оцінка" у віртуальному педагогічному Інтернет-клубі "Палітра" вчителів художньо-естетичного профілю закладів освіти Черкаської області (адреса: <http://palitra.klasna.com>) у розділі "Мистецтво, 8 клас".

Допрофільна підготовка учнів та поглиблене вивчення предметів художньо-естетичного циклу

Важливу роль в допрофільній підготовці відводиться факультативним курсам та курсам за вибором, що реалізуються за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Поглиблене вивчення мистецьких дисциплін - запорука якісної допрофільної підготовки учнів основної школи, що в подальшому дасть їм можливість свідомо обрати профіль навчання. У старшій школі вивчення обраних учнями факультативних курсів та курсів за вибором допомагатиме їм визначитися із вибором майбутньої професії. Вивчення факультативних курсів та курсів за вибором організовується за умов наявності бажання учнів їх вивчати і створення належних умов для їх опанування. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України сформовано та рекомендовано два збірники програм факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного та художнього профілю (вид. "Ранок", 2009 р.). Пропоновані в збірниках програми можуть використовуватися не лише в спеціалізованих школах, а й у будь-яких загальноосвітніх навчальних закладах для допрофільної підготовки учнів.

У збірнику програм художнього спрямування представлено програми з художньої праці, дизайну, графіки, креслення, українського народного мистецтва, історії образотворчого мистецтва, етикету тощо.

Відповідно до Типових навчальних планів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного і художнього профілю, затверджених наказами

Міністерства від 10.06.2011 №572 "Про Типові навчальні плани початкової школи", від 13.03.2005р. №291 підготовлені збірники програм із профільних предметів (вид. "Ранок", 2009 р.).

Залежно від особливостей та умов роботи, спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад може вносити необхідні корективи щодо вивчення профільних предметів і курсів, зокрема може перерозподіляти час між курсами профільного циклу.

У процесі підготовки до наступного 2016-2017 навчального року, аналізуючи стан викладання предметів художньо-естетичного циклу та творчий розвиток особистості в навчально-виховному процесі ЗНЗ різного типу, на засіданнях міських й районних методичних об'єднань учителів образотворчого мистецтва й художньої культури необхідно передбачити обговорення **проблемних питань художньо-естетичної освіти і виховання, а також упровадження в навчально-виховний процес у 8-9 класах інтегрованого курсу "Мистецтво":**

- ознайомлення з керівними документами, щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу в наступному навчальному році (рекомендації, програми);
- оновлення змісту художньо-естетичної освіти та навчально-методичного й нормативного забезпечення мистецьких курсів у загальноосвітніх навчальних закладів (стандарт, програми, підручники тощо);
- підготовка методично-дидактичного забезпечення для впровадження у 9-му класі інтегрованого курсу "Мистецтво";
- інноваційна діяльність у процесі викладання предмету "образотворче мистецтво", інтегровані курси: "Мистецтво", "Художня культура" в основній та старшій школі;
- досвід використання найсучасніших інформаційно-комунікаційних методик;
- упровадження системи предметно-мистецьких компетентностей як цілісної основи світогляду й здатності учнів до художньо-творчої діяльності;
- гармонійний розвиток особистості учня в процесі вивчення предметів освітньої галузі "Мистецтво" та в позакласній творчій діяльності;
- особливості технологій розвитку творчої особистості учня в процесі викладання образотворчого мистецтва, мистецтва, художньої культури;
- загальна естетична компетентність, художнє мислення учнів як інтегрований результат навчання, виховання й розвитку засобами мистецтва;
- педагогічні умови реалізації поліхудожнього та полікультурного підходу в процесі викладання предметів мистецького циклу;
- практика предметно-інтегративного підходу до мистецької освіти: мета і завдання, функції та принципи, компетентнісний підхід;
- практичне засвоєння та виконання тематичних композицій у різних художніх техніках;
- аналіз, інтерпретація та оцінювання творів мистецтв, практичне засвоєння основних мистецьких понять і термінів;
- організація та проведення авторських виставок творчих робіт учителів (методичних напрацювань, виконання практичних робіт у різних видах та жанрах мистецтва);
- організація та проведення тренінгів, майстер-класів, творчих майстерень, семінарів-практикумів, практичних конференцій, ділових ігор, круглих столів тощо.

С.В. Гловацький, Н.А. Лемешева,

методисти предметів художньо-естетичного циклу КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

"ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА" В 9,10,11 КЛАСАХ

"Мистецтво навчання є мистецтво пробуджувати в юних душах допитливість і потім задовольняти її".

А.Франс

У 9 та 11 класах предмет "Художня культура" може складатися під час державної підсумкової атестації як предмет за вибором в основній та старшій школі, та як профільний предмет в 11 класі (для учнів, які навчалися у класах з профільним навчанням).

У загальноосвітніх навчальних закладах (класах, групах) з поглибленим вивченням предметів, спеціалізованих навчальних закладах, ліцеях, гімназіях, колегіумах таким предметом за вибором може бути той, що вивчався поглиблено.

Державна підсумкова атестація з художньої культури проводиться відповідно до рекомендацій Міністерства. Підготовкою до успішного складання державної підсумкової атестації може бути системне застосування на уроках художньої культури типів завдань, запропонованих у збірниках для державної підсумкової атестації - завдання на порівняння, узагальнення і систематизацію, здійснення мистецьких аналогій, аналіз-інтерпретацію мистецьких творів, створення міні-проектів.

У 9 класі дисципліною художньо-естетичного циклу є художня культура, яка вивчається за програмою "Художня культура" авт. Л.Масол, Н.Миропольська (вид. "Перун", 2005 р.; www.mon.gov.ua). Її зміст є логічним узагальненням вивченого учнями на уроках мистецьких дисциплін у 1-8 класах та пропедевтикою подальшого вивчення художньої культури у старшій профільній школі.

Учні 10 - 11 класів відповідно до обраного профілю навчання опановуватимуть художню культуру за програмами рівня стандарт, академічного та профільного рівня авт. Л.Масол, Н.Миропольська, що міститися в Збірнику програм з художньо-естетичного циклу для 5-11 класів (вид. "Перун", 2005 р.), Збірнику програм для профільного навчання (вид. "Оберіг", 2009 р.) та розміщена на офіційному веб-сайті МОНмолодьспорту (www.mon.gov.ua).

Для учнів 10 класу, що навчаються за програмами рівня стандарт та академічного рівня створено два підручники: авт.. Л.Масол, Н.Миропольська, О.Гайдамака та авт.. Л.Климова; а відповідно до програми профільного рівня - підручник авт. Л. Масол, О. Оніщенко, С. Ничкало, О.Гайдамака.

Програми з художньої культури для 11 класу реалізують такі підручники: відповідно до програми рівня стандарту створено підручники авторів Н. Назаренко та ін., та підручник авт. Н.Миропольська та ін.

Програму академічного та профільного рівнів реалізує підручник авт. Л.Климової.

Тематичні оцінки з художньої культури у 10 - 11 класах виставляються після вивчення відповідного розділу програми. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми розділу. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів, створення композицій у різних мистецьких стилях).

В програмі інтегрованого курсу "Художня культура" не тільки реалізуються концептуальні ідеї цілісного художньо-естетичного розвитку особистості на основі взаємодії різних видів мистецтва, але й надається можливість проєктувати нові можливості для формування у свідомості учнів полікультурного та полікультурного образу світу та надаються умови сучасному вчителю реалізувати потреби і запити учнів старшої школи.

Сучасний урок художньої культури становить основу педагогічної системи формування у старшокласників свідомого художньо-естетичного ставлення до мистецтва. Він, на думку авторів програми, має розвивати в учнів почуття успіху від власних досягнень у царині мистецької культури, впевненості в спроможності самостійно розв'язувати художні завдання.

З усіх типів уроків найпоширеніший у сучасній загальноосвітній школі є **комбінований урок**. Йому належить 75-80 відсотків загальної кількості уроків, що проводяться. Саме цей тип уроку сприяє більш ґрунтовному засвоєнню знань учнів та формуванню практичних вмінь школярів. На такому уроці вчитель може застосовувати різноманітні форми і методи організації навчального процесу, використовувати інтеграційні зв'язки між видами мистецтв, впроваджувати інноваційні педагогічні технології тощо.

Навчання художньої культури має базуватися на положенні: "Головне - не кількість інформації і набутих знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду". Саме тому рекомендуємо педагогам художньої культури

перейти із площини монологічного викладу навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнями. Цьому сприятиме використання різноманітних форм роботи на уроці, **зокрема:**

- інноваційних художньо-педагогічних технологій - інтегративних, проблемних, інтерактивних (дискусії, диспути);
- проектних (індивідуальні, групові та колективні проектні завдання), переважно замінюючи монологічну форму подачі матеріалу на діалогічну.

Проектна діяльність надає нові можливості для використання інноваційних форм роботи вивчення художньої культури в старшій школі. В практичній роботі вчитель може застосовувати проектну технологію, яка становить основу дитячої творчості та шляхом до самовдосконалення, розвитку самостійної творчої діяльності. **Прикладами художньо-мистецьких проектів можуть бути:**

- ґрунтовні інформаційні проекти (довідники, презентації, малі енциклопедії, буклети, тематичні газети тощо);
- практико-орієнтовані мистецькі проекти (у вигляді творчих тематичних виставок, відео-фільмів, авторських мистецьких виставок, спектаклів, вистав, аматорських фільмів тощо);
- творчі мистецькі та рольові-ігрові проекти (у вигляді віртуальних екскурсій, творчих майстерень, міні-театрів, музеїв, мультимедійних проектів).

Найскладнішою формою учнівського проекту залишається індивідуальний або колективний дослідницький проект - це проекти МАН, наукові статті, власні мистецькі дослідження учнів в сфері мистецтва.

Звертаємо увагу, що проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. В умовах особистісно-орієнтованого навчання головним завданням вчителя стає зацікавити учнів предметом, віднайти завдання, які відповідатимуть і здібностям, і можливостям кожного школяра. Проектну діяльність учнів треба ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати.

Вчителеві доцільно:

- стежити за виконанням проектів;
- допомагати учням організовувати свою роботу;
- вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Крім того, у старшій профільній школі важливим постає завдання професійної орієнтації учнів. Для цього слід зокрема у профільних класах посилити практичну спрямованість курсу через систему спеціальних творчих завдань з урахуванням інтересів учнів, які водночас виконують функцію "професійних випробувань" з метою реалізувати й перевірити здібності учнів. Ознайомленню зі світом мистецьких професій (реставратора, мистецтвознавця, архітектора, картографа, дизайнера, критика тощо) допоможуть завдання типу: розробити дизайн власного кишенькового

годинника; конкурс моделей одягу з використанням елементів, винайдених французькими модельєрами, конкурс лібрето балету, відгуків (рецензій) на переглянутий фільм та ін. Безумовно, кожний педагог може самостійно розробити аналогічні зразки практичних завдань-випробувань.

Велике значення для досягнення максимального ефекту від уроку художньої культури має форма його проведення. Найцікавіше проходять уроки підготовані по принципу випереджувального навчання, коли до підготовки уроку активно залучаються самі учні. Левовою частиною уроку стають презентації, проекти, повідомлення, творчі завдання виконані учнями, що забезпечують максимальну активність та інтерактивність, при такій формі роботи в учнів ефективно формується комплекс ключових та мистецьких компетентностей.

Щоб сприяти формуванню інформаційної та полікультурної компетентності доцільно впровадити в структуру уроку обов'язкової інформаційної сторінки - це підготовка, бажано учнями, короткої інформації про цікаві новини культури, а саме: які відбулися чи мають відбутися мистецькі виставки, прем'єри, експозиції, премії, анонси, фестивалі в світі.

Одним із способів стимулювання активної діяльності учнів на уроках художньої культури є використання ситуативних завдань, що сприяють розвитку самостійності, активності учнів у здобуванні знань, зближують процес навчання з життям, показують практичне значення вивченого матеріалу. Ситуативні завдання покликані активізувати процес пізнання через моделювання певної ситуації.

Основні види ситуативних завдань:

- дати відповіді на питання, сформульовані щодо певної ситуації;
- обрати із запропонованих варіантів правильний;
- на основі заданої ситуації сформулювати проблему (питання);
- охарактеризувати об'єкти і суб'єкти дослідження та їхні взаємовідносини в запропонованій ситуації;
- розв'язати сформульоване завдання, спираючись на формальну логіку;
- розв'язати завдання на основі знань, діагностики й прогнозування поведінки учасників ситуації;
- пошук або конструювання ситуацій з використанням джерел (фактів);
- аналіз дії в умовах конкретної ситуації й пошук шляхів вирішення завдання;
- аналіз ситуації, на основі поєднань творчих завдань.

Умовою якісного вивчення художньої культури є створення художньо-естетичного середовища в навчальному закладі та активна взаємодія з навколишнім соціокультурним середовищем, закладами культури. Тому великий вплив на формування загальнокультурної компетентності мають організація та відвідування виставок, музеїв, експозицій, театральних вистав, концертів, зустрічей з митцями.

В.Д.Ярова,

завідувач відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ "ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я", "ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА" У 2016/2017 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я

Вивчення предмета "Основи здоров'я" у 2016/2017 навчальному році здійснюватиметься за такими **навчальними програмами:**

- 5-8 класи - Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я. 5- 9 класи. - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013;
- 9 класи - Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я. 5-9 класи. - К.: Ірпінь: Перун, 2005.

На вивчення предмета "Основи здоров'я", відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів, передбачено:

- у 5-8 класах - 1 год. на тиждень;
- у 9 класах - 0,5 год. на тиждень.

У 2016/2017 навчальному році продовжується впровадження нової навчальної програми з основ здоров'я, за якою тепер навчатимуться учні 5-х - 8-х класів. Особливістю нової програми є включення в її зміст таких видів діяльності учнів як відпрацювання алгоритму дій, створення соціальної реклами, моделювання поведінки, оцінка та самооцінка. Такі види діяльності є обов'язковими елементами уроку, і саме вони забезпечують реалізацію компетентнісного підходу, оскільки інтегрують здатність застосовувати знання й уміння не тільки у "типових" навчальних ситуаціях, а й у життєвих.

Сучасні умови життя підвищують вимоги до якості освіти, вмінь молодих людей гнучко реагувати на зміни і вирішувати проблеми. Програмою передбачено формування в учнів таких навичок як прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина.

Відповідно до нової навчальної програми результатом навчання має бути розвиток здоров'язбережувальних компетенцій учнів. У зв'язку з цим необхідним у навчальному процесі є використання системи завдань, спрямованої на оволодіння учнями здоров'язбережувальними компетенціями, що передбачають розвиток життєвих і спеціальних здоров'язбережувальних навичок. Важливою темою є профілактика вживання психоактивних речовин та захворювань, що набули соціального значення (туберкульозу, ВІЛ-інфекції/ СНІДу). Для цього треба скоординувати зусилля школи, сім'ї та громади на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, формування культури здоров'я з відповідними ціннісними орієнтаціями.

Учителям слід звернути особливу увагу на відповідність змісту віковим особливостям, навчальним можливостям при використанні додаткових матеріалів до уроків. Лише за цих умов схема "знання" - "уміння" - "ставлення" - "життєві навички" сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Суттєву допомогу учителям для підвищення фахового рівня та в підготовці до уроків надає портал превентивної освіти (<http://www.autta.org.ua/>). Він містить методичні розробки, що допоможуть провести цікавий урок з основ здоров'я, класну годину, позакласний захід або батьківські збори з профілактичної тематики.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році на вивчення предмета **"Фізична культура"** в інваріантній складовій передбачено:

- 1-4 класи - 3 години на тиждень;
- 5-9 класи - 3 години на тиждень;
- 10-11 класи - 2 години на тиждень;
- 10-11 класи спортивного та військово-спортивного профілів - 5 годин на тиждень.

Години з фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Під час складання календарного планування на навчальний рік слід враховувати місцеві кліматичні умови, матеріальну базу навчального закладу тощо.

У 2016/2017 навчальному році вивчення фізичної культури здійснюватиметься за навчальними програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

- 1-4 класи - "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи" (авт. Т. Круцевич, В. Єрмолова та ін., 2011);
- 5-8 класи - "Фізична культура. 5-9 класи" (авт. Т. Круцевич та ін.);
- 9-11 класи - "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи" (за ред. С. Дятленка, розміщено на сторінці <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/educational-programs/>);
- спеціальна медична група 1-4 класи "Фізична культура для спеціальної медичної групи. 1-4 класи" (авт. В. Майєр, 2006);
- спеціальна медична група 5-9 класи "Фізична культура для спеціальної медичної групи. 5-9 класи" (авт. В. Майєр, В. Дерев'яно);
- спортивний профіль - "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. Спортивний профіль. 10-11 класи" (авт. В. Єрмолова та ін.).

Організація навчально-виховного процесу

Управління навчально-виховним процесом із фізичної культури та позаурочною фізкультурно-оздоровчою роботою в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 № 458 "Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України".

Звернути увагу на проходження обов'язкового медичного профілактичного огляду відповідно до Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України від 17.08.2009 за № 772/16788, яким визначені рівень фізичного розвитку учня, група для занять фізичною культурою та протипоказання щодо занять за станом здоров'я. Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Учні, які не пройшли медичного обстеження, не допускаються до фізичного навантаження на навчальних заняттях.

На уроках з фізичної культури повинні бути присутніми учні незалежно від рівня фізичного розвитку і групи для занять фізичною культурою, а також тимчасово звільнені від занять.

Допустиме навантаження на уроці для тих учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної груп і відвідують уроки фізичної культури, встановлює вчитель.

Розподіл учнів на медичні групи здійснюється відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674. Списки учнів, які належать до підготовчої та спеціальної груп відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затверджуються наказом керівника навчального закладу на поточний рік і доводяться до відома класного керівника, учителя фізичної культури.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури. Заняття проводяться за загальною програмою фізичної культури, але з можливою затримкою складання відповідних нормативів. Оцінювання учнів - за теоретико-методичні знання та техніку виконання вправ. Участь у змаганнях - за додатковим дозволом лікаря.

Учні, які за результатами медичного огляду тимчасово віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані. Таким учням можна виставляти поточну оцінку за знання і техніку виконання корегувальних вправ (за сприятливих для учня умов), а наприкінці навчального року виставляється "зараховано".

Учні спеціальної медичної групи повинні обов'язково займатися на загальних уроках фізичної культури у відповідному одязі і взутті.

Окрім того, за наявності умов, для учнів спеціальних медичних груп організовуються два додаткові заняття, які за навчальними програмами "Фізична культура для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи" (авт. В. Майер) та "Фізична культура для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи" (авт. В. Майер, В. Деревянко) проводить учитель фізичної культури.

Списки учнів, які за станом здоров'я відносяться до спеціальної медичної групи, затверджуються наказом директора навчального закладу з вказівкою діагнозу захворювання і терміном перебування в ній. Також затверджуються розклад занять групи і прізвище вчителя (керівника групи), який має відповідну фахову підготовку. Група включає 12-15 учнів. На тиждень проводиться не менше 2-х занять у позакласний час по 45 хвилин.

Поділ класу на групи дівчат і юнаків під час вивчення предмета в 10-11 класах загальноосвітніх

навчальних закладах здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (додаток 2). За наявності можливостей уроки фізичної культури в 5-9 класах варто проводити для хлопців та дівчат окремо.

Не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль при формуванні розкладу навчальних занять на тиждень.

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі за умови, що **температура повітря не нижча:**

- 8°C - для учнів 1-2 класів;
- 8°C - -11°C - для учнів 3-4 класів;
- 12°C - для учнів 5-7 класів;
- -12°C - -15°C - для учнів 8-11 класів.

Планування навчально-виховного процесу

Планування навчального матеріалу з фізичної культури має свої особливості. На відміну від інших предметів, викладено не в порядку послідовного вивчення, а "за школами" (в 1-4 класах) і модулями (в 5-11 класах). Під час планування варто зважати на такі об'єктивні фактори, як наявність спортивного залу (майданчика), інвентарю та обладнання, погодні умови тощо. Правильно спланувати навчальну роботу з фізичної культури означає передбачити зміст, форми і методи цієї роботи, урахувати вікові, психологічні і статеві особливості розвитку учнів, рівень їхніх фізичних якостей і рухових здібностей, стан здоров'я тощо.

Змістове наповнення предмета "Фізична культура" в 5-11 класах навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. При цьому обов'язковим є включення засобів теоретичної і загальнофізичної підготовки, передбачених програмою для даного класу до кожного варіативного модуля.

Безпека життєдіяльності під час занять фізичними вправами

Вчителям потрібно особливу увагу звернути на безпеку життєдіяльності під час проведення занять. Предмет "Фізична культура" належить до найбільш травмонебезпечних.

На кожному уроці з фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах з учнями обов'язково проводяться відповідний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Про проведення інструктажу робиться запис у класному журналі на сторінці про зміст уроку предмета "Фізична культура".

Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики - переносною аптечкою).

Рішення про неможливість проведення занять з фізичної культури і спорту на відкритому повітрі у зв'язку з несприятливими метеорологічними умовами приймають учителі фізичної культури (наказ МОН від 01.06.2010 № 521).

Усі спортивні снаряди, спортивне обладнання та інвентар, що використовуються під час проведення занять з фізичної культури і спорту згідно з чинним переліком типових навчально-наочних посібників та обладнання з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів, що визначається Міністерством освіти і науки України, повинні бути справними і надійно закріпленими.

Металеві конструкції, що прикріплюють обладнання на спортивних майданчиках (волейбольні сітки, баскетбольні щити, гандбольні, футбольні ворота тощо), мають бути жорстко закріплені і не повинні мати пристроїв, небезпечних для гравців.

Виконувати гімнастичні вправи на спортивних снарядах учні повинні лише в присутності вчителя фізичної культури, а складні елементи і вправи - під наглядом учителя.

В.В.Плахута,

методист КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

Після анексії Криму гібридна армія Росії вторглася в український Донбас. Російська Федерація офіційно розпочала агресію проти України з 1 березня 2014 року. Вже два роки триває російсько-українська війна в окремих районах Донецької і Луганської областей. Російські солдати і найманці не припиняють бойових дій, незважаючи на мінські та інші угоди. Кремлю вдалося встановити в Донецьку і Луганську маріонеткові анклавні бойовики, об'єднаних в терористичних організаціях ДНР і ЛНР. Отримуючи з РФ фінансування і озброєння, в тому числі важку бронетехніку, РСЗВ "Град", "Ураган", "Смерч", росіяни і підтримувані ними місцеві бойовики, крім позицій ВСУ, регулярно обстрілюють населенні пункти та місця пропуску через зону бойових дій, в результаті чого повсюдно гинуть мирні громадяни.

Ураховуючи ці реалії сьогодення, питання захисту Вітчизни потребує усе більшої актуальності та набуває великої ваги виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі, зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 30.07.2015 № 826 "Про внесення змін до навчальної програми "Захист Вітчизни" для 10-11 класу загальноосвітніх навчальних закладів" затверджено програму з предмета "Захист Вітчизни" в новій редакції.

Відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 27.08.2010 № 834, зі змінами, що внесені наказом Міністерства освіти і науки від 29.05.2014 № 657, на вивчення предмета в 2016/2017 навчальному році **передбачено:**

- у класах з військово-спортивним профільним навчанням - 2 год. на тиждень;
- у класах всіх інших напрямів - 1,5 год. на тиждень.

Кількість годин може бути збільшена за рахунок варіативної складової навчального плану.

На виконання наказів Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 "Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді", від 16.06.2015 № 641 "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах" в навчальній програмі предмета "Захист Вітчизни" розширено зміст окремих розділів та забезпечено практичну спрямованість навчальної програми.

Урок як основна організаційна форма предмета "Захист Вітчизни" починається із шукання, виконання Гімну України, перевірки готовності учнів до уроку і тренування за тематикою уроку протягом 3-5 хв. На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються у відповідності до взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних Сил України.

Зміст програмового матеріалу в навчальній програмі "Захист Вітчизни", залежно від матеріальної бази навчального закладу тощо, може бути скореговано на 20 відсотків у межах розділу. Послідовність вивчення тем вчитель коригує самостійно.

Вивчення предмета "Захист Вітчизни" юнаками та дівчатами проводиться окремо (відповідно до листа-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9-444). Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається "Захист Вітчизни" з уточненням (для юнаків, для дівчат).

Разом з тим, дівчата, за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) та відповідно до рішення педагогічної ради навчального закладу, можуть навчатися за програмою для юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я або релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи, вивчають предмет за програмою для дівчат.

Юнаки вивчають такі розділи: Збройні сили України на захисті Вітчизни; міжнародне гуманітарне право; тактична підготовка; вогнева підготовка; статут Збройних сил України; стройова підготовка; військова топографія; прикладна фізична підготовка; основи медичних знань і допомоги; основи цивільного захисту; дівчата - основи цивільного захисту; міжнародне гуманітарне право про захист цивільного населення; основи медичних знань і допомоги; надання першої медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях, допомоги хворим та догляд за ними.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу із розділу "Основи цивільного захисту" передбачається під час проведення Дня цивільного захисту в загальноосвітніх навчальних закладах.

З метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів наприкінці навчального року проводяться навчально-польові заняття (збори), у тому числі з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-оздоровчих таборів, базових навчальних закладів, центрів допризовної підготовки тощо. Їх організація і проведення планується керівником навчального закладу відповідно до діючих вимог.

Для більш ефективної організації навчально-польових зборів районні (міські) органи управління освітою спільно з військовими комісаріатами повинні визначити школи, на базі яких проводитимуться заняття, залучивши до них учнів з інших шкіл, об'єднавши їх у навчальні загони й відділення.

Стрільба зі стрілецької зброї, в тому числі з малокаліберної гвинтівки, проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах за планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу.

Керівники навчальних закладів зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги

безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та досягати їх суворого виконання, у суворій відповідності до "Правил безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки", затверджених наказом Міністерства праці та соціальної політики України 21 серпня 2000 р. № 213 та зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 15 листопада 2000 р. за № 823/5044.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть викладачі предмета "Захист Вітчизни".

На виконання наказів Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах" в загальноосвітніх навчальних закладах і профтехучилищах вводиться посада військового керівника (0,5 ставки). Всі загальноосвітні навчальні заклади повинні бути обладнані кабінетами військової підготовки з тематичними стендами з урахуванням найновіших видів зброї та воєнних стратегій.

На виконання вимог листа Міністерства освіти і науки України від 19.09.2014 №1/9-476 та у відповідності до п.8 розпорядження Адміністрації Президента України від 12.09.2014 № 03/1-01/294 про підготовку вчителів за програмою санітарних інструкторів, військово-медичної підготовки, право викладання предмета "Захист Вітчизни" мають тільки ті педагоги, які пройшли навчальний тренінг з військово-медичної підготовки та мають відповідний сертифікат (свідчення), що засвідчує факт проходження навчання.

З метою підвищення протимінної безпеки населення та дітей Міністерство освіти і науки

рекомендує в загальноосвітніх навчальних закладах спланувати цикл уроків та виховних заходів, присвячених поведінці учнів з вибухонебезпечними предметами, на які учні можуть наразитися (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2014 № 1/9-419 "Щодо проведення уроків та виховних заходів з питань протимінної безпеки населення та дітей у загальноосвітніх навчальних закладах").

З питань викладання предмета "Захист Вітчизни" та проведення військово-патріотичного виховання, що не були висвітлені в цій статті, керуватися методичними рекомендаціями на 2015-2016 навчальний рік.

СПИСОК МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакка Т.В. Досліджуючи гуманітарне право / Т.В. Бакка. - Київ : Генеза, 2006.- 205с.
2. Бойовий статут Сухопутних військ (частина II, батальйон, рота). - Київ: Варта, 1996.-189с.
3. Захист Вітчизни: підручник для 10-11 класів/ за ред. Квашньова Ю.О., Литвиненко А.О. - Київ : Вежа, 2006. - 202с.
4. Книга вчителя предмета "Захист Вітчизни" / [Дятленко С.М., Ганчева В.І., Василенко Є.Ю., Жевага С.І.].- Харків : Торсінг плюс, 2006. - 624с.
5. Плахута В.В. Цивільний захист: навчально-методичний посібник / [В. В. Плахута, Н. В. Сисоєнко Н.В.] - Черкаси : ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2012. - 386с.
6. Статuti Збройних Сил України.- Київ : ЗАТ ВІПОЛ, 2004.-509с.
7. Сухушин М.П. Військово-патріотичне виховання молоді : підручник / [Сухушин М.П., Палагеша В.О.] - Київ : Видавничий дім "Слово", 2009.-264с.
8. Тактична підготовка: навчально-методичний посібник / [Мелецький В.М., Добровольський В.В., Корж Є.П., Кравцов А.К.] - Черкаси: ЧОІПОПП, 2009. - 164с.
9. Тамов С.Л. Організаційно-методичні основи військово-прикладної фізичної підготовки допризовної молоді / С.Л. Тамов. - Київ: ВІПОЛ, 1986. - 316с.
10. Фука М.М. Основи медико-санітарної підготовки / М.М.Фука.- Тернопіль: АСТОН 2006. - 248с.

Т.В. Войцях,

завідувач ОЦППСР КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД В КРАЇНІ

Найбільш актуальним питанням минулого 2015-2016 навчального року у роботі психологічної служби Черкаської області було надання своєчасної першої психологічної допомоги та забезпечення цільового ефективного психологічного і соціально-педагогічного супроводу дітей та осіб, які є особливо вразливими до соціальних викликів сьогодення. Ситуація в Україні, що характеризується соціально-психологічною, економічною нестабільністю, зростанням насильства (в т.ч. висвітлення травмуючих подій засобами масової інформації), негативно відображується на психологічному самопочутті населення, зокрема

спричиняє різноманітні варіанти розладів адаптації у дітей, що зазнали психотравмуючого впливу, а в окремих випадках і вторинну травматизацію дорослого населення (батьків, педагогічних працівників, жителів місцевих громад). Саме тому останні роки в навчальних закладах області усіх типів існує нагальна потреба щодо надання соціально-психологічної допомоги усім учасникам навчально-виховного процесу.

За рекомендаціями Міністерства освіти і науки України (далі - МОН України), Національної академії педагогічних наук України, Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної

роботи на базі навчальних закладів були розгорнуті пункти надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги усім учасникам подій, постраждалим та переселеним. За даними, що надійшли із районів/міст області, протягом 2015-2016 н.р. (станом на 01.05.2016 р.) під супроводом спеціалістів психологічної служби знаходилися 1089 дітей (з них 35 дітей з особливостями психофізичного розвитку) та 833 батьків з числа внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО); 2477 дітей із сімей учасників АТО; 58 дітей із сімей загиблих на Майдані, учасників АТО, інших військових діячів та 46 дітей із сімей поранених учасників зазначених подій. З метою попередження конфліктів між місцевим населенням та ВПО спеціалістами психологічної служби здійснювалася діагностична робота, консультування, корекційно-розвивальні та соціально-перетворювальні заняття, проведено просвітницько-профілактичні заходи, благодійні акції, здійснено організаційні заходи щодо надання матеріальної та благодійної допомоги, консультування. Такими видами роботи було охоплено 4205 учасників навчально-виховного процесу (діти, батьки, педагогічні працівники, внутрішньо переміщені особи, учасники АТО).

На рівні області працівниками обласного центру практичної психології і соціальної роботи комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" (далі - ОЦППСР), а також керівниками психологічних служб районів/міст області було організовано низку навчальних заходів (семінарів-практикумів, тренінгів, майстер-класів, супервізій тощо) для практичних психологів та соціальних педагогів, спрямованих на розвиток у них вмінь та підвищення рівня компетентності щодо роботи з дітьми та дорослими, які переживають психотравмуючі події, підготовки сімей до повернення їх членів (військовослужбовців) із зони АТО, надання першої психологічної допомоги, здійснення кризового консультування, а також попередження вторинної травматизації та професійного вигорання фахівців, які працюють з травмованими особами.

Разом з тим, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що досягти позитивних змін у роботі психологічної служби можливо тільки при умові наявності у навчальному закладі посад практичного психолога і соціального педагога відповідно до нормативів забезпечення цими фахівцями усіх типів закладів. Тому не випадково МОН України у своїх щорічних методичних рекомендаціях до початку нового навчального року постійно наголошує увагу керівників обласних, районних, міських управлінь освіти і науки на важливість та необхідності вживати заходи щодо забезпечення навчальних закладів працівниками психологічної служби, в тому числі навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби системи освіти районного (міського) та обласного рівнів.

Проте, на жаль, мусимо констатувати, що рівень забезпеченості навчальних закладів та установ освіти області посадами спеціалістів психологічної служби на кінець 2015-2016 н.р. є значно нижчим порівняно з минулим, 2014-2015 н.р.

В Черкаській області налічується 26 територіальних утворень. Психологічна служба діє у всіх районах та містах області. В області працює 6 центрів практичної психології і соціальної роботи, а саме: у містах Черкаси, Ватутіне, Сміла, у Городищенському, Катеринопільському, Смілянському районах. Призупинено діяльність Звенигородського (2014 р.) та Корсунь-Шевченківського (2015 р.) центрів практичної психології і соціальної роботи.

У Черкаській області станом на червень 2016 року в навчальних закладах усіх типів працює 383 практичні психологи (які обіймають 315,5 ставки) та 405 соціальних педагогів (які обіймають 244,75 ставки)

навчальних закладів, 49 осіб з числа методистів з психологічної служби, завідувачів (директорів), методистів і практичних психологів районних (міських) Центрів, практичних психологів відділів освіти; з них 3 працівники ОЦППСР (усього 837 працівників). Існує загальна потреба у 672,75 ставки практичних психологів (дефіцит 359,75 ставки, відсоток забезпеченості 46,89 %, що на 1% менше ніж у минулому навчальному році) та у 331,5 ставки соціальних педагогів (дефіцит ставок 92,0; відсоток забезпеченості 73,83 %, що на 3,27% менше ніж у минулому навчальному році).

Загальний відсоток забезпеченості навчальних закладів спеціалістами психологічної служби складає 60,36 %, що на 2,09 % менше у порівнянні з минулим роком, з чого можна зробити висновок, що упродовж останнього року спостерігається тенденція до зменшення як чисельності спеціалістів, так і відсоткова забезпеченість потреб навчальних закладів у ставках спеціалістів.

Беручи до уваги, що з 2011 року відповідно до листа МОН України "Про застосування Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів" від 18.02.2011 № 1/9-114 посади соціальних педагогів повинні бути введені в усіх типах дошкільних навчальних закладів, стан забезпечення цих закладів посадами зазначених фахівців є вкрай незадовільним. Із 420 дошкільних навчальних закладів області (без урахування кількості навчально-виховних комплексів "школа-дитсадок", станом на травень 2016 року посадами соціальних педагогів частково забезпечені дошкільні заклади м. Умань (4 ставки при потребі 19 ставок, що становить 21,05% забезпеченості), Драбівського (1 ставка при потребі 23 ставки, що становить 4,35% забезпеченості), Кам'янського (2 ставки при потребі 18 ставок, 11,11% забезпеченості), Монастирищенського (1 ставка при потребі 23 ставки, 4,35% забезпеченості), Христинівського (0,5 ст. при потребі 21 ставка, 2,38% забезпеченості) районів. Взагалі не забезпечені спеціалістами психологічної служби (ні практичними психологами, ні соціальними педагогами) дошкільні навчальні заклади Золотоніського, Смілянського, Уманського та Чорнобаївського районів.

Враховуючи викладене, актуальним питанням для психологічної служби Черкаської області у 2016-2017 н.р. залишається збереження існуючих та заповнення вакантних посад практичних психологів і соціальних педагогів навчальних закладів, методистів з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, працівників навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби системи освіти у відповідності до нормативів чисельності, затверджених Положенням про психологічну службу системи освіти України (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 № 616, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23.07.2009 за №687/16703).

Начальникам відділів освіти Звенигородського та Корсунь-Шевченківського районів рекомендовано здійснити усі необхідні адміністративні заходи щодо відновлення діяльності районних центрів практичної психології і соціальної роботи та забезпечення штатів Центрів відповідними фахівцями згідно нормативів їх чисельності.

На виконання листів МОН України щодо розвитку та пріоритетних напрямів діяльності психологічної служби системи освіти, а також з урахуванням регіональних потреб учасників навчально-виховного процесу у психологічних та соціально-педагогічних послугах, у 2016-2017 навчальному році керівникам навчальних закладів та установ освіти, психологічних служб районів/міст Черкаської області рекомендовано активізувати професійну діяльність практичних психологів та соціальних педагогів **навчальних**

закладів усіх типів за такими основними напрямками роботи:

1. Забезпечення психологічного і соціально-педагогічного супроводу дітей, постраждалих внаслідок військових дій, а також їхніх батьків, та з числа внутрішньо переміщених осіб.

У 2016-2017 н.р. рекомендовано:

1) продовжити діяльність на базі навчальних закладів пунктів надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги усім учасникам подій, постраждалим та переселеним, забезпечити якісну участь фахових спеціалістів (практичних психологів, соціальних педагогів, соціальних і медичних працівників - за потребою) в роботі цих пунктів;

2) створити банк даних (Карту ресурсів) наявних у районі/місті державних установ та недержавних організацій, медичних та інших спеціалізованих закладів, діяльність яких спрямована на надання психологічної, психотерапевтичної, соціальної, медичної тощо допомоги особам, що переживають психотравмуючі події, систематично оновлювати цю інформацію та поширювати серед потенційних користувачів таких послуг;

3) активізувати співпрацю практичних психологів і соціальних педагогів системи освіти з психологами медичних закладів, що спеціалізуються на травматерапії тощо, зокрема шляхом перенаправлення дітей та дорослих (батьків, працівників навчальних закладів та установ освіти, жителів місцевих громад) до фахових спеціалістів (медичних психологів, психотерапевтів, медичних працівників та ін.).

2. Підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу з питань "стрес", "криза", "травма та її прояви у психіці, поведінці дитини", "ресурс" тощо.

Керівникам органами освіти, навчальних закладів усіх типів, психологічних служб районів/міст області створювати відповідні умови для підвищення рівня кваліфікації спеціалістів психологічних служб навчальних закладів та установ освіти з питань надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги внутрішньо переміщеним особам, **учасникам АТО та членам їх сімей, дітям та дорослим, які переживають психотравмуючі події, зокрема:**

1) сприяти проходженню спеціалістами навчання як в рамках курсів підвищення кваліфікації, так і виїзних (на запит) семінарів-тренінгів за програмами спецкурсів "Основи надання першої психологічної допомоги дітям", "Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у дітей", "Методи та технології соціально-психологічного супроводу осіб, які пережили психотравмуючу подію";

2) активно залучати спеціалістів психологічних служб навчальних закладів та установ освіти до навчальних заходів районного/міського, обласного рівнів, а також в рамках реалізації міжнародними та всеукраїнськими недержавними громадськими організаціями начальних проектів з вище згаданих питань.

3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, зокрема вивчення індивідуальних особливостей вказаної категорії дітей та розробка алгоритму взаємодії педагогічних працівників як у межах навчального закладу, так і поза його межами щодо забезпечення потреб вихованців та учнів. Психологічна підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в навчально-виховний процес можлива виключно за умови їх належного психолого-педагогічного супроводу. Здійснення ефективного психолого-педагогічного супроводу таких дітей та їхніх

батьків в першу чергу потребує вирішення питання про забезпечення посадами практичних психологів і соціальних педагогів у відповідності до нормативів чисельності навчальних закладів усіх типів. Основні завдання спеціалістів психологічної служби та їхню роль у командній взаємодії усіх учасників навчально-виховного процесу щодо надання допомоги дітям з особливими освітніми потребами окреслено у листах МОН, молоді та спорту України від 26.07.12 № 1/9-529 "Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання", від 02.01.13 № 1/9-1 "Про визначення завдань працівників психологічної служби щодо запровадження інклюзивного навчання" окреслено діяльність працівників психологічної служби. Вимоги до складання Індивідуальної програми розвитку дитини визначені у МОН, молоді та спорту України від 18.05.12 № 1/9-384 "Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах". Зокрема, наголошуємо на тому, що основна мета індивідуального планування - допомога педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини шляхом надання їй додаткових послуг та форм підтримки у процесі навчання; організації спостереження за динамікою її розвитку. Саме тому, Індивідуальна програма розвитку дитини розробляється групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог та інші) із обов'язковим залученням батьків, або осіб, які їх замінюють. З метою визначення педагогами навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами, практичний психолог при складанні Індивідуальної програми розвитку виключно надає інформацію про її індивідуальні особливості, можливості і потреби, рівень сформованості пізнавальних процесів і дій (співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми; рівень розвитку когнітивної сфери; особливості емоційно-вольової сфери; індивідуально-типологічні особливості; розумова працездатність та темп розумової діяльності.

Актуальним залишається і питання психологічної підготовки педагогічних працівників до роботи з вказаною категорією дітей, а також усвідомлення ними особистої відповідальності за дотримання та забезпечення прав дитини в освітньому просторі.

3 метою детального вивчення ефективності та результативності наявних форм та можливостей забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в навчальних закладах усіх типів, зокрема в умовах інклюзивного навчання, та стану психологічної підготовки педагогічних працівників до роботи з дітьми вище згаданої соціальної категорії у 2016-2017 н.р. рекомендовано:

1) Керівникам установ освіти, навчальних закладів:

- сприяти проведенню спеціалістами психологічних служб щорічного моніторингу індивідуальних особливостей вказаної категорії дітей та їхніх потреб у психолого-педагогічних і соціальних послугах, наявних форм, можливостей та ефективності здійснення психолого-педагогічного супроводу цих дітей в умовах навчальних закладів, а також потреб педагогічних працівників у психологічній підготовці до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

2) Керівникам психологічних служб районів/міст:
- проводити щорічний моніторинг стану і форм роботи спеціалістів психологічних служб навчальних закладів усіх типів щодо психологічної підготовки педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також результативності та ефективності такої роботи;

- організувати роботу творчих груп з числа спеціалістів психологічних служб навчальних закладів різного типу для розробки та апробації: 1) програми психологічної підготовки педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (зокрема, з урахуванням результатів моніторингу серед педагогічних працівників з означеного питання); 2) алгоритмів взаємодії педагогічних працівників як у межах навчального закладу, так і поза його межами щодо забезпечення освітніх, психологічних і соціально-педагогічних потреб вихованців та учнів вище вказаної соціальної категорії; 3) алгоритмів взаємодії між навчальними закладами різного типу з метою забезпечення системності та наступності надання освітніх та психолого-педагогічних послуг при переході дітей з особливими освітніми потребами з одного освітнього ступеню на інший.

3) Спеціалістам психологічної служби:

- активізувати діагностичну, просвітницьку, корекційно-розвивальну та профілактичну роботу з педагогічними працівниками з метою ефективної їх підготовки до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також попередження та профілактики професійного вигорання;

- створити/поновити банк даних (Карту ресурсів) наявних у районі/місті державних установ та недержавних організацій, медичних та інших спеціалізованих закладів, діяльність яких спрямована на надання послуг дітям з особливими освітніми потребами та систематично поширювати цю інформацію серед потенційних користувачів таких послуг.

4. Організація діяльності фахівців психологічної служби на основі мультидисциплінарного підходу.

З метою забезпечення організації діяльності фахівців психологічної служби на основі мультидисциплінарного підходу, що передбачає співпрацю та обмін інформацією зі спеціалістами з різних служб, відомств, установ для створення найкращих умови для розвитку дитини, вирішення її потреб, керівникам та спеціалістам психологічних служб районів/міст області рекомендовано:

- застосовувати проектно-технологічний підхід та моделювання при плануванні професійної діяльності та в організації просвітницьких, навчальних, профілактичних заходів з усіма учасниками навчально-виховного процесу з метою залучення ресурсів суб'єктів психолого-педагогічної діяльності в мікрорайоні та і громаді;

- організовувати Круглі столи, семінари-практикуми, конференції, методичні об'єднання, акції тощо із залученням спеціалістів державних установ та громадських організацій, медичних та інших спеціалізованих закладів, діяльність яких спрямована на захист прав дитини; а також сприяти участі представників районних/міських психологічних служб у подібних заходах обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів, в т.ч. в рамках реалізації громадськими та недержавними організаціями проектів, що сприяють підвищенню професійної компетенції спеціалістів психологічної служби;

- систематично поширювати серед спеціалістів психологічної служби і педагогічних працівників галузевої та міжгалузевої нормативні документи, що затверджують принципи, алгоритми та рекомендації щодо міжгалузевої, міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії суб'єктів соціально-педагогічного та психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу, а також методичні посібники та рекомендації з означеного питання;

- створити банк даних (Карту ресурсів) наявних у районі/місті державних установ та недержавних організацій, медичних та інших спеціалізованих закладів, діяльність яких спрямована на захист прав

дитини, систематично оновлювати цю інформацію та поширювати серед потенційних користувачів таких послуг;

- при плануванні та здійсненні професійної діяльності врахувати "Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей в яких детально наведений порядок такої взаємодії, основні функції кожної служби" (лист МОН України від 28.10.2014р., №1/9-557), алгоритми професійної діяльності спеціалістів психологічної служби, розроблені та рекомендовані до впровадження ОЦППСР та/ або районними/міськими ЦППСР чи затверджені і рекомендовані відповідним чином на рівні районів/міст керівниками психологічних служб.

5. Профілактика і превенція протиправної, агресивної, жорстокої, насильницької та деструктивної (суїцидальної) поведінки серед дітей.

З метою своєчасного виявлення вихованців та учнів, які належать до "груп ризику", а також факторів, які можуть сприяти або спричиняють формування девіантної (зокрема суїцидальної) поведінки, рекомендовано постійно здійснювати комплексні психологічні та соціально-педагогічні дослідження в навчальних закладах як серед дітей, так і серед батьків та педагогічних працівників та за результатами діагностики здійснювати просвітницьку, профілактичну, корекційно-розвивальну та соціально-перетворювальну роботу, спрямовану на формування альтернативних позитивних моделей поведінки учнівської молоді, зокрема шляхом залучення до проектної діяльності та корисних суспільних форм громадської діяльності і дозвілля.

Основні умови і вимоги для організації психологічної профілактики та корекції суїцидальної поведінки визначені листом Міністерства освіти і науки (далі - МОН) України від 28.03.14 № 1/9-179 "Щодо профілактики суїцидальних тенденцій серед учнів". В листі особливо наголошується на важливості взаємодії усіх учасників навчально-виховного процесу, а також містяться рекомендації щодо організації системи роботи з профілактики суїциду, перелік спеціальних психодіагностичних методик та поради дорослим "Десять кроків із запобігання самогубства у шкільному середовищі".

Також при плануванні роботи з вище вказаних питань рекомендовано керуватися обласним "Планом заходів щодо профілактики злочинності та правопорушень, інших негативних явищ в учнівському та молодіжному середовищі на 2016-2020 роки", затверджений наказом управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації від 27.04.2016 № 122) та розробити відповідні плани заходів (або програми) на рівні районів/міст та навчальних закладів.

Рекомендовано організовувати та залучати учнів і вихованців до участі в роботі соціально-психологічних, соціальних театрів та театру Форум, які, як інтерактивні технології, є дієвим психолого-педагогічним інструментом корекції девіацій та формування безпечних і відповідальних моделей поведінки в ситуаціях ризику.

Для забезпечення ефективної профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби, в т.ч. з питань попередження деструктивної поведінки учнів Міністерство освіти і науки України рекомендувало забезпечити ще з вересня 2012 р. проведення психологами і соціальними педагогами у навчальних закладах "години психолога" та особистісно орієнтованих факультативних курсів, що рекомендовані МОН України, в т.ч. закладами післядипломної освіти (лист МОН, молоді і спорту України від 04.07.12. № 1/9-488). Таку годину необхідно передбачити у плані роботи

навчального закладу в частині позакласної роботи 1 раз на місяць для кожної групи/класу (як для практичних психологів, так і соціальних педагогів).

На виконання п. 16 Плану заходів управління освіти і науки облдержадміністрації щодо профілактики злочинності та правопорушень, інших негативних явищ в учнівському та молодіжному середовищі на 2016-2020 роки, керівниками психологічних служб рекомендовано передбачити у річному плануванні та протягом вересня-жовтня 2016 року вивчити дійсний стан впровадження у навчальних закладах освітньо-профілактичних програм щодо формування здорового способу життя, а також щодо фахового рівня та потреб у спеціальній підготовці спеціалістів психологічної служби до викладання таких програм.

Для забезпечення підвищення ефективності та результативності виконання завдань профілактики і превенції протиправної, агресивної, жорстокої, насильницької поведінки серед школярів та з метою створення в освітньому просторі Черкаської області умов для формування усвідомленої і відповідальної поведінки дітей та підлітків рекомендовано активізувати роботу по впровадженню або продовженню реалізації в навчальних закладах усіх типів проектів, освітньо-профілактичних програм, тематичних спецкурсів з вище вказаних питань.

6. Профілактика і попередження вживання алкогольних та наркотичних речовин дітьми і молоддю.

Незважаючи на позитивні кроки Уряду України, ситуація щодо вживання алкогольних та наркотичних речовин дітьми і молоддю залишається критичною, про що вказують дані опитування учнів 7-8 класів базових навчальних закладів Черкаської області, в яких у 2015-2016 н.р. розпочато впровадження інформаційно-освітньої протиакогальної програми "Сімейна розмова". Зокрема, при входному анкетуванні 20% опитаних вказали те, що їхні друзі мають досвід епізодичного вживання алкогольних напоїв, а ще 11 % опитаних особисто мають такий досвід.

З метою забезпечення ефективних результатів профілактики та попередження вживання алкогольних та наркотичних речовин дітьми і молоддю рекомендовано продовжити впровадження/реалізацію в навчальних закладах області інформаційно-освітньої протиакогальної програми "Сімейна розмова" для учнів 7-8-х класів та їхніх батьків та її складової - факультативу "Відверта розмова" (наказ Департаменту освіти і науки Черкаської облдержадміністрації "Про впровадження програми "Сімейна розмова" від 22.04.2015 № 71). Порівняльний аналіз результатів входного та вихідного анкетування серед учасників Програми у 2015/2016 н.р. підтверджує ефективність та результативність програми "Сімейна розмова", зокрема щодо підвищення рівня усвідомлення учнями ризиків та негативних наслідків впливу алкоголю на дитячий організм, а також власної відповідальності за збереження здоров'я. Крім того, Програма передбачає залучення батьків і педагогічних працівників до активної участі у заходах з питань попередження алкогольної залежності серед підлітків, що є важливим і впливовим фактором налагодження ефективної співпраці дітей і дорослих, формування довірливих стосунків між ними та підвищення ролі сім'ї у попередженні негативних явищ в освітньому середовищі.

Беручи до уваги специфічність матеріалів факультативного курсу "Відверта розмова" щодо їх психологічного впливу на свідомість підлітків, а також особливі вимоги до алгоритму впровадження Програми "Сімейна розмова", обов'язковою умовою є проходження виконавцями Програми попереднього навчання, яке щороку організовується на базі КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР" відповідно до поданих заявок з навчальних закладів. Крім того, беручи до уваги

результати моніторингу щодо ефективності викладання факультативного курсу "Відверта розмова" у 2015-2016 н.р., рекомендуємо призначати виконавцями Програми "Сімейна розмова", а отже і викладачами факультативного курсу "Відверта розмова" безпосередньо практичних психологів та соціальних педагогів з метою забезпечення дотримання принципу "Не нашкодь!" при викладанні факультативних курсів психологічного чи соціально-педагогічного спрямування.

Також рекомендовано активізувати впровадження в навчальних закладах Черкаської області тренінгового курсу для учнів 9-11 класів та професійно-технічних навчальних закладів "Дорослішай на здоров'я", спрямованого на формування здорового способу життя та збереження репродуктивного здоров'я, основ відповідального батьківства, усвідомлення цінності здоров'я як основи успішної самореалізації, відповідального ставлення до збереження сімейних цінностей (лист МОН, молоді та спорту України від 20.07.2012 № 1/11-12028). Матеріали навчальної програми можуть бути адаптовані (при умові дотримання усіх вимог) для роботи з іншими віковими категоріями учнів.

Дієвим психолого-педагогічним інструментом формування моделей здорового способу життя у дітей різних вікових категорій є й настільні профілактичні ігри, зокрема "Подорож у Країну Здоров'ляндію" (для дітей віком 4-9 років), "Володар кілець", "Крок за кроком", "Фото-фішка", "Пан або пропав".

7. Профілактика і попередження комп'ютерної залежності з обов'язковим проведенням просвітницької роботи з цього питання серед батьків.

Зауважимо, що необхідною умовою досягнення позитивних результатів є проведення систематичної діагностичної та просвітницької роботи з батьками, оскільки часто комп'ютерна залежність дитини пов'язана з небажанням батьків приділяти їй достатню увагу та їхнім прагненням таким чином "чимось зайняти" дитину, або з тим, що дитина зростає у комп'ютерно-залежній сім'ї. Зусилля командної взаємодії усіх суб'єктів профілактичної роботи повинні бути спрямовані на те, щоб допомогти дитині навчитися конструктивно вирішувати свої проблеми, отримувати позитивні емоції і той особистісний сенс в реальній взаємодії та діяльності, а не у взаємодії з персональним комп'ютером, планшетом, мобільним телефоном.

Беручи до уваги, що як на рівні районів/міст, так і на рівні області стан здійснення профілактики комп'ютерної залежності серед дітей та учнівської молоді залишається не достатньо дослідженим, ОЦППСР у 2016-2017 н.р. планує проведення моніторингу з означеного питання серед учнів навчальних закладів усіх типів та їхніх батьків, включно з дошкільними навчальними закладами, беручи до уваги важливість раннього виявлення та корекції схильності до комп'ютерної залежності з відповідною просвітницькою роботою серед батьків. Керівникам та спеціалістам психологічних служб районів/міст рекомендовано передбачити у річному плануванні проведення такого моніторингу у терміни березень-квітень 2017 року.

8. Посилення профілактичної роботи щодо запобігання торгівлі людьми.

Складна соціально економічна ситуація, що склалася в Україні, привертає увагу до посилення профілактичної роботи щодо запобігання торгівлі людьми. За результатами за даними Міжнародної організації з міграції, надзвичайно вразливою групою є діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти із внутрішньо переміщеними сімей та сімей соціально вразливих категорій, а також випускники професійно-технічних навчальних закладів.

На виконання Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року та Наказу МОН України від 08.04.2016 № 405 "Про

затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки щодо протидії торгівлі людьми на період до 2020 року", а також з метою підвищення рівня поінформованості як дітей, так і дорослих щодо власних прав та правил безпеки під час поїздок, навчання та працевлаштування за кордоном та в Україні, необхідно активно підтримувати і заохочувати участь спеціалістів психологічних служб, педагогічних працівників, батьків та дітей у обласному проєкті "Правовий десант" (метою якого є створення та підтримка діяльності мобільних учнівських бригад для здійснення превентивної та профілактичної роботи як в навчальних закладах, так і у громаді), інформаційно-просвітницьких і навчальних заходах та програмах щодо превентивних заходів з питань протидії з торгівлі людьми, зокрема в рамках діяльності обласної тренерської мережі за підтримки Громадської організації "Центр "Ла Страда - Україна".

Також рекомендовано активізувати діяльність по впровадженню з 2016-2017 н.р. в загальноосвітніх, в т.ч. інтернатного типу (для учнів 7-11 класів), та в професійно-технічних навчальних закладах програми виховних заходів **"Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція"**, а також програми тренінгових занять для батьків яка схвалена для використання науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України, протокол № 3 від 14 жовтня 2014 року (лист МОН України від 28.05.2015 №1/9-264). Для цього, керівникам психологічних служб вивчити у серпні 2016 року та надалі щорічно у квітні-травні потреби навчальних закладів щодо організації навчання для фахівців з питань особливості впровадження вказаної програми в навчальних закладах, та порушувати клопотання перед районними/міськими органами управління освіти та/або КНЗ "Черкаський ОІПОП" про створення умов для проходження такого навчання. Матеріали програми розміщені у вільному доступі на сайті Міністерства освіти і науки України, а також Українського фонду "Благополуччя дітей", за підтримки якого в пілотних районах/містах Черкаської області у 2015 році розпочато впровадження програми "Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція" (м. Черкаси, м. Умань, Городищенський, Золотоніський та Черкаський райони).

Підвищенню ефективності та результативності роботи в навчальних закладах щодо протидії торгівлі людьми сприяє застосування настільних профілактичних ігор ("Рожеві окуляри", "Галопом по Європах"), коміксів "Твоє життя - твій вибір" та відеоматеріалів (мультфільм "Дві маленькі дівчинки", профілактичні фільми "EXIT", "Станція призначення ЖИТТЯ" та інші), рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в навчальних закладах.

9. Психологічний супровід профільного та професійного самовизначення учнів.

З метою забезпечення та психологічного супроводу профільного та професійного самовизначення учнів, практичним психологам та/або соціальним педагогам навчальних закладів необхідно здійснювати щорічну діагностичну роботу серед підлітків (зокрема за методикою "Диференційне діагностичне опитування" (ДДО), метою якого є виявлення схильності дітей до певного типу професії). За результатами діагностики надаються рекомендації та проводиться консультування для учнів та їхніх батьків щодо оптимального вибору профілю подальшого навчання та професії; корекційно-розвивальні та соціально-перетворювальні заняття, ділові ігри, виступи на педагогічних радах, батьківських зборах, організовуються екскурсії до центрів зайнятості та ВНЗ тощо.

Актуальність для учнів питання профорієнтації та подальшого вибору професії підтверджують і результати

Всеукраїнського моніторингу по Черкаській області серед учасників навчально-виховного процесу з теми: "Ефективність функціонування психологічної служби та ставлення учасників навчально-виховного процесу до результатів діяльності працівників психологічної служби" - серед запитів та звернень як до практичного психолога, так і соціального питання воно займає лідируючі позиції (37,3% звернень до практичного психолога, 25,9% звернень до соціального педагога).

Міністерством освіти і науки України надано гриф та схвалено для впровадження в навчальних закладах навчальні програми курсів за вибором "Людина і світ професій" для учнів 8-9 класів та "Побудова кар'єри", які можуть бути розраховані на 9, 18, 35, 70 год., програми "Моя майбутня професія: правила вибору" (52 год.) [курс за вибором для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] і "Моя майбутня професія: шлях до успіху" [курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)], а також програму соціально-фінансової освіти і виховання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів "Творимо майбутнє відповідально і ощадливо" (п'ять тематичних модулів).

Проте, на рівні навчальних закладів Черкаської області стан впровадження вище згаданих факультативних курсів знаходиться на недостатньому рівні. З метою виявлення дійсного стану забезпечення та психологічного супроводу профільного та професійного самовизначення учнів, рекомендуємо керівникам психологічних служб районів/міст включити у річне планування та провести у вересні-жовтні 2016 року контрольний зріз на предмет здійснення спеціалістами психологічної служби психологічного супроводу профільного та професійного самовизначення учнів, а також включення у річні плани навчальних закладів Черкаської області факультативних курсів та курсів за вибором з питань профорієнтації.

10. Активізація діяльності по соціальному захисту прав і свобод дітей, створення умов комфортного освітнього середовища, захисту честі і гідності учнів, вихованців, студентів.

Тривожні події в країні залишають актуальними і у 2016-2017 н.р. в роботі спеціалістів психологічних служб навчальних закладів різного типу питання дотримання прав людини та цінності кожної особистості у суспільстві в період суспільно-історичних змін. Крім того, вкрай важливою і актуальною для районів/міст області, де є переміщені діти (як із Криму, Севастополя, так і з зони АТО), є професійна взаємодія соціальних педагогів із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрами реабілітації, опікунами, кримінальною міліцією у справах дітей, притулками, іншими суб'єктами захисту прав дитини щодо оперативного вирішення питань, які пов'язані із індивідуальною ситуацією дитини.

У соціально-педагогічній та психологічній роботі з особливо вразливими соціальними категоріями громадян (діти, жінки, внутрішньо переміщені особи та ін.) важливо пам'ятати, що вони можуть мати специфічні потреби. Саме тому в роботі як практичних психологів, так і соціальних педагогів актуальним залишається здійснення своєчасної діагностики (виявлення) цих потреб, а в професійній діяльності соціального педагога на першому плані залишаються захисна і посередницька функції, в т.ч. подальше задоволення соціальних потреб клієнтів шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності.

З огляду на посилену увагу країн Європейського Союзу до питання дотримання прав дитини в Україні, працівникам психологічної служби необхідно активізувати свою діяльність по психолого-педагогічному і соціальному захисту прав і свобод дітей,

сприяти створенню освітнього середовища, сприятливого для розвитку та самореалізації кожної дитини, захисту честі і гідності учнів, вихованців, студентів. На виконання Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року", а також з метою забезпечення своєчасного виявлення негативних факторів як в шкільному середовищі, так і у сім'ї, що можуть спричинити або спричиняють порушення прав дитини, соціальним педагогам навчальних закладів необхідно щорічно забезпечувати постійно діючий моніторинг дотримання прав дітей не лише в умовах навчального закладу, а і поза його межами, зокрема здійснювати щорічний громадський огляд умов утримання та виховання дітей соціально вразливих категорій в сім'ях або за місцем проживання на предмет аналізу стану забезпечення батьками належних умов для навчання, виховання та життя дитини в сім'ї. У разі необхідності, до роботи із сім'єю залучати спеціалістів служби у справах дітей та/або центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Активізації діяльності в навчальному закладі щодо соціального захисту прав і свобод дітей сприяє також і впровадження в освітньому просторі усіх вище згаданих проєктів, програм, спецкурсів тощо, а також застосування масових інтерактивних форм просвітницької та профілактичної роботи в освітньому просторі та громаді з означених питань.

Загальними актуальними завданнями в діяльності керівників психологічних служб районів/міст Черкаської області, окрім окреслених вище, є такі:

1) здійснювати щорічний моніторинг серед учасників навчально-виховного процесу щодо ефективності діяльності спеціалістів психологічної служби системи освіти Черкаської області;

2) своєчасно аналізувати (оформлювати аналітичні довідки) і представляти результати моніторингових, психологічних та соціально-педагогічних досліджень, здійснених на рівні районів/міст, на координаційних радах, колегіях відділів (управлінь) освіти, методичних об'єднаннях спеціалістів психологічної служби, а також подавати їх ОЦППСР для подальшого узагальнення;

3) доцільно та ефективно планувати форми та застосовувати відповідні організаційно-методичні моделі підвищення рівня професійної компетентності практичних психологів і соціальних педагогів навчальних закладів районів/міст з урахуванням результатів досліджень та виходячи з потреб регіонального освітнього простору у наданні учасникам навчально-виховного процесу психолого-педагогічних послуг;

4) залучати спеціалістів психологічних служб професійно-технічних та вищих навчальних закладів І-ІІ р.а. до навчально-методичних заходів районного/міського рівнів, спрямованих на розвиток професійних вмінь та навичок спеціалістів психологічної служби, зокрема щодо здійснення тренінгової та проєктної діяльності, викладання спеціалізованих факультативів, спецкурсів, навчальних програм тощо, з метою дотримання вимог Положення про психологічну службу системи освіти України щодо забезпечення навчально-методичного супроводу професійної діяльності спеціалістів психологічної служби усіх ланок освіти, підвищення якості та забезпечення наступності і співпраці фахівців різних ланок освіти у здійсненні психологічного та соціально-педагогічного супроводу дітей та сімей, зокрема соціально вразливих категорій;

5) здійснювати науково-методичне забезпечення державних та регіональних програм і планів заходів, до реалізації яких долучаються спеціалісти психологічної служби;

6) активізувати дистанційні форми просвітницької роботи з учасниками навчально-

виховного процесу як на рівні районів/міст, так і навчальних закладів усіх типів, зокрема шляхом створення та постійного оновлення матеріалів професійних рубрик/сторінок/сайтів психологічних служб різних рівнів;

7) активно популяризувати психологічну та соціально-педагогічну науку і практику серед учнів, батьківської та педагогічної громадськості, здійснювати (постійно) експертне вивчення та узагальнення перспективного досвіду спеціалістів психологічних служб усіх рівнів та сприяти участі практичних психологів і соціальних педагогів у фахових конференціях, фестивалях, конкурсах тощо з метою розвитку у них навичок узагальнення досвіду та самопрезентації;

8) сприяти формуванню позитивного сприйняття працівників психологічної служби серед користувачів психолого-педагогічних послуг, зокрема шляхом співпраці із ЗМІ, фаховими виданнями та Інтернет-ресурсами;

9) активізувати впровадженням в систему формального освітнього середовища інтерактивних методів та технологій неформальної освіти (тренінг, проєктна діяльність, флеш-моб, громадські інформаційно-просвітницькі акції, "мотузковий тренінг", Тренінговий табір, ігрові технології, просвітницько-профілактичні настільні ігри тощо).

В інформаційних куточках психологічних служб навчальних закладів різного типу, Центрів (кабінетів) психологічної служби, методистів з психологічної служби районних/міських методкабінетів необхідно розміщувати та систематично поновлювати пам'ятки для учасників навчально-виховного процесу, що містять зокрема:

- контактні телефони установ та організацій, куди діти, батьки, педагогічні працівники можуть звернутися по допомогу чи для отримання консультації з питань захисту прав дитини та/чи надання соціальної, психологічної, медичної, юридичної допомоги;

- інформацію про мережу позашкільних навчальних закладів, творчих центрів, дитячих і молодіжних громадських організацій, що забезпечують розвиток здібностей дитини та позанавчальну зайнятість дітей;

- рекомендації щодо стратегій поведінки у ситуаціях ризику, шляхів подолання страху, самопомоги в стані емоційної нестабільності тощо;

- телефони Національної дитячої "гарячої лінії" 0 800 500 225 та 772; Національної "гарячої лінії" з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації 0 800 500 335 та 386

Таким чином, основними завданнями розвитку психологічної служби системи освіти Черкаської області у 2016-2017 н.р. на виконання наказу Департаменту освіти і науки Черкаської облдержадміністрації від 23.12.2013 № 659 "Про затвердження Плану заходів щодо розвитку психологічної служби Черкаської області на період до 2017 року" залишаються:

1. Збільшення кількості практичних психологів і соціальних педагогів у навчальних закладах та установах освіти у відповідності до нормативних вимог.

2. Розширення мережі центрів практичної психології і соціальної роботи міського/районного рівнів, розвиток психологічної служби системи освіти.

3. Підвищення фахового рівня та покращення якості роботи спеціалістів психологічної служби області.

4. Підвищення психологічної компетентності керівників навчальних закладів і установ освіти.

5. Формування соціально-психологічної компетентності учасників навчально-виховного процесу.

6. Забезпечення та підвищення ефективності методичного супроводу діяльності психологічної служби навчальних закладів та установ освіти.

І.А.Ворона,

методист ОЦППСР КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОСОБЛИВІ ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Психологічна служба дошкільного закладу є складовою частиною державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України. Вона діє на підставі ст. 21, 22 Закону України "Про освіту", ст. 29-32 Закону України "Про дошкільну освіту" з метою виявлення і забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості дитини, забезпечення ефективності навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі.

У своїй діяльності практичний психолог та соціальний педагог дошкільного закладу керуються Загальною Декларацією прав дитини та Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними правовими актами в галузі прав людини та національними нормативно-правовими актами з питань діяльності психологічної служби системи освіти України.

Діяльність психологічної служби дошкільного навчального закладу забезпечується практичним психологом і соціальним педагогом, посади яких уводяться відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України, в штатні розписи дошкільних навчальних закладів за умов наявності спеціалістів з фаховою освітою в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат відповідно до нормативів чисельності практичних психологів і соціальних педагогів.

Основні функції практичного психолога та соціального педагога, зокрема дошкільного навчального закладу, відображено у Положенні про психологічну службу системи освіти України.

Метою діяльності працівників психологічної служби дошкільного навчального закладу є збереження соціально-психологічних умов для збереження і зміцнення здоров'я, успішного навчання і психологічного розвитку дитини відповідно до вікових норм та її індивідуальних особливостей.

Спеціалісти психологічної служби дошкільного навчального закладу ведуть наступну документацію:

- а) план роботи на рік;
- б) щомісячний план роботи та тижневий графік роботи (складаються на основі річного плану);
- в) журнал щоденного обліку роботи;
- г) індивідуальні картки психолого-педагогічного діагностування;
- д) протоколи індивідуальних консультацій;
- е) журнал проведення корекційно-розвивальної роботи (для практичного психолога);
- ж) журнал психологічного аналізу занять (для практичного психолога);
- з) картки індивідуального обліку вихованців (для соціальних педагогів).

При складанні річних, щомісячних планів та тижневих графіків роботи необхідно враховувати специфіку навчально-виховного закладу, запити батьків та педагогічного колективу, специфіку задач, що вирішує

психолог, соціальний педагог, спеціалізацію і рівень кваліфікації спеціаліста.

Окрім зазначених вище документів, практичний психолог повинен мати: протоколи обстежень, аналітичні довідки за результатами проведених обстежень, статистичні та аналітичні звіти за рік, корекційно-відновлювальні та розвивальні програми (рекомендовані МОН України, обласним ЦППСР), журнал спостережень.

Спеціалісти психологічної служби дошкільного навчального закладу зобов'язані забезпечити обладнання куточків психолога/соціального педагога, де буде розміщуватись інформація для батьків та вихователів, що містить просвітницький характер (тематичні повідомлення, оголошення про заходи, телефони довіри, гарячих ліній, перелік та адреси закладів та організацій, куди можна звернутись за допомогою в разі потреби тощо).

Завдання психологічного супроводу навчально-виховного процесу у дошкільному навчальному закладі

Психологічна діагностика дитини у дошкільному навчальному закладі здійснюється на запит педагогів, батьків чи згідно з планом роботи практичного психолога за письмовою згодою батьків чи осіб, що їх замінюють, **з таких питань:** вивчення процесу адаптації дитини до умов дошкільного навчального закладу; дослідження психофізіологічних особливостей дітей раннього віку; діагностика психічних вікових новоутворень та виявлення порушень у розвитку дітей різних вікових категорій; вивчення рівня розвитку пізнавальної, комунікативної, емоційно-вольової сфери; вивчення індивідуальних особливостей особистості; вивчення емоційних станів, інтересів, нахилів, здібностей; дослідження навчально-виховного процесу; вивчення стилів сімейного виховання.

У кабінеті практичного психолога має бути перелік діагностичних методик, які він використовує у своїй роботі, систематизований за тематикою та віком досліджуваних.

Відповідно до вимог Положення про експертизу психологічного та соціологічного інструментарію, усі діагностичні методики повинні відповідати віку дитини, меті діагностичного обстеження, бути валідними, надійними, адаптованими в певному етнічному просторі та мають бути дозволені до використання у дошкільному навчальному закладі експертною комісією.

У 2016-2017 н.р. практичним психологам рекомендовано активізувати діагностичну роботу не тільки з вихованцями дошкільних навчальних закладів, а й спрямувати її на вивчення особливостей сімейної ситуації, особистісних особливостей батьків чи осіб, які їх замінюють, вивчати психологічний клімат у колективі педагогів, здійснювати психологічний аналіз навчальних та виховних заходів з дітьми, досліджувати

особистісні особливості педагогів в рамках психологічного супроводу атестаційного періоду.

За результатами психодіагностичних досліджень практичний психолог зобов'язаний вести відповідну документацію: протоколи діагностичних досліджень, аналітичні довідки, індивідуальні картки психологічного супроводу дитини та педагога.

При інформуванні педагогів, батьків про результати психологічного дослідження слід уникати наукової термінології. Висновки та рекомендації подаються зрозумілою мовою, мають бути конкретними, змістовними та містити чіткі вказівки щодо заходів, які спрямовані на корекцію виявлених порушень та розвиток психічних процесів, навичок спілкування тощо.

Важливим кроком для дитини та її родини виступає діагностування рівня готовності до школи, яке відбувається саме у дошкільному навчальному закладі і фіксується у психолого-педагогічному висновку, про який обов'язково мають бути поінформовані батьки дитини, а також, у разі необхідності, мають отримати рекомендації щодо роботи із дитиною для підвищення рівня її готовності. Для забезпечення принципу безперервності та наступності у здійсненні психолого-педагогічного супроводу дітей психологічній службі дошкільних навчальних закладів рекомендовано налагодити співпрацю зі спеціалістами психологічних служб загальноосвітніх навчальних закладів.

Корекційно-розвивальна робота психолога дошкільного навчального закладу

Практичний психолог дошкільного навчального закладу у своїй роботі може застосовувати різні методи та техніки корекції. З урахуванням підвищеного рівня конфліктності та тривожності, зумовленого останніми соціально-політичними подіями, рекомендовано використовувати ігротерапію, піскотерапію, різні напрями арттерапії, психогімнастику, дидактичні та рухливі ігри тощо.

Заборонено використовувати форми і методи роботи, якщо вони не адаптовані до роботи з дошкільнятами.

Важливо враховувати, що корекційно-розвивальна програма складається на основі психологічного діагнозу, отриманого в результаті психодіагностики.

Корекційно-розвивальні заняття можуть проводитись за індивідуальною або груповою формами роботи. Варто враховувати медичні та психологічні протипоказання до проведення групових форм роботи. Кількість дітей у корекційній групі не повинна перевищувати п'яти осіб. Тривалість заняття розраховується відповідно до віку дітей і має складати від 15 до 35 хвилин. **Частота проведення занять: не менше 1 разу на тиждень.**

Інформація про результати корекційно-розвивальної роботи відображується в Журналі корекційно-розвивальної роботи, до якого додається програма роботи з дитиною (дітьми).

Після проведення половини основних корекційних занять бажано провести діагностичний зріз за допомогою зворотнього зв'язку від вихователів та батьків, задля оцінки ефективності корекційної роботи та внесення відповідних коректив у програму роботи з дитиною (дітьми).

Заключним етапом корекційно-розвивальної роботи є перенесення отриманих дитиною навичок у реальне життя та подальше їх закріплення.

Через 4-6 тижнів після закінчення занять із психологом необхідно провести повторне психологічне обстеження дитини, звернути увагу на рівень її взаємин із родиною та ровесниками. Якщо виникає необхідність продовжити корекційний вплив на дитину, всі заходи реалізуються в індивідуальній формі.

В кабінеті практичного психолога зберігається каталог корекційно-розвивальних програм, систематизований за віком та проблематикою.

Актуальним питанням у 2016-2017 н.р. залишається попередження та протидія насильства та зловживань щодо дітей, в тому числі і сексуального характеру. З метою формування у дітей навичок безпечної поведінки листом Міністерством освіти і науки України №1/9 від 16.02.16 "Про методичний посібник "Навчіть дитину захищатися" рекомендовано впровадження в дошкільних навчальних закладах програми "Навчіть дитину захищатися", що схвалена для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №4 від 14.12.2015р.).

Важливим напрямом роботи практичного психолога дошкільного навчального закладу є психологічна просвіта педагогів, батьків. **Для реалізації даного напрямку діяльності використовуються такі форми роботи:** засідання психолого-педагогічного клубу, випуск психологічної газети закладу, виступи на педрадах, батьківських зборах, "круглих столах", психолого-педагогічних консилиумах, лекціях з проблем виховання дітей дошкільного віку тощо.

Орієнтовна тематика психологічної просвіти: вікові особливості дошкільника, особливості адаптації дитини до дошкільного навчального закладу, підготовка дитини до навчання у школі, психологічні основи спілкування з батьками, вплив сімейного виховання на становлення особистості дитини, статеве та гендерне виховання дітей, попередження негативних проявів у поведінці малюків, формування навичок безпечної поведінки, особливості навчання та виховання обдарованих дітей або дітей з порушенням психофізичного розвитку тощо.

З метою підвищення ефективності для роботи з батьками рекомендовано програму занять "Без ляпасу. Як з любов'ю та повагою визначити дитині кордони". Програма навчає батьків розпізнавати свої емоції та керувати ними, розширяє виховні навички, тренує нові, більш прийнятні, моделі поведінки.

Консультування (індивідуальне, групове), здійснюється за запитом або результатами проведеної діагностики як з педагогами, так і з батьками.

Важливою особливістю консультування батьків є неприпустимість "виховних", моралізаторських нот у спілкуванні, оскільки це нівелює саму ідею підтримки та взаємодії у виховному процесі.

Консультації практичного психолога дошкільного навчального закладу з питань виховання дітей мають на меті допомогти батькам та педагогам краще зрозуміти причини особливостей поведінки дитини, знайти з нею спільну мову, зрозуміти її потреби і вирішити конфліктні ситуації, навчитися підтримувати дитину у важких життєвих ситуаціях.

Організаційно-методична робота

Метою цього напрямку роботи практичного психолога є організація власної діяльності, аналіз та узагальнення її результатів, підвищення власного професіоналізму через самоосвіту.

Практичні психологи дошкільного навчального закладу здійснюють діагностику шкільної готовності та підготовку дітей старшого дошкільного віку до навчання у початковій школі, а психологи загальноосвітніх навчальних закладів супроводжують дітей у процесі адаптації до навчального закладу, доцільно розробити спільний план дій з метою забезпечення найбільш комфортного переходу дітей з одного навчального закладу до іншого та попередження проявів дезадаптації у першокласників. З такою метою можна проводити спільні заходи, на які запрошуються вчителі початкових класів для знайомства з дітьми, варто

залучати вчителів, яку будуть навчати дітей у початковій школі, до проведення підготовчих занять, організовувати екскурсії дітей до школи, тощо.

Практичний психолог здійснює супровід атестаційного періоду вихователів (вивчає особистісні особливості вихователів, рівень їхньої психологічної компетентності, робить аналіз навчальних та виховних заходів, надає рекомендації, консультує з професійних питань, проводить корекційну та розвивальну роботу), приймає участь у засіданні атестаційної комісії навчального закладу. Дані про проведену роботу фіксує в картці психолого-педагогічного супроводу педагога, що атестується згідно встановленого зразка.

Таким чином, від налагодження системи роботи практичного психолога залежить ефективність психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу.

Особливості соціально-педагогічної діяльності в умовах дошкільного навчального закладу

Особливі вимоги висувають до професійної діяльності соціальних педагогів дошкільних навчальних закладів.

Завдання соціального педагога - створити умови для рівного розвитку всіх дітей без винятку, залучення всіх батьків до виховного процесу.

Особливої уваги соціального педагога потребують сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах. Зокрема, це стосується неповних та багатодітних сімей, сімей, в яких є люди (діти) з обмеженими можливостями, асоціальні (наявні члени родини із залежностями різного характеру, тощо) та сім'ї, де існує загроза жорстокого поводження із дітьми. Основними напрямками роботи соціального педагога із такими родинами є соціальний супровід (обстеження матеріально-побутових умов родин, аналіз сімейних стосунків, бесіди із батьками, консультування), профілактика (врегулювання конфліктів, налагодження стосунків між членами родини, попередження насильства), просвіта (інформування про можливості отримання допомоги з боку державних та недержавних соціальних служб, розвиток батьківської компетентності тощо).

Важливим напрямком роботи соціального педагога дошкільного навчального закладу, є встановлення зв'язків та тісна співпраця із державними та недержавними службами та організаціями, до компетенції та сфери інтересів яких належать питання дошкільного дитинства (медичні установи, органи правопорядку, соціальні служби та опікунські ради, громадські організації тощо).

Відповідно до Листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-811 від 17.12.2008 року "Про здійснення соціально-педагогічного патронату" важливим напрямом роботи соціального педагога є здійснення соціально-педагогічного патронату.

Соціально-педагогічним патронатом охоплюються сім'ї з дітьми, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, або не відвідують дошкільні навчальні заклади з інших причин (відсутність чи віддаленість дошкільних закладів, фізична неспроможність батьків водити дитину до закладу тощо). З метою виявлення таких дітей необхідно проводити їх облік (лист Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007р. № 1/9-263 "Про організацію обліку дітей дошкільного віку").

Соціально-педагогічний патронат сімей здійснюється за місцем їхнього проживання. Діти, які будуть виховуватися в домашніх умовах, зараховуються до "групи соціально-педагогічного патронату", що закріплюється за дошкільними навчальними закладами, які знаходяться територіально найближче. До складу такої групи можуть входити діти різного віку, вони можуть проживати у різних мікрорайонах міст, селищ, сіл тощо. Такі діти включаються до спискового складу вихованців закладу, за яким вони закріплені.

Соціально-педагогічний патронат таких сімей здійснює соціальний педагог дошкільного навчального закладу відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України.

У робочий час соціального педагога враховується і час, затрачений на дорогу до місця проживання дитини.

Відвідання сім'ї відбувається 2 рази на тиждень і соціально-педагогічним патронатом охоплюється не більше 15 дітей.

Соціальний педагог (вихователь, психолог), який здійснює соціально-педагогічний патронат, повинен мати при собі посвідчення особи, підписане завідувачем дошкільного навчального закладу та затверджене печаткою.

Функції соціального педагога щодо здійснення соціально-педагогічного патронату можуть виконувати інші педагогічні працівники.

З дітьми, які відвідують групи короткотривалого перебування чи групи з іншим режимом перебування, роботу також мають проводити практичний психолог, вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, вихователь та інші педагоги, робочий час яких визначено чинним законодавством.

З метою проведення колективних форм роботи, організації спілкування з однолітками для дітей, які потребують соціально-педагогічного патронату, можуть створюватися групи короткотривалого перебування у дошкільних навчальних закладах. Наповнюваність груп становить до 10 осіб. Також такі діти можуть відвідувати звичайні групи у дошкільних навчальних закладах різних типів. В цьому разі вони зараховуються до спискового складу групи, яку відвідують. Відвідання груп дітьми становить, як правило, 2-3 рази на тиждень. Час включення в групи визначається індивідуально для кожної дитини залежно від її готовності ввійти в колектив ровесників.

Робота соціального педагога з батьками передбачає орієнтацію у них на дотримання здорового способу життя, правової та педагогічної культури, життєвої компетентності, активної життєвої позиції, допомогу в організації змістовного сімейного і дитячого дозвілля, навчання поводження в екстремальних ситуаціях. Форми роботи з батьками: школи молодих батьків, сімейні і родинні клуби, постійно діючі спеціальні лекторії, групові та індивідуальні консультації, конференції тощо.

Робота з дітьми дошкільного віку передбачає їхній розвиток, виховання і навчання відповідно до вікових потреб і можливостей, особливостей світосприймання і виду провідної діяльності, створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу, розвиток базових якостей особистості, допомога в набутті дошкільником навичок практичного життя, виховання творчого ставлення до дійсності, забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку, підтримку, збереження та розвиток здорового способу життя.

Основними формами роботи з дітьми можуть бути гра, спілкування, малювання, конструювання, музична діяльність.

Робота з сім'єю передбачає врахування сучасних тенденцій розвитку стосунків між батьками і дітьми, їхніх типологій, ціннісних орієнтирів, особистісних якостей батьків і дітей, особливостей впливу сім'ї на становлення особистості дошкільника. Важливо підказати родині, як в домашніх умовах організувати художньо-творчу, продуктивну діяльність, забезпечити оптимальний руховий режим для дитини та створити розвивальне середовище в дитячій кімнаті.

Стан здійснення соціально-педагогічного патронату у дошкільних навчальних закладах районів/міст Черкаської області

На виконання листів Міністерства освіти і науки України "Про проведення опитування" від 13.08.2015

№ 1/9-389, "Про здійснення соціально-педагогічного патронату" від 17.12.2008 № 1/9-811, "Щодо вирішення питань діяльності соціальних педагогів дошкільних навчальних закладів" від 19.02.2013 № 1/9-122 у період з жовтня 2015 року до лютого 2016 року обласним центром практичної психології і соціальної роботи комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" вивчався стан здійснення соціально-педагогічного патронату в дошкільних навчальних закладах щодо дітей з особливими освітніми потребами, метою якого стало вивчення ефективності здійснення соціально-педагогічного патронату у дошкільних навчальних закладах Черкаської області.

В результаті моніторингу була отримана інформація із 643 (всього по області 682) дошкільних навчальних закладів Черкаської області, що складає 94,4% від загальної їх кількості, з них: 224-НВК, 419-ДНЗ.

Аналіз питань дав можливість узагальнити інформацію щодо стану здійснення соціально-педагогічного патронату по районах, встановити кількість навчальних закладів, у яких забезпечується соціально-педагогічний патронат та його періодичність, кількість дітей, охоплених соціально-педагогічним патронатом, кількість дітей з особливими освітніми потребами, які не відвідують дошкільні навчальні заклади та охоплені соціально-педагогічним патронатом, кількість та фах педагогічних працівників, що здійснюють соціально-педагогічний патронат, стан забезпеченості посвідченням особи та проїзними документами фахівців та виявити причини, через які соціально-педагогічний патронат не здійснюється.

Виходячи з отриманої в процесі моніторингу інформації, можна стверджувати, що соціально-педагогічний патронат щодо дітей з особливими освітніми потребами у переважній більшості дошкільних навчальних закладах здійснюється з порушенням або не здійснюється зовсім. Лише частина навчальних закладів здійснює соціально-педагогічний патронат згідно нормативних документів. Оскільки серед причин, через які соціально-педагогічний патронат не здійснюється, вказується "відсутність відповідного фахівця в закладі", "територіальна віддаленість", є розбіжності у кількості дітей з особливими освітніми потребами, що не відвідують дошкільні навчальні заклади, та кількістю дітей з цього числа, щодо яких здійснюється соціально-педагогічний патронат, порушена періодичність здійснення соціально-педагогічного патронату, існує велика вірогідність того, що працівники не володіють інформацією щодо здійснення соціально-педагогічного патронату та не ознайомлені з нормативною базою з даного питання. Фахівці, що здійснюють соціально-педагогічний патронат щодо дітей не забезпечені посвідченням особи та проїзними документами.

Виходячи з вище означеного, у 2016-2017 навчальному році рекомендовано:

1. Керівникам дошкільних навчальних закладів:

Забезпечити облік сімей з дітьми, які потребують соціально-педагогічного патронату, відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007р. №1/9-263 "Про організацію обліку дітей дошкільного віку", з метою своєчасного виявлення вище вказаної категорії дітей та сімей.

Забезпечити контроль за здійсненням соціально-педагогічного патронату відповідно до Листа Міністерства освіти і науки "Про здійснення соціально-педагогічного патронату" № 1/9-811 від 17.12.2008.

Здійснити заходи щодо забезпечення працівників посвідченням особи фахівця, що здійснює соціально-педагогічний патронат.

2. Спеціалістам психологічної служби ДНЗ:

Організувати здійснення соціально-педагогічного патронату відповідно до нормативних документів.

Спланувати та організувати навчально-виховну роботу з дітьми, які охоплені соціально-педагогічним патронатом,

Здійснювати ведення ділової документації відповідно до чинних програм, вимог Базового компонента дошкільної освіти та інших нормативно-правових документів.

Розробити програми відповідно до мети і завдань соціально-педагогічного патронату, визначити конкретних виконавців та узгодити їх дії.

Розробити індивідуальні розвивальні програми для дітей, що потребують соціально-педагогічного патронату, спрямовані на формування комунікативної компетентності, самосвідомості, самоактивності, саморегуляції та розвиток пізнавальних процесів.

Проводити освітньо-виховну роботу з дітьми, просвітницьку та консультативну роботу з батьками з питань особливостей виховання дитини дошкільного віку, орієнтації на здоровий спосіб життя, правової, комунікативної грамотності тощо.

Фахівцям психологічної служби слід зосередитися на популяризації психологічних послуг, набутті необхідної психолого-педагогічної компетентності всіма учасниками навчально-виховного процесу та створенні взаємостосунків між адміністрацією, вихователями, батьками, практичним психологом, соціальним педагогом та дітьми, що базуються на довірі, взаємоповазі та взаєморозумінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаркавенко З.О. Науково-практичне забезпечення системи методичного супроводу діяльності працівників психологічної служби системи освіти / З.О. Гаркавенко // Організація та науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби і ПМПК / [Гаркавенко З.О., Гобод І.Ю., Жук Т.В. та ін.; наук. ред. В.Г. Панок, І.І. Цушко]. - [2-е вид., випр.]. - Київ: Ніка-Центр, 2014. - С. 28-54.
2. Експрес-діагностика в ДНЗ. Комплект матеріалів для практичних психологів / [уклад. О.Дедов] - Хотин, 2014. - 41 с.+Додатки: діагностичні матеріали. - 31 с.
3. Жукова А. Організація психологічного супроводу [Електронний ресурс] / Жукова А., Мальцева В. - Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/psychology/988/>
4. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / упоряд. Панок В.Г., Цушко І.І., Обухівська А.Г. - Київ: Шк.світ. - 2008. - 256с.
5. Лахтадир О. М. Робота психолога ДНЗ з дітьми раннього та молодшого дошкільного віку / О. М. Лахтадир // Психологічна газета. - 2010. - № 8. - С. 11-20.
6. Лунченко Н. Психолого-педагогічна служба в загальноосвітніх навчальних закладах. Оптимізація діяльності практичного психолога і соціального педагога з планування та ведення документації // Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 н.р. - Біла Церква. - 2002. - С.45-49.
7. Максимова Н.А. Методичні рекомендації щодо здійснення психологічного супроводу навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://osvitayahotin.org.ua/index.php/zahalna-serednia-osvita/psikhologichna>
8. Подоляк Л.Г. Основи вікової психології: навчальний посібник / Л.Г. Подоляк. - Київ: Главник, 2006. - 112с. - (серія "Психологічний інструментарій").
9. Про здійснення соціально-педагогічного патронату. Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-811 від 17.12.2008 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://prava-cheloveka.at.ua/load/>

Н.А. Борисова,

методист відділу організаційно-навчального забезпечення КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради"

ОСНОВНИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПРОДУКТ ОСВІТИ

В сучасних умовах, коли відбувається перехід людства до науково-інформаційних технологій, саме школа як основний інститут загального навчання відіграє визначальну роль у здійсненні змісту навчання та виховання.

Глобальні проблеми, що постали перед людством, не можуть не позначитися на змісті шкільної освіти. Тому реформування національної освіти, приведення її у відповідність до змін, що відбулися в останні десятиліття в усіх сферах суспільного життя, - головне завдання Міністерства освіти і науки України.

Найпоширенішою формою впровадження змісту освіти є шкільний підручник.

Згідно зі статтею 37 Закону України "Про загальну середню освіту" Міністерство освіти і науки України "забезпечує підготовку і видання підручників, посібників, методичної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів, схвалює їх видання, організовує замовлення через відповідні місцеві органи управління освітою; затверджує типові переліки обов'язкового навчального та іншого обладнання (в тому числі колекційного), навчально-методичних та навчально-наочних посібників, підручників, художньої та іншої літератури".

На сьогодні держава постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 №781 "Деякі питання забезпечення підручниками та навчальними посібниками студентів вищих навчальних закладів, учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів та вихованців дошкільних навчальних закладів" гарантує безоплатне забезпечення підручниками всіх учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Яким підручником користуватимуться діти, залежить від вчителів. Із 2015 року змінено умови відбору підручників для використання в навчальних закладах. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 25.12.2015 №1361 "Про затвердження Положення про конкурсний відбір проектів підручників для учнів загальноосвітніх навчальних закладів" вчителям надано право обирати підручник з-поміж тих, які запропоновані на конкурс.

Відповідно до положення на конкурс приймаються рукописи підручників, які відповідають навчальним програмам та планам. Означені проекти підручників оцінюють незалежні експерти з числа педагогічних працівників, які відібрані шляхом жеребкування. Проекти підручників, які одержали позитивну оцінку експертів, одержують гриф "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" і можуть використовуватися в навчальному процесі.

Підручники, які одержали гриф міністерства, розміщуються на репозитарії і пропонуються вчителям для вибору. Ті підручники, які набирають достатньо голосів, будуть друкуватися за кошти державного бюджету і надійдуть у навчальні заклади.

Цього року конкурс підручників для учнів 8 класу проводився з 9 березня по 18 травня. Спочатку на репозитарії були виставлені всі підручники, які надійшли на конкурс. Їх могли переглянути лише експерти, які оцінювали якість викладу матеріалу, відповідність навчальним програмам, наявність помилок. Ті підручники, які одержали позитивну оцінку експертів, були доступні для перегляду усім бажаним з 29 квітня по 11 травня. Після першого туру голосування

знято з конкурсу 25 підручників, які не набрали достатньо голосів, щоб бути надрукованими за кошти державного бюджету, решта 177 найменувань підручників залишилися для відбору навчальними закладами.

До конкурсу були допущені й ті видавництва, які не виконали минулого року держзамовлення повним обсягом, а, отже, згідно з постановою Уряду не мають права друкувати підручники за держзамовленням. Тому Міністром освіти і науки України заплановано ініціювати внесення змін до урядової постанови для того, щоб забезпечити друк обраних вчителями підручників.

Протягом останніх двох років проведення конкурсів підручників на репозитарії показало, що такий порядок відбору є надзвичайно проблематичним і нерациональним, зокрема тим, що надзвичайно мало часу відводиться і експертам, і вчителям на те, щоб повною мірою ознайомитися із проектами підручників, які виставляються на конкурс.

Також під час проведення конкурсу зроблено висновки про те, що недоцільно вибирати кілька підручників з одного предмета на регіон, оскільки це унеможливує процес їх обміну між навчальними закладами.

Говорячи про переваги конкурсу і можливість, надану вчителям вибирати того чи іншого автора підручника, варто пам'ятати про тих, заради кого відбувається навчання, - про учнів. Часто вчителі, обираючи підручник, не враховують вікові, психологічні особливості учнів, а також те, що учні під час переходу з однієї школи до іншої змушені вчитися за підручником іншого автора, що суттєво ускладнює розуміння матеріалу.

Зазначимо також, що реформа сучасної освіти неможлива без використання **електронних підручників**, але він (навіть найкращий) не може і не повинен замінити книгу. Так само як екранізація літературного твору належить до іншого жанру, так і електронний підручник належить до зовсім нового "жанру" творів навчального призначення. І так само як перегляд фільму не замінює читання книги, за якою він був поставлений, так і наявність електронного підручника не тільки не повинно замінити читання і вивчення звичайного підручника (у всіх випадках ми маємо на увазі кращі зразки будь-якого жанру), а навпаки, спонукати учня взятися за книгу.

Саме тому для створення електронного підручника недостатньо взяти хороший підручник, забезпечити його навігацією (створити гіпертексти) і багатим ілюстративним матеріалом (включаючи мультимедійні засоби) і втілити на екрані комп'ютера. Електронний підручник не повинен перетворюватися ні в текст з картинками, ні в довідник, оскільки його функція принципово інша.

Електронний підручник має максимально полегшити розуміння і запам'ятовування (причому активне, а не пасивне) найбільш істотних понять, тверджень і прикладів, залучаючи до процесу навчання інші, ніж звичайний підручник, можливості людського мозку, зокрема, слухову і емоційну пам'ять, а також використовуючи комп'ютерні пояснення.

Успіхів у новому навчальному році і творчості у роботі з основним інтелектуальним продуктом освіти.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Оформлення статей у журналах регламентовано ДСТУ 7152:2010 "Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках". Елементи видавничого оформлювання публікацій визначено п. 5.1 цього стандарту. Зокрема, у складі елементів оформлювання немає реферату (абстракту), проте є анотація, вимоги до якої регламентовано ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ІСО 214-76) "Система стандартів по інформації, бібліотечному і видавничому делу. Реферат и аннотация. Общие требования". Цей стандарт є міждержавним, діє на території десяти країн СНД, деякі його положення містять повний автентичний текст міжнародного стандарту ISO 214-76 "Documentation - Abstracts for publications and documentation" (Документація - Реферати на видання і документи).

Списки літератури до публікацій потрібно оформлювати згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання".

Книжковою палатою України на допомогу авторам розроблено приклади бібліографічних записів на різні види документів. Приклади розміщено на веб-сайті Книжкової палати за адресою: http://www.ukrbook.net/zakony/prykl_bib_zap.pdf. Подаємо ці приклади.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ

БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ДЖЕРЕЛ

КНИГИ

ОДИН АВТОР

- 1.Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. - Л. : Свічадо, 2006. - 307 с. - (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV-V ст. ; № 14).
- 2.Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. - Київ : Ін-т математики, 2006. - 111 с. - (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).
- 3.Матюх Н. Д. Що дорожче срібла золота = That is more expensive than silver and gold : [розповідь про 70-річний шлях Київ. ювелір. З - ду] Наталія Дмитрівна Матюх ; [ред. рада: Цюпко С. В. (голова) та ін.]. - Київ: Асамблея ділових кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006.-311с.: іл., портр. -(Ювеліри України ; т. 1). -ISBN 96 -69-65-810-1.
- 4.Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. - Львів : Кальварія, 2005. - 196, [1] с. - (Першотвір). портр.-(Першотвір=Individual,ISBN 966-663-177-6).

Два автори

1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. - Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. - 397, [1] с. - (Бібліотека наукового щорічника "Україна дипломатична" ; вип. 1).
2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. - Київ : Прецедент, 2006. - 93 с. - (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).
3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. - Львів : Растр-7, 2007. - 375 с.

Три автори

1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. - Днепрпетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. - XLIII, 265 с.

Чотири і більше авторів

1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. - Київ : НДІ "Укراгропромпродуктивність", 2006. - 106 с. - (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).
2. Психологія менеджмента / [Власов П. К [и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. - [3-е изд.]. - Харьков : Гуманитар. центр, 2007. - 510 с.

Без автора

1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. - Київ : Грані-Т, 2007. - 119 с. - (Грані світу).
2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. - Київ : Грамота, 2007. - 638, [1] с.
3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX - початку XX століття : [антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. - Київ : Грані-Т, 2007. - 190, [1] с.
4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. [та ін.]. - Чернівці : Рута, 2007. - 310 с.

Багатотомний документ

1. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Рубцова Е. Ю. ; ред. Иванов В. Л.]. - Львов : НТЦ "Леонорм-Стандарт", 2005.- Т. 1. - 2005. - 277 с. - (Серия "Нормативная база предприятия").
2. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа) : трилогия / Алиса Дарова. - Одесса : Астропринт, 2006- 369,[1]с. - (Сочинения : в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4).

3. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч.1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. - Київ : НТУУ "КПІ", 2006. - 125 с.

Матеріали конференцій, з'їздів

1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників ["Молодь України і аграрна реформа"], (Харків, 11-13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. - Харків : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. - 167 с.

2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. - Київ : ІСОА, 2002. - 147 с.

3. Ризикологія в економіці та підприємстві : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, [та ін.]. - Київ : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. - 452 с.

Словники

1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. - Харків : Халімон, 2006. - 175, [1] с.

2. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. - Київ : Європ. ун-т, 2007. - 57 с.

Атласи

1. Україна : екол.-геогр. атлас : присвяч. всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол.: С. С. Куруленко [та ін.]; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. - / [наук. редкол.: С. С. Куруленко [та ін.]. - Київ : Варта, 2006. - 217, [1] с.

2. Анатомія пам'яті : атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті : посіб. для студ. та лікарів / О. Л. Дроздов, Л. А. Дзяк, В. О. Козлов, В. Д. Маковецький. - 2-ге вид., розшир. та доповн. - Дніпропетровськ : Пороги, 2005. - 218 с.

Законодавчі та нормативні документи

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - Київ : Парлам. вид-во, 2006. - 207 с. - (Бібліотека офіційних видань).

2. Експлуатація, порядок і терміни перевірки запобіжних пристроїв посудин, апаратів і трубопроводів теплових електростанцій : СОУ-Н ЕЕ 39.501:2007. - Офіц. вид. - Київ : ГРІФРЕ : М-во палива та енергетики України, 2007. - VI, 74 с. - (Нормативний документ Мінпаливенерго України. Інструкція).

Каталоги

1. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог-довідник / [авт.-упоряд. М. Зобків [та ін.]. - Львів : Новий час, 2003. - 160 с.

Бібліографічні покажчики

1. Куц О. С. Бібліографічний покажчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. - Львів : Укр. технології, 2007. - 74 с.

2. Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997-2005 роки / [уклад. Кириш Б. О., Потлань О. С.]. - Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. - 11 с. - (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).

Автореферати дисертацій

1. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 Технологія машинобудування" / І. Я. Новосад. - Тернопіль, 2007. - 20, [1] с.

Частина книги, періодичного продовжуваного видання

1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 6. - С. 15-18, 35-38.

2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горюхов // Бібліотечний вісник. - 2006. - № 6. - С. 14-17.

3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов - основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. - 2007. - № 1. - С. 39-61.

4. Ма Шуін Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуін // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 5. - С. 12-14.

5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсєєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. - 2007. - № 1. - С. 25-29.

6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. - 2007. - Т. 2, № 2. - С. 13-20.

7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка: (нарис з новітнього укр., письменства) : статті / Микола Зеров. - Дрогобич, 2007. - С. 245-291.

Електронні ресурси

1. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті [Електронний ресурс] : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. "Крим-2003") / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібл. вісн. - 2003. - № 4. - С. 43. - Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.

Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова"

(подаємо скорочений варіант, повний варіант розміщений на сайті "Черкаський освітянський портал", рубрика "Педагогічний вісник")

"ПОЧУВАЙМОСЯ ВЕЛИКИМИ, БО МИ ТОГО ВАРТІ!"

24 травня 2016 року у сесійній залі Будинку рад відбулось нагородження переможців IV етапу Всеукраїнських олімпіад з навчальних предметів та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук.

На церемонії нагородження були присутні працівники управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації, обласної профспілки, методисти КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", начальники відділів освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів, завідувачі методичних кабінетів, директори, вчителі та учні загальноосвітніх навчальних закладів області, батьки.

Під час проведення церемонії прозвучала інформація про кількість учасників, які взяли участь у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів. Їх було 59 із 7 районів (1 - Чорнобаївський, 1 - Черкаський, 2 - Городищенський, 1 - Тальнівський, 2 - Маньківський, 1 - Чорнобаївський, 1 - Золотоніський, 1 - Звенигородський, 1 - Черкаський) і міст (43 - Черкаси, 4 - Умань, 1 - Сміла) області.

Нагороджені дипломами:

I ступеня - 4 учнів (райони: Маньківський - 2; Городищенський - 1; Тальнівський - 1);

II ступеня - 8 учнів (м. Черкаси - 6 учнів, по 1 учню із міста Умані і Городищенського району).

III ступеня - 12 учнів (м. Черкаси - 9 учнів, 2 учні із міста Умань, 1 учень із міста Сміла)

24 учні вибороли призові місця. Із них 15 - учні навчальних закладів міста Черкаси.

Із гімназій, ліцеїв, колегіумів 38 учасників, з них переможців 16.

Учні із сільських шкіл - 5 (I місце - 2).

Найкраще виступили команди учнів із української мови і літератури, англійської і німецької мов, російської мови, правознавства, географії, економіки, біології, інформаційних технологій, інформатики.

Із 4 учасників (українська мова і література) 3 переможці.

Із 2 учасників (англійська мова) 2 переможці: II місце - 1; III місце - 1.

Із 2 учасників (німецька мова) 2 переможці: III місце - 2.

Із 1 учасника (російська мова) 1 переможець: III місце - 1.

Із 4 учасників (біологія) 3 переможці: II місце - 1; III місце - 2.

Із 3 учасників (економіка) 2 переможці: I місце - 1; II місце - 1.

Із 3 учасників (правознавство) 2 переможці: III місце - 2.

Із 2 учасників (інформаційні технології) 1 переможець: II місце - 1.

4 переможці має Перша міська гімназія (директор Сасно С. І.), по 2 переможці у Городищенському економічному ліцеї (директор Жуган Н. Г.), Уманському колегіумі (директор Матвієнко Л. Д.), Черкаській загальноосвітній школі № 32 (директор Овчаренко І. Ю.), Черкаському гуманітарно-правовому ліцеї (директор Гайдук В.Г.), Черкаській спеціалізованій школі І-ІІІ ступенів № 17 (директор Бунякін Д. В.), Черкаському фізико-математичному ліцеї (директор Плющай І. І.).

По 1 переможцю мають Черкаський колегіум "Берегиня" (директор Титаренко В. А.), Черкаські гімназії № 9; 31 (директори Топчий І. В.; Пивоваров В. М.), Тальнівський ліцей (директор Нерубайський В.А.), Іваньківська і Крачківська загальноосвітні школи І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради (директори Кондратюк В. М., Котик Г. І.), Уманська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 (директор Пікалюк А. І.), Смілянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7 (Ярошик Л. І.).

Заслужений вчитель України **Іщенко Олена Олександрівна**, учитель з Іваньківської та Крачківської загальноосвітніх шкіл Маньківської районної ради, підготувала в 2016 році двох абсолютних переможців IV етапу Всеукраїнських олімпіад з географії.

Щороку зростає популярність Малої академії наук області, яскравим показником чого є збільшення кількості наукових робіт, виконаних на високому рівні. У цьогоорічному фінальному етапі конкурсу-захисту взяли участь 46 представників області, із яких 24 стали переможцями. 5 перших місць, 8 других і 11 третіх - такими були досягнення фіналістів МАН.

Фінальний етап Всеукраїнського конкурсу-захисту відбувся у 63 секціях 12 наукових відділень за всіма напрямками природничих, гуманітарних і суспільних наук. Стовідсоткову перемогу в залік Черкаської команди принесли учасники секцій гідрології, експериментальної фізики, археології, фольклористики, англійської мови. **Варто зазначити, що цього року команда Черкаської області здобула 5 золотих медалей. Це є найвагомим досягненням за останні 10 років.**

Також демонструвалися слайди-анонси про переможців.

На церемонії нагородження присутніх привітали керівники апарату **Черкаської ОДА Віталій Володимирович Коваль та Валентин Петрович Тарасенко.**

Висловлюючи привітання, очільники області наголосили на тому, що перемога на олімпіадах свідчить про високий рівень розвитку освіти області, вагомий потенціал у майбутньому і про те, що ці здобутки підтверджують справжню наполегливість, цілеспрямованість переможців.

Велику подяку висловили педагогам, завдяки чуйності сердець, таланту, відповідальності і професіоналізму яких в загальноосвітніх навчальних закладах області загораються нові зірки.

Знання - це найбільша цінність сьогодні і саме тому влада намагається створювати сприятливі умови для інтелектуального та духовного розвитку молоді і висловили впевненість, що юні інтелектуали нинішньої зустрічі примножуватимуть свої знання і обов'язково використають їх на благо України, адже наша Вітчизна для нас є духовним символом, вищою коштовністю життя. І віра в Україну - це кредо справжнього патріота.

Керівники облдержадміністрації вручили переможцям подарунки і сфотографувалися із ними.

Зі словами вдячності викладачам, а також батькам, зазначивши, що їхня допомога й підтримка є неабияким стимулом до звершень під час змагань звернулися переможці **Колісник Юлія**, учениця 11 класу Уманського навчально-виховного комплексу "ЗОШ І-ІІІ ступенів №7 - колегіум" Уманської міської ради, та учень 11 класу Іваньківської ЗОШ І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради **Дубина Андрій**.

Від батьків зі щирими словами вдячності вчителям, владі і всім, хто одержимий любов'ю до дітей, виступила **Світлана Миколаївна Солодько**, мама переможки IV етапу Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури **Вікторії Солодько**.

Ми зі свого боку щиро радіємо за наших переможців, активних, розумних, наполегливих, старанних учнів, які знову довели, що для них головне - це навчання, здобуття знань, які повинні стати тим мостом, що з'єднує усі стежки та дороги майбутнього дорослого життя! Ще раз вітаємо їх з перемогою. Нових звершень і нових досягнень!

ЦЕРЕМОНІЯ НАГОРОДЖЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ IV ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ОЛІМПІАД ФОТОКОЛАЖ

